תולדות
אדמור"י באבוב

א. הגה"ק מהר"ש מבאבוב
מייסד השושילתא זצוק"ל

ב. הגה"צ רבי בן ציון הלברשטם זצ"ל הי"ד.
אדמו"ר ואב"ד באבוב

ג. פרטי מאורעותיו בעמק הבכא
של כ"ק האדמו"ר מהר"ש שליט"א
מבאבוב ונפלאות הצלתו

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

תולדות אדמו"י באבוב

א. הגה"ק מהר"ש מבאבוב מייסד השושילתא וצוק"ל

ב. הגה"צ רבי בן ציון הלברשטם זצ"ל הי"ד, אדמו"ר ואב"ד באבוב

ג. פרטי מאורעותיו בעמק הבכא של כ"ק האדמו"ר מהר"ש שליט"א מבאבוב ונפלאות הצלתו

כבוד קדושת הרב הגאון הצדיק המפורסם מוה"ר רבי בן ציון הלברשטאם הי"ד, זצוק"ל, אב"ד ואדמו"ר מבאבוב, נולד בבוקאווסק בשנת תרל"ד, לאביו הגה"ק מוה"ר שלמה זצוקללה"ה, אדמו"ר ואב"ד באבוב. לבשורת הולדת הבן, שלח לו אבי אביו, הגה"ק בעל שו"ת דברי חיים זצ"ל, שיקרא את בנו הנולד לו בן ציון, לסימנא שבימיו ובימינו יבנה ד' ציון. מכתב ברכה ההוא, כי"ק של מרן הד"ח ז"ל, ניצל מן השריפה הגדולה בווישניצא. וראה זה פלא, האש אכלה את גליון המכתב סביב ולא שלטה בעצם הכ"י.

בן ה' למקרא, קיים מהרב"צ באשפיצין, שאביו הי' אז שם האב"ד. בימי בחרותו, שאז הי' אביו הקדוש אב"ד ווישניצא, הי' הה"ק מהרב"צ הולך וגדל בתורה ובחסידות, עד כי גדל והתפתח לפרי תפארת, נחמד ונעים בעיני כל רואיו ומכיריו. התמדתו ועבודתו בתורה ובתפלה יצאו מגדר הרגיל ולא ידע ליאות.

כדאי להזכיר כאן עדותו של אחד מגדולי חסידיו של הרה"ק מהר"ש ז"ל, רבי בצלאל בערענשטיין, דומ"צ בירושלים, נכדו של הרה"ק רבי משה מלעלוב זצ"ל. רבי בצלאל הי' רגיל לשבת בבאבוב אצל הרה"ק רבי שלמה, הרבה שבועות, בשבת תחכמוני, והי' דבוק בו מאוד. מתוך כך דקדק גם הרבה אחרי התנהגותו ומעשיו של בנו, רבי בן ציון. פעם אמר רבי בצלאל בשיחתו עם כמה מגדולי חסידי באבוב, אין אתם מבינים את רבי בן ציון, כי התנהגותו היא בקבלה, וצריך להיות בעל מקובל למען להבינו.

פעם אמר הרה"ק רבי שלמה לר' בצלאל, הבא נא ונראה האיך הוא מתפלל, ונכנסו לפרוזדור ביתו ושמעו את קולו, קול נגינה מתוקה בהשתפכות הנפש והתלהבות עצומה, ועמדו שם זמן רב להקשיב לתפלתו. לבסוף אמר מהר"ש ז"ל לר' בצלאל, זהו פירושו של ולבי חלל בקרבי, אם יהודי חולל את לבו ושופכו לפני בוראו, הרי זו תפלה כזו.

בהיות רבי בן ציון בן י"ג, נסע עם אביו להניח תפילין אצל זקנו אבי אמו, הרה"ק רבי יהושע מקאמינקא, בן הרה"ק רבי שלום מקאמינקא, זצ"ל. בנסיעתם לקאמינקא הקרובה לגליל בעלז, נסעו לבעלז, להקביל פני הרה"ק רבי יהושע זצ"ל מבעלז. רבי יהושע שמח מאוד לקראתם, כי הי' בידידות רבה עם הרב מבאבוב, ואמר להרבנית שלו שתכין סעודה גדולה וגם תעשה פשטידא (קוגעל), כי הרב מבאבוב הוא בבחינת שבת.

בשעת השלחן שלח הרה"ק מבעלז שהרבנית תבוא לאחורי הדלת, לשמוע משורר גדול שעדיין לא שמעה כמוהו, וביקש את הבחור הבר מצוה שישיר שיר למעלות אשא עיני וגו', ואמר כשאיזה מנגן מצא חן בעיני אביו הרה"ק מהר"ש ז"ל, צוהו לשיר שיר למעלות. מהרב"צ שר כמבוקש, והנה שירתו היתה מתוקה כדבש ומרנינה כל לב. הרה"ק מבעלז נפל לתוך התפעלות עצומה לשמע שירתו הנפלאה.

אחרי כמה שנים כשהתחיל מהרב"צ ז"ל בבחרותו לחבר ניגונים, הי' הניגון הראשון שחיבר, בהתפעלות יתרה, לשיר למעלות אשא עיני וגו'. הניגון הזה משוררים חסידי באבוב עד היום הזה.

יהודי מבאבוב, בשם ר' יונה צעהנגאט הי' פעם בסוכות אצל הרה"ק משינאווא זצ"ל, והנה בליל ב' דסוכות אמר הרה"ק משינאווא לר' יונה, העמד נא משקה לכבוד בן רבך, כי שמו בן ציון בגימטריא כמנין יצחק. כל השומעים התפלאו, כי ידעו שהרה"ק רבי יחזקאל,

הי׳ קדוש עליון וכל דבריו היו בצדקות ובתמימות, והבינו מזה גודל חשיבותו של האברך הצעיר בן ציון בעיני רבי יחזקאל זצ״ל, שפקדו אע״פ שלא הי׳ שם.

* * *

האדמו״ר מהרב״צ זצ״ל, הי׳ לו מנהג לעשות יום טוב בכל ששי בתמוז, יום שבו נעשה לו נס גדול, ועשה בו סעודה לכל מעריציו. והמעשה כך הי׳:

בשנת תרנ״ד התחיל אביו, הרה״ק רבי שלמה לסבול בעצביו. הרופא צוה לו שילך בכל יום לרחוץ בנהר, והמים הקרים יחזקוהו. היות והרב מהר״ש הי׳ אז חלש, על כן לקח עמו את בנו, רבי בן ציון, ואת חתנו, בעל בתו היחידה, הרה״צ רבי חיים יעקב טייטעלבוים, זצ״ל. בעלותם על המרכבה לנסוע אל הנהר, בא רבי ליבוש דיין, להזכיר איזה חולה שהי׳ בביתו, הרב אמר לו שכבר הכל בסדר ויבוא עמם אל הנהר.

בבואם אל הנהר, נהר ביאלא שאצל באבוב, נהר עמוק ושוטף, נכנס הרה״ק מהר״ש לטבול ויצא, שמפאת חולשתו, זו היתה כל רחיצתו.

בצאתו מן הנהר נכנסו שני האברכים והתחילו לשחות על פני הנהר. רבי ליבוש שהי׳ שוחה מצוין לא רצה לרחוץ, והלך לו לטייל במרכבה על שפת הנהר ועד מהרה התרחק מהם. האברכים שלא ידעו לשוט, לא יכלו להיחלץ מן שטפו החזק של הנהר שמשכם בעזוז סחיפתו, ובן רגע העלימם בין גליו הסואנים. האברכים הספיקו עוד לצעוק, רבי ליבוש הצל, אבל רבי ליבוש כבר הי׳ רחוק, ומה גם שבגלל הקשת אופני המרכבה ורגלי הסוסים במרוצתם על הצרורות שאצל הנהר, לא הי׳ באפשרות לשמוע איזה קול אדם. ברם הרב ז״ל שמע פתאום את קולם המיואש של בניו, וראה עוד שנעלמו בין הגלים, אימת מות אחזתו לאותו צדיק וצעק בשארית כוחותיו, רבי ליבוש, רבי ליבוש, אבל צעקותיו היו בכדי, רבי ליבוש לא הי׳ יכול לשמוע. ביאושו הרים הרב ז״ל את ידיו אל השמים וצעק בקולות איומים ומרים: זקני הקדוש, עורר נא רחמים להחזיר לי שני בני, אנא, זקני הקדוש מצאנז, פעל נא אצל השי״ת שיחזיר לי את שני ילדי, וכן הוסיף לצעוק ולהתחנן בכל האימה ופחד.

פתאום החזיר ר׳ ליבוש את ראשו וראה את הרה״ק מהר״ש עומד בידים מורמות והעמיד את הסוסים ושמע צעקתו המיואש אל זקנו, שיפעל הצלת ילדיו. ר׳ ליבוש ראה והשכיל מיד את אשר לפניו, וקפץ בחפזון אל המים בבגדיו, ולפי חשבונו, היו הנטבעים צריכים עתה לעבור במקומו, והי׳ זה נס גדול, שהלך עם מרכבתו לטייל, לאורך מורדו של הנהר.

אחרי רגעים מצא את ר׳ חיים יעקב, והתאזר למשכו בכל כוחותיו ממטה למעלה. בקושי גדול הצליח למשכו עד שפת הנהר, אבל לא הי׳ ביכלתו להוציאו בעצמו, כי מגפיו ובגדיו היו כבדים ממים הספוגים בהם, וגם הי׳ בקצה כוחותיו. בינתים הגיעו לשם הרב ואברהם גבאי ושניהם עזרו להוציאו מהמים. ר׳ ליבוש קרא להם, קרעו ממני את בגדי ואת מגפי, כי בעצמו לא הי׳ יכול אפילו לנשום. במשך הרגעים האחדים שהפשיטו את בגדיו ואת מגפו האחת — השני׳ לא הי׳ אפשר לפשוט, כי דבקה בבשרו מפאת ריבוי וכובד המים — התאושש ר׳ ליבוש מעט וחזר מיד אל הנהר. אחרי חיפוש של כמה רגעים, עלה עם רבי בן ציון, שנמצא בהתעלפות עמוקה. והנה בעוד שר׳ חיים יעקב התחיל להקיא, לא נראו ברבי בן ציון שום סימני חיים, והשתמשו בכל הפעולות ובשארית כוחותיהם, עד שעלתה בידיהם לעוררו מעט מעט לתחיה. אחרי ששב רוחו בקרבו, ראו כולם בחוש שנסי נסים נעשו כאן, וזכותו של אותו זקן מצאנז היא שעמדה להם.

המעשה הזה הי׳ ביום ג׳ ולמחרתו ביום ד׳, נסעו כולם לשינאווא, לברך הגומל, וגם רבי ליבוש דיין נסע עמם. הרה״ק משינאווא שכבר הודיעוהו מהנעשה, יצא לקראת ר׳ ליבוש ואמר לו, אשריך ואשרי חלקך שזכית להצלה זו, והלואי שיהי׳ חלקי עמך.

* * *

מהרב״צ ז״ל הי׳ חתנו של הרה״ק ר׳ שלום אליעזר הלבערשטאם זצ״ל מראצפערד, בנו הששי של הגה״ק בעל הד״ח זצ״ל, וחתנו של הרה״ק רבי מרדכי מהארנאסטאפאל זצ״ל. (רבי שלום אליעזר ואשתו נהרגו עקדה״ש בחודש סיון תש״ד באוישוויץ). פעם כשסיפר הרב ז״ל לחותנתו את מעשה הנס שלו, אמרה לו שהי׳ מקובל אצל אביה בשם הרה״ק רבי מאטילי מטשערנאבל זצ״ל, שאין לרחוץ בנהר ביום ז׳ תמוז, ובעירתה אפילו האנשים הכי

פשוטים לא הלכו אל הנהר לרחוץ מטעם זה. כשמוע הרב ז"ל את דבריה קרא בהתרגשות והרי המעשה שלי הי' ביום ו' תמוז.

בר"ח תמוז שנת תרס"ה נסתלק הרה"ק רבי שלמה ז"ל, וישב על כסא קדשו בנו הה"ק מהרב"צ, שהי' אז בס"ה בן ל"א שנה, רך וצעיר אבל גדול ונשגב בש"ס ובהוראה. ומה גם מלא חכמה, בינה ודעת, לנהל כאחד הגדולים, את העדה הגדולה שהנחיל לו אביו זצ"ל. הרב ז"ל יסד מיד בבאבוב ישיבה עם כמה בחורים, והרבץ תורה בהתמדה רבה, תלמידיו מישיבה ההיא נתגדלו במשך זמן קצר ללומדים ומשפיעים בישיבות קטנות, בהרבה ערי פולין וגליציא.

בעטיה של המלחמה העולמית הראשונה, שגרמה להריסת כמה קהילות קדושות, נמלט הרב עם בני ביתו בשנת תרע"ה לעיר הבירה ווין, והתגורר שם כשלש שנים. בעיר הזו ששימשה אז מקום מקלט לפליטים מהרבה ארצות ובתוכם הרבה גדולי עולם, מצא הרב הזדמנות מצוינת להתידד עם רבנים ואדמורי"ם מפורסמים שמצאו בו את מינם וחיבבוהו מאוד.

אחרי שהתגורר כמה זמן גם במארינבאד שב הרב לפולין. החורבן וההרס אחרי המלחמה הי' גדול ואיום, נהרסה גם ישיבת באבוב ומוסדות הקהלה. הרב אזר כגבור מתניו ויצא בראש מחנהו המכונן, לבנות ההריסות ולהקים חרבנותיה.

נפשו אבלה עליו ביותר, לראות איך בעטיה של המלחמה, גברה הסיטרא אחרא והבלבול, ודעות נפסדות הלכו והתבצרו יום יום ברחוב היהודי. ארגונים ותנועות פסולות ומפוגלות, פשטו רשתם וצדו רבבות נפשות תמימות לכל מיני עבודותיהן הזרות, שלקטו מפסולת תורותיהם של כל גויי הארצות. מסוכנות ביותר היו התנועות, שלמען לרמות לב הנוער התמים, לטשו את תורתם המזויפת בכמה פתגמים תורניים, להראות שקרובים הם למסורת ישראל.

האדמו"ר זצ"ל ראה והבין את צו השעה, שאין שום עצה ומוצא, רק הפצת תורה, ומשיכת צעירי בני ישראל לתורה ולקדושה. הוא חזר לבאבוב והתחיל לקומם הריסותיה, ובשנת תרפ"ב הקים מחדש את ישיבתו הגדולה בבאבוב, ישיבת "עץ חיים", שפיתחה בזמן קצר לבית יוצר של שלש מאות תלמידים מצוינים, שלמדו שם תורה ביגיעה ובהתמדה רבה. הרב זצ"ל שהי' כאב לתלמידיו, הי' ער לילות ארוכים, הן מפאת שרצה בעצמו ללמד תורה את המצוינים שבהם, והן מפאת שכל משא הישיבה הי' על שכמו, והשקיע עצמו בחובות עצומים לקיום הישיבה. הישיבה הזו גרמה לו להיות תמיד בעל חוב, ונאלץ לכתוב שטרי חוב וללות מחסידיו. בהערצתם העמוקה לרבם, היו החסידים מחליפים ופודים את השטרות בינם לבין עצמם למען לתת יד עזרה לרבם לגידול הישיבה, שאמנם הלכה וגדלה ועשתה פרי מבורך. עד מהרה נוצרה רשת גדולה של ישיבות באבוב בהרבה ערים ועיירות, שכולן הצטיינו בחינוך בחורי חמד, זרע קודש, מושלמים בתורה ובי"ש כל היום. במשך השנים גדל מספר ישיבות באבוב, עד כדי חמישים, עם רבבות בחורי חמד, שלא חשקו וגם לא הי' להם בעולמם יותר מד' אמות של הלכה וחסידות, שזה הי' כל משאת נפשם וחיי רוחם.

הי' לו להרה"ק מבאבוב כח מיוחד להרבץ תורה ולחמם הלבבות לאהבת הבורא ויר"ש, שזה הי' כל משאת נפשו וגעגועי רוחו. כח השפעתו על בחורים להמשיכם לתורה ולי"ש הי' יוצא מן הכלל, בכוחו הכביר הזה השתמש להמשיך לישיבתו גם אנשים שהתנכרו מעשיהם לאביהם שבשמים, שהושפעו כל כך ממדברותיו ושיחות קדשו, ששמעו מיד לכל אשר צוה להם, ועד זמן קצר שבו בתשובה שלמה ונעשו לת"ח ולומדים מפורסמים, ועל כולם אוהבי חסידות וחיי אצילות.

ואמנם אין להעלות על הנייר את פרטי תכונתו וכוחותיו הרבים והאדירים של האדמו"ר הגדול הזה, שבהם השפיע השפעה עצומה על כל אחד ואחד שדיבר עמו אפילו רק דברים מועטים. הדרת פניו האצילים, כח עיניו הנוצצות כשתי שמשות אדירות חודרות ומחפשות בטן של כל מי שמדבר עמו, ועל כולם מדברותיו הנעימים והמושכים והמחממים לב כל מי שפנה אליו בבקשה או בשאלה.

נוסף על כל המדות הללו, הי' הרב זצ"ל מחונן בחכמה בינה ודעת, גדול בתורה, עמקן בתורת החסידות, ולב נבון ומשכיל, להאיר עינים בהוכחות מוצקות ובכח משכנע מיוחד, בכל הענינים והבעיות הכי מוקשות הבאים לפניו, בין בעניני תורה והוראה, בין בעניני הויות ועניני העולם, בין בעניני חכמה ומדע ופוליטיקא, בכל דבר ודבר האיר נתיב

בדעת תורה מזוקקת, וכל שואליו דבר האמינו בכל אומן, שזה הוא התירוץ המספיק והדרך הנכונה ללכת בה.

מתוך מדת גדלו הזו נתפרסם שמו גם בעולם הגיאורים, והרבה שנתרחקו מדרכי היהדות ובפרט סטודנטים, מבתי ספר הגבוהים וממכללות, שהותעו מדרכי החיים, וכבר טעמו כל טעמי התאוות וההשקפות המודרניות, ולבסוף הרגישו הריקנות האיומה שבמוחם ושבלבבם, ועל כולם הבעיות הקשות והמסובכות, המנקרות במוחם השמם, נתפעלו לשמע שמעה של האישיות המזהירה בעיירה ההיא, שכוחה גדול ואיתן לרפא כל לב דוי, ולהביא ארוכה שלמה לכל המוחות המבולבלות והמטורפות מנגעי ופגעי רוחות הזמן.

האדמו"ר הקדוש מבאבוב הי' מפורסם שהשיב לתחיה למאות סטודנטים שאחרי דיונים ממושכים שניהלו אתו, נכנעו בסופם והראו לדעת שאין להם עצה אחרת רק להשליך את אלילי דעותיהם הנפסדות ולהתמסר לתורה ולתפלה ולירא שמים.

הרב ז"ל קיים בהם בטרם תקרא ואני אענה, ועוד הם מדברים ומציעים בעיותיהם לפניו, כבר קדמם בתירוצים ובישובים נפלאים מיוסדים לעת הצורך על אדני החכמה והמדע. הסטודנטים שהיו תלמידי המכללות ובעלי השכלה גבוהה, נתפעלו כל כך מדבריו, שחזרו מיד בתשובה שלמה.

בעלי תשובה הללו, אבני חפץ יקרות, נתרבו רק מתוך תכונתו האצילית וחשקו האדיר של הרב, לבל ידח ממנו נידח והי' מקרב בשתי ידיו את כל מי שבא לפניו בבקשה להתקרבות. ונהפכו במשך הזמן לבחורים נחמדים, תלמידי חכמים מובהקים וחסידים ואנשי מעשה, אבנים יקרות בישיבות באבוב, ובעיקר, חסידים נאמנים לרבם הגדול, שהיו מוכנים למסור גופם ומאודם לשלום רבם ומאורם הגדול בחייהם. בישיבות באבוב בכל מרחבי פולין היו ידועים למאות סטודנטים כאלו.

* * *

פעם בא לבאבוב בחור בן עשרים מטשערנאוויץ ושמו מרדכי שווארץ, שלא ידע אפילו פסוק חומש אחד ואביו הי' חפשי גמור. בנו מרדכי, הי' סתם הולך בטל ואחר כל תאות לבו, עד שכל זה נמאס בעיניו, ושמע שיש בבאבוב מקום לחיים של תורה שמצא חן בעיניו וביקש להתקבל בישיבת באבוב.

מנהלי הישיבה שראו מיד מה הוא מרדכי זה, ושצריך להתחיל עמו א' ב', ואין להם שום עצה מה לעשות עמו, והרי לא הי' אפשר להושיב בן עשרים בחדר עם ילדים בני ג' וד', על כן החליטו לשלם לו הוצאות הדרך ויחזור לטשערנאוויץ. מרדכי סירב לעזוב את באבוב, ונכנס המנהל עמו אל הרב ז"ל. אחרי שמוע הרב את המדובר אמר, חבל על בחור זה, והרי הוא נשמה יקרה ויש לקרבו. המנהל התנצל שאין לו שום עצה מה להתחיל בו, אבל הרב תבעו להניחהו כאן ויתיישב מה לעשות עמו.

לבסוף הודיע הרב שהוא מבקש מבחורי ישיבתו שכל אחד יתן למרדכי חצי שעה, בזה אחר זה, ללמוד עמו א' ב' ועברי וכן כסדר. הבחורים שמעו לקול רבם וכל אחד הרבץ בו כל מה שמוחו הי' יכול לקבל, ומרדכי בעצמו ישב בהתמדה רבה יומם ולילה ללא הפסק, וחזר על תלמודו. אחרי כמה שבועות כבר למד חומש ורש"י, ואח"כ משנה וגמרא. עוצם חשקו יצא מגדר הרגיל, ולא מש ממש מאהלה של תורה.

מרדכי שווארץ נתגדל לת"ח מופלג וי"ש גדול לתפארת ישיבת באבוב וכל חסידיה, שכולם ראו עין בעין את כוחו הכביר ואהבת תורתו הבלתי מוגבלת, של הרה"ק מבאבוב.

בהגיע מרדכי לפרק האיש מקדש, שידך לו הרב אשה נכבדה ומהוללה, בתו של ר' בנימין דייטש מקראקא, ושני הצדדים היו מאושרים מאוד בשידוך זה.

יש לציין כאן שאותו ר' בנימין הי' ג"כ מקודם אדם נאור וחפשי ומלומד גדול בגרמניא. פעם התגלגל הדבר והי' ביחד עם הרה"ק רבי שלמה, אבי הרה"ק ר' בן ציון, זצ"ל, שהכיר בו מיד נשמה גבוהה שתעתה מדרך החיים ואם יחזירנה למוטב תהי' ברכה רבה בה, והשתדל לקרבו ולהחזירו בתשובה. ר' בנימין דייטש הושפע מאוד מדברי הרה"ק זצ"ל, וחזר בתשובה שלמה והתיישב בקראקא והתעלה לאיש קדוש. בניו כבר היו ת"ח ולומדים מופלגים, וביתו בקראקא בית גדול ונכבד. בבית ההוא נעשה ר' מרדכי שווארץ לחתן.

ר' מרדכי עשה לו בבאבוב, בית חרושת לתעשית בתים מעור שור, וברוב חכמתו המציא כלי מדה למודד עשרית ריבוע הבתים בכל כך דייקנות, שהי' יכול לשער עד כחוט השערה, חלק ממיליעטער.

עוד כח מיוחד הי' בהרה"ק מבאבוב, שבו משך רבים לחסידות ולי"ש, והיינו כשרונו הכביר בזמר ובמנגינות. הרב זצ"ל הנהו מחברם המפורסם של רובי ניגוני באבוב, שבהם הראה נפלאות בדבקות, בהשתפכות הנפש ובקישור רבבות נפשות לאביהן שבשמים. אולם כוחו הזה בא לידי ביטוי רק בשבתות ובימים טובים וחולו של מועד, שאז נדחקו לאלפים מסביב שלחנותיו הטהורים, וכמו שבכל ימות החול הרביץ בבחוריו ש"ס ופוסקים, כן בשבתות הרביץ באנ"ש את מתק מנגינותיו, שכולם בלעון בכל תאות נפשם וחזרו עליהן ושיננן לעצמם ולאחרים, כמו את שיחות קדשו בתורה ובחסידות.

* * *

וכמו שהרב זצ"ל, הי' מדקדק בשבע עינים על התמדת בחוריו וגידולם בתורה ובי"ש, כמו כן עמד על המשמר שלא יכנס לגבולם איזה שמץ דבר פיגול ואסור.

פעם נכנס יבלח"ט האדמו"ר הנוכחי, לחדר אביו הרב ז"ל, וראהו כפוף אצל התנור וקורץ חתיכות מערימה גדולה של ניירות וספרים שהיו מונחים לפניו, ותוחבן אל תוך התנור. על ידו עמד הר"י שלו, רבי מענדל ראטענבערג הי"ד, אחד מגדולי חסידיו, וחטב קיסמין דקים ומושיטם להרב ז"ל, שהשליכם בכל פעם אל התנור, להגדיל את המדורה, ומיד אחריהם השליך חתיכות מהספרים והניירות. הוא הי' כל כך שקוע בהתלהבות עבודתו הזו, שלא הרגיש כלל שבנו עומד מאחריו ומתפעל לעבודת אביו המוזרה.

כשגמר שרפת הספרים, לקח אח"כ את הניירות שבהם נארזו הספרים והשליכם ג"כ אל המדורה. לבסוף ליקט מעל הרצפה החבלים שבו ארזו החבילה, ואת פירורי השעוה שבה חתמוה, וכל מה שמצא שם שהי' שייך לחבילה זו, והשליך הכל אל תוך שרפת האש, באמרו בהתלהבות עצומה, ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

אחרי תום הביעור הגדול ההוא, נזקף הרב ז"ל וקרא בחמה שפוכה: כלבים כמותם, רשעים כמותם. יודעים הם שיש כאן ישיבה, על כן מרבים לשלוח חבילות עם ספריהם הטמאים, לצודד נפשות ברשתם.

נודע אח"כ שהי' זה משלוחים מהמיסיונרים בלונדון.

בשבת שאח"כ עשה ניגון חדש לישמח משה במתנת חלקו, ששינגו מיד לחסידיו, ואמר בהתרגשות:

נתתי אל לבי לראות, עד כמה מתאמצת צד הטומאה וכוחותיה להתפשט. הרשעים הללו מדפיסים מליוני ספרים להשריץ הטומאה בעולם וגם להכניסה בישראל, ר"ל. לפיכך גמרתי בדעתי כי זה לעומת זה עשה אלקים, ויש להשתדל להגביר את כוחות הקדושה בעולם ולהכניע את הרשעים וטומאתם, שלא יהי' להם שום תקומה, וע"כ חיברתי את ניגוני החדש לישמח משה, כי מובטחני שהניגון הזה ירחץ הרבה לבבות מישראל וימשכם לקדושה ולטהרה ויתגבר ממילא כח הקדושה בעולם.

אין לתאר בדברים את הרושם העמוק וההתעוררות ליראת שמים שעשתה עבודת השריפה של הרה"ק ז"ל והניגון שלו, על רבבות חסידיו, ונתגלה בזה מעט מן המעט מעוצם מסירות נפשו של הרב וחרדיותו, להרבות כבוד שמים ולעקור את כל שרשי הטומאה מן הארץ.

* * *

אולי יראה כמחר וכסטיה ממנהגי באבוב, שלא הי' מעולם ממנהג חסידיה, להרבות בסיפורי נפלאות מרבותיהם הקדושים, כי בשגם שראו מעשי נסים עין בעין, בכל זאת הסתירו הדברים כל אחד לעצמו, וחששו גם כן לעינא בישא וכדומה.

אולם כעת אחרי הסתלקותם של הצדיקים האלו, אולי הוא במקומו למען לזכר עולם יהיו מעשי הצדיקים, למסור כמה דברים נפלאים מהרה"ק, רבי שלמה ובנו רבי בן ציון, זצ"ל:

* * *

ר' אבוש ניימאן, הי' מבחורי באבוב הכי מופלגים בתורה וי"ש, מצוין בחכמה ובמדות, והרב מהרב"צ זצ"ל, מינהו למנהל ישיבתו. הוא הי' בנו של ר' מאטיל ניימאן הי"ד, ראש הקהל ומאנשים הכי יקרים. כשעברו על ר' מאטיל כשש שנים אחרי חתונתו ולא זכה להיפקד בבן של קיימא, התאמץ פעם ובכה תמרורים לפני הרה"ק מהר"ש ז"ל. ר' מאטיל נתברך אז מהרה"ק

מהר"ש ז"ל, שיהיה לו בנים כמו ליעקב אבינו ע"ה, ואכן נתקיימה ברכתו והיו לו לר' מאטיל י"ב בנים ובת אחת, כמעט כולם ת"ח מופלגים וחסידים ואנשי מעשה.

כשהגיע לפרקו נשא אבוש אשה מושלמת, את בתו של ר' נחום אפעל שו"ב. והנה ר' נחום, הי' ת"ח ומושלם בכל המעלות ומתנהג בחסידות, אבל לא נסע לשום רבי. הי' לו לר' נחום מנהג טוב וכשר, שהי' מבקר בכל יום בבית החולים ומתראה עם חולי ישראל ומדבר על לבם ועוזרם בכל דאפשר. מנהגו הזה גרם לו שהיתה לו ידיעה גדולה במיני החלאים ונותן עצות ורפואות מדעתו. הרופאים כבר היו כל כך רגילים למנהגו ולעצותיו, שהיו שואלים את החולים, מה יעצם ר' נחום.

כמה חדשים אחרי חתונתו, בא ר' אבוש אל הרב בפתקאתו והזכיר שם את אשתו המעוברת זה ב' חדשים. הרב קרא את הפתקא בעיון, ופתאום אמר לר' אבוש, אני מייעצך לכשימלאו ימי אשתך ללדת, תיקחנה לבית החולים לקראקא.

ר' אבוש נדהם עד היסוד בו, כי ליסע עם יולדת לקראקא, זה הי' מקרה אחד מאלף, במקרה מסובך וקשה, שהי' נחוץ למומחים ידועים. בדרך כלל, הרי כל יולדת ילדה בביתה, או בבה"ח ביאסלא, שהי' בית חולים מודרני עם רופאים מובהקים.

ר' אבוש חרד בכל אבריו ודברי רבו היו בעיניו לפלא מוזר. הן מעולם לא שמע את שמע אשתו ומעולם לא הזכירה לפניו, למען לחשוב שמי שהוא הודיע להרב, שיש לה ליקוי ברחמה וכדומה, וזו הפעם הראשונה שהזכירה לפניו. ומה שמגדיל את הפלא, שזה כחדשיים שהיא מעוברת ולא היתה עדיין אצל שום רופא לבדקה, ומה זה שהרב מצווהו לאחר שבע חדשים להוליכה לקראקא.

נדכה ומבוהל נפרד מרבו ונסע לביתו. הי' מבולבל כולו איך לבוא לפני חותנו ואשתו, לספר להם דברי רבו הקדוש. חותנו לא הי' אדוק באדמורי"ם, ואם ימסור לו דברי רבו, יהיו בעיניו כחוכא ואטלולא, ולא יסכים בשום אופן, לעשות את הדבר המוזר הזה. ר' אבוש ידע היטב שפקודת רבו הקדוש תשמור רוחו, ולא יסור מדבריו אף זיז כל שהוא, ולבו התחיל להתאושש בתקותו, שרבו בוודאי יעשה לו טובה, שאשתו תיפקד בשעה מוצלחת, ועל כן ירא שמא יצטרך להתקוטט עם חותנו.

אולם בשובו הביתה וחותנו שאלו מאין באת, התעודד ואמר: חותני, הרי הוא יודע שהנני מתייחס אליו בד"א ובכל הכבוד והנני שומע בקולו, ברם כעת אמר לי הרבי שלי לעשות איזה ענין, שיהי' מוזר מאוד בעיניו, אבל היות ואני מאמין באמונה שלמה שכל מוצא פי אדמו"ר מבאבוב בקודש יסודתו, ואני בודאי לא אמרה את פי קדשו על כן אבקשהו שלא יתנגד לזה.

חותנו התפלא מאוד לדברי חתנו הבלתי רגילים ושאלו לפשר דיבורו. ר' אבוש מסר לו בפרטיות כל דברי הרב.

ר' נחום השתומם מאוד לשמע כל הענין ואחרי ישוב מעט ענה ואמר:

הגם שאינני חסיד אדוק ורואה אני את הדברים בעיניים אחרות, אבל מכל מקום איני רוצה להיות לשטן לך, ובהגיע תור לידתה תקחנה לקראקא כמצות רבך. ברם שמע נא גם לעצתי, כשתהי' אשתך בחודש הכרת העובר, תלך נא מקודם להיבדק אל בית החולים כאן, שהרופא שם הוא דוקא אשה מומחה ומפורסמת, ונשמע דעתה.

אחרי כמה שבועות הלכו אל הרופאה ההיא. אחרי הבדיקה קראה את ר' נחום לצאת ולחשה לו, ידוע תדע שאין כאן שום אפשרות שבעולם, שבתך תלד זרע קיימא. גופה בנוי באופן, שאין שום אפשרות להוציא משם עובר שלם. אפשר שבקראקא ירהיבו הרופאים עוז בנפשם להוציא את הולד ע"י חיתוך הדופן. אם יצלח, הרי אולי אפשר שתלד פעם שנית ג"כ בחיתוך בטנה. ברם אם תתעבר שלישית אז בוודאי בנפשה היא.

זיעה קרה כיסתה את פני ר' נחום מפחד פתאום. לכזאת לא חיכה כלל. אבל פתאום נצנץ במוחו רעיון חדש ותקוה חדשה עלתה בלבו. הוא ניגש אל חתנו ואמר לו, היום הזה הראיתי לדעת שרבך הוא איש קדוש ונורא. הרב היושב בבאבוב הוא גלוי עיניים ובעל רוח הקודש ממש. ר' נחום מסר לחתנו כל דברי הרופאה וסיים, אם רבך ראה בעיניו הטהורות את המחלה, הרי ברור שראה גם כן את הרפואה, ועל כן שלחך לקראקא, וגם אני רוצה שתעשה כדבריו.

יום אחד אחרי כמה חדשים נקרא הרה"ק מבאבוב לבוא אל הטיליפון, מחמת איזו קריאה נחוצה מקראקא. היות והטיליפון הי' מרוחק קצת, שלח הרב את בנו, האדמו"ר

שליט"א, לקבל את הקריאה. אולם, כמה נשתומם לשמוע שר' אבוש, שהי' חברו ועמיתו, נמצא עם אשתו בקראקא והוא מבקשו לשאול את הרב, מה לעשות. הרופאים דנו בכל כובד ראשם על ענין אשתו והחליטו או היותר פשוט, לחתך העובר ולהוציאו ללא סכנה לאם, או להוציאו חי דרך הדופן שאפשר שתצלח האופירציא. והברירה בידו מה לעשות, והוא נבוך כולו ואובד עצה, ואחת בקשתו שהרב יורהו הדרך הנכונה בצרתו הזו.

מהר"ש מיהר אל אביו למסור את המבוקש. כדרכו בקודש, בכל הדבר הקשה הבא לפניו, תמך הרב את מצחו על כף ידו והתעמק ברעיונותיו. אחרי כמה רגעים אמר אל בנו מהר"ש, אמור לאבוש, שבאם יעשו חיתוך בדופן ואף אם יצלח, אז אולי תוכל להתעבר עוד פעם ולא יותר. אבל אם לא יחתכו בטנה, הן תוכל להוליד עוד כמה וכמה ילדים חיים וקיימים. דעתי, שלא יוציאוהו דרך הדופן ולד' הישועה.

ר' אבוש עשה הכל כעצת רבו.

אחרי כמה חדשים בא יום אחד אל הרב, ר' אבוש ואשתו וחותנו וחותנתו, ור' אבוש הניח על השלחן שק קטן מלא מטבעות זהב, צמידים, שעוני זהב ותכשיטים שונים והתחנן לפניו, רבנו הקדוש, הבאתי כל מה שמצאתי מן המוכן. אשתי מלאו שוב ימיה ללדת ונוסעים אנחנו לקראקא כמו אז, אבל רצוני שיהי' לי ולד חי בן קיימא.

הרב תמך שוב כדרכו את ראשו על כף ידו והשתקע בסעיפי רעיונותיו לזמן מה. פתאום הרים ראשו ואמר, היפלא מד' דבר, אם רצונו של הקב"ה שיהיו לך בנים חיים וקיימים, הרי אפשר זה גם ביאסלא ולמה לכם לנסוע לקראקא.

שובו נא הביתה וד' יושיע גם ביאסלא.

לר' אבוש נולדו במשך הזמן ביאסלא, חמשה בנים בריאים וטובים ואצל כולם היתה הלידה בתכלית הקלות.

באחד הרגלים בא ר' אבוש ובני ביתו להיות אצל הוריו בבאבוב, ונכנס גם אל האדמו"ר זצ"ל להציג לפניו את חמשת "גבוריו". הרב שמח מאוד אתם ולקח את הבכור בחיקו והשתעשע עמו ביחוד, בעוד שארבעה האחרים ישבו לפניו על הארץ. והנה פנה הרב לנצבים עליו ואמר, הנה זה הבן אשר בחיקי, אפשר שהי' נולד אפילו בלאו דידי, ע"י חיתוך הבטן, אבל אלו הארבעה בוודאי שלי הם.

המעשה הזה ידוע בין חסידי באבוב.

* * *

הרה"ח ר' צבי קלינגענפאר ע"ה מזעקלעטשין שאצל טארנא (אגב, עירה שהייתה כולה חסידי באבוב עם הרב שלהם בראשם), מגדולי חסידי האדמו"ר רבי ב"צ ז"ל מבאבוב, הי' מפורסם מסביב לת"ח ולמדן גדול, בקי בש"ס ובהוראה, והי' ראוי להיות מורה הוראה בישראל. ברם ר' הערש הי' סוחר נכבד ועיקר מסחריו היו עם ה"פריצים" (כינוי לאצילי הארץ ובעלי האחוזות ואדוני הכפרים וכו'), שהספיק להם כל מיני סחורות נחוצות להם.

בכל יו"ט בא לבאבוב וישב בכל הזמן בבית המדרש, ולא פסק מגירסא יומם ולילה, והי' מכובד מאוד בעיני כל יודעיו. לעת זקנתו מסר את הנהלת מסחרו לחתנו והוא ישב על התורה ועל העבודה בהתמדה עצומה, כמכין לו זוזין לאורחא רחיקא.

בשנת תרצ"א חלה ר' צבי את חליו אשר מת בו, וכל השומע הצטער עליו, כי הי' מחובב מאוד. סמוך לפטירתו קרא את הרב ואת כל אנשי עירו שיאספו אל ביתו. ר' צבי התגבר למרות חליו וישב על המטה וענה ואמר: הנה אני הולך למות וקודם פטירתי רצוני להניח לכם עזבון נכבד מאוד, מעשה נורא מרבנו מבאבוב שליט"א (היינו רבי בן ציון ז"ל, הכותב) ונס נפלא שעשה לי, למען תדעו כולכם מי הוא רבנו ומנהיגנו.

והמעשה שהי' כך הי':

אחד מה"פריצים" לקח הרבה סחורה מחתני בהקפה, שעלה להון עצום. הפריץ בראותו שחייב סכום עצום, וכנראה שלא הי' לו לשלם, יזם מזימה רעה ואמר אל חתני, הנה הסחורה שמכרת לי הכנסת בגניבה מחו"ל, אם תניח לי חצי החוב, אז לא אקבול עליך אצל המשטרה. חתני נבהל בראותו שיש לו עסק עם בן בליעל והיום דורש חצי החוב, ולמחר ידרוש כל החוב וגם יותר, ולאמתו של דבר, הרי הי' נקי מכל אשמה, כי לא הי' לו שום סחורות חו"ל.

חתני אמר לו, האיך אתה יכול להעליל עלי עלילת שוא, והן הסחורה שנתתי לך הוא רק מפולין ולא אחרת.

הפריץ השיב, יש לי כאן כמה סחורות ומומחים הוכיחו שהן מחו״ל. חתני השיב לו הסחורות ההן אינן ממני, ולי לא הי׳ מעולם סחורות חו״ל, ואם לא תשלם לי, אגיש עליך קובלנא לערכאות. הפריץ יצא מחתני בכעס, והלך מיד להלשין עליו אצל השוטרים, והראה להם הסחורות הזרות. השוטרים עשו פרוטוקול ונשלח לחתני להופיע אחר ב׳ שבועות, והי׳ צפוי למאסר קשה ולהחרים כל סחורות בית מסחרי.

בשמעי כל זה, סיפר ר׳ הערש לנקבצים עליו, מיהרתי מיד לבאבוב לש״ק, וביום א׳ נכנסתי להרבי, ובכיתי לפניו מאין הפוגות, על הצרה הגדולה שנפלתי בה, כי מלבד הפסד הסכום הגדול מן הפריץ, שעשיתי עמו עסקים רבות בשנים, וכנראה רצה עכשיו להתפטר מכל החוב, גם צפוי לנו מאסר וענשים קשים, כי במה נוכל להוכיח את שקר העלילה.

הרה״ק קרא בעיון את הפיתקא שלי והקשיב בשים לב לכל דברי ובכיותי, והשיב לי, שב נא עמדי עוד מעט. חזרתי בלב דוי לבהמ״ד. לעת ערב הייתי שוב אצל הרב, ואמרתי לי שהיות ויום השיפוט יהי׳ ביום ה׳ וצריך אני למהר הביתה, למען לסדר עורך דין ועוד הוכחות שהנני חף מפשע.

הרה״ק השיב לי, אין דבר, לא תאחר כלום.

חזרתי שוב להגמרא לבהמ״ד בפחי נפש, ונסיתי לרכז מוחי הבוער כאש, להבין בגמרא. למחרת ביום ב׳ נכנסתי שוב אל רבנו וביקשתיו שיברכני וישלח אותי לביתי, כי הזמן קצר מאוד וצריך להכנות רבות וקשות, ליום הדין הקשה הזה, ובעיקר צריך אני להיות אצל עו״ד.

רבנו השיב לי, גם אני יודע מכל זה ואני אומר לך שתמתין עוד כאן ויש לך שהות.

בשמעי דברי הרב ז״ל נתמלא לבי אמונה רבה שהרה״ק בוודאי יפעול לי ישועה קרובה אצל השי״ת, וחזרתי לגמרא בבהמ״ד, הלילה ליום ג׳ לא ישנתי כל הלילה מהתרגזות וחרדה. בבוקר נכנסתי שוב להרבי ואמרתי לו שעכשיו כבר הוא ענין של סכ״נ ומוכרחני לשוב לזשעקלעטשין. הרב לקח עוה״פ הקוויטעל וקראהו בעיון רב כ״פ, והתעמק במחשבותיו לזמן רב. לבסוף אחז את ידי ואמר לי, ואתן אדם תחתך, והשי״ת יעזר לך שתינצל.

נפרדתי ממנו אבל דבריו היו לי לפלא רב, שהרי אתם כולכם יודעים סגנונו של הרב, לדבר בשפה ברורה ופשוטה, ובעיקר לא הבנתי הפשט של ואתן אדם תחתיך, אבל נסעתי לביתי בלב מאמין ובטוח מחד גיסא, ומאידך גיסא מלא פחד ואימה, ותחנונים להשי״ת שיצילני מצרתי הרבה.

בבואי לגראמניק ששם מחליפים הרכבת, והנה חתני לקראתי בפנים צוהלות ובשמחה רבה, ובטרם הספקתי לדבר אליו, כבר קרא לי, חותני כבר יש ישועה גדולה, הגוי איבד עצמו לדעת. נודע לי שהיום בבוקר הפריץ ירה עצמו, ונתבטלה ממילא כל הקובלנא.

נודע אח״כ שביום ג׳ בבוקר, היתה לו מריבה גדולה עם אשתו, וחטף את אקדחו וירה בלבו, כן יאבדו כא״ה.

לא יכלתי להחזיר את נשמתי לבוראי, סיים ר׳ הירש את סיפורו, בטרם שעזבתי לכם ירושתי הזו, שתדעו כולכם מי הוא רבנו הקדוש מבאבוב, ובזה אני לוקח ברכת פרידה מכל הקהל הקדוש הזה.

הסיפור הזה עשה רושם כביר בין חסידי באבוב שלבם נתמלא פחד לגודל קדושת הרב והדר גאונו.

ר׳ הירש נאסף אל עמיו אחרי כמה ימים זקן ושבע, וכל העיירה ואנשי הגלילות באו ללוותו.

* * *

כבר הוזכר לעיל על דבר קירובו של ר׳ מרדכי שוואַרץ.

הוא הי׳ איש גבור חיל, גבה הקומה ובעל שרירים אמיצים. מיד אחרי חתונתו בא עם פתקא אל הרב, והתחנן לפניו היות והגיע עכשיו להתייצב לצבא ולהיותו גבור וחזק הרי בוודאי שיקחוהו, ואף אם יענה נפשו ברעבון ובצמאון, הרי אפשר שיחסיר כמה ממשקל גופו, אבל ישאר די חזק ואיתן ואין כל ספק שלא ישחררוהו. ושאל את הרב אם

יעשה לעצמו איזה מום למען להשתחרר. הרב אמר לו ח"ו, אל תעשה בך שום מום. ושאל ר' מרדכי שוב, ובכן מה אעשה.

הרב השתקע ברעיונותיו והתחיל לטייל בחדרו אנה ואנה, שקוע במחשבות עמוקות. פתאום ניצב הרב ואמר לר' מרדכי: אתן בידך מכתב וסע נא אל הערש יוסף בינדיגער בפשעמיש, ולד' הישועה.

הנוכחים שם תמהו כולם, מה לו לאברך זה שעל פי החוק שייך למערב גליציא, לר' הערש יוסף בינדיגער בפשעמיש, הנמצא במזרח גליציא, ושם הגמוניא אחרת ושלטונות מחוז אחרת.

הרב ישב וכתב מכתב לר' הערש יוסף וביקשו לעשות טובה לאברך זה שישוחרר מצבא, ומצוה רבה לשחררו.

ר' הערש יוסף נתפעל מאוד כשהאברך הושיט לו מכתב הרב ואמר בתמהון, איני מבין כל הענין והרי אינני מכיר שום אדם מהצבא כאן, ואין בידי לעשות דבר.

האברך שאלו, אם לחזור לבאבוב.

ר' הערש יוסף חשב מעט ואמר, הן מכיר אני את אדמו"ר שליט"א, שאינו מדבר ואינו כותב דברים בעלמא, בודאי יש דברים בגו, חבי נא מעט רגע, ונראה מה יהא בסוף הדבר.

בינתים הוצרך ר' ה"י ללכת לבית מסחרו ואמר להאברך, שב כאן עד שאחזור ונתיישב מה לעשות.

בצאתו לשוק פגש את אחד מידידיו הסוחרים מקראקא, שלא ראהו זמן רב, ושאלו בתמהון, מה אתה עושה כאן בעירי.

ידידו השיב, הנה בן אחי צריך לעמוד כאן לצבא והוא בריא ובעל כח שבוודאי יכניסוהו, ושמעתי שרופא הצבא שהובא הנה לבקר את המועמדים, הוא איש פלוני מידידי הכי קרובים, שהיינו ביחד והוא בודאי יעשה רצוני לשחררו, ועל כן באתי לכאן.

בשמוע ר' הירש יוסף את דברי ידידו ענה בהתרגשות, הנך טועה יקירי, אתה לא באת לכאן בשביל טובת בן אחיך, אתה באת לכאן בשביל טובתי, הרבי מבאבוב שלחך הנה. רה"י הוציא מיד את מכתב הרב והראה לו. שניהם נתפלאו מאוד לכל הענין וראו בחוש שרוח הקודש דיברה בהרב מבאבוב.

מובן שר' מרדכי שוואַרץ נשתחרר עוד בו ביום, ויודעי ומביני את עוצם גדלו של הרב ז"ל, לא נתפלאו כלל, שהרי הי' נהיר להם כחו העצום גם במעשי נפלאות כאלו.

* * *

כמוזכר הי' האדמו"ר זצ"ל מגן ומשורר נפלא ונועם תפילותיו וכח ההתעוררות שבהן, הלהיבו הלבבות מתרדמתם, וכל שומעיו טעמו טעם שירת מלאכים ועונג רוחני רב. בי"נ הי' בעצמו בעל המוספים, ולפי מנהגו עמד העמוד שלפניו התפלל, בזוית בית המדרש סמוך לחלון פתוח, למען ישמע קולו להקהל העצום שעמד בחוץ, ולא הי' לו מקום להיכנס. והנה שקץ רשע שלא הי' יכול לסבול את תפלת היהודים, התחבא באיזה מחבוא, ומשם השליך אבן אל תוך ביהמ"ד, שנפל אצל הרב, והי' נס גדול שלא הזיקה לשום אדם.

אחרי זמן קצר נפל השקץ מעל עגלה ושיבר את ידו באופן נורא, שהוצרך לחתכה כליל. הדבר הזה עשה רושם רב גם בין הערלים, שידעו ע"ד השלכת האבן, ואמרו כולם שהי' זה מופתו של הרב ז"ל.

* * *

האדמו"ר ז"ל הי' פה מפיק מרגליות ומדייק בכל מלה והגה שמוציא מפיו בבחינת ותבחר לשון ערומים. בסוד רבנים, היתה דעתו, דעת תורה, תמיד בעלת משקל נכבדה, שהכריעה ברוב המקרים. וכלשונו כן כתיבתו, הי' ספרא רבא וכל מכתב שכתב הי' תורה שלמה, חכמה והוראה.

הוא הי' אומר, שמי שאינו בעל לשון ואינו יכול להביע רעיונותיו, מוכרח לחפוץ מה שהוא כותב, אבל מי שהוא בעל לשון, הרי הוא כותב מה שהוא רוצה. ואמנם זו היתה סגולתו של הרב, שהביע בעטו את דעתו ורצונו בבהירות מפליאה, כשכל אות ספור ומנוי בכתבו.

בהיותו בגולה בלעמבערג, כמסופר להלן, והתאכסן אצל חסידו הנפלא, הרה"ח ר' העניך אשכנזי הי"ד, רצה להראות לו אות הוקרה. להיותו גם אומן יד נפלא, צייר לו תמונת המנורה, מפליאה ביפיה ובדיוקה, כפתוריה ופרחיה, הכל לפי שיטת הרמב"ם ז"ל, ובצד כל קנה כתב שיר נפלא לכבודו של ר' העניך, וכל אחד משבעת החרוזים הי' הגימטריא שלו ת"ש, כמנין פרט השנה. בצדי רגל המנורה כתב חרוז בגמטריא שמונה מאות, וכל המנין ביחד עלה לחמשה

אלפים ושבע מאות, כמנין הפרט הגדול. כל התמונה עשתה רושם כביר על כל רואיה, ור' העניך החשיבה מאוד.

וכן אח"כ בהיפרץ הנאצים ימ"ש ללעמבערג, ונכנס לגור לחסידו המפורסם, ר' אלי' אביגדור ברינער הי"ד, נתן לו הרב במתנה סידור שצייר על שערו את עשר הספירות ומסביב כל ספירה מאמרים עמוקים וענינים נפלאים בתורת הח"ן. והי' לפלא רב לראות גם בזה את גדלותו של הרב ז"ל.

השאיר המון פנקסים וכתבי יד בנגלה ובנסתר, שכולם הלכו לטמיון בימי החורבן הנורא. הי' בתוכם גם שירים נפלאים שכתב על פי סוד.

* * *

שמע נסיעתו לאיזה מקום, ובפרט בבואו להשתתף בהנחת אבן פינה לישיבה מישיבותיו הרבות, או לשבות איזו שבת באיזה מקום של חסידיו, עשה לו כנפים מהירים ועד מהרה נקבצו לאלפים יהודים, שנפשם חשקה לחזות בנועם קלסתר פניו המאירים בזיו זוהר תפארת מיוחדת, ולשמוע מדברות קדשו שהיו תמיד מקור של חכמה ובינה להחיות רוח ונפש. בנסיעותיו הללו, ,,וחקקו השוטרים תמיד לשמור על הסדר מפאת הדוחק העצום של רבבות יהודים שסתמו את הדרכים והנתיבות.

* * *

כשהתפשטו ארגוני אגודת ישראל במרחבי פולין, באו גדולי הרבנים והעסקנים אל האדמו"ר זצ"ל לבקשו שיתחבר ג"כ לארגונם וירשה לייסד קבוצות גם בבאבוב ובכל מקומות השפעתו. הרב הוכיח להם בטיב טעם ודעת שנחיצות יסוד אגו"י, גרמה סטית כמה מהנוער מדרכי ד' ולמען להצילם מטמיון בציונות, החליטו אגו"י לתת להם חינוך וחומר קריאה ועתונות על טהרת הקודש, למען יהי' להם משלהם ולא יתעו אחרי הציונים.

ובכן הניחא לבני נעורים כאלו הזקוקים לכך, אבל בחורי ישיבותי והנוער שלי, אינם תאבים כלל לעתונות, הם יושבים כל היום על התורה ועל העבודה וכל משאת נפשם היא רק תורה וחסידות, ואין בדעתם כלל לקחת עתון או חיבור חפשי ח"ו לידיהם. ת"ל ית' שלנו לא נצרך הארגון הזה.

* * *

בשנת תרפ"ח כשגדלה השפעתו של האדמו"ר זצ"ל במערב גליציא, ורוב רבני העיירות היו חסידי באבוב, נועץ הרב עם הרבנים ויסדו ארגון אגודת הרבנים של מערב גליציא, שהשפעתה היתה גדולה בחיזוק דת קודש ועניני הרבנות.

* * *

בשבת הרה"ק מהרב"צ זצ"ל בטשעבין השתובבה אז שנאת ישראל בפולין במלא גסותה. השלטונות המטירו על ראשי ישראל גזרות קשות ורעות חדשים לבקרים. בבית המחוקקים השמיעו שונאי ישראל בדרשותיהם שהיהודים סוחרים בגניבות וגזילות ומזיקים את הכנסות המלכות. אחד תבע בהחלט לגרש את היהודים מפולין, כי הגם שונאי המדינה ומחרפים את הארץ ושריה. לא נדירים היו המשפטים על יהודים בעלילת שקר שביזו את השלטונות.

יום אחד בא אל הרב ז"ל יהודי מקשישובין ושפך לפניו את מרי שיחו להושיעהו מיד, כי יש עליו משפט קשה וירא מאוד את רשעתם. היהודי סיפר שבא אליו גובה מסים רשע, לעבוט כלי ביתו בעד המס שחייב ולא היו בידו לשלם, הגובה רשם את הסחורות והכלים שמצא שם, הגם שהיהודי התנגד ואמר שעל פי החוק יש לו עדיין שהות לשלם. בפנה אחת עמדה מכונת תפירה שהיתה מכוסה במכסה בד ורקום באמצעו נשר לבן, האמבלימה של המלכות. הגובה אמר לו להסיר המכסה, למען לראות מה כלי הוא. היהודי ניגש אל המכונה ומבלי משים נפל המכסה ארצה ודרך על הנשר. בלוית הגובה הי' גם שוטר רשע ורע מעללים וקרא פתאום, הנני קובל עליך שבזית את הנשר הפולני. היהודי נבעת וקרא בחיל אל השוטר, הלא ראית שהי' שלא במתכוון. אבל לא הועיל והגיש עליו קובלנא אל הערכאות וכפי שהודיעהו אח"כ העו"ד שלו, מחכה לו עונש של ג' שנים מאסר. היהודי בא ברוב פחדו להאדמו"ר זצ"ל מבאבוב ובכה לפניו כמר נפשו על אסונו הגדול. היהודי תיאר לו עד כמה קשה יהי' העונש, כי בשיפוט הראשון שהי' לו לפני השופט הנמוך, אמר לו הלה, האם היית משליך באופן זה ורומס על ספר תורה שלכם.

הרב הרגיעהו ובירכו שינצל מידי הרשעים. אחרי לכתו שלח האדמו"ר להחזירו ואמר לו עלה בדעתי עצה טובה שבודאי תצליח בה. כשתלך אל המשפט תדקדק לקחת אתך קופסא של גפרורים ויהי' בה רק גפרור אחד ולא יותר, וכשתראה שאחד מן השופטים רוצה לעשן תושיט לו את הקופסא עם הגפרור. והנה על כל קופסאות הגפרורים מצויר הנשר הממלכתי ואין כל ספק שאחרי שיבעיר את הסיגר שלו, ישליך את הקופסא לתיבת האשפה, ובו ברגע כשישליך את הקופסא תתן קולך בחרדה, הוי, פגיעה גדולה בכבוד הנשר הפולני, הרי כבוד השופט השליכו אל תיבת האשפה. בטוחני שהעצה הזו תביא לך הצלחה בע"ה.

והנה כעצת הרה"ק כן הי', ודוקא ראש השופטים הוציא סיגר מכיסו לעשן והיהודי הזדרז להושיט לו הקופסא שלקחה מיד מידו והדליק הסיגר והקופסא השליך, אחרי שלא נשאר בה כלום.

העו"ד של היהודי ניגש אל השופטים ואמר, שופטים נכבדים הרשו נא לי לתבוע עלבון כבוד ארצנו, ברגע זה נעשה כאן דבר איום, כבוד ראש השופטים ביזה את הנשר הפולני שעל קופסת הגפרורים והשליכו לתיבת האשפה.

השופטים נפתעו לשמע דבריו ופרצו בצחוק ובמחיאת כפים. היהודי, הוסיף, אני אב לילדים קטנים ורוצים להושיבני בסוהר על לא דבר, והרי אני פאטריוט נאמן שמכסה את כלי באמבלימה של המולדת.

היהודי נשתחרר מיד והודיע את הבשורה הטובה לרבו ז"ל.

הרב אמר אח"כ לבנו הרב שליט"א, אמנם הי' לו סייעתא דשמיא שעלתה בדעתי עצה כל כך הגונה.

* * *

איש זקן אחד, ר' מענדל באדנער, נכד הה"צ מוה"ר צבי ז"ל מזבאראוויץ, היתה לו בת שתקפתה פתאום גניחה איומה (שלוקעץ) והיתה גונחת ונואקת במדה מבהילה יותר מעת לעת, והיתה מוציאה מגרונה קולות משונים ולא נתנה שינה לעפעפיה, ושום איש בבית לא יכול לישון מחמת הקולות. אביה הלך עמה לרופאים מומחים, אבל לא יכלו להושיע וע"כ התיישב ובא אל רבו הקדוש לבאבוב. והנה בעודו עומד בפרוזדור ומחכה שהגבאי יכתוב לו הקוויטעל, שמע הרב זצ"ל שישב בחדרו, את הקולות המשונים, ושאל את הניצבים בחדרו, מה הנם הקולות, ואמרו לו, ר' מענדל הוא כאן עם בתו שאי אפשר להשקיט התקפותיה, ורופאים מומחים אין בידם להושיע. הרב הרהר מעט וקם פתאום מכסאו ונגש אל ארון הספרים ששם עמד מקל שהי' לו בירושה מזקנו הגה"ק הד"ח זצ"ל, שלא הי' משתמש בו רק בלכתו לחתונת אחד מבניו. הרה"ק מבאבוב לקח המטה בידו ובהרימו אותו כמתכונן להכות בו, רץ ברעש ובקולות אל הנערה וצעק ברוגז, האם תשקטי. הנערה נבהלה מפחד פתאום ובאותו רגע פסקה אנקותיה. הרב אמר אל אביה, מענדל, חזור עם בתך הביתה, כי כבר נתרפאה. בראותו שהחסידים התחילו להרעיש על המופת הזה, ענה הרב ז"ל, אין כאן שום מופת, אבל ידוע בחכמת הרפואה ששליקעץ בא על ידי איזה קלקול בסדר העצבים, והיות והחרדה הפתאומית ביכלתה להחזיר העורקים למקומם, על כן נסיתי באופן זה וב"ה שעלתה בידינו. על שאלת החסידים למה זה לקח דוקא את מקלו של הד"ח ז"ל, והיו לו בחדרו כמה מקלות, על זה לא ענה כלום, ויהי לפלא רב.

* * *

בשבת הרב מהרב"צ זצ"ל בבאבוב, סבל ממחלת הארטרייטיס והרופאים יעצוהו ליסע למרחצאות חו"ל, למען חילוף האויר, הגם שאויר עיירת באבוב הי' להפליא, אבל חשבו שאויר חדש יפעול לטוב על מצבו. יעצו במיוחד לנסוע לערנסדאָרף, מקום הבראה קטן אצל הערים ביליץ—טעשין—אשפיצין, וישנם שם מרחצאות המכילים גפרית לרוב המסוגלת מאוד להטבת מחלתו.

נסיעה כזו היתה קשה מאוד על הרב ז"ל, לעזוב את ביתו ואת עירו לכמה שבועות, אבל לבסוף נסע בלוית בני ביתו והיושבים וקיבוץ גדול של חסידים. הגבאים ידעו שיבואו לשם חסידים בהמוניהם, לקבל את פני הרב ולהתענג על תפילותיו ושולחנותיו, ושלחו לפניהם שני שליחים לשכור בית דירה גדול והגון עם כל הנוחיות הנחוצה לאורח נכבד כהרב מבאבוב. השליחים באו לערנסדאָרף והצליחו לשכור בית גדול אצל אחד הגויים. השליחים אמרו לו שיהיה נכון שיבואו הרבה אנשים הנה. הגוי הסכים להרעש הגדול שיהיה שם מצד הבאים

וההולכים. השליחים שאלוהו אם אין לו מקום יותר מרווח לנהל השלחנות, והראה להם את גרנו המרווח והבטיח שירשה לנהל בו השלחנות, אולם תבע מחיר גבוה בעד ההשכרה. השליחים עשו עמו כתב על ארבע שבועות ובאם ישארו יותר ישלמו לעוד ד' שבועות נוספים, ושילמו לו את המחיר שדרש.

בבוא הרב עם אנשיו שמה ראו שהגוי החל להרבות קישויים בכל דבר. בראשונה אמר שלא יתן להם הגורן וחזר בו מכל מה שהבטיח להם.

הרב לא היה שבע רצון מבית דירתו ההוא, והתחרט על ביאתו שמה ואמר לאנ"ש: איני יודע למה זה באתי הנה, ואין אני מרגיש שום הטבה לבריאותי. הגוי התחיל להראות את גסותו בכל רגע ובכל דבר. צעק על החסידים שלא ידרסו על העשב, כי משחיתים המרעה לבהמותיו. הגבאים אמרו לגוי, מה זה אתך, והלא שילמנו במיטב כספנו שתסבול הכל, אבל הוא התנהג ברשעותו מתחילה ועד סוף, וציער את הרב ואת אנשיו בכל מה שהי' יכול. בראות הגבאים שקהל גדול של חסידים יבואו לשבת ואין מקום להתפלל ולנהל השלחנות, יעצו עצה והביאו מהנדסים, והקימו גורן גדול שעלה בסכום רב, אבל הכיל המון גדול של אורחים. חסידי באבוב וסתם יהודים בשמעם שהרב מבאבוב חונה בקרבתם חפזו לבוא לקבל פניו ולעשות עמו שבת אחת, ויהי הקהל הולך וגדול עד כי גדול מאוד בכל שבת ושבת והגוי התקצף מרה שלא ידרסו על הקרקעות שלו ובלילה צעק שאינם מניחים אותו לישון וגרם צרות לכל העדה.

הרב היה בצער מאוד על כל הנסיעה ההיא וחפץ בכל יום לשוב לבאבוב, אבל חסידיו שהשקיעו הון עצום בכל זה, דיברו על לבו וביקשוהו להירגע ולחכות עד תעבור העונה וישובו לבאבוב. אבל הרב מיאן להסכים להם והתאונן יום יום על הסביבה המוזרה ההיא, שאין לו בה שום הרוחה, ועל הגוי המצער אותם.

בשבוע השלישי באה לפני הרב אלמנה עם בנה, נער בן י"ד שנה, ואמרה להרב ששם בנה שלמה גאלדשטיין, ואין לו אב, והיא אלמנה גלמודה, ואין לה ממה להתפרנס. היא מסרה להרב שבדעתה לשלוח את הנער אל גיסה לברלין, כי הוא גביר עצום והוא איש מודרני והבטיח לה שיגדל את הנער וישלחהו לגמנסיא.

הרב הציץ אל הנער בעיניו המאירות ואמר אח"כ אל אמו, את חפצה לעשות לגוי את בנך. האשה פרצה בבכי ואמרה, רבי הקדוש והרי אין לי ממה לחיות ואין לי לחם לתת לילדי הזה, ומה אעשה בו. אמר לה הרב, ואם אין לך מה לעשות בו מדוע את חפצה לעשותו לגוי. האשה הרבתה שוב לבכות ושאלה, אבל רבי מהיכן אפרנסהו ואני אשה אומללה וגלמודה.

אמר לה הרב, אין את יודעת מה לעשות בילד, תניהו לי. האשה שאלה שוב את הרב, ומה יעשה הרבי בבני.

אמר לה הרב, דבר גדול אעשה עם בנך. הוא יכנס לת"ת, ילמוד ויעסוק בתורה ויגדל ויהי' לת"ח ולאיש, וישא אשה ויהי' יהודי כשר וטוב.

האשה הסכימה ומסרה את בנה להרב ז"ל.

מיד כשקיבל הרב את הילד לרשותו, הרעיש את אנשי ביתו, לארוז את חפציהם ולחזור מיד לבאבוב. בראותו את פניהם התמוהים של ב"ב וחסידיו אמר להם, כל הזמן שאלתי את עצמי למה זה באתי הנה, האם באתי רק להיות מדיוריו של בינעק (שם הגוי בעל הבית). כעת אני יודע למה באתי. באתי בשביל הילד הזה, ואין לי מה עוד לחפש כאן.

החסידים, התחננו לפניו. רבי, הלא השקענו כל כך הרבה מעות ואיך נפקיר כל זה לגוי הרשע הזה ויהיה חוטא נשכר. הרב ענה אותם ואמר בהחלט, איני רוצה להשאר כאן בשום אופן, אני כבר תיקנתי כאן מה שהצרכתי לתקן ונוסעים אנחנו תומ"י לבאבוב. החסידים נכנעו לרצון רבם והתמסרו מיד לכל ההכנות הדרושות לנסוע. הגוי בראותו שהם מתכוננים לעזבו, אמר להם שלא יתן להם את חפציהם, אם לא ישלמו לו בשביל עוד ג' שבועות. הגבאים סירבו ואמרו לו, יש לנו חוזה עמך לא לשלם באם נעזוב בטרם תום ד' שבועות, ולא עוד אלא שנשאיר לך גורן גדול שהקמנו בסכום עצום. הגוי עמד ברשעו ואמר שלא יסעו עד שישלמו. הגבאים היו מוכנים להביא את הענין לערכאות, למען להציל מה שאפשר להציל מן הסכום האדיר שהשקיעו כאן, ומה שהוא רוצה עוד לחמוס מהם.

כשמוע הרב ז"ל את המתרחש בחוץ קרא את גבאיו ואמר להם: אינני חפץ כלל להתדיין עם גוי. שלמו לו מה שהוא מבקש וניפטר ממנו. הגבאים שילמו כמצות רבם והניחו לו כל מה

שבנו והקימו בעד ממון רב. בטרם נסעם אמר הרב, אמרו לגוי, בפני כל שכניו: שאת דינו כבר פסק החכם באמרו, עושה עושר לא במשפט בחצי ימיו יעזבנו. ויהיה בטוח שיהיה לו סוף לא טוב.

הרב ואנשיו נסעו משם בטרם תום ג' שבועות. הגויים מסביב הביטו בקורת רוח על היהודים העוזבים, כי היו כולם שונאי ישראל. אחרי ימים שבעה בא מבשר טוב לבשר את הרב בבאבוב שאתמול ביום בהיר הכה פתאום הרעם בביתו של הגוי ואש איומה פרצה כרגע, שאכלה את הבית ואת הגרנות ואת כל הרכוש אשר לגוי ההוא, לעיני כל אנשי המקום, שעמדו מנגד והביטו איך האש עושה שמות בכל רכושו של הגוי, והגוי ובני ביתו מתרוצצים כמשתגעים ומשוועים לעזרה, ולא היתה בידם להושיע, אבל כולם הניעו ראשם בתמהון עז על המעשה המשונה הזה שעדיין לא ראו רעם מתקצף כזה בכל חמת אפו. הסכימו כולם שאמנם יד הרב מבאבוב עשתה זאת.

נס גדול הי' שם שהחורבן בא לו ע"י רעם ולא ע"י שריפה סתם, כי אז היו תולים שהיהודים הציתו האש, אבל כעת הכירו עין בעין, שה' את רצון יראיו יעשה ורב גדול עושה פלאות הוא הרב מבאבוב.

* * *

בחודש תשרי שנת ת"ש, במלחמת הנאצים ימ"ש עם פולין, ברח הרב עם בני ביתו, בניו וחתניו והרבה מאנשי שלומו ללעמבערג. ונמסור נא כאן בפרטיות סבלותיו ויסוריו הרבים של האדמו"ר זצ"ל בבריחתו הזו, למען הראות לדעת, כמה גדולים צדיקים אף כשחרב חדה מונחת על צוארם.

שלשת ימים לפני פרוץ המלחמה כולם הרגישו וראו שהיא קרובה לבוא. המורא הי' גדול, שמא תפרוץ המלחמה בפתע פתאום, מלחמת ברק עם התקפות וכדורים מכל עבר, ולא יהי' עוד מקום לנוס ויכרחו להישאר בבאבוב וחששו שאז הקרבן הראשון יהי' הרבי, בהיותו מפורסם מאוד. חסידי הרב הזדרזו לשכור אוטובוס גדול שיובילם לטארנא, שהיא עיר בפרשת דרכים גדולה, ושם יתמלכו באיזה דרך ישכון אור הצלה פורתא ובה ינוסו.

בינתים פרצה המלחמה, ביום ועש"ק שנת תרצ"ט שבוע ימים לפני ר"ה, והגרמנים המטירו מיד פצצות על הדרכים ועל הערים, ועל מסילות הברזל וקלקלו נתיבות המנוס מטארנא, וגרוע מזה הי' מה שהצבא תפסו לעצמם כל עגלה וכל מכונית ולאדם פרטי לא היתה שום אפשרות של קבלת איזו מכונית או מרכבה. והנה ברוב יגיעה מצאו בטארנא חסיד מבאבוב שהיתה לו מכונית וברוב השתדלות ודמים יקרים קיבלו הבנזין הנחוץ ולא היה בו מקום כי אם להרב ולחתנו ר' משה סטעמפעל, וברחו שניהם ללעמבערג. בדרך כלל היתה הבהלה רק בין אנשים שפחדו מפני רוצחי הנאצים ימ"ש, ולא עלתה על דעתם כלל שיעשו כלה ר"ל גם בנשים וטף, ועל כן הזדרזו האנשים לברוח בראשונה, בהבטחתם שלנשים לא יאונה כל רע וגם יבואו אחריהם לאטן.

אחרי בריחת הרה"ק לטארנא, התאזרו בניו, הרב מהר"ש ולהבח"ל, ר' חיים יהושע, ר' משה אהרן, ר' יחזקא' מטשיחוב, ור' שלמה רובין, והב' שלו' בן הרב מלימאנוב זצ"ל, (הרב מפאקשאוויץ הי' אז אצל חותנו בפאקשאוויץ, לרגל הולדת בנו בכורו, האברך החסיד ר' יחיאל, ולא הי' ביכלתו לברוח), שכרו בעל עגלה וסוסים ונסעו בה ללעמבערג. בכל המקומות שעברו ובפרט בהגיעם קרוב לשענדישאוו, ראו את הברקת אש יריות הגרמנים לא רחוק מהם והרגישו שעוד מעט ויפלו בידי הרשעים ולא ידעו לשית עצות בנפשם, אם לנסוע לשענדישוב או. לקאלביסוב. לבסוף החליטו לנסוע לקאלביסוב, כי שם ישנם מחסידי אביו ושם אולי יודעים, איזו דרך המפלט היותר ישרה, וימשיכו בה מנוסתם. בהגיעם לקאלביסוב התענינו מיד למצא את ר' ראובן צעהנווירט ופתאום פגעו בגיסם, ר' משה סטעמפעל מסתובב בחוצות. הפתעתם היתה לאין לשער, שהרי ידעו שנסע עם אביהם ללעמבערג. ר' משה סיפר להם שבעברם את קאלביסוף יצא הנהג לאיזה צורך והם נשארו לחכות במכונית. בינתים בא אליהם קצין צבא פולני וצוה להם לצאת ממכוניתם והנהג הלך עם מפתח המכונית ולא הי' יכול להנהיגה ודרש מהם שיתנו לו המפתח ואמרו לו שהנהג לקחה, ולא האמין להם והוציא אקדוחו ואים עליהם להרגם, אם לא יתנו המפתח. ורק אחרי תחנונים ובקשות שימתין עוד זמן מה, כי הנהג בטח בוא יבוא, נאות להם להמתין עוד, וכן הי' שהנהג בא והוכרח למסור לו המפתח ולוותר על מכוניתו. מעכשיו כבר אתם יודעים מדוע נשארנו כאן בקאלביסוב, חותני ואני.

האברכים בשמעם את שמע אביהם וחותנם, נחפזו מיד למקום שבתו להתראות עמו. הרב זצ"ל בראותו פתאום את בניו לפניו, נבהל מהפתעת פתאום ופנה אל בנו האדמור"ר שליט"א ואמר לו, עכשיו הייתי צריך לברך שהחיינו, אחרי ראותי שוב את פניכם. ראו נא, כמה עלינו להודות לד' מסבב כל הסבות אשר כל כך נפלאו דרכיו מבני אדם. עוד לפני כחמשה רגעים הייתי מיואש וחסר כל תקוה עליכם, ועכשיו בבואכם הבאתם בי חיות חדשה. אכן יש לכם עגלה, הבה נברחה בעוד מועד כי איני רוצה לראות את הגרמנים ולא להיות בקרבתם כלל.

הבנים והחתנים עשו הומ"י כמצות אביהם וחותנם והכינו את העגלה וברחו מיד דרך גליציא המזרחית ובאו לסאקאלוב. שם נכנסו להתאכסן אל השו"ב. אך ישבו להינפש מעט וכבר פשטה השמועה בכל העיר שהרה"ק מבאבוב נמצא כאן, וחרדה כל העיר לבוא לקבל פניו ובמשך כמה רגעים נתמלא בית השו"ב חסידים וידידים, אשר קרבת האדמו"ר זצ"ל מבאבוב היתה להם למרגוע רב.

הרב קיבל את כל או"א בסבר פנים יפות ודיבר על לבם כדרכו בקודש, בשפת חן ונועם.

פתאום התחילו הסיריגים להתריע על אוירוני השונא המתקרבים ואמנם כבר טסו מעל העיר והשליכו פצצותיהם עליה. הרב ואנשי שלומו, קהל רב וגדול שנמצאו בחדרים בקומה הראשונה, ירדו מיד למטה למען יתר בטחון. באותו רגע ניפצה פצצה בכפת השער לחרדת כל הנאספים בבית. לאשרם, פגעה בצד הכפה הבולטת מן הבית חוצה. הפצצה ירדה ארצה ובלכתה עקרה את הכפה ממקומה ונשארה תלוי' באויר, ללא גרם היזק והי' לנס גדול.

הרב ובניו ישבו מיד על עגלתם וברחו משם.

ביום ו' קודם ר"ה באו לרודניק, ונתאכסן אצל חסידו, ר' דוד מאצנער ע"ה, ראש הקהל דשם. ר' דוד שמח לקראת רבו ואמר לו, הרב ישבות אצלנו בשבת הבע"ל. האדמו"ר זי"ע ענהו, לברוח מן הגרמנים מצוה אפילו בשבת.

ואמנם אך נחו מעט מיגיעות מסעם, נחרדו בחצות ליל ש"ק ע"י שוטרי העיר שזירזום לברוח, כי הגרמנים מתקרבים, וכן עשו. באשמורת באו לקרעשוב ורצו לעבור את הנהר סאן ולהמשיך בריחתם, אבל אנשי הצבא לא הניחם באמרם, כי בעוד רגעים יפציצו את הגשר, למען לעכב התקדמות הגרמנים, והדינמיט כבר הי' מוכן תחת הגשר.

הרב שליט"א ראה והכיר שאם יפוצצו הגשר, או דרכם חסומה ללא המלט עוד, וע"כ קפץ ממקומו ורץ אל אנשי הצבא שעל יד הגשר וביקשם במפגיע להמתין עוד כמה רגעים עד שמרכבתם תעבור הגשר. החיילים ענו שההעברה היא ענין של סכנה, כי הדינאמיט כבר מונח תחת הגשר, אבל אביו הרה"ק זי"ע אמר, שיש לעבור בכל ענין, כי להישאר כאן היא סכנה יותר גדולה.

החיילים נתרצו לבקשתם והרשו להם לעבור את הגשר. והנה אך עבור עברו וקול רעם ורעש החריד את האויר והגשר נופץ לרסיסים.

הרב ובניו החליטו להמשיך את בריחתם לבולגוריי. בשבת קודש בבוקר עברו אצל :אחד היערות ונכנסו בו להתפלל שחרית. אחרי תפלתם המשיכו את דרכם. אבל התקדמו לאט מאוד, כי הדרך היתה מלאה עגלות פליטים. המהומה נתרבתה על ידי אוירוני הגרמנים שירו על עגלות הבורחים וכמה מן הראשונים נהרגו.

מוצש"ק שלפני ר"ה הגיעו לבולגוריי ונסעו ישר לבית הרה"צ רבי מאטיל'ה רוקח זי"ל, בתקותם שימצאוהו בביתו. במקומו מצאו שם שני יהודים שמסרו להאדמו"ר זצ"ל, שהיום בבוקר בא לכאן הה"צ רבי ישעי'לה מטשעכאוו זצ"ל הי"ד, והשפיע על רבי מאטיל'ה שיברחו מיד.

האדמו"ר הי' עיף ויגע חסר כל כוח, וכן בעל העגלה הודיע שאין בכוח הסוסים ללכת אף צעד אחד יותר, והוכרחו ממילא להתיר את הסוסים ולהכניסם לחצר. הרה"ק חשב שינפש בלילה הזה ובבוקר ימשיכו את מנוסתם. והנה בעוד שבעל העגלה הלך להביא מים לסוסיו, מצא בחזירתו שנגנבו ועשה רעש גדול. הרב שליט"א בראותו את האסון רץ העירה לקנות סוסים חדשים והבטיח לשלם כל סכום רק שיביאו לו סוסים חדשים. בהסתובבו ברחובות הע"י מצא כמה יהודים ששמרו הרחובות מפני מרגלים ומוסרים. הרב סיפר להם

את דבר הגניבה. השומרים הבינו מיד מי הגנב ונכנסו אליו שיחזיר הסוסים, והשיב שהוא יודע מי הגנב ואם יתנו לו חמשים זהובים יחזירם מיד. הרב שליט"א נתן לו הכסף, והלך מיד והביא הסוסים.

בבריחתם הזו התברר עד כמה שהרה"ק זצ"ל מבאבוב, הי' מוכן לקבל כל היגיעות והתלאות ועוני וטלטולי הדרך, ואף במסעות הכי מסוכנים, ורק להמלט מקרבת הרשעים הגאצים ימ"ש, וברוחב לבו והבנתו העמוקה הצופי' למרחקי המאורעות, כחכם עדיף מנביא, הוברר הדבר אצלו למפרע, שהצורר הגאצי הזה, נצר זדון עמלק והמן, הוא אויבן הכי איום ונורא של ישראל, וחכמתו ראתה מראש שממרצח הזה יצמח חורבן ושמד נורא לעמנו.

מסעם מבולגוריי לואמושט, הי' שוב סבל איום של ימים ולילות בצער ובעוני. קול נפץ הפצצות שהומטרו מעל ראשיהם הי' הולך וגדל. הסוסים מרוב יגיעה, פסקו מלמשוך עוד את העגלה הכבדה. הנוסעים בה נאלצו להתחלק חליפות, מחציתם נסעו ומחציתם הלכו רגלי. בימים ההם היתה הבריחה נוראה ואלפים ורבבות אנשים, נשים וטף, עם כל מיני עגלות ומרכבות, מילאו את הדרכים מקצה אל הקצה, ועל כן התנהלו לאטם זו אחר זו, עד שלא היתה שום אפשרות של חניה לשעה קטנה למען להתפלל.

השעה היתה שלש אחה"צ ועדיין לא הי' להם מקום להתפלל וממילא שלא רצו גם לטעום קודם התפלה. הרב שליט"א ואחיו וגיסיו, הרגישו שהגיעו לידי אפיסת הכוחות, כי עדיין לא בא שום דבר לפיהם וחמים בודאי שלא היו במציאות, וגמרו בדעתם לשאול את פי אביהם וגם לבקשו שיטעום גם הוא ויטעמו גם הם. אביהם, האדמו"ר ז"ל, ישב בעגלה שקוע ברעיונותיו הנוגים, הצרה הנוראה והחשכה האיומה הבאה על כלל ישראל, לקחה שבי את כל לבו וסרעפיו, ולא הרגיש כלל בצרכי גופו. כשבניו הציעו לפניו בקשתם ושאלתם, בנימוק שטלטולי הדרך והצער והפחד ועכשיו גם התענית שוללים את שארית אונם ולא נשארה עוד בם רוח חיים, התעורר הרה"ק ממעמקי מחשבותיו וענה מיד, מה אתם סוברים שאני מלאך, והרי האכילה בשעה זו היא מצוה יותר רבה מהתפלה גופא, ואם בכלל יש לכם מה לאכול.

האברכים השיבו שיש להם לחם מעט.

לחם, מה טוב, ענה הרב, אבל מהיכן ניקח מים לנטילה ובלי נט"י בודאי שאסור לאכול. אולם אפשר שבדרך לפנינו נמצא איזה מקור מים.

הרב ובניו המשיכו את דרכם ואחרי כברת ארץ פגעו בנחל קטן עם מים זכים ונטלו ידיהם ואכלו הלחם ושתו אחריו ממימי הנחל הרענגים והחיו את נפשם העיפה, כאילו היתה סעודת שלמה בשעתו, והחליפו כח חדש ללכת הלאה.

אחרי כחצי שעה הגיעו לחורשה קטנה והסיעו את עגלתם מן הדרך ועמדו להתפלל. כשגמרו תפלתם נודע להם שקרובים הם לרובאשוב. בהיכנסם את העיר קידמם נפץ עצום של פצצות הגרמנים והתיצבו תחת האילנות לסוכך עליהם. פצצה אחת פגעה בבית ריחים בקרבתם, והציתה אותו באש. שוטרי העיר התרוצצו מיד לחטוף אנשים מכל אשר פגעו בשוק, לכבות את התבערות והיריעות הלכו וגדלו. בקושי גדול עלתה ביד הרה"ק לקבץ את בניו ולברוח מן העיר.

ערב ר"ה באשמורת הבוקר, בזמן תפלת זכור ברית, באו לעיירה קרולאוו, והיו צריכים לעבור הנחל, והיות והגשר הופצץ היתה הדרך היחידה במעברה שסידרו שם בשביל אנשי הצבא, ולא הניתום לעבור. מהר"ש הלך מיד אל המפקד הראשי והראה לו מכתב המלצה ממפקד המחוז שבו הוא מדבר טוב על הרב ז"ל, ומבקש מכל אחד לעזרו בבריחתו. המפקד נתן להם מיד רשיון לעבור הנחל.

אחר הצהרים באו לפאריצק ונכנסו ליהודי אחד וביקשו ממנו לתת להם חדר לימי היו"ט. היהודי קיבלם בסבר פנים יפות והרב מהר"ש יצא אל השוק לקנות כלים חלות ועופות לכבוד יו"ט. כשכבר היו לו העופות הלך לבקש שו"ב ואמרו לו על שו"ב אחד שהוא חסיד. הרב מהר"ש נכנס אליו לתהות על קנקנו, אולם אחרי שיחה מעט שמע ממנו דברי קלות והניחו ויצא משם אל השו"ב השני, שהי' מחסידי טריסק.

השו"ב החסידי הזה נתפעל מאוד לשמע שמועת הרה"ק מבאבוב, וחגר אבנטו ואמר אני הולך להקביל פני צדיק וקדוש וגם להראות לו סכיני, אולי ירצה לאכול משחיטתי. הרב שליט"א הכיר מיד בכל התנהגותו של החסיד הטריסקאי, שהוא אדם כשר ויש לאכול משחיטתו והוליכו אל אביו. בהכנסם אל הרה"ק ז"ל, הציע לו השו"ב מיד את סכינו, אבל

הרב ז״ל השיב: בני, רבי שלמה, הוא רב מובהק, והוא יראה את החלף, לבדיקת הסכין הרי צריך ישוב הדעת ואני שבור ורצוץ בגוף ונפש. רבי שלמה בדק את הסכין ומצאו כהוגן ובקשו לשחוט העופות והלך לטבול הכלים ובשלו והכינו לסעודות ליו״ט.

בינתים הלכו והתרבו העגלות עם הפליטים שהגיעו ממקומות מערב פולין שברחו מפני זעם המרצחים הנאצים וביניהם הרבה מחסידי באבוב שהיו רגילים לבוא לרבם לי״נ או לרגלים. בשמעם שרבם נמצא בפאריצק הזדרזו לבוא אליו, להתפלל עמו בליל ר״ה ויומו. בין הבאים הי׳ אחד מנגידי העיר קראקא, ר׳ משה ליינצייג, אחרי תפלת ערבית גיגש אל רבו ושאלו: מתי רוצה רבנו להתפלל תפלת שחרית.

האדמו״ר ז״ל השיב באנחה כבדה, השי״ת יעזרנו שנוכל להתפלל, ללא שום עכוב וזמכשול.

דבריו עשו רושם מדכא על חסידיו והלכו כל אחד למקום סעודתו. הרב ז״ל בעצמו נשאר צועד בחדרו אנה ואנה, שקוע ברעיונותיו ומדבר אל לבו: איך זה אפשר להכנס לסעודת יום טוב ברוח קשה שכזה.

לבקשת בניו נכנס סוכ״ס לעשות קידוש ולשבת לסעודה. אך נטלו ידיהם והתחילו לאכול הדגים, והנה רעש וקולות והכרזות לברוח כי הרשעים הגרמנים באים. מבוהלים במהומת חפזון חטפו מלבושיהם והמאכלים ליו״ט, והעמיסו הכל על העגלה והם הלכו אחריה כל הלילה נדכים ושבורים, עיפים ויגיעים מרוב התלאות והצער.

באשמורת הבוקר של יו״ט ראשון של ר״ה, חפצו בניו להתפלל בשדה, אבל הרה״ק מנעם מזה באמרו, שאפשר שבעוד זמן מועט יגיעו למקום מושב וחדר להתפלל בו בישוב הדעת, ועוד, הלא הסכנה תהי׳ לאין לשער, אם הנאצים ישיגו אותם חונים בשדה. ואמנם, אחרי נדודים מעט באו להאראכאוו ונכנסו לבית השו״ב שקיבלם בספ״י ואמר להם שיהודי האראכאוו אך זה יצאו מבהכנ״ס ויתפללו גא בביתו.

לאדמו״ר ז״ל מבאבוב היתה לו חזקה ומנהג להיות בעל מוספים, ברם בר״ה ההוא לא הי׳ ביכלתו להוציא הגה מפיו, מרוב צער ומגנת לב על צרותיהם של ישראל, ועל כן ביקש את בניו שהם יתפללו כל התפלות.

בבקרו של ר״ה זה הי׳ לו להרה״ק עוד פחד נוסף, כי בבואם בדרך, שהי׳ מלא פליטים ועגלות, פתאום נעלם מעיניו בנו ר׳ חיים יהושע, אימה גדולה נפלה עליו בחרדתו לשלומו. אחרי כשעה הופיע שוב וסיפר שנתבלבל בין העגלות והפליטים הרבים ובקושי רב עלתה לו לשוב אל אביו. וכן בכל הזמן, מלבד הפחד הכללי מעריצי הנאצים, נתחדשו שוב ושוב פחדים שונים שמוטטו את שארית כוחותיו ואומץ רוחו. מלבד זה היו נתונים במצוקה קשה של טלטול הדרך ושל חסרון מאכל ומשתה, שהרי למרות הכל דקדקו מאוד על הידור כשרות המאכלות והמשקאות, ואם עלתה בידם לקבל בבית יהודי איזה דבר מאכל כשר, הי׳ זה ענין של סתם גס. הודות לאומץ רוחו של הרב שליט״א, שעל אף כל הקושיים והסיבוכים והעיכובים, התאזר עוז לעמוד על הגובה הדרוש ולנצח את כל המעקשות והרוחות הרעות שהתיצבו להם לשטן בדרך בריחתם, ובפרט שראה שכל האחריות מוטלת עליו.

ביום צום גדלי׳ של שנת תש״ה הגיע, באו לפאגרעלעץ ונכנסו לנכרי ובקשוהו שירשה להם ללון בגרנו, ושכבו על התבן חסרי כח ואונים, מיגיעות הדרך וצרות ופחדי הזמן הרעים.

בלילה ההוא הסתערו הרוסים מעבר השני של פולין והתקרבו לראוונא. בראות הרה״ק שכבר הם תחת הרוסים וראו את זרם העצום של מאות אלפים אנשי צבא ומרוצת הטאנקים הנשגבים, התיישבו שכבר אפשר לחזור למקומות שברחו משם, שנכבשו ע״י הרוסים ולא הגרמנים, והלכו ללוצק דרך מאלינאוו. בדרכם בא אחריהם פרש רוסי על סוסו ובראותו את העגלה עם נוסעיה היהודים, צוה עליהם לעמוד והוציא אקדחו וצעק בכעס, תנו לי הזהב אשר עמכם ואם לאו הרי אהרוג אתכם. אחרי תחינות ובקשות שאין להם דברי ערך עזבם לנפשם, אבל בפגישתם הראשונה כבר ניתן להם לטעום טעם החיל האדום, ברם חשבו שאעפי״כ מוטב הוא מקלגסי הנאצים.

כשנכנסו ללוצק ואל רחובותיה ההומות מטנקים וכלי רכב של החיל הרוסי, ההולך וכובש וקורע נתחים מארץ פולין, היו מודאגים למצא מקום מתאים להתאכסן, ולהתעלם מעיניו של החיל האדום. פתאום קפץ על העגלה בחור צעיר ושאל, הזה הוא האדמו״ר מבאבוב. הרב שאל א״ת מי אתה. הבחור ענה, שמי מאטעל טברסקי, מנכדי טשערנאביל, והנני בנו

של הרבי מקאשיפקא הגר כאן. הרב שאלו, היכן יכולים למצא אכסניא. הבחור אמר, ראשית סורו נא לבית אבא ושם נראה מה יש לעשות. האדמו"ר זצ"ל וסייעתו נכנסו לבית הרבי מקאשיפקא שקבל את פני האדמו"ר בשמחה רבה ואמר, הרואים אתם מה עלתה לנו, כי נפל בגורלנו להיות תחת הסובייטים, מי יודע מה יצמח מזה. ענה האדמו"ר זצ"ל ואמר, לעת עתה טוב שנצלנו מהגרמנים. בלילה שעברה בשכבי בגורן על התבן וראיתי החיל הרוסי שנכנס, הרגשתי הקלה בלבי, כי אעפ"י שגם הם רשעים גדולים וסכנה בעתיד להיות במחיצתם, בכל זאת הרי אינם הורגים מיד כמו הגרמנים, ובנתיים יעזור ה' שנמלט מהם.

הרבי מקאשיפקא העיר, כי מובא ברשפי אש מהרה"ק ר' מאטעל'ה מנעשכיז זצ"ל שאמר בזה"ל, אני צופה ומביט לקץ הימין שתהי' תשועת ישראל תחת ממשלת שר רוסיא ירה"ה. האדמו"ר זצ"ל נתרגש מאד מדברי הרשפי אש ואמר בהתפעלות, ששמע מאביו זצ"ל, שזקינו הדברי חיים, בדברו פעם בענין ביאת המשיח אמר, שזמן קץ הימין לא נתגלה כי אם ליעקב אבינו ולדניאל ולהקדוש ר' מאטעל'ה מנעשכיז זצ"ל, ומסורה זו היא פליאה.

הרב ובניו קיבלו מיד דירה ריקה והסתדרו בה עד כמה שהי' אפשר ואספו כמה כלים לבשל בהם, וסידרו להם מקומות משכב על הרצפה מחסרון מטות וכלי בית.

מיד ביום הראשון, אך נכנסו הרוסים התחילו הקומוניסטים להתרוצץ בבתי העשירים ולשלול את כל טובם ומאודם. הרוסים גופא היתה ראשית עבודתם לקבץ את הגבירים ואת הפקידים הגבוהים, להיות למשכונות בידיהם.

האדמו"ר זצ"ל בהגיעו ללוצק הלך מיד לבקר את פני האב"ד דשם, הרב הגאון המפורסם מהר"ז סאראצקין זצ"ל, שקיבלו בהתפעלות רבה ובכבוד רב וצעק בהתרגשות, אוי לעינים שכך רואות, אדם גדול כזה בגולה. הרב סאראצקין מסר לו מיד על הפחדים הגדולים שהם חיים בהם, מרגע הראשון שנכנסו הרוסים, כי הקומוניסטים המקומיים מפיצים שמועות של רשעיות שונות שמתכוננים לעשות, ובראשית הכל רוצים הם לבטל הת"ת, ויהודי העיר הגם בפחד גדול מהם.

הרב סאראצקין סיפר אחר כן, שנמצאים כעת בלוצק הרבה גדולי פולין, שברחו מבתיהם ובתוכם ציר הפרלמנט, ר' ליבל מינצברג, הסינטור טראקענהיים, ראש קהלת וורשא, ר' אלי' מאזור ועוד כאלה, ולדעתו יש להיזהר מאוד שלא יתכנסו בבית אחד, כי הרוסים יעלילו מיד עליהם, אשר מתנכלים הם תחבולות של התקוממות עליהם. הרב זי"ל הסכים לזהירות ולא יצא עוד מפתח חדרו שהתגורר בו וגם לתפלות יוה"כ הי' לו מנין מאנשי ביתו וכמה מחסידיו ולא הי' רוצה לצאת לאיזה בית הכנסת.

ביום הסליחות של י"ג מדות הלכו אחרי התפלה לתפלת תשליך אל הנהר סטיר, ואיש לא פגע בהם לרעה. בו ביום הלך הרב שליט"א לקנות עופות לכפרות וגם לבשל לכבוד יו"ט, ועשו בעצמם כל מעשה האופה והבישול ופתיחת העופות וניקוים והכשרתם, ולא רצו ללכת למי שהוא, להטריחו בשבילם.

בליל כל נדרי לא רצה הרה"ק להתפלל שום תפלה ואמר שאי אפשר לו להתפלל לפני התיבה מחסרון ישוב הדעת הראוי, וביקש שוב את בניו שהם ירדו לפני התיבה, והתפלל הרב מהר"ש תפלת כל נדרי ומוסף, והרב ר' יחזקאל'י מטשיחוב, שחרית.

במוצאי יו"כ עלתה דאגה חדשה לפניהם. האדמו"ר זי"ל היה רגיל תיכף במוצאי יו"כ, להתעסק בעניני ד' מינים וסוכה, ועכשיו היתה גדולה דאגתו, מאין יקחו ד' מינים, ובכל ארץ רוסיא אין דבר כזה. האדמו"ר זי"ל אמר שבלעמבערג בודאי יש, אבל הלא אין רכבת ללכת שמה או להביא משם, ועל כן הוכרחו לעשות את יום טוב הראשון והשני של סוכות בלוצק ובלי ד' מינים. בחוה"מ נודע להם שיש רכבת ללעמבערג, מיד ארזו את חפציהם ונסעו בו ביום ללבוב, בתקותם שאולי יעלה בידם לברך שם על אתרוג ולולב. אמנם בלבוב היו כמה אתרוגים, אבל כולם יבשים מאשתקד וחסרי כל הדרת מראה, אבל על כל פנים היו ד' מינים.

אחרי השביעם את רוח תשוקתם לקיום המצוה המפוארה הזו, שלמענה נסעו דרך ארוכה של שני ימים לפי המסיבות אז, התחילו לחקור ולדרוש אצל אנשי שלומם, על נשיהם ובני ביתם שהניחו בבתיהם. הפתעתם היתה נעימה כאשר אחרי כמה שבועות הגיעה ללעמבערג אשת מהר"ש ובניה, ואשתו של ר' חיים יהושע ובניה וסיפרו שכולן, הרבנית וכלותיה ובניהן והרבנית מלימינוב נסעו לסאניק שהיתה אז על הגבול, וקיוו שהנאצים יניחון לעבור

אל הרוסים, אבל ישבו שם זמן רב ללא כל סיכויים לעבור. גם נודע להן שאם חוטפים איזה עובר את הגבול, הורגים אותו מיד.

אז נמלכו שתי הנשים, אשת הרב שליט"א ואשת אחיו ובניהן, ושכרו שני מבריחים בכסף מלא והעבירום בשלום את הגבול ובאו עכשיו ללבוב.

הרבנית תחי' אשת הרה"ק מהרב"צ ובנותיה וילדיהן ור' יחזקאל דוד עם ב"ב נשארו בסאניק, לחכות על אפשרות עבירת הגבול ויצאו כמה חדשים ולא עלתה בידיהן לבוא לבעליהן ללעמבערג.

אך עברו כמה חדשים שהרוסים כבשו את חצי פולין, כפי שהשתוו מקודם עם הנאצים, התחילו מיד להתנהג בכל מנהגי פאניע הנהוגים אצלם. מדי לילה בלילה התנפלו על יהודים עשירים וסוחרים מפורסמים ונתנום לבית האסורים. וכעבור חצי שנה מסרו מפה לאוזן שהגיעו מרוסיא אלפי שוטרי נ. ק. וו. ד. ומכינים אקציא מקיפה על היהודים ואין לדעת על מי תשתפך כוס התרעלה. מחמת השמועות הללו עבר הרה"ק רב"צ מדירתו לדירת בנו מהר"ש. והנה אשר יגרו בא מיד. בחצות אחד הלילות, התנפלו המחבלים על כל הפליטים שבאו מגליציא המערבית שברחו מהנאצים, והוציאום בכל האכזריות ממטותיהם, אנשים נשים וטף, אל תוך מכוניות משא (טראקס) שעמדו הכן בחוץ, ושלחום לסיביר, ערומים וחסרי כל. בין הנחטפים הי' גם ר' חיים יהושע ובני ביתו. במשך של כמה שבועות שלחו לסיביריא יותר ממאה אלף יהודים מגליציא. נודע אח"כ שהרבה גועו ברעב ובקור ובסבלותם הקשה שמררה וקיצרה את חייהם.

הרב ז"ל בראותו את תעלולי הרוסים, אמר לבניו ולחתניו, ר' משה סטעמפעל ור' שלמה רובין, הי"ד, רואים אתם שנמצאים אנחנו תחת שלטון שכל רגע ורגע תחתיו הוא ענין של פיקוח נפש, אם אינם מתאימים עצמם כליל לחוקיו ולמשפטיו, ועל כן עצתי שתלכו כולכם לעבוד עבודה ותהיו רשומים כעובדים וממילא ינוח לכם.

לפי הנהוג ברוסיא, העסוק באיזו עבודה, רושמים על הפאס שלו מקום ומהות עבודתו. כשהבלשת בודקת דרכיתו ורואה שלא רשום בה שום מקום עבודה, אדם זה נחשב אצלם כבעל עבירה חמור ושפעקולאנט, וממילא משלחים אותו למרחקי סיביר, או משליכים אותו למרתף אפל ומענים אותו בכל מיני עינויים. אחת השאלות הבוערות בעסק בעבודה היתה שאלת השבת, שכל אחד הוכרח לעבוד בה כבכל יום ויום. ואלו שדקדקו שלא לעבוד כלל להינצל מחילול שבת, הרי סוכ"ס כשהתחיל הרעב להשתרר בביתם, נאלצו למכור כלי תשמיש או איזו סחורה שהיתה להם. ובזה התחילה הצרה במלא היקפה, כי אם חטפו את מי שהוא מוכר איזה דבר, אם הי' חכם ומבין מדעתו, אמר מיד שגנבה היא בידו, ואז העונש, מאסר של ג' ימים, ואם אומר האמת, שמוכר מביתו, אז אומרים שהוא ספעקולאנט וסוחר בשוק השחור וענשו הוא עשר שנים.

הרה"ק הסביר לבניו את כל פרטי המצב תחת הרוסים, ובא לידי מסקנא שעליהם לחפש איזו עבודה ורק לא בשבת, ולדעתו בודאי אפשר לשחד את מנהלי בתי החרושת, שלא יצטרכו לעבוד בשבת. הרב שליט"א אחרי מאמץ מעט ובעזרת פרוטקציא עלתה לו בעד תשלום הגון, לקבל פקודת שומר לילה בבית חרושת. תעודתו היתה להיות ער כל הלילה בבית החרושת ולהשגיח שלא יגנבו דבר.

* * *

בעמדנו בזה כדאי לעורר על תהפוכות המשטר בארצות האדומות המכריחות קיום שומרי לילה. בארצות הדימוקרטיות אין צורך בשומרים, וכל בעל בית חרושת ומסחר יודע, שפקידיו ופועליו נאמנים, ובודאי לא יבואו בלילה לגנוב מן מקום מחיתם. ברם בארצות הקומוניסטיות שהכל שייך לשלטונות, הרי מנהלי בתי החרושת ובפרט אלו שהיו הבעלים מקודם, באים בעצמם לגנוב בלילה כל מיני סחורות וחפצים שמוכרים אח"כ בשוק השחור. לשמירה מפני גנבים כאלו מושיבה השלטונות האדומה שומרי לילה, אולם ברוב המקרים גם שומרי הלילה הנם שותפים למעשי הגניבות, כי מוטב להם אפילו להיתפס בשביל גניבות, מאשר לעמוד כמה שעות בשורה ארוכה בקור ובשלג, למען לקבל זוג גרבים

וכל דבר נחוץ של מאכל ומלבוש, כפי חוק החלוקה השורר במדינות ההן. הרי שתחוקת הארצות ההן, מגדלת גנבים ורמאים ונוכלים.

* * *

כבר הזכרנו, אשר בהתגוררות האדמור״ר ז״ל בלעמבערג הי׳ משכן קדשו אצל הרה״ח ר׳ העניך אשכנזי הי״ד, מראשי קהלת לעמבערג.

מתוך זכרו של אותו חסיד, יש לדבר גם בשבחו. ר׳ העניך זה, מגדולי ידידי באבוב, הי׳ ת״ח ולמדן רב ועצום, וידיו רב לו בבקיאות וחריפות. למרות היותו סוחר גדול וגביר עצום ועסוק בהרבה מסחרים, מצאהו על פי רוב מדבר בתורה, והי׳ בן בית בכל מקצועות התורה שדיברו עמו. ועל זה הי׳ מכניס אורחים, שמדתו בזה הי׳ עד להפליא. הוא הכניס לביתו למאות אורחים, וביתו הי׳ פתוח לרוחה לכל עובר ושב, וכמעט שהפקיר להם הכל. כל הבא לביתו, הי׳ מוצא שם מיד מקום אכילה ושתי׳ ולינה וכל דצריך לי׳. הרבה מן היוצאים והנכנסים, חסרי מצפון ואחריות, ניצלו את ביתו, לכלכל שם כל מסחר וקנין שחור, שנאסר מן הרוסים. אילו היו חוטפים אותם, הרי היו מסכנים בראש וראשונה את בעל הבית גופא ור׳ העניך ידע מכל זה ושתק, ולא רצה מעולם לבייש את מי שהוא מהבאים בצל קורתו.

האדמו״ר מבאבוב התאכסן אצל ר׳ העניך מן לפני סוכות עד סוף הקיץ דשנת ת״ש. בשנת תש״א בפרוץ הנאצים ללעמבערג וכבשו כל פולין, חשש הרב להיות באותה האכסניא שהי׳ בה תחת הרוסים, למען לא יוודע לנאצים שברח אל הרוסים, והלכך החליף האכסניא שלו ונכנס לגור לבית הרה״ח ר׳ אלי׳ אביגדור ברינער ע״ה, מי שהי׳ מחסידיו הכי נאמנים ומסורים.

* * *

בהיות הרב עוד תחת הרוסים, יום אחד התנפלו על כל הבתים ותפסו לאלפים אנשים ונשים וטף, ותחבום בקרונות משא כבהמות לטבח והובילום למרחקי סיביר. כנ״ל תפסו גם את בן הרב, הרה״ח ר׳ חיים יהושע עם בני ביתו, שהובלו ג״כ לסיביר, ושם התדחו במקום קור הכי נורא. ר׳ חיים יהושע נשלח לעבוד ביערות, והי׳ מוכרח לקום בשעה ה׳ באשמורת, וללכת כשתי שעות בקור הכי נורא, עד מקום העבודה, ובלילה כמו כן שתי שעות הביתה והי׳ זה ענין נורא ואיום. המשכורת שקיבלו שם לא הספיק ללחם צר והודיע זאת לאביו ללעמבערג. הרב עשה כל התחבולות לשלוח חבילות מזון לשם, והי׳ שולח לו מזונות ודברים בעלי ערך גכבד, שהי׳ יכול למכרם שם או להחליפם בדברים הכי נחוצים לו.

הרב התמרמר כל כך בשביל בנו האומלל הזה, ולמענו סירב לקבל תעודות מסע לארה״ב ולשאר ארצות, אשר נשלחו לו מחסידיו מארצות רחוקות, כדי להיחלץ מצרת אירופא. הרב אמר, איככה אוכל לעזוב את המקום הזה, שממנו עדיין בידי להושיע לבני האומלל.

אולם אח״כ בפרוץ המלחמה בין הרוסים והנאצים ונשקפה הסכנה שיפלשו הנאצים ללעמבערג, כבר ביקש בכל כוחו לקבל תעודת מסע ולברוח.

* * *

יום אחד ביסוריו הרבים אמר הרב, שעם כל צער ומכאוב העובר על היהודים כעת, מעלים עוד ניצוץ אחד מניצוצין דקדושה שנאבדו בעוה״ר בין הטומאה, ובזה מקרבים הגאולה האמתית. ולכאורה הרי גם יהודי אמריקא הנם יהודים וגם הם מחויבים לסבול בחבלי משיח. ואם כן מה הועילו אלו הנמלטים לאמריקא. אבל לבסוף אמר שישיבת אמריקא היא עדיין חדשה ולא נשתקעו שם בשבי׳ כל כך ניצוצות קדושים כמו במשך שנות האלפים במדינות אחרות, ואין הם צריכים לפחד מאיזה רע ח״ו.

* * *

חשיבות יתרה נודעת למכתבו המפורסם ששלח לאנ״ש בסוף שנת תרצ״ח, בימי הגירוש הנורא של אלפים ורבבות יהודים תושבי גרמניא וילידי פולין, והממשלה בפולין לא נתנה אותם להיכנס והתגוללו על הגבולות תחת כיפת הרקיע, אנשים נשים וטף במצור ובמצוק באין דומה לו.

המכתב עורר רושם כביר ונדפס בקראקא בתואר אגרת הקודש, ונתקבל בהערצה רבה בכל רחבי המדינה. כעת נספח במלואו לסה״ק ד״ח עה״ת הנדמ״ח בשנת תשכ״ב ע״י ישיבת באבוב בני ציון בברוקלין.

במכתבו הזה באה לידי גילוי, אישיותו הרבה והמזהרת כמנהיג ישראל גדול, בלב בוער באהבת ישראל ובמבט חודר ומקיף ורואה את הנולד. בכל לבו הפצוע, מצרות ישראל המתרבות יום יום, והגעתם לתכלית השפלות והביזוי, מגורשים מארצות מגוריהם, ונרדפים על צואריהם בשצף קצף בעירום ובחוסר כל, וכו' וכו', הוא מרבה לדבר על לבם ולצקת נטפי נוחם בקרבם ולעודדם ולאמצם, ולהוכיח להם שהכל בהשגחה פרטית והבוית"ש הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

הרה"ק הכותב מביא לו ראי' עצומה מעצמות המאורעות גופא, שאין זה כלל מדרך הטבע, אשר בדור האחרון שמתפארים ומתגאים עם השיגי ההשכלה שזיככה את טבעי בנ"א להתנהג בחמלה וביושר ורחמנותם הגיעה אפילו על צער בע"ח, ולגבי ישראל נהפכו פתאום לאכזר כיענים במדבר, לטבוח ישרי דרך, אבות על בנים וגמולי חלב שלא פשעו וכו', ראה שם דברי ניחומיו באריכות כי מתקו מדבש להשיב נפש.

נודעו עוד המון מכתבים שכתב לאנ"ש ושואליו דבר, לחזקם ולעודדם, שלא יסטו ח"ו מדרך הישרה. כל המכתבים עם כתבי ידיו הרבים הלכו כולם לטמיון בחורבן הנורא, אשר בלע ד' ולא חמל את נאות יעקב, הנפש והרוח גם יחד.

* * *

בר"ח אב תש"א פרצו הנאצים הגרמנים ימש"ו לאלפי בתי יהודים והוציאם להרג באכזריות מרצחים וחיתו טרף. תפסו גם את האדמו"ר הקדוש מבאבוב עם בנו הצעיר ושלשת חתניו. הרב הי' לבוש בגדי שבת ושטריימעל בראשו. הרוצחים הכוהו באכזריות והפילו כובעו מעל ראשו, הרב גחן והרימו שלא ללכת בגילוי הראש אפילו פסיעה אחת. המרצחים הכוהו שוב בכל אכזריות לבם הטמא, והפילו שוב את כובעו והוא לא חש למכותיהם והרימו שוב.

ביום השני, ד' אב, קצצו המרצחים הגרמנים את פתיל חייו הפוריים והרגו אותו ואת בנו ושלשת חתניו, הי"ד ודם כל הקדושים.

* * *

ואלה שמות בני הרה"ק רבי בן ציון ז"ל שנהרגו עקדה"ש:

א. בנו, הרב הגדול המופלג בתורה וחסידות, ר' חיים יהושע, תלמיד חכם ולמדן, ירא שמים מרביץ תורה גדול בישיבות באבוב, חתן הרה"צ רבי ברוך האלבערשטאם ז"ל, נתפס ע"י הרוסים בלעמבערג בחטיפה ההמונית ונשלח לסיביר עם בני ביתו. אחרי יסורים ועינויים ורדיפות יצאה נשמתו במאסר שם, בשנת תש"ג, הי"ד.

ב. בנו, הבחור העילוי משה אהרן, תכשיט מפואר, למדן ומחדש מופלג, נהרג עם אביו בלעמבערג, הי"ד.

(האדמו"ר מהר"ש שליט"א מבאבוב, שהי' גם כן בלעמבערג וניצל אז ע"פ נס, מצא את"כ אחריו שני קובצים בחד"ת, בפלפול ובדרוש, בשם "נר למאה". ובברחו בחזרה לבאבוב לקחם עמו, ברם נלקחו ממנו כשנתפס על הגבול עם עוד פנקסי חד"ת מאביו ז"ל).

ג. חתנו, הרה"ג החסיד המופלג, מוה"ר יחזקאל שרגא האלבערשטאם, גדול בתורה ומוסמך להוראה מגאוני דורו, בנו של הרה"ק רבי ישעי'לה מטשעכאוו, נהרג עם חותנו ביום ד' אב תש"א.

ד. חתנו, הרה"ח האברך המופלג בתורה ומושלם בחסידות, מוה"ר משה סטעמפעל, נדע בשערים בעבודתו הרבה לצדקה ולגמ"ח, בנו של העסקן המפורסם וציר הפרלמנט הפולני, מוה"ר פיבוש סטעמפעל הי"ד, נהרג ג"כ עם חותנו ביום הנ"ל.

ה. חתנו, הרב החסיד, גדול בתורה ומופלג בחסידות, מוה"ר שלמה רובין, בן הרה"צ ר' צבי רובין, בן הרה"צ ר' יצחק טובי' רובין (חתן הרה"ק בעל ד"ח מצאנז ז"ל), בן הרה"ק ר' מאיר רובין, אב"ד גלאגוב, בן הה"ק ר' מענדל מגלאגוב, בן הרה"ק רבי אשר מראפשיץ, חתן הרה"ק רבי נפתלי הורוויץ מראפשיץ, זצ"ל, נהרג ג"כ עם חותנו בלעמבערג ביום הנ"ל הי"ד.

ו. כלתו, הרבנית בלומא רחל בת הרה"ג ר' חיים יעקב טייטעלבוים אבד"ק לימאנוב ז"ל, עם בניה שהובלו לאוישוויץ ביחד עם אמה הרבנית מלימאנוב, אחותו של האדמו"ר מהרב"צ מבאבוב ונהרגו ביום ח' תמוז תש"ד.

הגה"ק רבי שלמה האלבערשטאם זצ"ל אדמו"ר ואב"ד באבוב

הגאון הקדוש, עמוד התורה והחסידות, מייסדה של חסידות באבוב, רבי שלמה האל־בערשטאם זצ"ל, אבי מהרב"צ הנ"ל, נולד לאביו הרה"ק רבי מאיר נתן זצ"ל, בשנת תר"ז בצאנז.

רבי מאיר נתן נטע בבנו הנולד לו כל מיטב כחו בתורה ובחסידות, אמנם לא זכה לגדלו רק עד היותו כבן ח', שאז נסתלק פתאום, אחרי מחלה קצרה, על פני אביו, הרה"ק בעל דברי חיים זצ"ל, שהצטער מאוד על בנו המופלג הזה ואמר שקצת נחמה יש לו, במה שהשאיר בן שיהי' לאור עולם.

הרה"ק מצאנז לקח את נכדו הקטן הזה, כליל תחת חסותו, והשקיע בו כל כוחותיו בתמדה ובקדושה, וכולם ראו עין בעין, ששלמה הקטן הולך וגדל לאילנא רברבא. הוא לא מש מאת זקנו הקדוש ועמד עמו יומם ולילה, לספוג בחובו כל היוצא מפי קדשו.

בשחר ילדותו כבר הצטיין רבי שלמה, בחריפות ובבקיאות נפלאה, התמדתו לא ידעה גבול. בבחרותו כבר יצא לו שם בגדולים, כגאון וקדוש. רוב תלמודו למד אצל זקנו הקדוש, בעל דברי חיים ז"ל, ביחד עם הרה"צ רבי משה האלבערשטאם ז"ל, אב"ד באר־דיוב, שהוא היה גם חברו בסידור והוצאה לאור ספר זקנם שו"ת דברי חיים, בשנת תרל"ה.

הרה"ק מצאנז החשיב מאוד את נכדו הזה, ובאחת מתשובותיו בשו"ת ד"ח, יו"ד ח"ב סי' ל"ב, הוא כותב לו, התפלל בעדי וכו'.

בחוהמ"ס שלפני השריפה האיומה בביתו, הי' מעיין בספר בסוכה ונרדם עליו. בהקיצו שאל את היושבים לפניו, כמה זמן ישנתי, אמרו לו, כרגע. השיב הרה"ק, הפלא ופלא שברגע אחד של תנומה, אפשר לו לאדם לראות ענין שנדמה לו שארך זמן רב ואפילו כמה שעות.

ברגע זה חלמתי והנני עומד על יד זקני הקדוש מצאנז זצ"ל, וגם הרב מברדיוב עמד אצלו, והנה ניגש אל הד"ח יהודי אחד ובידו מצנפת לבנה קטנה, ארוגת יד, ונתנה לזקני הקדוש במתנה. זקני הסיר את כפתו הישנה וחבש בראשו את החדשה, ופשט את ידו כמושיט את מצנפתו למי שהוא ולא ידעתי למי מושיטה, אם לי או להרב מברדיוב. פתאום הפנה את מבטו אלי ואמר לי, הרי לך היא נתונה, ולקחתיה מידו ואקוץ וזה כל החלום.

באסרו חג הסוכות יצא הרה"ק לפדיון הבן לוישוב סמוך לווישניצא, ונלוו עליו כמה בעלי בתים מנכבדי עירו. באמצע הסעודה באו מבשרים לבשרו שרואים דליקה בעיר. אחרי כמה רגעים ראו את כפת השמים אדומה מלהבת האש ונפל פחד גדול על בעלי הבתים שהיו עמו ופרצו כולם בבהלה רבה אל המעקה שלפני הפתח כשאבריהם דא לדא נקשן, וכל אחד גנח מנהמת לבו, מי יודע אם אין השריפה הזו בביתי.

הרה"ק הרגיעם ואמר להם אל תפחדו. הרי אני רואה ביתו של מי בוער באש. הירגעו נא כולכם, אני יודע על נכון ביתו של מי נשרף, האנשים אשר אתו רצו בבהלה העירה, והנה ראו שאף לא אחד ניזוק אפילו כחוט השערה, מלבד ביתו של הרב שעלה כולו באש, ואכלה את כל ספריו וכל כליו, כלי בית וכלי קודש, ואת כל אשר לו.

כשוך חמת התבערה הנוראה אמר הרב זצ"ל, לפני בואי לשבת על כסא הרבנות כאן, הלכתי מקודם לבריגעל, להשתטח על קברו של הגאון הקדוש, האר' דבי עילאי, שהרי ידוע שאנשי ווישניצא היו מפורסמים ל"בני קורח" בעלי מחלוקת ומצערים רבותיהם, וכן גרמו הרבה צער להגה"ק בעל אדב"ע, עד שגרשוהו מהעיר. ברם בצאתו את העיר, הוציא לטותא מפיו שכולם ישרפו. ועל כן בקשתי על קברו שימחול לכל העיר, אבל שכחתי לבקש גם עלי וכנראה איני נכלל בכלל אנשי העיר, וע"כ כשאמרו לי שדליקה נפלה, הבנתי מיד שהשריפה היא רק בביתי.

אחרי שכבתה האש יצאו בחורי הישיבה לנקר בערימות האפר ושיורי השריפה, אולי ימצאו איזה דבר שלם ובפרט מכלי הקודש, והנה עלה בידם נייר ארוך ובו כפה לבנה כרוכה, שהיתה לו בירושה מהד"ח ז"ל, והביאוה להרב. הרה"ק נתפעל מאוד ואמר הרי ב"ה הכפה שנתן לי זקני בחלומי והיא מוצלת מהאש.

היה מנהג הד"ח זצוק"ל שאכל שמ"ע בבית, ורק אחרי הסעודה נכנס לסוכה ואכלו שם פירות ושתו משקה ועשו כמה שעות בשמחה וסיימו באמירת היה"ר, וכן נהג אחריו גם נכדו הרה"ק רבי שלמה ז"ל.

בשמ"ע הזה שבת אצלו רב מפורסם והפציר בו להתנהג כמנהג העולם לעשות קידוש בסוכה, והרי מנהג זה הוא ע"פ ש"ע. אבל הרה"ק השיב לו שאינו רוצה לשנות ממנהגי אבותיו הקדושים. אמר לו הרב, הרי הי' לכם גם זקנים קדושי עליון שקידשו ואכלו בסוכה, מדוע אינכם עושים כמוהם. הרה"ק נעתר להפצרותיו ועשה קידוש ואכל בסוכה. אחר השריפה הנוראה אמר, שברור אצלו שהשריפה היתה בשביל הקפדת זקנו הק' מצאנז על ששינה ממנהגו, ואמר, שפשפש בכל מעשיו ולא מצא במה לתלות רק בשינוי מנהגו הזה, ובפרט שהשריפה התחילה בסוכתו ומשם נתפשטה ויצתה ללהב.

כבן י"ז השיאו זקנו אשה, את הרבנית הצדיקת מרת רבקה העני ע"ה, בת הרה"ק צדיק הדור, רבי יהושע ראזענפעלד זצ"ל, אב"ד קאמינקא (בן הגה"ק פאר הדור וציס"ע, מוה"ר שלו' זצ"ל, אב"ד ואדמו"ר מקאמינקא, שהי' נקרא בפי כל, לעוצם גאונותו וחריפותו, העילוי מראווא. החתם הקדוש מלובלין זצ"ל, קראהו חכם הדור, עוד בהיותו עלם צעיר. ומחותנו הרה"ק מצאנז, אמר עליו, שכל הגה היוצא מפיו, הוא סודות נוראים).

בהיותו בן י"ח נסע זקנו הקדוש עמו לבוקאווסק, ופעל שקיבלוהו לרב אב"ד. הד"ח ז"ל ידע בנכדו הזה שהוא גאון עצום וראוי להיות רב ומנהיג בקהלה הכי חשובה, ועל כן השתדל שיקבלוהו שם, ומובן שלא משום שהוא נכדו, כי אילו היה לו איזה צל ספק של צדדיות בודאי לא היה מושיבו לרב בשום מקום. מפורסם היה הרה"ק מצאנז, שכל מדותיו של רחמנות ואהבת הבריות, הי' מודד בראש וראשונה לאחרים, ולא לבני ביתו.

בשנת תר"מ נתקבל מהר"ש לאב"ד העיר הגדולה אשפיצין, שהיתה קהלה נאורה והיפכה למבצר של תורה וחסידות. הרגיל את בני הנעורים לגדל פאות וזקן, ואת בעלי הבתים, להושיב דוקא חתנים מבתי חסידים. קבע שיעורים תדירים של תורה וחסידות עם פשוטי העם, עד שעשה את העיר הזו לעו"א בי"ש וחסידות, והיתה מהיפות בערי גליציא.

בשנת תרמ"ד נתקבל הרה"ק מהר"ש לאב"ד דק"ק ווישניצא הנ"ל, כאן יסד מיד ישיבתו הגדולה שיצאה לה שם גדול בעולם הלומדים, כי העמיד בה גדולי התורה ות"ח מופלגים, ונהרו אליה בחורי חמד מכל קצות הארצות, אשר נפשם חשקה לקחת תורה והוראה מפי אותו גאון וגדול בדור של גדולים מהר"ש זצ"ל.

הי' ידוע לכל בכל מרחבי פולין וגליציא, שרוב גדולי הרבנים ות"ח מופלגים, יושבי כסאות למשפט, היו תלמידי הגה"ק מווישניצא. גדולי דורו שעמדו עמו במו"מ של הלכה החשיבו מאד את דעתו כדעת תורת אמת לאמתה של תורה.

שריפת ביתו הנוראה של הרב ז"ל שהזכרנו, היתה בשנת תרמ"ז ונשרפו לו ספריו והרבה חפצים יקרים שהי' לו מאת זקניו הקדושים מראפשיץ, מדזשיקאוו ומצאנז, וכן המון כתבים בחד"ת ותשובות שהשיב לשואליו דבר, וצערו הי' גדול עד דכא. מכתב אחד מאוד חשוב מזקנו הד"ח ז"ל, נשרף רק גליונו והכתב נשאר בשלמותו, והי' לפלא.

* * *

בהיותו עוד בחור צעיר לימים הי' מנהגו בקודש של הרה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל, לבקר את כל חולה שידע על אודותיו ולטפל בו בכל חמימות נפשו ולבו. מדתו הזו היתה אצלו ענין של מסירות נפש ממש והיה מטפל גם בחולאים שהיתה סכנה ליקרב אליהם מפאת חלים המידבק, אבל הצדיק הזה היתה כל משאת נפשו להושיע עד כמה שאפשר. והנה על אף התמדתו המופלגת בתורה ועבודתו הרבה בתפלה ובמצות של יום יום, נמצא לו תמיד זמן גם לבדוק ולחפש אחרי איזה חולה בכל מקומות העיר, ולהחיש לו עזרה כפי הצורך והיכולת.

פעם נודע לו על דבר יהודי שבא לצאנז ונחלה בריאתו והוא מוטל באכסניה שלו, והחולי כבר התפתח לשחפת מסוכנת ומצב החולה הולך ורע, והקיא דם ולא יכול לאכול ואין מי שיטפל בו. הרה"ק נחפז להביא מיד רופא גדול ממיודעיו, את דר. וואהרמאן, שעשה כל הפעולות להביא תרופה לחולה, אבל ללא הועיל. אחרי שטיפל הרופא בו עוד כמה ימים אמר אל הרב ז"ל, מעכשיו תוכל להאכילו ולהשקותו כל מה שאתה רוצה, כי ממילא כבר הקיא את כל ריאתו ואין עוד מה להושיע כאן ואבדה כל תקוה.

דברי הרופא היו מהלומה קשה אל רוחו האצילה של הבחור הצעיר, שהי' מוכן למסור את נפשו וגופו בכל עת ורגע להצלת נפש מישראל, ומרוב תמרורים פרץ בבכי מר. עוד זאת הקשה על רוחו, כי בעל האכסניא דחק עליו להוציא את החולה משם ואמר לו, גם עלי יש לחמול וכבר אין בי כח להתיגע מסביב לחולה המסוכן הזה, והרצפה היתה מלאה דם וקיא ליחה מבלי אפשרות לנקות הבית לכבוד הפסח הממשמש ובא.

הרה"ק מהר"ש הי' מלא יאוש ורץ אל זקנו הה"ק מצאנז זצ"ל כשעיניו זולגות בחלי דמעה ואמר בהתרגשות: זקני, אילו היו כאן בני ביתו של היהודי הרי היו באים אליך והיו צועקים מרה בקולות איומים להושיע לו, כעת עלי לעשות הדבר הזה במקום בני ביתו, והצער גדול מאוד והרופא התיאש ממנו ועל כן אבקשך זקני, שתעורר עליו רחמים לחלצו מצרתו הזו.

הרה"ק הד"ח פנה אל נכדו בקול ואמר לו, מה אתה מבכה את היהודי, מה אתה מיילל עליו, הרופא אין לו לצוות להשי"ת מה לעשות, לכה נא אל החולה ותברכהו ברפואה שלמה, והד"ח רעש בקול אדיר, מה אתה אומר לי, שהרופא אמר שכבר אין לו ריאה, הן הקב"ה יכול ליצור ריאה חדשה.

הרה"ק מבאבוב מיהר לשוב אל החולה והביא לו בשורת רפ"ש מזקנו הקדוש, וגם הביא אתו לאכול ולשתות ושאלו אם רוצה לשתות כוס חלב. החולה ענה, איני יודע אם אוכל לשתות. מהר"ש הושיט לו כוס חלב ושתה אותה עד גמירא וביקש ממנו שיתן לו פת בחמאה. הה"ק נפתע לבקשתו הזו, שהרי זה כמה זמן שנפשו בחלה בכל מאכל ומשקה ולא ידע מה לעשות ולבסוף נתן לו המבוקש, וראה שאכל בתיאבון רב ומראה פניו התחיל להאדים, וראה בחוש שמצבו מוטב מרגע לרגע.

למחרת כשבא שוב לראותו, מצאוהו שהוא אדם חדש לגמרי, והי' מסופק אם להמשיך במתן הרפואות שקיבל עד עכשיו, וע"כ הלך אל הרופא לשאלו עד"ז. הרופא נפתע ואמר לו בתמהון, האם עודנו חי, וגם אוכל פת בחמאה, מוכרח אני ללכת בעצמי אתך ולראות איך זה אפשר. הרופא בהתעיפו עליו עין קרא ואמר, אין זה אותו האדם של אתמול, ולקח שפופרתו והתחיל לבדקו וקרא בדעש ובהתפעלות, הרי ליהודי הזה ריאה חדשה, ואיך זה אפשר, האם טעיתי כל הזמן בראותי שכבר אין לו ריאה כלל והרי אי אפשר להעלות על הדעת שצמחה כאן ריאה חדשה, אבל איך זה טעיתי טעות גדולה כל כך, ואמר אל הרה"ק מה נהיה כאן. הרה"ק מבאבוב סיפר לו את כל הדברים שהי' לו עם זקנו הקדוש, וסיים אח"כ האם כבר הוא מאמין שיש כאן ריאה חדשה. הרופא השיב כל זה אי אפשר ורק אני טעיתי. הרב שאלו שוב, איך זה אפשר שרופא גדול כמוך יטעה בדבר כל כך פשוט ונגלה לעין הרופא. ענה הרופא, מה אתה חפץ, שאודה שזקנך יכול לעשות ריאה חדשה, מדוע אינו יכול לעשות רגל חדשה לנכה רגלים, או עין חדשה למי שסימאו את עיניו. הרב לא הרהר הרבה וענהו, ואם זקני הקדוש יעשה רגל חדשה ועין חדשה, היהי' עוד אפשר הדבר, שדר. וואהרמאן ישאר בעל עבירה ומחלל שבת, והרי מפחד פתאום ישיב בתשובה שלמה ויהי' לירא שמים באמת וכן כל פושעי ישראל. בשלמא בעשית ריאה חדשה, אבר פנימי נסתר, יכולים לומר שטעו אתמול ושלשום בבדיקתם, אבל תירוץ זה לא יהי' להם למראה הפלא של בריאת אברים חיצוניים, ושוב הרי בטלה הבחירה באדם, ויהי' צדיק לא מכוח בחירתו ורק מכוח מראה הפלאות הגדולות מעשי ידי צדיקי הדור, אבל הקב"ה רוצה שדר. וואהרמאן ישוב מכוח בחירתו בטוב, ברצונו החפשי, ולא מצד איזה מכרית.

כשסיפר הה"ק מבאבוב לזקנו הקדוש מצאנז את תוכן שיחתו עם הדוקטור, שיבחו זקנו מאוד ואמר לו שזו היא תשובת אמת.

* * *

בשנת תרנ"ג קמו כמה אינשי דלא מעלי, שהסכימו להצעת מנהלי „בתי הספר בארץ הירש" להקים גם בוויזשניצא בית ספר כזה, שהי' למורת רוח לכל ירא וחרד, כי הגידולים מבתי הספר האלו, נתגדלו בריחוק מתורה ויי"ש. מהר"ש ז"ל ניהל מאבק קשה לא להרשות הקמת המוסד ההוא. בראותו שעזי הפנים לא נטו אוזן קשבת לבקשתו ולמאבקו, עזב את ווישניצא והעתיק חצרות קדשו לבאבוב.

המלחמה הזו ושריפת אוצרותיו הרוחניים, גרמו לו עגמ"נ ויסורים ושיחתו את בריאותו, וע"כ ניאות לקבל הרבנות בעיר הקטנה באבוב, שעולה וטרדותיה מעטים, וחשב למצוא כאן מקום תלמוד תורה במנוחה לחיזוק בריאותו.

אולם לא כאשר דימה הרב בנפשו כן הי'. אך יצא שמע התיישבותו בבאבוב, התחילה בחייו תקופה מוגדלת של מרעה צאן קדשים, בחסידות ובאדמורו"ת.

הדבר הזה התחיל מיד אחרי פטירת זקנו הקדוש מצאנז, וחסידי צאנז החלו לנסוע אליו לאשפיצין ולווישניצא, והגם שהגדול בבני הד"ח ז"ל, הי' הרה"ק משיניווא, שהי' קדוש ד' מכובד, והרה"ק רבי שלמה בעצמו נסע אליו לפעמים, אפס שהרה"ק משינאווא, הנהיג אדמורו"ת עוד בחיי אביו, וחלק מסויים מחסידי צאנז ממילא לא נסעו אליו, וגם כמה ממנהגי צאנז שינה

ע"פ מדרגותיו ודרכו בקודש, על כן גמרו אומר הרבה מהחסידים לנסוע לבאבוב, שהי' גדול וקדוש וראוי לאותה אצטלא, ומה גם שבכל מנהגיו ודרכי קדשו לא זז זיז כל שהוא ממה שקיבל מזקנו הקדוש.

והנה כל זמן שבתו בווישניצא, הי' שקוע כולו בטרדות רבנותו וישיבתו הגדולה, בהרבצת תורה לבחוריו המופלגים, ועריכת המון תשובות לשואליו מכל קצות הארץ, מלבד טרדות עירו גופא, ולא היתה שעתו פנוי' כל כך לאדמורו"ת. ברם העיירה הקטנה השקטה באבוב, עם המחזה הטבעי רב החן וההוד, היתה כנוצרה מלכתחילה למטרה הנעלה הזו.

באי שבת ויו"ט התרבו מיום ליום, וחסידות באבוב נעשתה בזמן קצר, למבצר כביר ואיתן בעולם החסידות, אשר שלחה פארותיה לקצות תבל.

* * *

בימים ההם התכוננו שלטונות אוסטריא, שגם גליציא השתייכה לה, להוציא גזירה, שרבנים יוכרחו לעבור ארבע מחלקות מבית הספר האזרחי. אין לתאר המהומה הרבה ששמועה זו עוררה בקרב היהדות החרדית.

רושם רע עשה במיוחד, מה שאחד מתומכי החוק ההוא, הי' דר. בלאך בווין, ציר הפרלמנט ואיש דתי, שהי' נראה לו, שבאם הרבנים ישכילו מעט בלימודי חול, יהיו יותר נשואי פנים אצל גויי הארצות. אבל צדיקי הדור הסתערו נגד זה, שהרי ידוע היטב מה פירוש הדברים, לקחת בחורי ישיבות ולשלחם לבתי ספר אזרחיים, ועל כן נתנו עיניהם בשני גדולי הדור, הרה"ק ר"ש מבאבוב והרה"ק ר"י מבעלזא זצ"ל, שילכו לראיון לשר הפלך, הוא השטאטהאלטער בלבוב, להתחנן לפניו לביטול הגזירה.

הרה"ק מבאבוב שחריפות מוחו ספגה הכל, ידע ע"פ סיבה לדבר גרמנית היטב, ממה ששמע השפה הזו בצעירותו ונבחר פה אחד מכל המשלחת, להיות ראש המדברים. מלבד גאונותו וגדלותו, מראה זיו הדר פניו של הרב מבאבוב, עשה רושם כביר על כל רואיו, אף על אי יהודים, והי' מעורר חרדת קודש וד"א בלבם. חסידיו היו מספרים, ששמעו מפי הרופא האי יהודי שבדקו כשנחלה, שאחזו מורא מיוחד כשר"ש בא לפניו, ולא הי' יכול להביט בקלסתר פניו המאיר כשחר.

הופעת המשלחת, זקני הרבנים, נשואי פנים בעלי זקן ופאות, מלובשי משי, עשתה מיד רושם מיוחד על שר המדינה, שקיבלם בכל הכבוד ואדיבות. הרה"ק מבאבוב הציע מיד את בקשת המשלחת, ובשפה נעימה ודברים חמים, ביקש את השר לביטול הגזרה.

מהר"ש הוסיף ואמר: בלעמבערג ובכל מזרח-גליציא יש לך יהודים שאינם סרים מקבלת אבותיהם אף כחוט השערה, האין כבודך מסכים ליהודים כאלו ורצונו להחליפם ביהודים מודרניים, כמו באוסטריא ובגרמניא שהסירו את הצורה היהודית מעל פניהם.

השר השיב, חלילה להעלות על הדעת שאין אנחנו רוצים לתמוך ביהודים החרדים, או להפריע הדת באיזה אופן שהוא. ברם תומך החוק ההוא דר. בלאך שהוא איש דתי ואני בעצמי ראיתיו בפרלמנט, איך שעזב את הישיבה והלך לאיזה זוית, להתפלל תפלה לפנות ערב, ואיך אבין שדר. בלאך יתמוך בדברים שהם כנגד הדת.

מהר"ש השיב, דר. בלאך כשלעצמו וליהודי גרמניא, הוא יכול להתקבל כיהודי דתי, אבל בשביל היהודים שלנו, יהודים של תורה ומסורה, אינו יכול להיות אחראי כלל. דר. בלאך לא נתגדל ברוחנו ובחוגנו, והוא אינו מרגיש כלל התכונה המיוחדת של יהודי גליציא, המהוה אותנו ליהודים מקוריים, ואשר עלינו לשמור עליה שלא לקעקע יסודותיה אף כמלא נימא.

דברי הרה"ק מבאבוב, שיצאו מלב נשבר בעינים זולגות דמעות, ירדו חדרי בטנו של השר, שלקח מיד איזה נייר ורשם עליו איזה דברים, ואח"כ פנה אל חברי המשלחת ואמר: אדוני, היו נא בטוחים שהחוק הזה לא יצא לפועל.

הרבנים הודו לו בשמחה רבה, ונפרדו ממנו בכל אותות הערצה. בחוץ חבק הרה"ק מבעלזא את מהר"ש ואמר לו: הרב מבאבוב, הי' לכם סייעתא דשמיא וזכות אבות, כי בהתמכו על דר. בלאך, מה הי' לכם להשיב. האם שאינו דתי, הרי תהי' פגיעה בכבודו של המיניסטר, ואם הוא דתי, אז מה אנחנו מטרידים אותו.

בתוככי יהודי גליציא נדבר הרבה על הצלחת המשלחת ההיא, ועל עוצם גדלו וקדושתו של כ"ק מהר"ש זי"ע.

* * *

פעם בא הרב ז״ל למרחץ ברדיוב, ובאה לפניו אשה מסמוך לגארליץ במר לבה, היות ובעלה הוא חייט וברח מביתו זה זמן רב ועזבה להפקר עם ילדיה. היא בכתה מאוד לפני הרב שישיע אותה, למען לא תשב עגונה ועזובה כל ימיה. הרב שאלה, אם יודעת או חושבת לאיזו מדינה ברח. האשה השיבה שאינה יודעת כלום ואין לה שום השערה ממקום בריחתו ופרצה שוב בבכי מר.

הרה״ק הוריד ראשו על הפתקא שנתנה לו והשתקע במחשבותיו. פתאום עמד מכסאו ויצא אל החדר הסמוך, ששם צבאו יהודים להיכנס אליו ושאלם: היש מי שהוא היודע את העיר מאקאווא בהונגריא. כשלא נמצא מי שיענה לו בחיוב, חזר למקומו ואמר אל האשה: זכורני שלפני כט״ו שנה פגשתי בצאנז בת״ח וסוחר ממאקאווא. שמו ר׳ שאול ראזענבערג, שהי׳ רגיל לבוא בכל שנה לצאנז. אני אתן לך מכתב אליו וסעי למאקאווא.

(ר׳ שאול נתקבל אח״כ לאב״ד ראצפערט, וראה יחוסו לקמן).

הרב כתב וחתם מכתב ונתן לה ואמר לה ליסע מיד. האנשים אשר פתח הבית תמהו לשליחות פליאה הזו, אבל שמו של הרה״ק מהר״ש כבר הי׳ מפורסם בעולם לעושה נפלאות ופועל ישועות ברוח קדשו הטהורה ואין להרהר אחריו.

בהגיע האשה לנירעדיהאז, שהיתה אז תחנת חיבור גדולה, והוצרכה לעבור שם לרכבת אחרת הרצה למאקאווא, והנה בהיכנסה לקרון הרכבת ראתה את בעלה יושב שם וכמעט שנתעלפה, ולא יכלה לזוז ממקומה מחרדת פתאום. הבעל גם הוא ראה אותה נכנסת, וקפץ ממקומו וברח מצדו האחרת של הקרון. האשה התאוששה מיד וחשבה לרדוף אחריו, ברם התיישבה, הן הרה״ק לא צוני לרדוף אחריו בנירעדיהאז, אלא להוליך המכתב למאקאווא ואני אעשה כמצותו, ותפסה לה מקום ישיבה בקרון ונסעה למאקאווא. בבואה לבית ר׳ שאול ראזענבערג מסרה לו מיד המכתב באמרה, שלוח הוא למר מאת הרה״ק מבאבוב הנמצא כעת בברדיוב.

ר׳ שאול השתומם מאוד לקבל מכתב מהרב מבאבוב ופתחו וקרא בו בזה״ל:

כבוד ידידי וכו׳, האשה מוכ״ז היא מרת לב על בעלה שברח ממנה ואינה יודעת באיזה מקום לבקשו, וע״כ אבקשהו לעשות לה טובה וישתדל שבעלה יתן לה ג״פ וכו׳.

ר׳ שאול נדהם למקרא המכתב המשונה הזה ואמר אל האשה, איני מבין כלל את כוונת הרב מבאבוב, אני אין לי שום השגה מבעלך, ומה עלתה על דעת הרב לשלוח אלי, ומי אמר לו שבעלך נמצא במדינה הזו.

האשה אמרה בקול תחנון, הן הרבי שלחני אליך, ובוודאי שאתה צריך להיות השליח לעשות לי טובה.

אבל ר׳ שאול השיב לה שאינו רואה שום דרך לעשות לה טובה, והרי אינו יודע מאדם כזה.

אמרה האשה, אפשר שהייתי מושפעת מדבריך שאין בידך לעשות, אבל כבר ראיתי רוח הקודש מהרבי מבאבוב, ואני בטוחה שהרבי ידע למי לשלחני, ומסרה לו את פגישתה עם בעלה בנירעדיהאז.

ר׳ שאול נתפעל מאוד לשמע הסיפור ואמר לה אם כן צייר לי מה מראהו ומה טיבו, אולי יבוא במחשבתי בן אדם כזה. האשה תיארה לפניו את מראהו ואת כל תוארו ודיבורו ואמרה שהוא חייט.

ר׳ שאול הקשיב בשים לב, פתאום קפץ ממקומו ואמר, כבר אני יודע, אי אפשר להיות אחר רק זה, שלפני איזה זמן ביקש ממני שאלווה לו איזה סכום, כי רוצה לתפור בגדים ואין לו במה להתחיל, ואני הלויתי לו. טוב, שבי כאן ואני אלך לבקשו, כי מרגיש אני שנס גדול הולך ומתרקם בשבילך בכוחו הגדול של הרה״ק מבאבוב.

האשה נכנסה לבעלת הבית לבית התבשיל, ור׳ שאול ירד לרחובה של העיר, ואך זה יצא יצא, והנה זה האיש לקראתו. ר׳ שאול נדהם לראות את כוחו הכביר של אותו הזקן, שיושב כעת בברדיוב ועושה מלאכתו באמונה במאקאווא. הוא אמר מיד אל החייט מה שלומך. החייט ענהו, טוב שפגשתי בכ״מ, ואקח ממנו ברכת פרידה, כי נמלכתי שעסקי כאן אינם טובים ואלך לדעברעצין, שהיא עיר גדולה והפרנסה יותר נוחה.

ר׳ שאול הבין מיד את הענין ועשה עצמו כאינו יודע מכלום ואמר לו, האומנם אתה רוצה לעזבנו, אבל הלא היינו ידידים כל הזמן, איך זה אפשר להיפרד כך פשוט ברחוב. נלכה נא

לביתי ואכבדך באיזה כיבוד, וניפרד בחבה זה מזה. החייט הסכים והלך עם ר' שאול. כשנכנסו אמר לו ר' שאול שילך לחדרו לישב והוא ילך להביא כיבוד, ואמנם הלך ר' שאול ונעל הדלת ואת המפתח שם בכיסו, ונכנס לבית התבשיל ואמר אל האשה, שתבוא לראות אם הוא זה.

אך ראה החייט את האשה נכנסת, שף מדוכתי' ורץ אל הדלת שמצאה נעולה. ר' שאול הלך אחריו ובראותו איך הוא מתייגע לפרוץ הדלת ולברוח, ואמר לו בהתרגשות:

איך אפשר לברוח, אם הרב מבאבוב רודף אחריך, וכמו שמצא אותך במאקאווא, כן ימצא אותך במקום אחר, חזור ושב במקומך ונסדר את הענין.

החייט התחיל בצעקה, איך אפשר לדור עמה והיא מרשעת ואשה רעה. ר' שאול אמר לו, אתה מתקצף בחנם. אין אנחנו מבקשים ממך שתדור עמה, רק שתתן לה גט פטורין, והאשה הוסיפה להתחנן, האיך זה אפשר שמי שהוא בן אדם, יעזוב את אשתו וילדיו בעירום ובחוסר כל ולעגנה עולמית.

בראות החייט שנלכד בפח חכמתו של ר' שאול ואין מוצא ממנו, עשה ככל מצותו עליו, והלכו מיד שלשתם אל רב העיר ונתן לה גט כדת.

אחרי זמן נתקבל ר' שאול לאב"ד ראצפערד. יום אחד ביקר אצלו בנו וממלא מקומו של מהר"ש מבאבוב, הרה"ק רבי בן ציון, שנשא אז את הרבנית הכבודה מרת חי' פריידל תחי' בת הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערד. ר' שאול שמח מאוד לקבל בביתו את בנו של הרב מבאבוב, והראה לו את מכתב אביו הנ"ל, ואמר לו, למען תדע מי הוא אביך הקדוש.

* * *

הרה"צ ר' הערשעלי רובין, בנו של הרה"צ רבי יצחק טובי', חתן הד"ח, זצ"ל, הי' רגיל לספר נפלאות ממהר"ש מבאבוב. פעם עשה ר' צבי בעיירה אחת בהונגריא ונכנס לאכול לפונדק אחד, שהי' מפורסם ליר"ש וחסיד, וכל החרדים והמדקדקים אכלו בפונדקו. בשבתו שם עם עוד יהודים הי' המדובר על כמה צדיקי הדור. כששמע בעל הפונדק שמדברים על צדיקים ענה ואמר, אני אספר לכם מופת נורא מהרה"ק ר"ש מבאבוב, אשר כל השומע יודה, שהוא בעל רוח הקודש ואיש קדוש.

והמעשה כך הי', התחיל בעל הפונדק: בני, טובי', חלה בשחפת, ואמרו לי הרופאים שאין עצה רק שיסע לאבאזיא או לארץ חמה אחרת. גמרתי בדעתי שהכי טוב שיסע לארה"ק ושם הרי יתמכוהו מהכולל ויהי' יותר נוח לו ולי. והנה עברו כמה חדשים מאז עזב את ביתי, ולא שמעתי ממנו שום דבר. אי אפשר למסור לכם את יסורינו וסבלנו, שלי ושל אשתי. היינו רגילים לבכות לפני כל מי שנכנס לפונדקנו, שיחוס עלינו ובכל מקום בואו, יתענין אולי ראה או שמע מי שהוא מבני, שלבי כבר הי' מהסס, אם נמצא עוד בחיים.

פעם הי' כאן רב מגליציא ובשמעו את בכיתנו אמר לי, יש רב אחד גדול בעולם שיכול להושיעכם. כתבו עוד היום מכתב להרה"ק מבאבוב ובודאי תוושעו. מיהרתי לעשות כעצתו ועוד בו ביום שלחתי מכתב מלא בכיות ותחנונים להרה"ק מבאבוב.

בדברו הוציא הפונדקי שני מכתבים מכיסו והראם לשומעיו ואמר:

אחרי כמה ימים קבלתי שני המכתבים הללו ביום אחד וברגע אחד. כשראיתי שהאחד הוא מהרה"ק רבי שלמה זצ"ל מבאבוב מיהרתי לפתחו ולשני לא שמתי עוד לב. והנה כותב:

קבלתי מכתבו והנני מברכו ברפ"ש וכו' ובנוגע דאגתו לבנו, אל ידאג. מובטחני שבאותה שעה שיקבל מכתבי הזה, יקבל גם מכתב שלומים מבנו וכו'.

הפונדקי סיים, הן תוכלו להבין שאך סיימתי המכתב הקדוש הזה, אחזני הרדה, כי נזכרתי שנושא הדואר הביא לי שני מכתבים. נחפזתי לפתוח בידים רועדות את המכתב השני, שאמנם לשמחתנו הבלתי פוגבלת, הי' מבננו טובי', המודיענו שנמצא בארה"ק ומרגיש היטב...

* * *

תוספת שיחות קודש ע"ד הגה"ק מהר"ש מבאבוב זצ"ל שנמסרו ע"י נכדו כ"ק האדמו"ר מהר"ש שליט"א מבאבוב בהתוועדויות חסידיו בזמנים שונים

שסידרתי לדפוס מרשימות בני אליהו נ"י

מתלמידי המתיבתא עץ חיים באבוב
בשנת תשכ"ט לפ"ק

שמעתי עובדא ע"ד זקני מבאבוב ז"ל שסיפרה ר' יחזקאל פעלדמאן ממיידאן, איש חסיד וזקן מופלג. ר' יחזקאל היה סוחר יערות מפורסם, היה נושא ונותן עם הפריצים הגדולים ונוסע עמם במקומות שונים, ובפרט בסביבות טארנא, פלעשנא, טיכוב, מקום היערות הגדולים. פעם נזדמן לו לשבות באחד הכפרים ובקשוהו בני הכפר שישבות אצל יהודי מכובד שדר שם, עשיר ומכניס אורחים מפורסם, שמו ר' דוד'ל גוטמאן. ר' יחזקאל שמע לעצתם ונכנס אצל ר' דוד שקבלוהו בכל הכבוד וביקשו לשבות אצלו וגם בימות החול ידור נא בביתו.

כידוע, הרי זה ענין גדול לסוחר כשהוא בדרך ומוצא בית משובח להיות שם בימות החול ועאכו"כ בש"ק. בית כזה מצא אצל ר' דוד גוטמאן, שעל אף עשירותו הגדולה ועסקיו הרבים כבעל אחוזה גדולה, הי' הוא בעצמו יושב ועוסק בתורה בהתמדה רבה ואשתו מנהלת כל העסקים. ר' דוד היה יליד ליטא ונתגדל באחת הישיבות הגדולות דשם, וכבר בבחרותו היה ידוע ללמדן ולעילוי. כשחותנו לקחו לחתן לבתו הבטיח לו שיוכל לשבת בשבת תחכמוני ולעסוק בתורה יומם וליל, ונתן לה נדוניא את כל רכושו אשר רכש. למעשה היתה אשתו של ר' דוד הסוחרת של כל העסקים. היא השגיחה על עיבוד השדות והגנות, על קצירת ולקיטת היבול והפירות ועל משלוחם לסוחריהם בערים הגדולות. וכן הי' עסקם גדול בעדרי צאן ובקר והאשה היתה המשגיחה על העבדים ועל הפועלים ועל כל העבודה הרבה ועל ממכר פרי השדה והארץ והעצים ומשלוחם למרחקים בעגלות ובקרונות משא, הכל יפה בעתו ובכל הדייקנות, וכן גביית החשבונות והחובות והסכומים העצומים, הכל נחתך והתנהל והוחלט בפיקוחה הקפדני של אשת ר' דוד.

והנה חפץ ר' דוד לשבת בשלוה של תורה וקפץ עליו רוגזה של מחלת אשתו עקרת ביתו. היא חלתה את רגליה באיזו מחלה שבאה לאט לאט, אבל במשך הזמן רגליה הלכו והתנפחו והיו כושלות בלכתן. הרופאים הכי גדולים שדרשה בהן, נתנו לה סמי מרפא שונים אבל ללא הועיל. החולי התגבר ורגליה שותקו, ולא יכלה להניען כלל, והיתה זקוקה לישכב במטתה. אמנם החולי לא השפיע כלל על רוח מסחרה הכביר וניהלה את כל עסקיה ואת כל המפעל הכביר ממכון מטתה. הפריצים, הסוחרים והפועלים באו אל חדרה ומשם סידרה וניהלה את כל דבר ודבר להתפעלות כולם. בעלה ר' דוד הגם שהי' נאלץ לעזור באיזה ענין של מסחר וניהול הבית והרכוש, אבל כל מעיניו היו רק בתורה ובה התמיד כל הזמן. מנהגו הזה גרם שעסקי ביתו נעשו ע"י משרתים ופקידים ומבשלות וברוח אשתו החולה המרחפת על כל דבר ודבר. התמדתו בתורה עזרה לו לר' דוד להבליט על משנה צערו, חולי אשתו כגופו, ושלא זכה לבנים.

בהיות ר' יחזקאל בביתו כמה שבועות התוודע יותר אל ר' דוד ואל כל נוהג ביתו ועניניו, ונעשה שם כבן בית ממש. פעם ישב ר' יחזקאל ולמד ור' דוד היה בחדר הסמוך ששם היתה מטת אשתו ומטפלת עם כמה גויים בדבר איזה מסחר, ניגש ר' יחזקאל אליהם, ואמר: אולי היה מן המועיל לנסוע עם האשה לווין, ששם הרופאים הכי מפורסמים. ענה ר' דוד בשברון לבו: כבר היינו אצל כל רופא גדול ומפורסם, אבל לא יכלו להושיע, ואני חסר עצות ואיני יודע מה לעשות לרפואתה.

האשה שחשבה את ר' יחזקאל לבן בית, שפכה לפניו את לבה כשעיניה זולגות מים, ואמרה לו: האם יכול להאמין, שבעלי שבאמת הוא ת"ח ואציל המדות, ואני מבקשו ברחמים רבים שיחוס על חיי הצעירים ויסע עמי לאיזה צדיק מן הצדיקים הגדולים שרואים אצלם מופתים עין בעין, אבל הוא אינו רוצה לשמוע מזה. כשהייתי בריאה היו באים אצלנו אנשים שנסעו מבאבוב וסיפרו נסים ונפלאות שנעשה להם ע"י הצדיק הזה, ואני מתחננת אל בעלי שיסע אל הצדיק מבאבוב לבקש עלי רחמים, אבל הוא ליטאי ונתגדל בקרב מתנגדים ונפשו

מלאה התנגדות עצומה שאינו מאמין כלל לדברי הצדיקים. הוא אומר לי שיתן לי כל ממון ביתו ליסע אצל רופאים מובהקים, אבל ליסע לאיזה רבי לא יסכים בשום אופן. האשה פרצה באנחות כבדות ובדמעות תמרורים על דבר עקשנות בעלה.

ר' דוד יצא מחדר אשתו כי לא יכול לעמוד בפני תלונותיה עליו, והאשה אמרה אל ר' יחזקאל, הגני רואה שבעלי יש לו אימון רב אליכם, אולי תוכלו להשפיע עליו שיסע עמי להאדמו"ר מבאבוב, ובכתה מאוד לפניו. ר' יחזקאל ניחמה והבטיח לה שיעשה כל מה שבכוחותיו להשפיע על בעלה שישנה את דעתו.

למחרת ביקש ר' יחזקאל את ר' דוד שילוה אותו אל היערות שהוא עומד לקנות מן הפריץ ויהיה בעזרתו לסקור אם הכל בסדר. בדרכם שוחחו בדברי תורה ובעניני מסחר היערות והעצים. לבסוף ענה ר' יחזקאל ואמר: ר' דוד אהובי, קשה לי להבין את רוחו והתיחסותו לאשתו החולה, המתחננת לו לקחתה להרבי מבאבוב. מה איכפת לו אם יעשה רצונה של אשה אומללה ויסע עמה. ר' דוד ענהו: הלא ידידי יודע שאצלנו לא פנו ולא האמינו בדברים כאלו. לדעתנו כל ענין של המופתים הללו אינו רק תרמית בעלמא. ר' יחזקאל ענה לו ברוגז קצת. ידידי היקר, איך אפשר לו לת"ח כמותו להיות כל כך אכזרי על אשתו כגופו. אף לוא יהיה כדבריו, שכל הענין הוא תרמית ושקר, גם כן צריך לעשות רצונה של נפש מישראל הנמצאת באסון נורא כזה ובפרט שהיא אשתו העובדת עליו בכל שארית כוחותיה מיום חופתם עד היום הזה, ובזכותה הוא יכול לשבת על התורה ועל העבודה, בודאי שחובה עליו לעשות רצונה במילתא זוטרתא הדא, וליסע עמה לבאבוב ולא לגרום לה בידים צער ושברון לב בכדי.

ר' דוד התביית קצת לפני אורחו, המוכיחו בצדק, ענה ואמר: טוב. אשמע בקולו ותיסע לבאבוב, אני אתן לה כל ההוצאות הדרושות, אבל אני לא אסע בשום אופן. ר' יחזקאל אמר לו: יבטיח לי שיעמוד בדיבורו ויתן רשות לאשתו לנסוע. ר' דוד הבטיח לו שהוא עומד בדיבורו, ורק הוא אינו רוצה לנסוע.

האשה בשמעה את דברי בעלה והחלטתו שהיא יכולה ליסע להרבי אבל לא הוא, נכנס בה רוח חיים חדשים. ר' דוד צוה מיד לשני פועלים להכין מרכבה וסוסים, ובה סידרו משכב נוח להאשה שלא יכלה לשבת כלל, ונסעו עמה לבאבוב. אחרי הצהרים הגיעו לבאבוב ונסעו ישר לחצר קדשו של זקני זצ"ל. הגבאים בראותם עגלה נכנסת ועליה אשה חולה מוטלת על מטתה. ניגשו אליה ושאלוה מה טיבה. האשה ביקשה את הגבאים שיבקשו רשות מהרבי להכניסה לפניו, כי היא חולה מאוד ורוצה לתת קוויטל ופדיון נפש ולבקש על נפשה. הגבאים עשו כרצונה וזקני הסכים שיכניסוה לחדר הפתקאות. הפועלים לקחוה עם משכבה והכניסוה אל הקודש פנימה. במסרה את הקוויטעל שכתב לה הגבאי, פרצה בבכיות מאין הפוגות, וסיפרה לזקני את מצבה המר ואת חליה האנוש זה רבות בשנים, ההולך ורע מיום ליום, וביקשה מאוד שהרבי יתפלל עליה ויברכה ברפואה שלמה.

זקני ז"ל שמע בכל לב אל תחינתה ובכיותיה ואמר לה, אל תבכי ואל תדאגי, השי"ת יעזור לך ותתרפאי ברפואה שלמה ותהיי כאחד האדם בע"ה. ובאמת איני יודע למה הרופאים עושים עסק מזה והן יש לחולי זה רפואה בדוקה.

האשה שהרגישה שזקני מפיח בה חיות בכל דבריו הקדושים, שאלה בקוצר רוח, רבי, מה רפואות אקח.

זקני השיב לה, כשתחזרי בשלום לביתך, תשלחי לקנות בבית המרקחת סם פלוני, ואמר לה שם הסם, ותקחי מיד שלש כפות ממנו ולפני השינה גם כן שלש כפות ובטוחני שירוח לך ותעלה ארוכה לרגליך.

האשה נסעה לביתה בכל הבטחון בדברי הרבי זצ"ל והרגישה בנפשה התחזקות ואומץ לב ושלחה מיד לקנות הסם שאמר לה זקני, ולקחה ממנו כמו שדיבר לה. באשמורת הבוקר נתעוררה משנתה ונדמה לה שהיתה איזה תנועה ברגליה, אבל חשבה שזה רק חלום, והרי זה כמה שנים שרגליה הנן כאבנים דוממות ללא חיות כלל. אולם שוב נדמה לה שכפתה קצת את ברכיה ונענעה ברגליה זיז כל שהוא. ושוב הרהרה בלבה שאיך זה אפשר גם כזה ואברים מתים זה כמה שנים ישובו פתאום לתחיה. בינתיים התחיל להאיר היום ונעצה מבטה ברגליה שהרגישה בחוש שאיזה שינוי חל בהן לתמהונה העצום ראתה עין בעין שרגליה נעות והיא מוליכה ומביאה אותן, כופה אותן ומיישרתן והרגלים הנן רגלים. שמחה עצומה תקפתה והיתה

רוצה לצעוק בכל חדות לבה, הנה כבר ישועתי באה, הרבי מבאבוב פעל לי רפואה גדולה, אבל לא רצתה לעורר את בעלה ואנשי הבית. היא ניסתה לשבת ועלתה לה בנקל ושמחתה רבתה לאין לשער והרהרה בלבה, כמה שנים כבר עברו שלא ישבה. שוב ניסתה להוריד רגליה מעל המטה ולהציגן על הקרקע, והנה פלאי פלאים, היא כבר עומדת על רגליה ויכולה להניען כרצונה. כילד קטן החלה לעשות צעדים קטנים ואחזה בשתי ידיה בכותל לבל תימוט. גופה רעד וראשה הי' סחרחר קצת, והן אף אדם בריא בעזבו את מטתו, ומכל שכן האשה הזו שלא יכלה אפילו לישב זה כמה שנים, אבל שמחתה עלה על רפיון גופה והתעודדה בכל מאמצי כוחותיה, ובסמיכות על הכותל טיילה עד הכירה. כרגיל אז היה בית התבשיל חדר גדול ומטה באחת הפינות וכל עסקי היום נעשים בבית התבשיל, שלמעשה שימש חדר אוכל וחדר אורחים וחדר מסחר וכו'.

לבבה הי' מלא על גדותיו שמחה וששון שאחרי כמה שנים זכתה לעמוד שוב על יד הכירה. לקחה כמה קיסמים דקים והבעירה אש והעמידה עליה את המיחם ובישלה קפה באשמורת הבוקר, כמו שהי' דרכה בשנים קדמוניות כשהשכימה לבשל חמים לבעלה שכבר ישב ולמד. הפעם בעלה ישן בחדר אחר וקם משנתו באיחור קצת. בהיכנסו אל בית התבשיל וראה אשה עומדת על יד הכירה קרא בקול, מי את כאן. הגם שהכיר שזו היא אשתו לא האמין למראה עיניו, וצעק שוב בקול שובב וכמעט שהתעלף, מי את כאן, מי את. האשה ענתה, מה אתה צועק והלא הנך רואה שאני אשתך כאן. הבעל קרא שוב, מי את, אי אפשר שאת זאת, מי הביאך הנה ממטתך, ומי זה העמידך על רגליך. האשה ענתה לו בפנים מאירות שמחה וששון, הרבי מבאבוב הביאני לכאן, הרבי הקדוש מבאבוב העמידני על רגלי, הוא הוא שברכני ברפואה שלמה וברכתו נתקיימה בע"ה תומ"י, ואני עומדת כאן על רגלי בריאה ואולמה.

בעלה ר' דוד לא נתן אימון למראה עיניו ונתן בקולו, רבש"ע, עתה אני מאמין שיש אלקים בישראל, אלקים עושה גדולות ונפלאות, ונתן כח ביד צדיקיו לפעול ישועות ונסים עצומים. מה זה היה עמי עד היום שלא חפצתי להאמין בזה, ואילו הייתי מאמין, היתה אשתי מתרפאית זה מכבר. אולם אני מקבל עלי מהיום והלאה להיות חסיד אמיתי ונאמן להרבי מבאבוב, ומעכשיו אמונת צדיקים תהי' נטועה בלבי באמת וצדק.

ר' דוד קיים הבטחתו ונסע לבאבוב לימים נוראים. מה שעיניו ראו בבאבוב היפך אותו לאיש אחר. הוא עשה שם ביוה"כ, בסוכות. עבודת קדשו של זקני שראו עיניו, הנענועים, הקפות, עבודה שלא ראה מימיו, עשו עליו רושם כביר ומילאו את כל ישותו בחרדת קודש לכל דבר של חסידות ובפרט לזקני ז"ל, ונעשה לחסיד אמתי וקשור בכל לבו ונפשו בחסידות באבוב.

פעם אמר לאשתו, הנה ראיתי כל כך יהודים מתעלים בהתרוממות הנפש מקדושת עבודת הרבי מבאבוב וראיתי כל כך יהודים נושעים תשועה גדולה מהרבי מבאבוב, למה לא אנסה גם אני לבקשו שיעזור לנו בבן זכר, והן אנחנו הולכים ערירים ובן לא ניתן לנו.

לשנה הבאה בהיותו בבאבוב נכנס אל זקני הקדוש והציע לפניו את מבוקשו. זקני השיב לו. ר' דוד ברח לך מבקשה זו, כי לא תהיה לטוב לך. בשובו הביתה סיפר לה בצער את אשר ענה לו הרבי, אולם אמר שלא ינוח ולא ישקוט עד שהרבי ימלא את בקשתו. לשנה הבאה הציע שוב את בקשתו לזקני הקדוש ואמר שהוא מוכן לתת סכום עצום למילוי בקשתו. זקני אמר לו שוב. ר' דוד אל תפציר בי, והאמן לי שאין הדבר הזה לטובה לך, ואתה יכול להיות איש חסיד וטוב מבלעדי בן זכר. בשנה השלישית גמר ר' דוד בלבו יהיה מה שיהיה והוא רוצה בדוקא להפקד בבן זכר. זקני אמר לו שוב. ר' דוד אני ירא לברכך בבן זכר, כי אתה צריך לרחמים גדולים. ר' דוד אמר, יעבור עלי מה, ובן זכר יהיה לי לישועה גדולה ואני רוצה לזכות לבן זכר. זקני הקדוש בירכו בן זכר וברכת אותו צדיק נתקיימה, ואשתו ילדה בן בריא וטוב לר' דוד. בהיות הילד כבן שלוש נחלה ר' דוד במחלה קשה והרגיש כי בא יומו, ואמר לאנשי ביתו, הרבי מבאבוב הזהירני לבל אדרוש ממנו בן זכר ורצה להצילני לחיים ארוכים, אבל אני מאושר שיש לי ב"ה בן זכר ואחרי אריכת ימי אני מניח זרע של קיימא בעולם.

ר' יחזקאל פעלדמאן סיפר לי שהוא הכיר את הילד כשכבר הי' בחור גדול ונחמד, מתמיד בתלמודו ובעל מדות טובות כמו אביו.

ר' דוד הניח אחריו בן הגון וראוי, והוא נפטר לעולמו חסיד אמיתי ונאמן.

* * *

שמעוני נא ואספרה לכם מעשה נאה אשר שמעתי מאבי ז"ל שהוא בעצמו היה בגופא דעובדא אצל אביו, הוא אבי אבי זצ"ל.

ומעשה שהיה כך היה בהיותו עוד אב"ד ווישניצא. והנה אשתו האחרונה של זקני ז"ל מצאנז, הרבנית רבקה ע"ה, נכדת הרה"ק רבי מענדלי מרימנוב, היו לה שני בנים מבעלה הראשון, שם האחד מענדל פרנס ושם אחיו קאפיל פרנס. אמם הרבנית היתה קשורה מאוד בחסידות באבוב והיתה נוסעת לזקני הקדוש מבאבוב עוד בשבתו על כסא הרבנות בווישניצא. היא היתה רגילה לשמוע מבעלה הרה"ק מצאנז, שיחות מנושאות ע"ד זקני מבאבוב, והן ידוע שהרה"ק מצאנז הסמיך את זקני מבאבוב וניבא עליו גדולות, ולפיכך בכל פעם שהיתה זקוקה לאיזה ישועה היתה רגילה לבוא לבאבוב.

שני בניה כמותה היו גם כן רגילים לנסוע לזקני ז"ל לווישניצא. ביום טוב אחד בהיות ר' קאפיל בווישניצא נחלש פתאום ולא הי' יכול לנקות את בני מעיו. הוא דרש ברופא מקומי שנתן לו תרופות שונות לפתחו, אבל לא הועיל כלום ומצבו היה הולך ורע. עברו כמה ימים, והרופא ראה שהמצב מסוכן מאוד, חשש שבני מעיו נתהפכו, דבר שבחי' ועוף הוה טריפה בכל ענין. הרופא לא ידע שום עצה ושום רפואה ואמר שנמצא בתכלית הסכנה. מראה החולה הי' מחריד לא הי' יכול לאכול ולא לטעום כלום, וכרסו ממולא ונפוח וכל בני מעיו מוקשה אחת ואין יוצא ממנו כלום ואין בא אל פיו דבר. מיודעיו הודיעו לאמו לצאנז ע"א מצב בנה האומלל. כשמעה את הבשורה המרה דאה כעל כנפי נשרים אל מטת בנה בווישניצא ובסקירה אחת ראתה שמעמד בנה מר כמות, ורצתה מיד אל זקני הקדוש מבאבוב בקול נהי ויללה ובכי תמרורים וצעקה לפניו לעורר רחמים על בנה ולהיות פועל ישועות למענו לחלצו מסכנתו הנוראה. מרוב בכי והתמרמרות נתעלפה וכרעה תחתיה על הארץ. אנשי הבית חסו עליה מאוד והושיעוה לעמוד. זקני בירכה שבנה יתרפא במהרה. שבורה ורצוצה שבה רבקה'לע אל בנה, וזקני הקדוש עמד מכסאו ורץ בחדרו אנה ואנה שקוע ברעיונותיו והכל ראו שהדבר נגע מאוד אל לבו. פתאום עמד ואמר לגבאי: אברהם. מהר והבא לי את הדוקטור וויזעלמאן. הדוקטור וויזעלמאן היה נחשב בשעתו לאחד מגדולי הרופאים הכי מובהקים. הרופא בא מיד. זקני ביקשו לשבת ושאלו, דר. מה אפשר לעשות. הדוקטור השיב, אדוני הרב, אין בידי שום עצה. השתמשתי בכל הרפואות שידעתי, עיינתי בספרי רפואה ישנים וניסיתי הכל ולא מצאתי דבר להושיעו ולא נשאר לנו רק שהרב יתפלל למעשה נסים.

אחרי הרהור קצת הוציא זקני מס' חולין ולמד עם הדוקטור את דברי הש"ס בדף נ"ו ע"ב, ההוא ארמאה דחזייה להוא גברא דנפל מאיגרא לארעא פקעיה כרסיה ונפיק מעייניה אתייה לבריה ושחטיה קמיה באחוות עינים אינגיד ואתניח עייל למעייניה וחייטיה לכרסיה. זקני הקדוש אחרי שהסביר לרופא את דברי הש"ס, הסיק, שהמקרה הזה בגמרא דומה למקרה שלנו ואמר להדוקטור, אולי אפשר גם כאן לעשות איזה מעשה שהחולה יבעת ויתהפכו מעיו למקומם.

הדוקטור ענה. רבי, מה הוא שח, והלא אין אני מאחז עינים ולא מכשף ואין בידי לעשות כאלה.

אמר לו זקני הק', אדוני הדוקטור, סוכ"ס אתה רואה שהגמרא אומרת שהבעתה מועלת, ועל כן נא להרהר אולי ימצא איזה המצאה נכונה להבעיתו בכל הפחד, ואולי אפשר לכונן איזה אש בחבית ולקלעה פתאום לתוך חדר החולה, ואולי יועיל לו הפחד פתאום. הדוקטור ענה, הנה באמת עדיין איני יודע מה לעשות, אבל אשתדל למלא רצון הרב.

הדוקטור חזר לביתו ואחרי כשעה הלך אל בית החולה ולקח קדרה גדולה ומילאה רבע ליטר יין שרף והעמידה אצל החולה וחשף את בטנו. מיד הדליק גפרור וקירבו אל הי"ש ובן רגע הזדקר להב איום כלפי התקרה. הרופא חטף את הקדרה והיפכה על בטן החולה. האש שבקדרה בתאותה לאויר משכה בחזקה את בטנו של החולה לתוך הקדרה וכרגע נתיישבו בני מעיו ששפכו מיד את תכנן המעופש החוצה.

הרופא לא האמין למראה עיניו לראות שכבר היתה הישועה בכל מילואה ומתוך התפעלות רקד ומחה כפיו וצעק בקול, מיהרו לבשר להרב שהישועה כבר באה.

חסידי זקני הקדוש אמרו אח"כ שרואים עין בעין שחז"ל הסתירו בדבריהם רפואה לחולי הזה וכאשר זקני הקדוש למד עם הרופא את הגמרא, עורר בזה רפואה וד' נתן מחשבה טובה לרופא מה לעשות, ור' קאפיל נתרפא ברפואה שלמה.

הרב שליט"א מבאבוב סיים, את המעשה הזה מסר לנו אבא ז"ל שהוא בעצמו היה שם בשעת מעשה.

* * *

שמעתי הסיפור מאבי ז"ל. אבי ידעו היטב. שם היהודי היה ר' מענדל לאשער (היינו מכפר לאשא). לאשא הי' ישוב קטן סמוך לגאָרליץ. ר' מענדל הי' חסיד באבוב, והיה רגיל לבוא לזקני מבאבוב בכל שנה ושנה. פעם בהגיש ר' מענדל את הקוויטעל שלו, הציץ זקני בקוויטעל, נענע בראשו בתמהון והציץ בר' מענדל, ושוב הציץ בקוויטעל והציץ בר' מענדל והדבר הזה חזר ונשנה כמה פעמים. לבסוף שאלו זקני: מענדל, האין לך עוד שם נוסף. ר' מענדל נעץ עיניו בזקני, ואמר: איני יודע מה הרבי אומר. והן אני בא לכאן זה רבות בשנים והרבי יודע ששמי מענדל ולא יותר. זקני עיין שוב בפתקא, ואמר אל ר' מענדל: מענדל, התייגע נא לזכור, אולי הי' לך עוד שם בילדותך. ר' מענדל השתקע ברעיונותיו לזמן מה, ואח"כ התעורר וקרא בהתעוררות: כן רבי. נזכרתי עכשיו שכשהייתי ילד קטן אבי קראני בשני שמות, אבל קשה לי להזכר מה היה השם השני. ואחרי כרגע הוסיף שוב, באמת רבי, כבר אני זוכר בבירור שאבי קראני בשני שמות, אבל את השם השני שכחתי לגמרי.

ענה ואמר זקני ז"ל, מענדל ואם אני אזכירך את שמך השני האם תזכור, ושוב עיין זקני בפיתקא ואמר מענדל שמך השני הי' אליעזר. ר' מענדל קפץ בהתפעלות, וקרא: רבי. אני כבר זוכר על נכון. אבי קראני, ליזר מענדל. כן, רק ליזר מענדיל ולא אליעזר.

שאלו זקני ואיך זה נהיה הדבר ששמך השני נשכח לגמרי. ענה ר' מענדל, לדעתי המעשה כך היה. בילדותי גרנו בכפר אחר ואבי מת כשאני ילד והעתקנו דירתנו ללאשא, ושם התחילו לקראני רק מענדל ובמשך הזמן נשתקע שמי ליזער לגמרי. בעליותי לתורה נקראתי בשם מענדל. בתנאים ובכתובה כתבו מענדל וכך נשאר שמי מענדל ושם לייזער נשתקע לגמרי.

חסידי זקני הק' מבאבוב ז"ל שעמדו שם בשעת מעשה נפלו בהתפעלות יתרה והפליאו את רוח קדשו של זקני ז"ל, הוא קורא קוויטעל של אחד מחסידיו ורואה בו שיש לו שני שמות ובקוויטעל לא כתב רק שם אחד, זיעוכי"א.

* * *

הסיפור הנורא דלקמן שמעתי מאבי הרה"ק זצ"ל שהוא בעצמו בהיותו צעיר לימים, הי' עד ראי' במעשה הזה שאירע לפני אביו, הוא זקני מהר"ש מבאבוב זצ"ל, ואני בעצמי שמעתי המעשה הזה ממקורבו של זקני מבאבוב, ר' ישראל יצחק, וכן שמעתיו מהגבאים ומזקנים שהיו עדיין באותו מעמד וכולם העידו פה אחד על אמיתות המעשה האיום, ומעשה שהי' כך הי':

בחזקת מחלתו על זקני הרה"ק מהר"ש זצ"ל מבאבוב והי' אסור למטתו, נמלכו אנשי ביתו ושלומו להביא אליו את דר. וואכטעל מקראקא מגדולי הרופאים בזמנו ולא חפצו לסמוך על רופא העיר באבוב גרידא. בעת ההיא בא לפני זקני מבאבוב אב ובתו מהונגריא, הבת היתה בגיל הבגרות ודיבוק שרוי בתוכה ומצערה ביסורי תופת שאין לשער, וקול צעקותיה בקע שחקים, והדיבורים שיצאו מגרונה סימרו שערות ראש. מתוך דיבוריה ונוהגה הי' מבורר כשמלה ללא כל ספק שהוא, שזה הוא דיבוק השוכן בה וממרר את חייה.

הגבאים נתנו רשות להאב להיכנס עם בתו אל בית הספרים שהי' אצל בית המדרש ולהמתין שם עד שישאלו את פי זקני אם מסכים שיבואו לפניו. הלומדים בבהמ"ד והמקורבים נפל עליהם אימתה ופחד בשמעם את הצעקות המשונות ואת הקולות האיומים שיצאו מפי הנערה, והבחורים נסו מבהמ"ד באימת מות. הדיבוק צעק מרה על היסורים והמכות הנוראים שהמחבלים מייסרים אותו על דבר העבירות הגסות שעשה בחייו ומדריכים מנוחתו.

מכל דיבוריו וצעקותיו של הדיבוק נתברר שהוא הי' שו"ב בכמה קהלות והאכיל טרפות ונבלות ועבר על איסורי תורה חמורים. ממנהגיו המשונים נתאמתו הרבה דחז"ל, ואף שרשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה. ברגעים שמחבליו הניחו לו קצת, דיבר דברים מכוערים של ניבול פה ובה בשעה למד סימנים שלמים מתבואת שור ושאר הלכות שחיטה, הי' ברור כשמש שאין נערה בת י"ב בגדר כלל ללמוד בעל

פה ברגילות מפתיעה ללא כל טעות שהוא, הלכות ארוכות מתב"ש שלא שמעה מעולם. הוא שר ניגונים הונגריים בניבול פה גס שכל זה לא הי' שום שייכות לילדה קטנה, ולא הי' שום ספק שזה הוא דיבוק שנכנס בה. הוא סיפר לגבאים שנתגלגל זה כמה פעמים ועכשיו נתנו לו רשות להיכנס בילדה זו, להינצל קצת מיסוריו המשונים. קלי הדעת שעיניהם ראו ואזניהם שמעו דיבוריו ויללותיו, שבו בתשובה שלמה, כי ראו עין בעין, איך בעלי עבירה סובלים בעד פשעיהם הגסים. הם שמעו מפורש מפיו כמה טריפות הכשיר מצד חימוד ממון וכמה עבירות גסות עבר בתאוותיו.

כשהדיבוק שתק ישבה הילדה במנוחה כאלו לא נעשה דבר, ואולם כאשר התקיף אותה קפצה ממקומה בבהלה ונזקפה על ראשי אצבעות רגליה ופיה נפתח במלואו והקולות החלו להרעיש מגרונה. השמיע דיבורים איומים, תבואת שור עם ניבול פה, דין וחשבון מפשעיו, וצעקות משונות מהיסורים והמכות הנוראים שספג ממלאכי חבליו מלויו.

אבי הילדה התחנן אצל הגבאים שיניחוהו להיכנס לזקני הקדוש מבאבוב, אבל מקורבו, ר' ישראל יצחק, אמר שזקני אינו בקו הבריאות והביקור הזה יצערנו ויזיק לבריאותו, ולא אבה להרשות לו להיכנס. אמנם כמה מהנמצאים שם, בראותם את יסוריה של הילדה ואביה אמרו, שצריך לשאול את פי זקני אולי יסכים לראותה, ולתקן נשמה. אחרי חילוקי דעות נכנסו לזקני ומסרו לו ע"ד היהודי וילדתו. ענה ואמר זקני מבאבוב, אם אפשר לתקן נפש ולפדותה מרשות הקליפות, הר"ז זכות גדולה, ובפרט ששלחום הנה מן השמים, בודאי אין היתר לדחות נפש מלהושיע לה, ואמר להכניסה.

אחד מן הגבאים, אברהם גבאי, שאמר שידע את השו"ב בחייו, והי' לו פעם עסק עמו, פנה אל הילדה ואמר, הרי אמרתי לך אז שהנך שותה הרבה ויהי' לך סוף כזה. הילדה קפצה פתאום ממקומה ופשטה ידיה באריכות בלתי טבעית ומגרונה יצא קול מאוים. הגבאי אחזתו רעדה ונס בבהלה איומה.

הוסכם שהילדה תיכנס אל זקני זצ"ל תיכף בבוקר, אבל הגבאים יזמו תחבולה משלהם, לאחר כניסתה עד אחה"צ, להראותה מקודם לדר. וואכטעל, שהי' צריך לבוא אז אל זקני, ולשמוע את דעתו על החזיון האיום הזה, ואף שראו שזקני התכונן לקבל את הדיבוק מיד בבוקר, וצוה להכניס אליו ספרי קבלה שונים, בכל זאת גמרו אומר להמתין, כשראה זקני מבאבוב, שכבר עבר זמן מה והיהודי ובתו לא הוכנסו לחדרו, שאל את הגבאים לסיבת הדבר והודו לו, שרצו להראותה מקודם לדוקטור. אמר להם זקני, ומה תרוויחו אם יראנה, והרי ישאר אפיקורס כמו שהי' ובודאי לא יחזור בתשובה, והלא בקריעת י"ס נאמר, נמוגו יושבי כנען וחיל אחז יושבי פלשת, אבל אף לא אחד חזר בתשובה.

אבא זצ"ל הי' רגיל לספר, שכשהוכנסה הנערה, נכנס גם הוא לחדר אביו, לראות איך יפול דבר, אבל מרוב אימה ופחד, אחז בהגבאים ר' ישראל יצחק ור' יצחק ליזר, כשארכובותיו דא לדא נקשן.

זקני שאל מיד את הדיבוק, מה אתה רוצה מהילדה התמימה הזו. הדיבוק התחיל לספר את כל דברי ימיו ושהי' חוטא ומחטיא עוד בנעוריו ונעשה שו"ב על אף קלות דעתו. הי' שו"ב בכמה קהלות ורבי משה יונגרייז זצ"ל, אב"ד קאשוי, העבירו מהיות שו"ב. אחרי מותו נתנו לו רשות להתגלגל בנער שהובא לפני הרה"ק משינאווא, שציוה עליו לצאת מהנער ויתקן אותו, הוא אמנם יצא אבל הרב משינאווא שכחו לגמרי. אח"כ עינו אותו שוב בעינויים קשים ומרים עד שנכנס אל גוף הילדה.

זקני הק' מבאבוב אמר לו, אתה מענה ילדה מישראל שלא עשתה לך שום רע מעולם, אם תצא ממנה אני מבטיחך שילמדו כאן משניות לתיקון נשמתך ויהי' לך תיקון, אבל הדיבוק צעק בקול משתובב ומיילל, על הילדה יש להם רחמנות, אבל עלי אין מי שירחם. אמר לו זקני, אני מבטיחך שילמדו לתיקונך וגם אני בעצמי אלמוד. ושוב נשמע קולו המשונה באמרו, כבר הבטיחו לי פעם ללמוד בשבילי ולא קיימו הבטחתם.

ענה זקני ואמר, אם תצא מהילדה לא כאן, רק מיד כשתבוא לביתה, אני מבטיחך שאושיב מיד עשרה יהודים שילמדו בשבילך משניות שנה תמימה, ותהי' לך מזה טובה גדולה.

כתום זקני זצ"ל את דבריו, אמרו הגבאים אל אבי הילדה, הנה הרב הבטיח להושיעך ויכול אתה לנסוע לביתך לשלום. אך יצאו האב ובתו מחדר זקני והדלת כמעט שנסגרה אחריהם, פתאום חזרה הילדה ודחפה בכוח את הדלת שהסתובבה ברעש על צירה, וקול

איום משונה ומיילל במרר משונה ומוזר פרץ מגרונה: מען זאל נור נישט פארגעסען צו לערנען. אחרי רבות בשנים כשאבי ז״ל סיפר לי המעשה סיים, הקולות המשונים עדיין מצלצלים באזני כאלו עכשיו שמעתים.

עוד בלילה ההוא לקח זקני ז״ל משניות בידו ולמד בקול, כל ישראל יש להם חלק לעוה״ב וכו׳ והתעמק מאוד ברעיונותיו.

אחרי כמה ימים בא מכתב מאבי הילדה בתודה עצומה לזקני ז״ל, שהדיבוק עזבה ובתו ב״ה נתרפאה.

אחרי הסתלקות זקני זצ״ל, הי׳ אבי בברדיוב ואיקלע לתמן גם הרב הגאון מהר״מ יונגרייז ע״ה מקאשוי, אמר לו אבי ז״ל, הרב מקאשוי, יש לי אליכם פריסת שלו׳ מהעולם העליון. שאלו רבי משה, מה אתם חושבים, הרב מבאבוב. ענה אבי ז״ל, שמעתי בעצמי נשמה אחת מהעולם האחר מתאונן, שהרב מקאשוי העבירו משחיטתו ואין לו מנוחה משום ששחט והאכיל טו״נ.

השיב לו רבי משה, כן אמת הדבר, לא הי׳ לי כלל טעות בשקץ הזה. הי׳ אנשים שהתרעמו עלי בשביל שהדחתיו, אבל אני הכרתי מיד שהי׳ שקץ.

אולם זקני ז״ל קיים הבטחתו ולמדו אצלו משניות שנה תמימה ועשה בזה טובה מכופלת, שהדיבוק לא יצער עוד אנשים מישראל, והדיבוק אחרי סבליו העצומים המציא לו מנוחה נכונה בתיקון נשמתו.

זכות זקני ז״ל יעמוד לנו ולכל ישראל להושע ב״ב בכל מיני ישועות ונחמות.

* * *

אספר לכם שיחת חולין מזקני מבאבוב ז״ל, המעידה על מהלך רוחו.

בבחרותו היה לו חבר נאמן, ג״כ בנש״ק שלמדו בצוותא ונתגדלו שניהם לגדולי התורה. אולם בשעה שזקני נתגדל לאדמו״ר גדול ומפורסם לאחד מצדיקי הדור ונהרו אליו חסידים מכל קצות הארץ באמונה רבה בו, והיו רואים אצלו מופתים וגדלות נוראה, ומדי פעם בואו לאיזה עיר נדחקו לאלפים מישראל מסביבות מקום חניתו. בה בשעה שגם חברו נתגדל לאדם גדול והיה רב מפורסם באחת הערים של חסידים, אבל לרבי לא נתגדל. והנה מדי פעם הגיע לאזניו ע״ד צדקותו וגדולתו של הרב מבאבוב, שנעשה לצדיק הדור, הלבישתו קנאה וצער. ומה גם כשראה בכל חודש אלול עזבו כחמשים או ששים בעלי הבתים הכי נכבדים בבית מדרשו ונסעו לבאבוב, בערה בו חמתו עד למאוד, וגברה חלישות דעתו לראות שיצטרך להתפלל בימים הנוראים עם המון העם. אלה שנסעו מקהלתו לבאבוב ידעו שגורמים צער לרבם ושהוא כועס על זה והסתירו נסיעתם עד כמה שהי׳ ביכלתם. אבל לא רצו בשום אופן לוותר על עונג היום טוב העצום שגרם להם שהותם אצל רבם בימים הנוראים.

פעם נקרא זקני לקהלה אחת וכרגיל, חיכו אצל הרכבת כמה מאות חסידים לביאת רבם, והנה נזדמן לשם גם חברו הרב ההוא. בראות זקני שגם הרב בא ברכבת ההיא, ונזכר שהיו חברים נאמנים בישיבה, לשם כך ביקש את קהל מלויו שיעמדו במקומם, כי דבר נחוץ לו עם הרב ההוא. זקני הלך אל הרב שחלשה דעתו לראות את המון החסידים שבאו לקראת הרב מבאבוב ולקראתו לא בא איש. זקני הק׳ לא שת פניו אל קהל חסידיו שהמתינו בקוצר רוח שילך עמהם לאכסניא שלו, אלא ניגש אל הרב בשמחה רבה שנפגש עמו שוב אחרי זמן מרובה, ושוחחו בעניינים שונים, בלכתם חבוקי יד אנה ואנה. זקני לא התחשב כלל עם הקהל ההולך ורב שבאו לקבל פניו, והיה מסור כולו בשיחה עם חברו בדברי תורה וחסידות. כשגמרו שיחתם פנה חברו הרב אל זקני הק׳, ואמר לו: הבה נא אשאלך שאלה אחת. הן ידעת שלמדנו יחדיו ונתגדלנו יחדיו והן תודה לי שהנני ב״ה למדן כמותך, הנני ב״ה יר״ש כמותך, הנני ב״ה יחסן כמותך, אני הולך למקוה ועושה חצות כמותך, ולמה זה אחריך רצים חסידים לאלפים, ונעשית לרבי ולמנהיג גדול, ואני נשארתי רב בלתי חשוב ואין בן אדם שיבקש להיות חסיד שלי.

זקני הק׳ ענה לו: אחי היקר, אני מאמין שהנך ת״ח כמותי ויר״ש כמותי, שהרי למדנו בצוותא חדא רבות בלילות, ואולי אפשר הדבר שהנך למדן יותר ממני, יר״ש יותר ממני, ואיני יודע באמת מדוע זה האנשים רצים אחרי ולא אחריך. והנה כבר הרהרתי בזה למצא תירוץ מספיק, אולם נראה לי איזה תירוץ וכמדומני שהוא הוא טעם כל הענין, מדוע לי יש ולך אין. כי דוקא זהו טעם הדבר משום שאני הולך ומהרהר מדוע אין אתה רבי גדול,

ומדוע אין לך חסידים, ואתה הולך ומהרהר מדוע אני הוא רבי גדול, ומדוע יש לי חסידים הרבה מאוד. אפשר שזה הוא התירוץ המספיק.

הרב נשאר עומד שקוע ברעיוניו. וזקני הקדוש נפרד ממנו בחבה רבה. ושב לחסידים שלו, שכבר חיכו עליו בקוצר רוח.

* * *

ר' יוסף פערל ממאקאוו, בגליציא, חסיד באבוב מפורסם, הי' גביר עצום ובעל צדקה גדול, והי' שולח מעות לכל רבי ובנש"ק ולכל עני הגון ולארה"ק. מסחרו הי' "טראפיק", היינו הרשיון מהממשלה למכור טאַבאַק וסיגריות וכו', שהסחורות הללו היו שייכות לממשלה. רשיון למסחר כזה, הי' פירושו פרנסה טובה ובטוחה. ברם רשיונו של ר' יוסף כלל ענין של סיטונות, היינו חילוק הסחורות הללו לגלילות ידועות, שנתעשר מזה מאוד, והי' הולך וגדל בהצלחה רבה.

והנה נכרי אחד משכניו, קינא מאוד בר' יוסף וחרה לו מאוד שיהודי יהי' לו שפע רב כזה ותאב מאוד שהטראַפיק יפול לו למנה. הגוי לא חשב הרבה והגיש מסירה על היהודי שמוכר הטראַפיק בכפרים שאינם שייכים לגלילותיו, ומוכר בזול שם ומזיק הכנסות המלוכה. בכפרים ההם שלא שייכו לר' יוסף, שכר לו עדי שקר שהעידו שקנו סחורות הללו מהיהודי.

למען להחריף את ההאשמה, התקשר הנכרי עם עוד בן בליעל אחד שהבטיחו לקבלו כשותף להטראַפיק, והוא יהי' העד הראשי במשפט הזה, וגם ישכור עוד עדי שקר שיעידו על גניבות ועל עוד פשעים חמורים שהיהודי עשה בסחורותיו שגנב מהשלטונות.

השותף הזה הסכים והשכיר כמה בני בליעל שהיו ידועים לו, ולימדם מה לטעון והבטיח להם שכר גבוה. הרשעים האלו התכנסו כמה פעמים, לדין ולהתענג על המסירה וההעדה, ועל השלל הגדול שיגיע אליהם. והנה המסירה באה לפני בית משפט גבוה, שקבע את הפרוצס לאחרי כמה ימים, וכפי הידיעות שנמסרו לר' יוסף, היתה המסירה קשה מאוד, והי' צפוי לו מאסר קשה והחרמת הטראַפיק וכל רכושו.

ר' יוסף כמעט שפרחה נשמתו מפחד ומיהר לבאבוב, ונכנס להרה"ק מהר"ש בבכיות עצומות שיצילהו מצרתו הגדולה ואמר לו, הן אני מנהיג ב"ה בית רחבות כזה, ומהנה למאות יהודים, והנה לא רק שרוצים לקחת כל מה שיש לי, אלא גם להושיבני למאסר לכמה שנים. וכל הגויים כבר יודעים מהמשפט הזה והחילול השם הוא גדול ונורא והתמרמר מאוד לפני המהר"ש ז"ל.

הרה"ק כבר הי' אז חלש וחולה במחלת הלב, והרופאים הזהירוהו שיהי' הרבה בחוץ לשאוב אויר צח. אחרי שר' יוסף נתן את הפתקא בבכיותיו משברות הלב, בירכו הרב שהרשע תהי' לו מפלה, ויצא עם בנו רבי בן ציון, לנסוע לחוץ לעיר. ר' יוסף הרגיש שהברכה לא היתה כמו שרצה, והלך אחרי הרב לבקשו עוה"פ שיעורר רחמים עליו, כי למחר הוא יום דינו הנורא ואח"כ הלך אל רבי בן ציון בנו וביקשו שיזכירו עוה"פ אצל אביו, שיפעול לו ישועה ורחמים גדולים.

במרכבה נמצא מלבד הרב ובנו, עוד מקורב אחד, ר' ישראל יצחק, שבא ללוות את הרה"ק במסעו. בנסעם אמר הרב אל שני מלויו, ר' יוסף זה משבר את לבי, שהרי המורא גדול שכל המשפחה תלך ח"ו לטמיון.

ענה בנו מהרב"צ זצ"ל, באמת בקשני שאזכירנו עוה"פ לפני אבא.

אמר הרב, באמת אין זה ענין קשה לסלק רשע מן העולם. עם קפיטל תהלים אחד שיהודי אומר בכל לבו ובכל הכוונה, יוכל לפעול זה. ברם מה נעשה לעולמנו הזה ששומעים שהמסירות מתרבות על ישראל והרשעות והשנאה הולכת וגדלה, האם נהרוג את כל הרשעים והמוסרים, הר"ז אי אפשר, ואין זו הדרך האמתית.

אחרי הפסקה קטנה אמר שוב הרב, אולם הרי אין כאן ענין של סתם מתחרה, שרוצה רק לקחת המסחר מידו, הלא כאן הוא ענין של פק"נ ממש, שרוצה לשברו בגופו ובממונו לדור דורים.

הרב התעטף בשתיקה ולא דיבר עוד בכל הדרך, אבל מלויו ראו שהי' שקוע מאוד במחשבותיו ומוחו הקדוש עבד עבודה קשה. בשובם נכנס הרב מיד לחדרו וסגר הדלת בעדו ונשאר שם בהתבודדות.

בלילה ההוא התכנסו בבית מרזח אחד במאקאוו, הנכרי הצורר עם שותפו, וישבו לשתות י"ש חריף עד כדי שכרות לכבוד הנצחון והנקמה ביהודי שינחלו למחר, וסידרו לעצמם

הרה״ק רבי מאיר נתן מצאנז זצ״ל

הרב הגאון הקדוש רבי מאיר נתן זצ״ל מצאנז, אביו של הגה״ק רבי שלמה מבאבוב, נולד בערך בשנת תקפ״ז בצאנז, לאביו הרה״ק גאון הגאונים, רבי חיים האלבערשטאם, אבד״ק צאנז, זצ״ל.

מיד בילדותו הופיע ר׳ מאיר נתן כילד פלאים והתמדתו וקדושתו הפליאו כל רואיו, ואמנם קנה עוד בבחרותו את קנין שלימותו כעילוי וכלמדן עצום, וכל מעשה תקפו וגדולתו בתורה ובקדושה, נשמעו רק אחרי פטירתו הפתאומית, מפי אביו הגדול, הד״ח ז״ל, שאמר עליו דברים גדולים ונפלאים ואמר שאינו יכול להתנחם על בן יקר כזה.

בעודו ילד קטן ואביו לא הי׳ בביתו, נסע להרה״ק ר״א לדזשיקאוו. באמצע הסעודה שאלו רבי אליעזר, מדוע חוטפים שיריים מכל המאכלים ורק לא מן החלות. ילד פלאים הזה ענהו מיד, משום שחלה נקראה ראשית, ואין ראשית שיריים.

הרב מדזשיקאוו התפלא מאוד על תשובתו ואמר, יש להרב מצאנז ילד פיקח שיודע מדוע החלה אינה שיריים.

בהיותו עלם צעיר מצא חן בעיני הגה״ק רבי אליעזר מדזשיקאוו זצ״ל, ולקחו לחתן לו לבתו הצדיקת ביליש ע״ה, שהיתה מפורסמת בחכמתה ובצדקותה, ולעת זקנתה נתנו לה החסידים פתקאות. רבי מאיר נתן התמסר עוד יותר להרבצת תורה וקדושה. להיותו גאון עצום במקצועות התורה, קיבץ לו אברכים מופלגים שנאותו ללמוד כל הלילה והי׳ לומד עמהם מידי לילה בלילה, משעה 11 בערב עד שעה ה׳ בבוקר.

בחודש אב תרט״ו, נחלה רבי מאיר נתן במחלה קשה ששררה אז בחוצות צאנז ורוב הנפגעים בה מתו מיד. ביום ט״ו בו, גברה עליו מחלתו, והלך אל אביו לבקשו שיתפלל עליו, אבל מצאו ישן ולא רצה להקיצו וחזר למיטתו ונסתלק בו ביום.

נשארו מרבי מאיר נתן הרבה כתבי יד בחד״ת חסידות וקבלה, שלא הגיעו לדפוס ונאבדו במשך הזמן.

עוה״פ את כל ההאשמות והטענות שצריכים להשמיע למחר, ביום השיפוט הגדול, ושאחריו כבר הוברר, שיאספו את היהודי לבית האסורים והרשעים ירשו את הטראפיק.

אחרי כל הסידור וההחזרה, אמר השותף אל הצורר, הן אתה זוכר שהבטחת לי חמשים אחוז בטראַפיק. הצורר השיבו בזעם, מדוע אתה תובע ממני חמשים אחוז ואם אתן לך עשרים האין די. השותף השיב בחמה, הן היו לי הוצאות גדולות ורבות בשכירת העדים ועוד כהנה, ורוצה אני דוקא בחמשים אחוז שהבטחת. הנכרי הצורר השיב גם כן בכעס, לא תקבל יותר מעשרים אחוז וזה מספיק לך.

חמתו של השותף עלתה עד להשחית וקרא לו שקרן, גזלן, וחטף את סכינו ותחבו בלבו ובן רגע התגולל בנחל דם.

כל היושבים שם הקימו מיד רעש גדול, ובאו הזשאנדרמים ופקיד המשטרה, ושאלו את השותף, מה זה עשית. הוא השיב, הוא רימה אותי מתחלה ועד סוף ואני הפסדתי את כל ממוני בשבילו ושכרתי כמה עדי שקר, ומתוך שכרותו הודה וסיפר את כל האמת, והלך ומנה את כל העדים ששכר וכל העצות שיעצו על ר׳ יוסף.

מובן שהמשפט לא הי׳ וכל הקובלנא נתבטלה והעדים באו להודות על עדותם שקר והושבו כולם בבית האסורים ולר׳ יוסף עמד רווח והצלה רבה, והי׳ קידוש השם גדול בין כל גויי הכפרים, שראו כולם את צדקותו של ר׳ יוסף פערל. רק היהודים המאמינים בד׳ ובצדיקי הדור, ידעו שכל זה הי׳ כוחו של הרה״ק מבאבוב זצ״ל.

* * *

הרה״ק רבי שלמה זצ״ל נסתלק אחרי מחלת לב ממושכה ביום ב׳ דר״ח תמוז תרס״ה, הוא בן נ״ח שנה.

אשתו הרבנית הצדיקת מרת רבקה העני ע״ה, נפטרה ביום ט״ו טבת שנת תרס״ג.

ואלה בני הרה״ק מהר״ש זצ״ל שנהרגו בחמת הנאצים:

א. בנו יחידו ממלא מקומו הרה״ק רבי בן ציון, האדמו״ר מבאבוב זצ״ל, הי״ד, הנ״ל.

ב. בתו היחידה הרבנית הצדיקת מרת חי׳ שינדל ע״ה, אשת הרב הגאון המפורסם מוה״ר חיים יעקב טייטעלבוים, אב״ד לימינאוו, בנו של הגאון הצדיק רבי משה יוסף טייטעלבוים, אב״ד אוהעל, בנו של הגה״ק בעל יטב לב זצ״ל.

הגה"ק רבי חיים האלבערשטאם זי"ע אבד"ק צאנז

הגאון הקדוש רשכבה"ג רבי חיים האלבערשטאם זצ"ל, אב"ד צאנז, אביו של רבי מאיר נתן הנ"ל, נולד לאביו הגאון ר' ארי' ליב מטארניגראד ז"ל, כפי המשוער בשנת תקנ"ו ונפטר כ"ה ניסן תרל"ו בצאנז.

פרשת עוצם גדולתו וגאונותו מתבררת ביותר מחיבורו האדיר שו"ת דברי חיים שנתקבל בכל העולם, אצל מתנגדים וחסידים גם יחד, כתורת אמת ומורה דרך התורה בכל מקום, וראה לקמן עמוד תרע"ו.

הוא הי' תרכובת נפלאה של גאונות וחסידות, תורות שני רבותיו הגדולים, האחד חותנו הגאון האדיר רבי ברוך תאומים פרענקעל ז"ל בעל ברוך טעם, אב"ד לייפניק, והרה"ק האדמו"ר רבי נפתלי הורוויץ זצ"ל, אב"ד ראפשיץ, אשר היו לאחדים ברוחו הכביר. מתוך תרכובת זו, הי' יסוד היסודות בשיטת חסידותו, לימוד התורה וידיעתה, ש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים. ואין פלא איפא שכולם קבלוהו כרבן של ישראל וכפוסק אחרון בכל מקום.

ועוד זאת, מלבד מדותיו הטהורות והמזוקקות, מקור הקדושה והטהרה, הרי במדת פזרונו בצדקה וחסד ואהבת ישראל, הי' מיחידי סגולה באין דומה. בניגוד לשאר גאונים וצדיקים שהרבו עליהם לספר ולחבר חיבורי תולדות וד"ה, לא נדפס הרבה על הגאון הזה ובפרט על תולדותיו הקדושים, ורק בזמן האחרון החלו להדפיס כמה ספרים. ברם גם מעטים הם גאונים וצדיקים כגה"ק הזה, אשר תורתו ומעשיו ותולדותיו חיים וקיימים עדיין גם היום בפי הרבה אלפים מישראל קדושים אשר זכרו לא יסוף מהם לדור דורים.

מלבד בניו וחתניו נטעי נעמניו וגדולי ארץ, ומלבד הרבה אלפים תלמידים וחסידים שנסעו אליו, היו לו לד"ח ז"ל, יותר ממאה תלמידים, גדולי הדור שהאירו לעולם בגאונותם וצדקותם ועשו את תורת רבם שלא תשתכח מישראל. גם היום אחרי החורבן האיום והנורא חיים וקיימים לאלפים ורבואות מישראל, אשר הרה"ק מצאנז בעל ד"ח ז"ל הוא להם לאור עולם למאיר נתיב בכל המעשה אשר יעשון בתורה ובהוראה, בקדושה ובחסידות, וכל אלו הנם זכרונו הנצחי של הענק הגדול שבגדולים הזה.

אביו רבי ארי' ליב הי' מגאוני הדור ונתקבל אח"כ לראב"ד בפרימיסלא. הי' ג"כ מפורסם לבעל צדקה יוצא מן הרגיל.

רבי ארי' ליב הי' בנו של הגאון ר' שמחה מבראד, בן הגאון רבי משה אב"ד סאטינאוו, בן הגאון רבי נפתלי הערץ אבד"ק דובנא, בן הגאון שר התורה רבי צבי הערש אב"ד האלבערשטאדט מחב"ס עטרת צבי (כ' בספרו שהוא נכד הרמ"א ז"ל), בן הגאון רבי נפתלי הערץ אשכנזי אבד"ק לבוב, בן הגאון רבי ישראל אשכנזי פו"מ בלובלין, בן הגאון ר' זאב וואלף אבד"ק הילסהיים ולמעלה בקודש עד דהע"ה.

ברשותו של כ"ק האדמו"ר שליט"א מבאבוב, נמצא ספר יוחסין גדול, ובו פרטי תולדות המשפחה הגדולה הזו המתיחסת לכל גדולי הדורות.

* * *

הרב הגאון הקדוש מוהר"ר שלום אליעזר האלבערשטאם מראצפערט זצ"ל, מחותנו של הרה"ק רבי שלמה מבאבוב וחותן בנו הרה"ק רבי בן ציון, נהרג באוישוויץ ביום ט"ז סיון תש"ד. אשתו הרבנית הצדיקת מרת שרה מרים בת הרה"ק רבי מאטילה מהארניסטאפל, נפטרה בדרך לאוישוויץ ביום ט"ו אייר תש"ד ונקברה בנירעדיהאז.

רבי שלו' אליעזר הי' בנו של הרה"ק בעל הד"ח זצ"ל וניהל אדמורו"ת גדולה בראצפערט, עד יומו האחרון.

הנשארים לחיים טובים יזי"ו

כ"ק הגה"צ רבי שלמה האלברשטאם שליט"א
האדמו"ר ואב"ד באבוב

א. לידתו וחינוכו

כ"ק הרב הגאון הצדיק המפורסם, רבי שלמה האלבערשטאם שליט"א, האדמו"ר ואב"ד דק"ק באבוב, נולד בר"ח כסלו בשנת תרס"ח בבאבוב, לאביו כ"ק הגה"צ האדמו"ר רבי בן ציון הלברשטאם זצ"ל הי"ד, אבד"ק באבוב. בבית אביו האדמו"ר זצ"ל שהי' מבצר איתן וגדול וכביר לתורה ולקדושה, חסידות ויראת שמים, היתה ראשית הויתו וחינוכו של הרב שליט"א בטהרת הקודש. כאן בבית אביו, שכל זיו והגה, היו דעת תורה וחסידות מזוקקת, שאב רבי שלמה לרויה, במדות נחשות, קדושה וחסידות, רבנות והוראה, נטעי נעמנים מכרם בן שמן, אשר נטע ברוחו האדיר הנצחי, אביו הקדוש זצ"ל, שמתוך כך שימשה העיירה באבוב, מטרפולין לרבבות ישראל מקרוב ומרחוק, שבאו לכאן ליהנות תורה וקדושה, עצה ותושיה. כאן במבצר האדיר הזה, נתחשלה נשמתו הצעירה של הרב שליט"א להיות בימים יבואו, שר צבא ישראל ולוחם מלחמתו בכל תעצומות גבורת רוחו, בשדה קטל הנאצי הא-ום, להצלתם של ישראל, ואחר כן, מנהיג וגדול ליהודים, מורה דרך התורה והחסידות לרבבות חסידיו ומעריציו, בכל תפוצות ישראל.

בילדותו שאב הרב במילואו תורה ודעת ממעין בלתי פוסק, בישיבת אביו הרה"ק זי"ע, אצל אחד מראשי הישיבה, הרב הגאון המפורסם מוה"ר חיים הכהן פרידמאן זצ"ל, בנו של הרה"ח המהולל בפי כל, מגדולי חסידי הרה"ק מהר"ש מבאבוב, ר' שלו' יצחק הכהן פרידמאן ז"ל, (רש"י הי' רגיל לשבת רוב הלילה בהתמדה רבה בש"ס ובפוסקים וכאור הבוקר הי' מתהלך כמה שעות בהתבודדות ומהרהר בגדלות הבורא ועבודת הקודש. אח"כ הלך להמ"ד לשמוע קדושה וברכו וקרה"ת, ואח"ז הלך להכנ"ג הגדולה שבמשך היום לא הי' בו אדם והתבודד שם והאריך בתפילותיו רוב היום), ר' חיים הנ"ל הי' דומ"צ בפריסטיק ואחר כך נקרא מהאדמו"ר זי"ע מבאבוב לנהל ישיבה עם בחורי חמד בבאבוב. להתמדתו של רבי חיים לא הי' שום גבול ופיו לא פסק מגירסתו יומם ולילה, והי' גדול ועמקן ובקי בכל הש"ס. הרב שליט"א שלא זזה ידו מיד רבו, ואכל ושתה בבית רבו וישן בחדרו, לא ראהו מעולם ישן, וישב על הגמרא כל הלילה, וכשתקפתו שינה, הי' מתנמנם על יד הספר, ובפרט תלמודו ביום הי' בעמידה ובעבודה וביגיעה רבה שאין לשער, ועוד בימי המלחמה העולמית הראשונה שפחדה ומוראה ואימת הקוזקים המתקרבים, חלחלו את כל אדם מישראל, אבל כל זה לא נגע לרבי חיים, שהי' מסור בכל נימי נפשו וגופו בעיון ותלמוד תורה על טהרת הקודש. עבודת רבו המופלגת הזו עשתה רושם כביר בעומק נפשו, הגם שהי' עלם צעיר, נאחז כליל באהבה העזה הזו לתורה שראה ברבו, והתמסר גם כן ללמוד בהתמדה עצומה, והיא שעמדה לו, להצליח ולעשות פירות משובחים, בקנין שלמות בתורה ובהוראה, בימים שאחר כך.

כשגברו ביעותי המלחמה בשנת תרע"ה, נמלט אביו עם כל בני ביתו לוינ ונשאר שם שנה ומחצה ואח"כ התגורר במארינבאד כשנה ומחצה עד תום המלחמה.

בבית היוצר אשר בבאבוב השתלם מהר"ש בש"ס ובפוסקים אצל רבותיו הפרטיים, שהחזיק לו אביו למען השתלמותו.

בשנת תרמ"ה נשא אשה נכבדה ומושלמת בת גדולים, את בת יחידו הרב הגאון הצדיק מוה"ר חיים יעקב טייטעלבוים ע"ה, אב"ד לימאנאוו והתיישב בבאבוב.

ב. הרב הצעיר מבאבוב

בשנת תרצ"א כשהגיע האדמו"ר מהרב"צ לגיל שבו נפטר אביו הרה"ק מהר"ש זצ"ל, קיבל עליו להיות גולה מבאבוב למקום אחר, ואוה לו לשבת בטשעבין. אנשי באבוב בשמעם על דבר החלטת רבם יצאה נפשם מפחד, כי לא האמינו למשמע אזנם, שרבם ומורם יעזוב פתאום את רבנותו ואדמור"ותו שנגעה לרבבות יהודים שבאו לשם מכל קצות תבל, וצבאו כולם על פתח רבם, זיעצרו בו בתחינות ובבקשות, אבל בראותם שלא יוכלו לשנות את דעתו, בקשו את רבם שבנו ר' שלמה'לי שליט"א האהוב אצלם מאוד ישאר על כסא הרבנות בבאבוב, והחסידים שכרו עבור רבם האדמו"ר, בית גדול בטשעבין והעבירו את רוב הפעולות ועניני האדמו"רות העסקים והמסונפים להם לטשעבין, ובאבוב העיר קיבלה לרב ולמנהיג את בנו, רבי שלמה שליט"א, הגם שהי' יד ימינו של אביו, שלא הי' יכול לותר על עזרתו בהנהלת כל העניינים, בכ"ז הסכים אביו שיהי' לממלא מקומו בבאבוב.

רבי שלמה, הרב הצעיר, התמסר מיד לרבנותו בכל כשרונותיו הברוכים, ובעיקר השקיע כוחותיו

בישיבת באבוב, שגדלה באיכות ובכמות ויצא לה שם גדול בעולם התורה. גם הרב בעצמו, הי׳ ממגידי השיעורים בישיבתו ההיא. למרות השמד האיום ביהודי פולין, נמצאים עוד כיום כמה תלמידי חכמים ורבנים שהיו תלמידיו בימים ההם.

עם גידול הישיבה בבאבוב, שלח לו אביו את אחיו הצעיר, הבחור החריף ר׳ משה אהרן, הי״ד, לקנות אצלו השתלמות בלימודים. האדמו״ר שליט״א נשאר אב״ד דק״ק באבוב והגלילות ור״מ ישיבתה, ר׳ אחרי שוב אביו מטשעבין, ככלות חמש שנים לגלותו שקיבל עליו, והשאיר לעצמו הנהלת האדמורו״ת, בעוד שאת כל עסקי הרבנות והישיבה הניח לבנו מהר״ש.

והנה אם אדמו״רות באבוב היתה פירושה, להיות שאול לרבבות חסידים בכל קצות תבל, ולאלפים שהלכו ובאו בימות החול ובשבתות, ומכש״כ ברגלים וביי״נ, לא פחות ממנה היתה טרדת הרבנות של באבוב, שמצודתה היתה פרושה מלבד לגלילה הגדול, גם למרחקי ארץ פולין גדול ומחוצה לה, והמוני חסידי באבוב ידעו, שבאבוב הוא המרכז היחידי שלהם, שמשם יוצאת להם חסידות והדרכה בכל עניני חייהם והוראה כי יפלא מהם דבר בדיני תורה, חסידות והדרכה מהרבי, והוראה מהאב״ד.

רבנות באבוב היתה מתוך כך ממשרות הרבניות הכי נכבדות בגליציא, רבנות בכל תוקף ועוז, עם שאלות וד״ת מכל העולם. כדאי לציין ששמע הרב מבאבוב הי׳ כל כך גדול ומפורסם אפילו בעולם האי יהודי, עד ששופטים נכבדים מבית המשפט מטארנא, הורגלו לשלוח לבאבוב להרב הצעיר משפטים מסובכים, שלא רצו להוציא פסק דין, בדעתם שהצד המגמד לפסק דין יגיש אפלציא לבית המשפט הגבוה, ע״כ השפיעו על בעלי הדין ופעלו אצלם שיתפשרו אצל הרב הצעיר מבאבוב, והרב שליט״א הוציא תמיד פסק או פשר בעצות נפלאות ביושר לבב להתפעלותם הרבה וקנה לו שם טוב גם במקצוע הזה.

ג. גזירת השחיטה בפולין

בשנת תרצ״ו יצאה ממשלת פולין בגזירתה הרעה, לאסור השחיטה בארצה, בנימוקי צער בעלי חיים, אולם כל יודעי חן הרגישו מיד שהסיבה הראשונה והעיקרית של הגזרה המרה ההיא, היתה למען להוציא מידי היהודים את המסחר בבשר שהי׳ נמצא בידיהם. הגזירה היתה לא רק לחמוס מפי מליוני יהודי ארץ פולין אפשרות אכילת בשר, אבל כמו כן להחריב רבבות פרנסות של קצבים ואטליזים ובתי מטבחים. המפלגה השלטת השתדלה ביחוד להוציא את הדבר לפועל.

מובן שהגזרה עוררה מהומה ופחד בתוך היהודים, ונציגי הרבנות והקהילות התועדו לחארשא, לטכס עצה לביטול הגזרה או להמתקתה. בהתועדויות הרבות ההן לקחו חבל גדולי רבני ועסקני פולין, כמו הרב הגאון ר׳ מנדיל אלטער ז״ל, אב״ד פאביאניץ, נשיא אגודת הרבנים בפולין, הרב הגאון ר״ז סאראצקין ז״ל, אב״ד לוצק, ויבל״ח, הרב יצחק מאיר לעווין, מראשי אגו״י, וכן הרבה מפורסמים. האדמו״ר מבאבוב שליט״א, שישב בוארשא על מדוכה זו כמה פעמים, הי׳ הכי צעיר בתוכם, ובכ״ז היתה ניתנת לדבריו חשיבות רבה, ומה גם שכמה חברי הפרלמנט שכבודו של הרב הצעיר מבאבוב הי׳ גדול בעיניהם, וביחוד הגיניראל ויעניאווא דלובאשעפסקי, שהי׳ יליד באבוב וידיד חצר האדמו״ר, ובחיי ראש הממשלה, מארשל פילסודסקי, הי׳ הגינירל הזה יד ימינו, ואע״פ שע״י שינוי המצב הפוליטי לא היתה בידם לעזרו, לביטול גזרה זו, בכל זאת מסרו להרב הרבה סודות מהמלכות, בנוגע הגזרה ההיא, ששימשו חומר חשוב בועידות עם חבריו הרבנים.

באחד הכינוסים ההם הוציאו הרבנים איסור חמור על אכילת בשר במשך ט״ז יום, להראות לשלטונות שיכולים היהודים לגרום הפסד של מליונים.

בהתייעצויות הרבנים שהתקיימו תכופות בנד״ז, לקח הרב מבאבוב חלק פעיל, וגדולי הרבנים נהנו מאברך זה רב עצה ותושיה.

(יזכר נא כאן לטוב, איש צדיק הרה״ג מוה״ר משה רובין ז״ל, בן בתו של הה״ק הדברי חיים זצ״ל, שהי׳ עסקן נמרץ במס״נ בעניני כלל ישראל, ומאנשי סודו של כ״ק האדמו״ר רבי בן ציון זצ״ל, שהקדיש עתותיו, כוחו ומרצו למען ביטול גזירה זו וישב כמה חדשים בוארשא להשתתף יחד עם האדמו״ר שליט״א בתור נציגי באבוב. הר״ר משה הי׳ מפורסם בעבודתו לטובת כל מרי נפש, שהשתדל בעדם אצל שרי המלוכה והציל הרבה עניים מדוכאים מעלילות ומבתי סוהר, שלא ע״מ לקבל פרס.

בעת המלחמה נשלח לסיביר וגם שם סיכן את נפשו ובנה מקוה טהרה. פעם בחליו שמע שאברך ת״ח ניתן במאסר, מיד התלבש עוד וקם ממטתו ובהשתדלותו הוציאו מהתפיסה, ונצטנן אז ביותר, ולמחרתו גברה המחלה עליו ונפטר ל״ע).

בעת ההיא וסניפי ישיבות באבוב, מיסודו של האדמו״ר מהרב״צ ז״ל, הלכו והתרבו בהרבה ערי ועירות פולין וגליציא, וצמחה ממילא הנחיצות, שת״ח מופלג ומארגן בעל כשרונות מיוחד, יעמוד בראש כל הישיבות, למען לאחד את פעליות ראשי הישיבות ועיבוד תכנית הדרכה

וחינוך מאוחד וכולל לכל הסניפים, וכן שיבקר בכל הסניפים ולפקח בדעת ובהשכל על פיתוח המוסדות לרמה הדרושה. האדמו"ר מבאבוב ז"ל, בחר למשימה הגבוהה הזו בבנו רבי שלמה שליט"א, שאמנם הוציא את תעודתו רבת האחריות, בכל הדיוק והשלימות, והודות למסירותו ומומחיותו של הרב מהר"ש גם במקצוע זה, עלו וגדלו ישיבות באבוב למרומי שיא שגשוגן, בגידול בחורי חמד, גדולי התורה והחסידות, לגאון ולתפארת עולם התורה.

ד. התחלת חורבן פולין

כבר סיפרנו לעיל שבשבוע שלפני ר"ה של שנת תרצ"ט כשפרצו קלגסי הנאצים ימ"ש לפולין, ברח הרה"ק מבאבוב עם בניו וחתניו עד גבול רומניא ורוסיא, אולם שבו אחר כן עם הרוסים כשפלשו ללעמבערג, והרבנית ובנותיו נשארו בבאבוב, וראה לעיל בארוכה את כל פרשת טלטולי הבריחה הזו עד שחזרו ללעמבערג.

הרב שליט"א נשאר עם אביו בלעמבערג, אשר כנזכר לעיל, התאכסנו אצל ר' העניך אשכנזי הי"ד, ת"ח מצוין ופרנס הקהלה ומגדולי ידידי באבוב.

כבר הזכרנו לעיל שעלתה לו להרב מהר"ש לקבל בלעמבערג משרת שומר תחת הרוסים וזה דבר עבודתו.

אחרי מאמץ קיבל בשוחד הגון, את משמרתו בבית חרושת בן שמונה עשר סניפים, משרה הגונה בפנים בית חרושת. מלאכתו היתה לטייל בלילה אנה ואנה ולראות אם אין גנב נכנס. עבודתו הזו עשה גם בלילי שבתות בצותא חדא עם אחד מתלמידיו, ר' ליבוש פלאסטער הי"ד, שעמדו במיוחד על פקודת משמרתם כשנכנס האינספעקטאָר לבדקם, אבל מיד אחרי צאתו הי' להם שיעור כל הלילה בש"ס, ביו"ד ושל"ה הק', הספרים שהיו תחת ידיהם. ברם הי' להם פּאַס כשר כפועלים ממשלתיים ולא היו צריכים להתירא משואת רשעים כי תבוא, לחטפם ולשלחם לסיביר. הרבה בני תורה היתה כל משאלת לבם לקבל משרות כאלו של שומר מה מלילי, האפשרות היחידית להינצל מחילול שבת ויו"ט.

בלילי ראש השנה הי' הרב מבאבוב בלבדו השומר והי' עסוק בספריו ללא מפריע. אחרי כמה חדשים התפטר הרב שליט"א ממשרתו הזו מחמת שהוטל עליו גם לבדוק את כיסי הפועלים בצאתם ממלאכתם, שגם זה אחת מההוכחות הרבות לראות את ה„כבוד" העצום שמחלקים לפועלים, במדינה של שלטון הפועלים, ומראים בפומבי, שמחזיקים אותם לסתם גנבים, דבר שלא יעלה על הדעת לעולם בארצות של דימוקרטיא מובהקת ובפרט בארה"ב, שמעניקים לפועלים כל מיני זכויות וחפשיות, ורוב הפועלים בהן, יוצאים לפעלם ובאים במכונית לוקסוס משלהם. הרב קיבל התעסקות בבית חרושת לאריגת רשתות של חבלים. כבכל בתי החרושת ברוסיא היתה גם כאן השגחה מדויקת על כל פועל לראות מספר הרשתות שהוא עושה, והמרבה לעשות מקבל פרס מיוחד. הפקידים בבית חרושת זה, הרשו לשומרי שבת לקחת לבתיהם את מלאכת שבת, למען יוכלו לעשותה במוצש"ק.

במלאכות כאלו התלבט הרב שליט"א, קרוב לשנתים ימים, עד פרוץ המלחמה בין הנאצים ורוסיא, בקיץ של שנת תש"א.

עם פרוץ הנאצים ימ"ש ללעמבערג, עשו מיד השמדות ושמות ביהודים, והרגו לאלפים יום יום, וכן לקחו הרבה יהודים והעבידום כמשמשיהם בעבודות קשות שונות.

הרב מהר"ש ועוד כמה רבנים, עבדו כמה שבועות במחלקה הדתית תחת היודענראַט בפיקוחו של ר' העניך.

ר"ה אשכנזי הנ"ל כפרנס הקהלה, קיבל פקודה בכל פעם להביא המפתחות של בית כנסת אחר, מתוך כך ידעו איזה בהכ"נ הרוצחים רוצים להחריב, והזדרזו להציל משם את הס"ת, למקום שהי' נראה להם לפי שעה יותר בטוח.

רבי שלמה הסתמרה שערת ראשו בראותו שריפת בית הכנסת וכן הריגת יהודים בחצרות דירותיהם, בכל האכזריות של חיתו טרף. למראה עיני זוגתו ע"ה, נתענה הה"צ רבי נחום רוקח זצ"ל, האדמו"ר ממאגעראוו, ששיברו מקודם את שתי רגליו, ר"ל.

בעת ההיא חטפו הנאצים לעבודה את כל יהודי שמצאו בשוק וגם חפשו בבתים. את החלשים הרגו על אתר ואת המתאימים לעבודה העבידו ועינו באופן מאויים, כמו לעמוד ימים שלמים בכפר סקילניק באגם מים ולתלוש קני הסוף בידיהם ולאחר כמה ימים של עבודה קשה כשכבר נפלו והתעלפו מאין אונים, הרגו אותם והביאו אחרים תחתיהם.

האדמו"ר שליט"א בהיותו עובד במחלקה הדתית כנ"ל, הי' לו תעודת עבודה ועל ידה ניצל מהעבודה הנוראה הנ"ל. פעם הי' נחוץ לו לקבל תעודה חדשה, אבל פחד ללכת בשוק בלי תעודה שלא יפול ברשת המרצחים, על כן שלח את בנו הרב ר' נפתלי נ"י, שהי' אז ילד בן עשר שנים, לקבל את התעודה עבורו. נפתלי הקטן חזר בבהלה וסיפר שראה את ר' העניך אשכנזי ושאר הרבנים העובדים עם אביו, שבאו בעצמם לקבל התעודות, מוצאים על מכוניות משא ומובלים ליהרג. הי' זה נס שלא הלך בעצמו לקבל התעודה.

השהי' בלעמבערג היתה בכל רגע סכנת מוות ממש. אחיו ר' יחזקאל דוד, הרב מפאקשעווניץ, שהי' אז בבאבוב ועלה בידו להציל כמה נפשות

מצפרני הנאצים, ע"י כמה מחסידי באבוב עשירים, ששחדו את קציני הגעסטאַפּו, בשמעו את מצבו המר של אחיו בלעמבערג, פעל ע"י ידידיו לשחד את אחד מראשי הנאצים בקראס, בעד כסף תועפות, ושלח מכונית להביא את האדמו"ר שליט"א עם ב"ב מלעמבערג לבאבוב. באמצע הלילה בדרך חטפו שוטרי "ס. ס." את המכונית עם כל אשר בה, ונעשה להם נס גדול שהשי"ת סימא את עיני השוטרים המרצחים ולא הרגישו כלל שהמה יהודים, רק שלמו קנס על העבירה שאור המכונית לא היי לוט במכסה, והניחום להמשיך את דרכם.

ח. פליטת הרב לבאכניא

בחזירת הרב לבאבוב, הודיעהו המפקד, שהחשיבו מאוד, עוד בהיותו הרב הצעיר דבאבוב, שהוגשה עליו מסירה ואם תיודע שהותו בבאבוב יוכרח לקחתו תפוס. הרב נמלט מיד עם בני ביתו לבאכניא, שאז היי שם גיטו גדול של אלפים יהודים, מלבד מחנות ריכוז של אלפי יהודים עושים כל מיני מלאכות בשביל הצבא הנאצי, אשר השלטון שלו כיוצא מן הכלל, קיבלו שוחר, ובעד סכומים חשובים היי אפשר לפעול אצלם איזה טובות.

בבאכניא מצא הרב הרבה מחסידיו וכמה מהם, בעלי השפעה, שהיי להם קשר עם בעלי הנאצים ההם, שהיו מוכנים לעשות להם טובה בעד בצע כסף. השתדלנים האלו קבלו בשבילו רשיון כממונה על מחסן בגדים צבאי והניחו אותו בעבודתו הזו עד סוף תש"ב.

אחרי שכינסו את אלפי היהודים לגיטו באכניא בשנת תש"ב, חילקו המרצחים את הגיטו באכניא לשני מחנות, מחנה אחד בשביל בעלי מלאכה ועובדים בבתי חרושת בשביל הצבא, ושם אסור היי להחזיק ילדים וזקנים. במחנה השני היו זקנים עם ילדים ותשושי כוח שאינם ראויים לעבודה, מוכנים להשתלח מי יודע לאן. את המחנות הפרישו זה מן זה במחיצות וחוטי ברזל דוקרים.

הגזירות הרעות שהמטירו המרצחים יום יום על האומללים הנכבשים תחי' בגיטאות לא היי שום גבול לרשעתם ולאכזריותם, והראו עין בעין שכל המטרה היא לשלול ולגזול את כל מה שנמצא ביד יהודי ולהציגו ערום, בטרם הבלתו להרג ולשמד. היהודים היו בכלל הפקר גמור ומחוץ כל חוק ומשפט, וכל שוטר נאצי וגרמני היי הורג מיד את כל יהודי על בלי דבר, ובפרט כשאיזה דבר היי נראה בעיניהם כאיזה חטא אף הכי קל.

אחת הגזירות היתה פעם, שכל יהודי הגיטו יכניסו מיד את כל אדרות שער וכל מיני פרוה שיש להם. הרשעים ידעו שהיהודים יכמרו לנכרים אף בזול, רק לא להכניס לרשעים וגם יכסרו בעד סכום זול או בחנם למכריהם בגיסטפו ולשחדם בזה, לעשות להם טובה לעת מצוא, על כן הוציאו הגזרה פתאום ללא מתן שהות להתיישב. בבקרו של שבת אחת תודיעו גזרת פתאום באיום עונש מות, שבמשך של שתי שעות יכניסו כל הפרוואות למשרד הגיסטפו.

כדי להבדיל את האימה והאיום, צוו להרוג מיד בכל עיר ועיר כמה יהודים. בשבת ההיא הרגו במדה זו את הרה"צ ר' מאנדיל מיאסלא הי"ד ועוד כמה יהודים חשובים. ברציחותיהם גרמו שהיהודים מיהרו להכניס תומ"י כל מלבוש של שיער שהיי להם.

ט. ישיבת באבוב שמתחת לארץ

בשעת הקמת הגיטו נמצא אז ראש ישיבה מישיבות באבוב, רבי ברוך קאנענגיסער הי"ד, ת"ח עצום ומופלג, עניו ונפש יקרה ובעל מדות הכי מצויעות, שהבין בדעתו הרחבה שכליאת היהודים בגיטו והפרשת הצעירי לימים לעבודה, אינה הפרשה לחיים ארוכים. וכן חשב בדעתו שללכת לעבודה אינו ענין לא לגוף ולא לנשמה, שהרי צריכים לעבוד ביחד עם נשים ויגיע ממילא הפסד רב לגדרי החסידות והצניעות. הוא אסף אליו כמה מבחירי האברכים והבחורים, בני תורה מצוינים מישיבות באבוב, ויחדיו המתיקו סוד, להתחבא באיזה מרתף מוכשר ולהקדיש את שארית חייהם לתורה ולקדושה ולד' לבדו, ולקיים בעצמם, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

ידוע ידעו רבי ברוך ותלמידיו שתקבלתם הנועזה פירושה, רעב וצמא, ומנותק מן העולם במרתף חשוך, חסר אויר ותנועה, ועל כולם חסכנה האיומה ליפול ביד המרצחים שישפכו עליהם את כל חמת רציחתם, אבל החליטו לקבל עליהם הכל באהבה ולעסוק בתורה עד נשימתם האחרונה.

רבי ברוך הבין, שעל דעת עצמו אינו רשאי לקחת האחריות על שכמו, לסכן את חבריו ותלמידיו וגם את עצמו, ועל כן בא להרב ושאלו אי רשאי לעשות כן, שהרי אם יחטפום יהרגום מיד.

הרב ענה לו, שאלתך היא שאלת דיני נפשות ולהורות בה צריך לכה"פ לסנהדרין של כ"ג, ברם הרי רואים אנחנו מעשים בכל יום שחוטפים יהודים חפים מכל פשע שהוא והורגים אותם על לא דבר. ודוקא היום אתרמי, שבא גוי ממישלעניץ והראה על יהודי אחד שנתן לו מעות, והרגוהו מיד, ללא כל טענה ומענה, וכן עוד מעשים כאלו. הרי זה מוכיח שבין כך ובין כך אנחנו מופקרים לטבח, אנחנו וטפנו ונשינו ללא כל חמלה. הרי אינם נותנים שום מזון ורוצים להרעיב אותנו ומוכרח כל אחד להביא לו טרף בגניבה ובחרף נפש. אם חוטפים את מי שהוא

בלחם, הורגים אותו, אם בתרנגול, הורגים אותו, אם במעט ירק, הורגים אותו. האם לא מוטב שניהרג מתוך דברי תורה, וכמו שאמר פעם לרבי עקיבא, אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה. על כן נראה לי, סיים הרב לרבי ברוך, שיש לך היתרו של רבי עקיבא, להתמסר על ד"ת.

החלטתו של ר' ברוך וארבעים תלמידיו עשתה רושם אדיר אצל כל בני תורה ונתרגשו מאוד ממסירות נפש כזו, ממש להמית עצמם בשביל תורה. נמצאו מיד עסקנים, ובראשם ר' משה יהושע צאנגער ועוד, שקיבצו מעות ליתן להתחזקם בכל מה שאפשר.

הרב שליט"א השתדל מיד אצל מועצת היהודים (יודענראט) ובפרט אצל הראש שלה, שהי' חתן שו"ב אחד מחסידי באבוב הנאמנים, שבכל עת חיפושים יהודים להוציאם לעבודה, לא יבואו לעולם למרתף ההוא, ולהקסין בזה את סכנת הימצאם. הראשים הבטיחו לעשות כרצונו.

ר' ברוך ותלמידיו לא פסקה תורה מפיהם יומם ולילה, במצור ובמצוק, בצער וביסורים במשך שנה וחצי לא חרדו משום דבר, ולא שאלו שום דבר, ולא התעניינו לשום דבר, ורק התורה מילאה את כל חלל חייהם. עד שנתפסו והובלו להרג רב עם עוד אלפים יהודים, הי"ד. בר"ח מנחם אב שנת תש"ב. בשחיטה הראשונה הזו ובשחיטה השני' היותר איומה ביום י"ב אלול תש"ב, הושמדו ששה וחצי אלף יהודים מגיטו באכניא, הי"ד.

השמועה ע"ד חיסולה של ישיבת באבוב הזו, מבצר התורה לשמה האחרון והיחידה שמתחת אדמת הגיטו באכניא, מיטב צאן קדשים שבגידולי באבוב, גיבורי החיל האמיתיים, אשר בחייהם ובמותם לא נפרדו מתלמוד תורה, והתמסרו להמית עצמם באהלה של תורה, שלמדוה בקדושה וטהרה כל ימי חייהם הקצרים, ואשר לשיא דרגת אצילות דקדושה, הכי מזוקקת, עלו בשנה וחצי האחרונה, זעזעה את הרב שליט"א, שהיה נמצא במחבא, בכל נימי נפשו ולבו. בצאת הרב מהבונקער, אז פגש את הבחור נפתלי עהרענבערג שניצל גם כן מן השחיטה ההיא. הרב שאלו מקודם כל, מי ניצל מההרג ההוא. בכאב לב נורא דיברו ע"ד המובלים להשמד ואמר לו הרב:

קידוש שם שמים הוא מעשה כל כך כביר וקדוש, שמי שלא ראהו בעיניו, ומי שלא הרגישו בנפשו הוא, לעולם לא ישיג אפס מהותו. מי זה האיש ירא ד' אשר יבין ואשר ישכיל, לפרסם ברבים, זכרון לדור דורים, נגדה נא כל הנשאר לחיים, אשר בדורנו החלש, היה היו גם כן, כמו בכל הדורות של שמד ר"ל, גבורי רוח כאלו מעונים ונחלשים בגופם, אבל גבורים וענקים מפליאים ברוחם ובנשמתם, אשר העיזו להפגין בפני חיתו הנאצים ובפני כל מיני רשעים ורוצחים שבעולם, שאמנם קדוש ונצחי וכביר הוא העם הזה, החי על תורת אלקים חיים, וכל רוחות רעות וצרות שבעולם לא יזיזנו אף זיז כל שהוא, מאמונתו ותורתו, שעליה הוא מוכן למות מות גבורים, ולקדש בה את יוצרו במותו ובחייו.

מגבורי אומתנו הנצחיים, היו בדורנו רבי ברוך וחבריו, מי יתן חכרם לא יסוף מזרע ישראל.

דברי הרב שליט"א נאמרו באנחות שוברות הגוף ובדמעות זולגות דמעות רותחות.

ז. הרבנית ובניה בבור מתחת בהמ"ד

בהיות הרב בבאכניא, היתה אמו בבאבוב עם בנה ר' יחזקאל דוד, הרב מפאקשאוויץ ושאת בנותיה, הגה וילדיהן. ר' יחזקאל דוד ראה והשכיל הצורך הרב בבונקער, וחפר מערה תחת רצפת בית המדרש, ובכל לילה הוביל משם בעגלת יד את העפר שכרה.

בשעת הגירוש הנורא שהנאצים סבבו את כל העיר באבוב, ונכנסו לבית היהודים והוציאו אנשים, נשים וטף, נכנסה הרבנית מבאבוב עם בנותיה וכל נכדיה הפעוטים, אל הבור ההוא, וכיסו מלמעלה בנסרים שלא ירגישו בהם ונשארו בבור ההוא במשך כל הזמן המר, שהנאצים ימש"ו קיבצו את כל יהודי באבוב.

יש לציין כאן שבעת שהנאצים קיבצו את יהודי פולין, השאירו יהודים בתעודות מיוחדות (פאסיר-שיין) שעל פיהן היתה להם הרשות המיוחדת, ליסע ברכבת ולסחור סחורות ידועות שהי' בהן צורך לנאצים. מובן שנמצא מיד מומחים מיוחדים שזייפו תעודות כאלו בדייקנות מפליאה, למען יוכלו לנסוע בהן ברכבת ולהימלט לאיזה מקלט בטוח. גם הרבנית מבאבוב, אשת מהרב"צ, הי"ד, קיבלה תעודה כסוחרת נוצות בשם מזויף שגם בסחורה זו הי' לנאצים צורך בה. מלבד תעודה זו הי' לה להרבנית גם תעודת מסע בשמה הנכון.

אחרי שבילו בבור מתחת רצפת בית המדרש הלילה ויומו, במצור ובמצוק ובחוסר אויר עד כדי מחנק, יצאו משם בחשכת הלילה השני, שנים שנים, וברחו זה בכה וזה בכה, כמה מילין, דרך השדות והבקעות אל הכפרים השונים, למען

להגיע לאיזו תחנת רכבת והתגוללו בשדות מפחד החוטפים, עד שברוב עמל ואפיסת הכוחות בנדודים לאין סוף, באו לאיזו תחנה.

בתחנת הרכבת בטארנא, חטפה חיל נאצי עם בנה ר"י"ד ואמר שיהרגנה כי בורחת היא מהגיטו. הרבנית הזדרזה להשליך את הפאס שלה והשאירה לעצמה את הפאסירשיין כסוחרת נוצות. בנתיים מצא שוטר אחד את הפאס שהשליכה אשר בו היתה תמונתה, ואותה התמונה היתה גם בתעודתה המזוייפת של סוחרת הנוצות. השוטר הביא את הפאס לאותו הפקיד בעת שחקר ודרש אותה עם בנה ר' יחזקאל דוד, אשר כמעט פרחה נשמתם מפחד בראותם את שתי הדרכיות ביחד, שהרי יכירו מיד את הזיוף, שיש לאותה האשה שתי תעודות בשני שמות שונים. הפקיד צעק עליהם בתחילה ואמר, אותך אהרוג ואותך אהרוג, אבל פתאום אירע גס חוץ לדרך הטבע, הוא הסתכל עוד הפעם בשתי התמונות כאחד, וכנראה שמן השמים סמאו את עיניו כי אמר, טעיתי, לא זו היא האשה של הפאס השני, והניחם לנפשם.

* * *

ח. בן מכבד אביו במתן חייו

יפקד נא כאן לזכרון עולם, גבורת נפשו הטהורה, של בחור ישיבה למדן ויר"ש מפורסם, ממצויני באבוב, יצחק וואסערלויף, הי"ד, מבאבוב, שמסר נפשו להריגה להציל אחרים.

והמעשה כך הי', לפני הגירוש בבאבוב, בא לשם ראש גיסטפו חדש מיאסלא, רוצח מפורסם וראש כלב מיוחד ברשעתו, מיד בבואו צוה להביא לו עשרים יהודים מנכבדי עיר באבוב. בין המיועדים הי' גם בע"ב נכבד אחד, ר' וואלף וואסערלויף, אבי הבחור הנ"ל. אחרי שלוקחו אל הרוצח ההוא, אמר בנו הבחור המפואר איטשע, הרי איני יוצא כלל ידי חובתי, שלוקחים את אבי ואני מחריש, ומיהר לבוא בלי רשיון אל ראש הגיסטאפו והתחנן לפניו, הלא אני יותר חסון מאבי, אם צריך אתה לעבודה, הן אני יותר מסוגל וקחני במקומו. אבל הרוצח אמר לו לצאת משם.

נקדים כאן שראש היודענראט בבאבוב הי' ר' שמואל הכהן מעסינגער הי"ד, אברך חסידי והי' יחיד במינו שמסר נפשו בעד כל יהודי והודיע מקודם על כל גזירה שידעו להיזהר ולהימלט.

אחרי כחצי שעה נמלך הרוצח, איך זה הרשה לעצמו הבחור ההוא לבוא לפניו בלי רשות, וצוה שיביאהו מיד לפניו והוא ישלם לו בעד חוצפתו. היודענראט הודיעו לבחור שהמרצח מחפש אותו ויתחבא, וכן עשה. אבל הרוצח בשמעו שהבחור נעלם, בערה בו חמת רשעתו עוד יותר, והוציא פקודה שאם לא יביאו לו את הבחור, יהרוג את כל אנשי העיר. חברי היודענראט באו בבהלה אל הזקנים לשאול מה לעשות, ובפרט שיחד אותו הרוצח בשמו והתפלפלו בזה מה לעשות. בינתים באו כמה בחורים אל איטשע שהי' חבוי במרתף, ומסרו לו פקודת המרצח. בשמוע הבחור היקיר את יזמתו של הרוצח, אמר ח"ו, לא ארשה בשום אופן שיגעו בשבילי באיזה יהודי, אפילו כחוט השערה, ויצא ממחבואו ולקח ברכת פרידה מכל אחד ואחד, וביקש שיתפללו עליו ויזכרוהו, כי הולך הוא למסור נפשו על ישראל.

מיד כשבא לחדר הרוצח הוציא הגרמני הארור הזה, את אקדחו והרגהו במקומו, ואח"כ צוה להרוג את כל הנכבדים וגם בתוכם את כל משפחת וואסערלויף, ואת אשתו וילדיה הקטנים.

הי"ד כל הקדושים מיד כל הרשעים והמרצחים הארורים ימש"ו שרוב רובם עדיין חיים וקיימים במקומות שונים בעולם, ובפרט בשני חלקי גרמניא, וכמעט שאין נוגעים בהם לרעה.

ט. חייו הכפולים של הרב

כבר הזכרנו שמיד כשעשו הרוצחים את הגיטו בבאכניא, ואספו בו עם רב מישראל, הבדילו את הגברים ממשפחותיהם שנשלחו לעבודות שונות ביום, ובלילה היו מרוכזים במחנה מיוחד, בעוד שאת הזקנים והנשים והילדים השאירו בגיטו השני. הדבר הזה נעשה, לדכא את כל אומץ רוח של האנשים, למנעם מכל נסיון של התקוממות, ובעינוי ושעבוד ורעבון, להכינם לכבשונות.

בעת ההיא התראה פתח של הצלה פורתא זמנית לאנשים מיוחדים. לכמה בעלי כשרון עלתה להם, בעד תשלום הגון, לרכוש לעצמם ולמכריהם, תעודות אזרחות הונגריא. בעלי תעודות כאלו נרשמו כאזרחי הונגריא והותר להם לגור עם משפחתם מחוץ לגיטו וגם לא לוקחו לעבודה.

לרבי שלמה, הרב והאדמו"ר שליט"א מבאבוב, הביאו לו אנשיו תעודות הונגריות והתיישב מחוץ לגיטו בין הגוים הפולנים ברחוב לאנגארדא, בבית פרטי בבאכניא, ובבת אחת היתה לו תעודה כפקיד במחנה הריכוז, הופעתו הכפולה הזו הועילה לו להושיע ולהציל למאות נפשות מישראל, והיינו — אחרי הריגות והשמדות הנוראות בכל רחבי

פולין וחיסול הגיטאות בחפזון אכזרי, נשארו חבויים אצל הגויים בערים ובעיירות יהודים למכביר, וכל זמן שפיטמו את הערלים בכסף וזהב החזיקו אותם במחבואיהם, וכתום הכסף גירשום מבתיהם וגם איימו שימסרו אותם לגיס־טאפו וכמה גם עשו כן, והיתה צרה גדולה לאלו הנחבאים. והנה בשמעם שהיהודים שבגיטו בבאכ־גיא יש להם קשר עם הגיסטאַפו ויכולים לפעול אצלם בעד בצע כסף להביא שמה נחבאים ממקומות פולין, שלחו הנחבאים שליחים לבאכניא להביאם שמה ע"י הגיסטאפו ההוא.

י. הגיעו בבאכניא המפלט האחרון

רבים מהנחבאים שלא היו להם את מי לשלות או שהיו חסרי אמצעים, סיכנו את נפשם במסע ברכבת או במכונית, ובאו בעצמם לבאכניא.

בין המובאים והבאים היו אדמור"ם ורבנים מפורסמים, ומהם, הרה"ק, האדמו"ר רבי אהרן מבעלזא, והאדמו"ר רבי ישעי' מטשעכאוו, האדמו"ר מוועליפאלא, הי"ד.

והנה אם הגיסטאפו חטפו איזה יהודי מחוץ לגיטו הרגוהו מיד. מובן שכמה מן הבאים לבאכניא לא ידעו אמה ללכת ונפלו באופן זה לידי המרצחים.

הרב מבאבוב חי אז כאמור, חיים כפולים. מצד אחד היו לו תעודות הונגריות שהתגונן בהן בלכתו ברחובות, וכשהתגנב אל המחנה הי' לו שם משרת מנהל נקיון העובדים במחנה, כי הגיסטאפו סגרו את המקוה של הקהלה ועשו בבית המרחץ הרבה מקלחות, ובכל יום ויום הביאו מאות יהודים עובדים במחנות שונות, לנקותם במקלחות ואת בגדיהם בדעסאינפעקציא בקיטור, ולהנהלה זו הי' לו להרב לעזרו, כמה אברכים מטעם השלטון מעוסקים בעבודה זו. משרה זו נתנה לו להרב הזדמנות לעניני הצלה, כי הוצרך לו להביא עצים וגחלים מחוץ למחנה, וע"ז הי' יכול להביא גם מה שנחוץ לו בסוד. עוד עלתה בידו בסוד ובחשאי להחם גם המקוה הסגור, וזה הי' מקושר בסכנת מות אם הי' נודע הדבר לגיסטאפו. תלי"ת הוחם המקוה כמה פעמים בשבוע ולא הי' שום מכשול.

דירתו של הרב היתה סמוכה לתחנת הרכבת ועיניו היו צופיות לכל הבאים ברכבת, ובראותו את מי שהוא מיואש וחסר עצות, הכיר מיד שהוא יהודי והי' מראה לו ברמזים ובסימנים שונים שילך אחריו, והי' מוליכו לאיזה מחבוא או למחנה העובדים. באופן זה הציל הרבה נפשות מהריגה מידית.

פעם ראה אדם כזה בא מבוא הרכבת, והכרת פניו ענתה בו מי הוא. הרב הראה לו ללכת אחריו. כנראה שהבא הבין שהקוראו הוא מהגיסטפו והלך אחריו באימה ובפחד. הרב החזיר פתאום ראשו וראהו כשהוא מרתת בכל גופו ואמר לו בחשאי „כבקרת רועה עדרו". הבא נח מיד מפחדו והלך אחרי הרב, עד שהכניסו לביתו. מיד כשנכנס התעלף וקרא ברתת, אייני, הצילוני נא. הי' זה הרב הבאון ר' מענדל הורוויץ, אב"ד דעמבין. רבי מענדל מסר לו שהיו שם כמה יהודים חבויים בדעמבין זה כמה חדשים במעמקי בור איום, ועלתה בידם לשחד את מוביל הרכבת ואת מחמם התנור, ובכל לילה כשעברה הרכבת את דעמבין לקחו אצלם יהודי אחד והורידוהו בבאכניא. הרב מדעמבין ג"כ בא שמה באופן הזה.

יא. בית חרושת לזיוף תעודות

עזרה רבה ועצומה יצאה מהאדמו"ר מבאבוב שליט"א ע"י שני אברכים מחסידיו הכי נאמנים, האחד הרה"ת ת"ח מופלג ר' צבי צימער הי"ד והשני הבחור היר"ש המופלג, ליבוש פלאסטער מצאנז, הי"ד. והענין כך הי':

ר' צבי צימער, ת"ח וירי"ש מופלג עסקן נאמן ומסור ובוחן התלמידים בישיבת באבוב, בסניף באכניא, בימי החורבן והגיטו נתמנה להיות סופר ופקיד ביודענראט, ומתוך כך הי' ידוע לו מקום כל הדאקומענטים והתעודות והחותמות, וגם הי' אומן מומחה לזייף תעודות וכתבים שונים. את ידיעותיו האלו ניצל לעשות טובות וחסדים לאחיו הנרדפים. הי' יושב לילות שלמים ועוסק בזיוף כתבים ותעודות הנחוצות להצלת נפשות ובזה ראה את כל תעודתו בחייו, להקדיש את כל כוחותיו ופעולותיו, להצלת יהודים תמימים ומכש"כ בני עלי' שהוזקקו לעזרתו. להיותו במשרד היודענראט, נקל הי' לו לגנוב מכונת כתיבה וניירות רשמיים ולעשות מהם תעודה רשמית, שלא הי' אפשר להכיר כלל את הזיוף. את החותם לתעודות הי' מספק ליבוש פלאסטער, שהי' אומן יד נפלא לעשות כל מין חותם כמתכונתו של הגיסטאפו, ולא הי' אפשר לעמוד עליו, איזה האמתי ואיזו המזויף. את התעודה החדשה החתומה בחותם הזה של הגיסטאפו, הביא ר' צבי צימער אל הערכאות לשום אישור, ושימשה תעודה כשרה לכל כלליה ופרטיה. בתעודות כאלו עשו גדולות בשדה ההצלה, ובהן נסעו ובאו יהודים לגיטו בבאכניא ומשם למקומות אחרים, לפנים בתעודה רשמית מהגיסטאַפו, ולמעשה — לנסות איזה מקום בריחה והצלה.

המצב הנורא ההוא של היהודים החבואים בבורות ובנקרות הצורים וביערות, וכן אלו שהיו אצל גוים ואזל כספם, כל אלו היו בסכנה הכי איומה, או לגוע ברעב וביסורים או להימסר לתלינים הנאצים. בין אלו המסוכנים היו הרבה חסידי ומכירי הרב מבאבוב.

הרב שליט"א המתיק סוד עם ר' צבי צימער

הי"ד, שיש לזייף תעודות ולגיטימציות שונות בשם הגיסטאפו, שישמשו פקודות לאנשים ההם במחבואיהם השונים, ליסע לבאכניא לשום איזו עבודה הנצרכה לצבא הגרמני. בתעודות כאלה הן יוכלו לצאת מהבורות וללכת למקומות יותר מוכשרים, או לבוא לגיטו לבאכניא, שמשם ג"כ היתה אפשרות להתגנב משם, ולפעמים גם להבריח את הגבול, בכל ענין התעודות הללו שימשו במצב המר ההוא, האפשרות הכי טובה, לחפש איזו דרך של הצלה ואפילו הצלה פורתא.

התעודות המזויפות של ר' צבי צימער, בחותמו של ליבוש פלאסטער, היו כל כך מקוריות שהגישו אותן אפילו לראש הגיסטאפו לחתמן, והי' חותם ולא מרגיש הזיוף.

התעודות האלו, שעבדו בהן כמה שנים, כל שנות הגיטו באכניא, הצילו למאות נפשות ורובן עברו הדרכים והגבולות בשלו' למטרת חסצם.

בתעודה כזו השתמש גם הרב בעצמו, ועשו לו תעודה כאזרח הונגרי, ועל סמך תעודה זו קיבל מן השעף של הגיסטפו תעודה אמתית בתחימתו שהרב ומשפחתו מותרים לגור מחוץ למחנה, ותעודה שני' כעובד במחנה. באופן הזה שימש האדמו"ר המקשר בין חוץ לפנים. הביא הצילומים בשביל התעודות מבחוץ ואת התעודות הוציא משם ושלחן עם גוים שליחיו ליהודים החבואים במקומות שונים.

יב. הבהלה והתכונה לרצח הגדול

מיכליה רובין בן הרב מיאסלא, הי"ד, נחלה כמה חדשים לפני הגירוש הכללי, ולוקח לבית החולים בגיטו והי' זקוק לרפואות. הרב הביא לו כל יום דברי אכילה ושתיה ואיזו רפואות שהי' לו, אולם לא הי' באפשרות להצילו ונפטר כשלשה ימים לפני הגירוש. עם ההולכים לקברו, הי' שם הרב הגאון ר' יהושע הלברשטאם, הי"ד, אב"ד באכניא, ור' יחזקאל רובין, בן הרב מוויש־ניצא, הי"ד. בעמדם בראש ההר ששם הי' בית הקברות, ראו את המון קרונות המשא שהוזמנו בשביל יהודי הגיטו. אמר הרב מבאכניא:

הביטו נא, עומדים אנחנו כאן על קברו הרענן של בחור צעיר שנקטף בדמי ימיו, ובכל זאת מקנאים אנחנו בו, כי מי יודע אם יעשו לנו כל צרכי הטהרה והקבורה כמו לו.

דבריו עשו רושם מדכא, כי הרב הזה לא השאיר שום ספק להיכן רוצים להוליך את יהודי הגיטו מבאכניא, וכמה נשפעו מדבריו להכין להם מחבואות.

והנה הגם שהיו הרבה רואים את הגולד שמובלים הם לבית השרפה, אבל היו הרבה מהם שלא רצו בכלל להתמסר למחשבות גועות והתנחמו שמוליכים אותם לאיזה מקום עבודה. משום כך נתעוררו חילוקי דעות בין היהודים, אם להיחבא בבונקערס או ללכת אל כל מקום שיובלו שמה, כי המרצחים הוציאו פקודה שכל אשר יתחבא ייהרג מיד, ואמנם ירו בו ביום י"ג יהודים שמצאום בבונקער, ומשום כן יצאו כמאה יהודים ממחבואם, כי יראו לנפשם. הרבה באו אל הרב לשאלו מה לעשות, ואמר להם, אני באמת כמוכם איני יודע להיכן מוליכים, אבל אני אתחבא ולא אלך בשום אופן. בדברו נפל פסוק לתוך פיו ואמר בקול, כי יצפנני בסוכה וגו'.

ה"יודענראט" הודיע שט"ו מאות ישארו כאן לעבודה והשאר ישולחו, ואלו שישארו יקבלו "חותמות", מין רשיונות להישאר. ראשי היודענ־ראט הבטיחו להרב לתת לו ג"כ חותם, אבל הוא גמר בדעתו שלא יקח שום רשיון וחותמות, הגם שהי' אז בלי כל תעודות חו"ל, כי הי' ברצונו להתחבא, ובזה יהי' יותר במצב לפקח על הצלת בני ביתו ואם יקח אחד מהרשיונות, הרי יפסיד לאיזה יהודי שאפשר שינצל בו. מקורביו וידידיו הפצירו בו שיקח אחד מהרשיונות אבל הרב עמד על דעתו ולא רצה לקבל שום דבר, והודיע שהוא הולך להתחבא. והיתה כוונתו שממנו ילמדו וכן יעשו.

המחזות שקודם הגירוש היו קורעי לב. הבכיות ותיאוש והבלתי אפשרות להשכיל באיזו החלטה, מה לעשות. האם ייצייתו למרצחים וילכו לפי פקודתם, הרי אפשר ששולחים אותם להשמיד ולהרוג. האם יתחבאו במחבואות ובנקבי האדמה, מי יודע מה יהי' בסופם, שמא יחטפום ויהרגום מיד, ושמא הגירוש אינו רצח כללי.

הרב מבאבוב שחקר ודרש ולמד על בורי סוגיא זו של המרצחים הארורים של הגיסטאפו, נציגי העם הגרמני "המקולטר", לא שעה כלל לשום ספקות והיסוסים, הוא עורד ולימד דעת שיש להתחבא.

יג. הורים בוחרים במיתה מלהפקיר ילדם.

באחת החצרות היו מגובבות לבנים לבנין בעירמה גבוהה עד כדי גובה בית. כשבאו הרב עם חבריו מעבודתם בלילה גמרו אומר והוציאו המון לבנים מקרב הערמה ויצרו בזה חלל מרווח באמצעה, כמו חדר גדול, למחבוא כמה עשרות אנשים. את הפתח עשו מי"ב לבנים שחיזקו אותן בתיבה והתאימוה באחד הקירות של הערמה, והי' משמש כניסה ויציאה מבלי להכיר כלל. הכניסו לשם כרים וכסתות ותיבות וכל מיני מאכל לזמן מרובה. אולם לבסוף נמלכו שלא יהי' טוב בשבילם

הבונקער הזה, כי הילדים בודאי יבכו ויתפשו כולם. על כן מסר את הבונקער לאנשים שאין להם ילדים קטנים, והרב ואנשיו ערכו לעצמם מחבוא אחר במרתף, שהתאים יותר למטרתם.

אירע במחבוא אחד כשרצו להכנס להתחבא, פרצה מריבה בין שני אחים, שהאחד אמר לתברו לבל יכניס את ילדו, כי יסכן את כל המחבואה, אבל אם הילד צעקה כמיואשת, שלא תעזוב בשום אופן את ילדה, ובעלה אמר שלא יכנס בלי אשתו והיתה יללה לאין לשער. מחזות כאלו רבו אצל כמה מחבואות, שאב ואם הסכימו ללכת לכבשן האש להשרף עם ילדיהם יחד ולא לעזבם להפקר. הדבר הזה נגע במיוחד להורים צעירים שהי' להם ילדים קטנים והכינו עצמם ללכת באשר ישלחום. כמה באו להרב לשאול את פיו מה לעשות בצרה מרה כזו, אבל כמובן, מי זה יכול לפסוק בדיני נפשות כל כך חמורים.

כמו כן היו זקנים שקצו בחייהם ולא רצו להתחבא וגמרו בנפשם ללכת עם הגירוש, ובניהם הלכו עמם, למען שלא לעזבם לנפשם. והי' צרה מרה ואיומה, האם הלכה למען ילדה, האב בשביל בנו, הבעל בשביל אשתו וכו'. במצב האיום והמיואש ההוא, נתגלתה מדת הרחמים הטבועה עמוק עמוק בנפש הישראלית, ולא הי' מי שהי' רוצה להציל עצמו ולהפקיר את שאר בשרו, ונתגלה כמו כן הקשר האמיץ שבמשפחה הישראלית, שאמנם רק משפחה ישראלית, היא משפחה בכל היחוס והדבקות של זה בזה.

ואף גם זאת בלכתם להתחבא היתה המצוקה איומה ונוראה, ובמקום שהי' מקום לעשרה, נדחקו שמה ארבעים. האויר התעפש מיד עד כדי מחנק, אבל כל מה שקרב היום המר והנמהר של הגירוש הגדול, התחילו יותר להרגיש שהנסיעה ההיא תהי' האחרונה בחייהם, והתרוצצו ברגע האחרון לימצא איזה מקום סתר להינצל לפי שעה.

יד. הגירוש האיום לרצח כללי מגיטו באכניא

היללות המיואשות והמזעזעות לב ונפש, שיברו את האדמו"ר מבאבוב בגוף ונפש, והתחנן לבוראו שיורהו מן השמים איך להתחזק בצרה הגדולה ההיא, ובעיקר הי' צריך לחיזוק שרותו לא יתמוגג בו, בלכתו להתחבא עם אשתו ועם בניו. לא היתה לו עצה אחרת, רק או לעשות כרוב היהודים, ולהיות נכון ומצוי למרצחים, ביום השבר הנורא, שבו כלה גרש יגרשו משם את היהודים למקום הרג בטוח, או כמו שגמר איתן בעדותו, להתחבא ורק להתחבא.

למראה האימות והנוראות בחוץ, הגזירות והצרות האיומים, המכות והרציחות של המרצחים, שזה הי' כל תכסיסם, לרכך ולשבר את הרוחות בעיניים וביסורים ובגזרות רעות, למען יהיו כולם כטיט נדוש וכדומן על פני השדה, שלא יהי' עוד זיק של רוח חיים במי שהוא לחשוב ולעשות אחרת מאשר הם גוזרים. ועל כן אם הרב הי' בדעתו להתקומם נגד גזרותיהם הרעות ולהתחבא עם בני ביתו, לזה באמת הי' נחוץ לחיזוק גדול מן השמים.

הרב השתמש באמצעי העתיק, לקח את שני ילדיו נפתלי נ"י ולבחל"ח מרדכי דוד הי"ד, ולמד עמם חומש. פרשת השבוע היתה אז כי תבוא, ולמד עמם התוכחה כסדר, ופירש להם כל מלה ומלה בשים לב. פתאום נפקחו עיניו וראה שהכל כתוב בתורה. הרב דימה בלבו, הן כמה עשרות פעמים למדתי ועברתי על התוכחה, ורק עכשיו אני מבין בה כל אות ורואה דליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, והן כאן רשום בכתב אמת כל תכנית ופרשת חיינו היום.

בינתים נכנסו אליו אנשים שבאו לקחת ממנו ברכת פרידה, שהתכוננו ללכת למקום שמשלחים אותם והרב המשיך ללמד את ילדיו. והנה הגיע לפסוק, ונמכרתם שם ואין קונה וגו', שאמנם כן הי' למעשה, ששום גוי או גרמני, לא רצה לקנות יהודי כפקיד או עובד למסחרו, בעד כל חלקי דעלמא והיו יהודים שהציעו לערלים סכומים עצומים, שיעסיקום במסחריהם למען יוכלו לקבל תעודה מהגיסטאַפּו להישאר, אבל ואין קונה. ואחר כך אמר הרב לאלה שבאו להיפרד ממנו, מטבע האדם לברוח משמועת קללות ולבי דוקא מוצא כאן בקללות האלו התחזקות רבה, ובטוחני שזו היא הקללה האחרונה ובה תסתיים אי"ה כל התוכחה המרה שלנו.

בהגיע יום המר של הגירוש הנורא, נעלם הרב מבאבוב עם אשתו ובני ביתו ונחבא בבונקער שהתקין לו עם עוד חמשים יהודים. הסוף הוכיח שמדה זו של חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, היתה הכי מוצלחת. אלה שהלכו למקום שנשלחו, הרי לא חזרו עוד, מלבד יחידי סגולה אחרי עינוים קשים ומרים. ואלה שהסתמכו על ה"יודענראַט" וקנו ולקחו "חותמות", ובראשם היו מטובי העיר באכניא, והתנחמו שניצולו לזמן מה מצרת הגירוש, הנה המרצחים התפרצו דוקא לבתיהם ביום ההוא והרגום במקומם, למרות "החותמות" שלהם. גם הרב מבאכניא נהרג באופן הזה. הרב עם חמשים האיש אשר עמו ניצלו כולם, ועוד לאלפים ניצלו בבונקערס, וגם קיבלו אח"כ תעודות עבודה

והאריכו ימיהם ליותר משנה, ובינתים ברחו הרבה משם למעבר לגבולות והרבה מהם עלתה בידם ובאו למקלט בטוח.

מו. התעודה המסוכנת בהצלת ילדים

עוד תעודה מסוכנת לקח האדמו"ר על עצמו בבאכניא. ביתו הי' משמש מקום מעבר לילדים. כ"פ ברגע האחרון הוציא ילדים מהגיטו והביאם לביתו ונכרים לקחום משם להטמינם אצלם.

הדחיפה למפעל זה היתה הגזירה הקשה שהוציא פתאום ראש הגיסטאפו בבאכניא לכל היהודים ואזרחי העיר, שיש להודיע כל מקום שנמצא שם ילד יהודי, כי קבעו בשבילם מקום מאסף להחזיקם שם. הרב והעסקנים הבינו מיד מה פירושו של מאסף זה, ועל כן הזדרזו להציל מה שהי' אפשר להציל, ותעודותיו של ר' הערשל צימער היו גם כאן לעזרה מרובה.

ברם העזרה הכי מועילה בזה היתה מה שהרב קבע את ביתו בעיר ושימש כמקום מעבר לילדים מהגיטו ומשאר המקומות שהיו שם אל מחבואות בטוחים או להבריחם למעבר לגבול.

ר' אהרן עקשטיין מקראקא בעל בית חרושת לדבק, חומר שהי' נצרך לצבא הגרמני, ועבדו אצלו הרבה גויים. ר' אהרן שלח גוי אחד מעובדיו להאדמו"ר שליט"א, שיוציא מהגיטו שני ילדיו של ר' יעקב פערעלמאן שמסרם להגוי שיביאם למקום בטוח. האדמו"ר נכנס בעצמו להגיטו, הוציא משם את הילדים ומסרם להנכרי, דבר שהי' מקושר עם סכנה גדולה בכל פעם ופעם.

והנה בהיות הנכרי בבית הרב בחלק עיר הגוים, בא פתאום מפקד מהמשטרה הפולנית, לבית הרב לבדקו. הרב הספיק עוד להריץ את הילדים אל המרתף והרבנית הוציאם משם והובילתם למקום אחר, ודבר זה הקטין את הסכנה.

בראות המפקד את הגוי בבית יהודי, שאלו מה אתה עושה כאן. הגוי נבהל ואמר שבא לקנות חמאה. המפקד נתן לו אחת אפים ובדק מיד את כיסיו ומצא אצלו פתקאות שונות מיהודים, שנשלחו על ידו אל יהודים במחנה העבודה, וגם היו לו מכתבים עם תעודות ותמונות שהרב שלח עמו ליהודים חבואים להביאם לכאן. המפקד בראותו כל זאת אמר לגוי, הן יתלוך עם היהודים יחדיו ואל יחשוב הלברשטאם שידור כאן כאורח חו"ל ויעשה כל הפשעים הללו, והן אני יודע את כל מעשיכם. והגוי רתת בכל אבריו.

בין כך ובין כך נכנס המפקד לבדוק בחדר השני ומצא שם את ר' פיבוש סטמפל הי"ד, מחותנו של האדמו"ר, שגם אותו הביא הרב שליט"א מן הגיטו, ולא היו בידו אז התעודות הנדרשות. המפקד בחשבי שבאה לידו מציאה גדולה, יהודי חוץ לחומת הגיטו בלי רשיון, הניח את הגוי ולקח את ר' פיבוש אל הגיסטאפו. הגוי לקח את הילדים ונסע אתם למחוז חפצם ובנתיים הביאו לר' פיבוש את הפספורט והוצא לחפשי.

ככה עמד האדמו"ר תמיד על המשמר, וידע תמיד איזה מהשוטרים ומהמפקדים אפשר לשחדו בכסף. וכן אירע הרבה פעמים שהערלים שהחביאו ילדי ישראל, הודיעו פתאום שאינם רוצים להטמין עוד, והיתה תעודתו של הרב למצא תמורתם גויים אחרים שהסכימו להחביא ילדים וגם מבוגרים בכסף מלא, ובינתים החזיק הרב את הילדים בביתו.

בעת המרה ההיא של חטיפת הילדים, כבר נתברר לכל שהמרצחים לא ישאירו אף ילד אחד בחיים ומדי פעם שחטפו ילדים והשליכום באכזריות חיתו טרף למכוניות משא, בגזירי עצים זה על זה, בריסוק וגירום עצמותיהם הרכות ורובם נחנקו וגמעכו בהוטלם זה על זה, והקולות האיומים שיצאו מפי השיות התמימות ומפי אמותיהן שראו ברצח האיום ויללות המרות של מחמדי עיניהן, פילחו שחקים וכיוצו הלבבות של כל בעלי רגש מעט, אבל המרצחים גמרו את תעלוליהם בצחוק ולעג הכי גס.

פעם עשו המרצחים הנאצים ימ"ש מבצע כזה בפאדגורז, בכיכר „זגאדא", והוציאו פקודה שיתכנסו שמה כל הילדים מן הגיטו, ילדי וילדות ישראל יפים וברים, ואת הרכים והיונקים חטפו מזרועות אמותיהם והשליכום כולם כצרורות וחול אל מכוניות המשא שעמדו הכן, והצעקות והיללות של הילדים ואמותיהם זעזעו את העיר. המרצחים צוו לזמרים ולמנגנים לנצח בכלי שיר בכל חוזק הקולות, למען לא ישמע בעיר צעקת האומללים. לשמע השמד האיום הזה וגם שהמרצחים לא ישאירו ילד ישראל חי, אין כל פלא שכל מי שהיתה באפשרותו הי' נותן כל רכושו להחביא ילדיו אצל הנכרים.

אז בא לפני הרב לבאכניא, אחד מחסידיו, ר' נפתלי בנימין עקשטיין נ"י, מגיטו בקראקא שעבד שם תחת פיקוח הגיסטאפו ימ"ש, והי' לו גוי שעבד אצלו ופיתה אותו לקחת את ילדו בן שנה וחצי להחביאו אצלו. אולם אח"כ בראותו שמעט מעט מחסלים את היהודים והמרצחים השמיעו שלא ישאירו ילד ישראל בחיים, וכל גוי שיחביא ילד ישראל יומת גם כן, על כן החליט ר' נפתלי בנימין בנפשו לשאול את פי האדמו"ר מה לעשות בנד"ז, ובא לבאכניא בחירוף נפש ממש, כי הנאצים הרגו מיד את כל יהודי שנסע מעיר לעיר.

ר' נפתלי בנימין הציע לפני הרב שליט"א, את כל יסורי לבו ואמר, לדעתי אין עוד שום מובן למס"נ בהחבאת ילדים, שהרי את הוריהם ישלחו לכבשונות ואת הילדים יחטפו אח"כ, או הגויים בעצמם יחזירום כשיראו שאין עוד מי שישלם בעדם.

ואם לא יחזירום, הרי יתגדלו בנצרות, ואולי מוטב שאשאיר את ילדי בביתי ויהרג עמנו על קדה"ש.

הרב מבאבוב ענהו: נפתלי בנימין, באת אלי לשאול דין חמור בדיני נפשות והנה אתה פוסק בעצמך. אולם שמע נא, איך כל דבריך הגם שלא כהלכה. הן לעת עתה עדיין מניחים אותך בחיים, ואתה עובד אצלם, וברור שאם ימצא ילדך אצלך, יהרגו אותו וגם אותך וגם את כולכם. אולם מצד הדין מחויבים לפקח את הגל ולחלל שבת אפילו על גוסס שיחיה עוד חצי שעה, ועאכו"כ בנדון דידך, שמחויבים לעשות כל תחבולה וטצדקי להציל נפש. והרי אין לדעת אם הרשעים לא ינחלו מפלתם עוד ביום הזה ונשאר כולנו בחיים, או שיחוס השי"ת עלינו ויצילנו באופן אחר. לפיכך אני אומר לך שמחויב אתה ע"פ ד"ת להציל את בנך בכל אופן שאפשר, והשי"ת ירחם על כולנו במהרה.

ר' נפתלי בנימין שב שוב במס"ג לקראקא וביקש את הגוי שישגיח מאד על ילדו. בתום חיסול הגיטו נשלח למחנה עבודה ואשתו נשלחה למחנה אחר. אחר המלחמה נשארו שניהם בחיים ואחרי זמן מצאו זה את זו והיתה שמחתם גדולה. אח"כ הלכו יחדיו לחפש את הגוי ואת בנם, כי נאמר להם, שנסע מכפר מגוריו מפחד ששכניו לא ימסרוהו לנאצים.

אחרי חיפוש של כמה חדשים מצאו את הגוי ואת ילדם שהכירוהו מיד והיתה אז שמחתם שלמה. הילד נתגדל והי' לבן תורה בישיבת באבוב, וכבר נשא אשה ויש לו ילדים טובים ויפים, זרע ברית ה'.

סז. נכנס ליהרג ודעתו לתקנת עגונות

בעת ההיא עדיין לא הגיע לאונס של היהודים בגיטו ובמחנה באכניא, ע"ד ההריגות האיומות בכל רחבי פולין.

אחרי שנהרג ר' משה בערגער הי"ד, עשה הרב פעולות שונות שיהי' באפשרות לקבל גביית עדות על אודותו ועל אודות שאר הנהרגים שם בכלא, למען לא ישארו נשיהם עגונות כל ימיהן. הרב שליט"א ביקש את ראש היודנראַט שיתן מתנה להפקיד, למען יאמר להם אח"כ על כל אחד דבר ברור, כמו מתי שנהרג ובאיזה מקום נהרג וכדו', ויהי' ממילא יסוד גדול להתיר את נשיהם, ועורר בזה את תשומת לבם של מנהלי היודענראַט שיקבעו באופן זה רשימה כללית של הנהרגים ויהי' יסוד להתרת העגונות. כמובן שעדיין לא חלם שהרוצחים ימש"ו עשו בזה מלאכה יסודית, לקעקע ביצת ישראל ח"ו, והרגו הנשים ובניהם במזמתם הרשעה, ללא השאיר ח"ו זכר ושורש לזרע יעקב.

במתנה באכניא הי' אז השוטר הרוצח באגוש ימ"ש שלא ניהג שום רשימה מהנהרגים ורק מחו מספרם שהי' להם לנאצים, את שם הנהרג שאינו עוד.

ביום עש"ק פ' תצוה שנת תש"ב, נכנסו פתאום לבית הרב שני שוטרים פולנים (כאמור לעיל חי שם על תעודות הונגריות), וצעקו עליו, אתה מוליך ילדים להחביא, רוצים אנחנו לחפש את ביתך. גם את הרב מלימאנוב מצאו בביתו שם, והרביצו בו כמה בעיטות קשות. בחיפושם לא מצאו ילדים, רק חלות ותרגומלת אחת מבושלת לכבוד שבת, שגם זה אסור הי' ליהודים.

הרב לחש להם באזניהם, שרוצה לסדר הענין בכסף. הם לקחו הכסף ואח"כ אמרו לו, גם אותך ניקח ואסרוהו באזיקים והובילוהו לגיסטאַפו. הרב ידע כי בנפשו הוא וכבר מסרו עליו כ"פ בהוצאת ילדים מן הגיטו, וגם מצאו אצלו כ"פ נכרים יוצאים ונכנסים. והי' ידוע שאין לו לנכרי מה לחפש בבית יהודי והוא נכנס לשם רק לשם קיבול יהודים להטמינם.

כל ידידי האדמו"ר והשתדלנים בשמעם שרבם נתפס, עשו מיד כל הפעולות לשחררו, אבל ללא הועיל. עוד צרה חדשה נעשתה, שבו ביום החליפו הפקידים, ובא שמה פקיד גיסטפו חדש, שהי' ידוע לרשע ערין ורוצח מפורסם. הפקיד אמר להרב שיודה מיד כמה יהודים גנב מן המחנה. הרב כפר ואמר שאינו יודע מכלום. הרוצח צוה להכותו מכות נפלאות ולהשליכו אל המאסר. הרב שליט"א נזכר שלפני שני שבועות הרגו באותו מקום את ר' משה בערגער הי"ד, הגם שהיו לו תעודות הונגריות. מתוך כך הבין שגם סופו יהי' כך, וחשב בנפשו שיש להתכונן לקיים מצות קידוש השם, ואם מצוה זו באה לידו יש לקיימה בכל הכוונה והמסירות.

הרב שיחד את שומר בית האסורים להוליך פתקא לב"ב. אחרי זמן קצר אמר לו השומר שלא שלחו שום פתקא בתשובה, והכל בוכים.

האדמו"ר הבין שאין זו בכי' של חנם, וכבר יודעים שאין להושיע אותו, וחשב בלבו שיש לקבל גזירת המקום באהבה ולהתכונן ליהרג על קידוש השם. והנה התחיל הרב להרהר בלבו, איך זה מכינים עצמם למצות קידוש השם. הוא נתגדל בבית ובחוג, שענין ההכנה תפסה שם מקום גדול בעבודת הבורא, בין לתפלה, בין לת"ת, בין לעשות איזה מצוה, הי' רגיל לא להיכנס בהם פתאום, אלא בהכנה הגונה מקודם, כי מתוך כך ענין המצוה וחשיבותה מתעלה פי כמה, אבל איך זה מתכוננים לקיים מצות מיתה על קידוש שמו ית'.

יז. ההכנה למצות קידוש השם

כל יותר שהרהר האדמו"ר בזה, אורו עיניו ומותו ולבו נתמלאו חדות קודש, למראה המצוה הרבה שעוד מעט יכנס בה בכל גופו ואבריו, והתחיל לומר קפיטלעך תהלים בכל מסירות נפשו, והי' עיקר השתדלותו באמירת התהילים, לעורר רגשי שמחה בלבו על שיזכה במהרה למצוה רבה הזו.

הערלים שהיו ג"כ כלואים עמו במאסר התחילו פתאום לשורר את זמירותיהם, מה שבלבלה דעתו מאוד ותחב אגודליו באזניו בכל כחו שלא יתבלבל על ידיהם ואמר להם שראשו כואב ואינו יכול לשמוע להם. באמת הי' כבר חציו בעולם האמת ולא הרגיש כלל את הכאב של העמקת אצבעותיו באזניו, והן בשעה כזו אין מרגישים כלל כאב גופני. רק אחרי כמה שעות כשנתעורר שוב למציאות, הרגיש כאב גורא מהלחץ באזניו.

כשתי שעות קודם כניסת השבת, גמר בנפשו לכתוב לכה"פ איזו צוואה לילדיו, למען להודיעם שיתגדלו בדרכי ד' ויתמידו בלימוד התורה. הרב הוציא עפרון מכיסו והתחיל מכתבו בזה"ל:

ב"ה עש"ק.

לסדר ונשמע קולו בבואו אל הקודש וגו', והיינו שיהי' נשמע קולו לבני ביתו ברגעו האחרון, בשעה שהוא מוכן לבוא אל הקודש, לקדש ש"ש, ואיכא מסורה של ג"פ ונשמע, שיש לפרשה, ונשמע פתגם המלך, שכבר נפלה הגזירה, ויש לקבלה באהבה, וצריך לחשוב תמיד, נעשה ונשמע, לעשות רצונו ית', אפילו חרב חדה מונחת לו על צוארו, ומתוך כך ונשמע קולו וגו' שישמעו אליו מן השמים וסיים, ובצאתו ולא ימות.

האדמו"ר נבהל בעצמו מסיום הזה, וחשב שזה הוא כמין נבואה קטנה ובבחינת פסוק לי פסוקך, שהורו לו מן השמים שינצל מהרשעים. זיק של תקוה חדשה עלתה בלבו ופסק מלכתוב הצוואה.

בליל שבת כששמע פתיחת הדלת ידע הרב שבאים לקחתו, כי כן נהגו הרוצחים להוציא משם בלילה את היהודים והוליכום לאיזו פינה בחצר ושם הורום ככלבים ממש. פיו של הרב שליט"א התחיל ללחוש מעצמו הפסוקים, שמע ישראל ואני מאמין. פתאום עמד לפניו חיל גיסטפו עם קנה רובה מתוח בידו ואמר לו צא מכאן, והוליכו ברחובות אפלים. פתאום ראה את נפתלי ראפס, השוטר היהודי שהי' מוביל את המתים ואת ההרוגים לבית החיים, עומד בדרכו. הרב אמר לו, נפתלי אמור לרבנית שלי, העיקר שתשגיח על הילדים שיתגדלו לתורה ולי"ש.

נפתלי שהי' גם שתדלן גדול אצל הגיסטאפו, ובהשתדלנותו הוו הציל הרבה יהודים, אמר לו, רבי, אל תפחד, הנה מוליכים אותו לפרוטוקול ובע"ה יניחוהו ללכת לדרכו. וכן הי' ששאלוהו שם כמה שאלות, ואח"כ אמרו לו לחזור לעבודתו.

הרב נתפעל מכל הנעשה עמו. בבוקר סיפרו לו שהיתה אימה גדולה במחנה בשמעם ע"ד צרתו וכי הוכן לטבח, וכל אחד ואחד הי' מוכן לתת את שארית כספו, להצילו נפש. האדמורי"ם שהיו במחנה הרעישו את כל השתדלנים להתמסר להצלתו, והפחד לחיים הי' נורא ואיום אצל כל היהודים בגיטו ובמחנה, והתראה או גודל האהבה שהגו לו כל או"א. אחרי מאמצים שאין לתאר עלתה ביד השתדלן נפתלי ראפס, לשחד את המפקד החדש בעד סכום עצום.

נפתלי אמר לו את"כ, שאמר לו בלילה בלשון הזה: הנה אני הולך למות ושכבתי עם אבותי, ואמור לרבנית שלי שהעיקר הוא הילדים שתשגיח עליהם לגדלם לתורה ולי"ש.

ביום א' הבא הלך הרב מבאבוב לבקר את האדמורי"ם מבעלז ומטשיחוב, וסיפר להם מה שעברו עליו מן התלאות בתפיסה ומה שחידש בצרתו במסורה דונשמע. אמר לו הרב מבעלז וצ"ל, שזה הרעיון ניתן לו מן השמים כסייעתא דשמיא להתחזקותו ברגעי צרה הכי קשים.

המאורעות האיומים האלו שעברו על הרב לא עשו עליו שום רושם, וחזר שוב לעבודתו של העברת ילדים מהמחנה והגיטו אל בתי עכו"ם, ואל סלובקיא הקרובה. אנשי שלומו בראותם שוב את מעשיו התחזקו לפניו בדמעות שליש שיפסיק עבודתו המסוכנת. הרב הרהר מעט והשיב להם:

אדרבא, הן ראיתם שבזכות הילדים שהחבאתי ניצלתי מידי הרשעים, שאכו"כ אם אציל יותר הרי הזכות תהי' יותר רבה ותגן עלי, ומה גם שכל חיי אינם עוד שלי, ומה שהשי"ת צוה לי חיים הוא בלי ספק רק למען שאציל יותר ילדי ישראל. ובעיקר עלינו להבין, שזה מאות בשנים שלא היתה אפשרות כזו לקיים מצוה רבה של הצלת ישראל וילדים תמימים, כמו שמזדמן עכשיו בכל רגע ורגע. וכולנו יודעים שאם לא יצילו את הילדים, יכלו כולם להריגה, ואיך זה מותר לומר למי שהוא, התכבד ושב בביתך ושמור את גופך וחייך ולהביט באדישות השמדת ילדי ישראל, אם אפשר להציל מה שאפשר. לא אחי, אל נא תרעו לי ואני לא אשמע לכם כלל ואמשיך לעשות כל מה שבידי.

יח. מלוה מלכה כהכנה לקדה"ש

הגם שהכל ידעו איזה סוף מחכה להם, בכל זאת היהודים המאמינים ואשר לבבם שלם עם ד', התגעגעו להראות גם במעשה שהגם תמימים עם ד' ומוכנים לקבל הכל באהבה.

בחסידות באבוב היו מעולם סעודות מלוה מלכא, ענין רב ועצום לחיזוק אמונת ד' ואמונת צדיקים בלבבות ישראל. החסידים הנאמנים, ובפרט הבחורים היראים והשלמים, לא רצו לוותר על הסעודות הללו, גם בצרה וסכנה הכי עצומה, הגם שלבם ידע היטב שאם ימצאו הנוגשים כמה יהודים מתקבצים בבית אחד ובפרט בלילה, יהרגום תומ"י.

אחרי ההתיעצות גמרו שכל מי שיש בידו כזית לחם יביא עמו לביתו של ר' הערש וואגנער הי"ד, שהיו לו חמשה בנים, בחורים יראי שמים וחסידים מסורים, שהיו עוסקים בתורה יומם ולילה, ברעב ובצמא ובסכנת נפשות, שם התכנסו בכל מוצש"ק כארבעים איש. תפלה בצבור כבר נתבטלה, כי לא הרשו הרוצחים שום התעדות. שם התקבצו במוצש"ק וישבו באפלה לאור נר אחד, כי אור אלקטרי נתבטל בגיטו. מלבד זה היתה גם סכנה להדליק נרות הרבה באמצע הלילה. קיימו את הסעודה של מלכנו דוד בישיבת דום בכל הזהירות שלא לגרום לרעש כל שהוא.

להרב שדר מחוץ למחנה כיהודי הונגרי, הי' ידוע לו מקום בגדר שמסביב למחנה, שאפשר לנטות שם קרש מגותק אחד ולהיכנס למחנה. עשה זאת בזהירות יתרה שהרי ידע שבאם יחטפוהו או בנפשו הוא, אבל ראה והכיר כמה חיזוק ועידוד הביא לחסידיו בהוספתו. והפיח בהם רוח חיים בשיחותיו ובדברי בטחון וחיזוק. הרבה לספר שם מעשיות ועובדות ומאמרים מצדיקי וקדושי עולם, מהדברי חיים, מהחוזה הקדוש, מרבי נפתלי מראפשיץ ועוד וצ"ל. הזמירות שרו אח"כ בדומי' רבה.

התלמדו שם האיך להיות מוכנים, אם חפץ ד', למות על קידוש השם, וברגע הגדול ההוא לא לפגום בקדושת הקרבן. מאידך גיסא, אם ירחם ד' עליהם ויוציאם מיגון לחרות, התחייבו כל אחד, להתמסר להצלת נפשות ולהביא מתנות יפות למשיח צדקנו. ומה שייך מתנה יותר למשיח, מאשר ילדים כשרים ותמימים, להצילם מבור שחת, ולגדלם לתורה וליראת שמים.

(גם בגיטו בבאבוב באותו הזמן, התכנסו האברכים החסידים, והיינו ר' מענדל ראטענבערג ואחיו ר' יחזקאל, ר' עזריאל מאנדלבוים, ר' איציקל ניימאן, ר' אלי"ש סופר, ר' נפתלי מעהר ועוד כאלו, ועדכו סעודות מלוה מלכה בהתלהבות עצומה ובהתחזקות בעת הפחדים הנוראים. ופעם לא הי' להם לחם אלא שק עם חטים, ולעסו את החטים במקום לחם. העיקר הי' אצלם דבורי קודש ושיחות מצדיקים וחסידים וצ"ל).

אחרי שיחות והחלטות כאלה עמדו ממקומם בדומי', ואחז כל אחד בידו של חברו עד שהיו לעגול מסוגר ולחטיבה אחת, ושפתותיהם נעות וקולם לא ישמע, וברגליהם לא נעו ממקומם, שלא לגרום איזה רעש. זה הי' נקרא אצלם רקידה, שנתנה להם חיזוק רב ותיים חדשים במצבם המר והמיואש.

סעודות מלוה מלכא אלו עשו כ"כ רושם עז גם על הרב בעצמו, שהחליט לקחת אליהן גם את נפתלי בכורו, בן י"א שנה, והכניסו עמו דרך הפרצה, למען יראה בעיניו מלוה מלכה כזו. הרב חשב בלבו, אפשר שהוא ישאר בחיים ולא אני, טוב יהי' שיזכור את הדיבורים שנדברו או יראי ד', כשלא היתה להם שום פני' ולא אפשרות של פני', ובלתי לד' לבדו, ושתיחרת במחו ובלבו תמונה של כהני עליון, המתקדשים והמטהרים בכל טהר לבם ונשמתם, להיות עולות תמימות, לריח ניחח לד'.

קיחת בנו הקטן לסעודות מלמ"ל הללו, היתה חירוף נפשו ונפש בכורו הקטן שאין לשער, והרי אפילו נכרי שמצאו ברחוב אחרי שעה ח', היתה אחת דתו ליהרג, ומכש"כ יהודי. ברם הרב שליט"א האמין שכדאי הוא סיכון בנו הקטן, למען יראה וילמד לדעת, איך זה יהודים מוסרים נפשם על אהבת השם ושמירת המצות בכל שמחת לב, אפילו למראה הסכנה הכי איומה, ובחייהם ובמותם לא יפרדו, מלאהבה ולירא את ד', המתית ומחיה, מוריד שאול ומעלה משם לרוחה.

יט. העולם חשך ובגיטו בבאכניא אופים מצות

בהגיע פרוס הפסח תש"ג, הי' זה אחרי מפלת הנאצים האיומה בסטאלינגראד, שאיזה ניצוץ של תקוה צץ לרגע בלבות הנדכאים והמיואשים, ובעלי המלוה מלכאות הללו, התחילו לדאוג בדבר מצה לפסח. ומי זה יבין לנשמתו של היהודי. מליוני יהודי פולין נספו בדם ובדמע, העולם חשך ללא ניצוץ של תקוה, השארית בבאכניא אשר גם היא לטבח הוכנה, פנתה מכל יסוריה, ועסוקה באפיית מצות. בקישויים עצומים ובעד כסף מלא, הכניסו בגניבה ובתחבולות, טמונות בתוך עגלת עצים להסקה "במוסד הניקיון", חטים מהגויים. באחת העליות מצאו מקום מוכשר וחבוי, שם בירורו וניקו את החטים, וטחנון בטחנת קפה קטנה, בזהירות ובחשאי שלא לגרום איזה רעש ושחשד.

בעבודת הקודש הזאת התעסקו בכל לב, הבחורים שלמה ואשר מאיר וואגנער, הי"ד.

הרב הביא בגביה ובחירוף נפש נסה מחוץ למחנה, שהי' ענין גדול להיות הקמח מנוקה ומנופה. החליטו לאפות המצות בלילה כשכלם ישנים וגמרו שכולם יהיו בשעת האפי'. את העצים לאפי' סיפק להם שומר המרחץ, יהודי אחד שהי' ממונה לרחוץ את היהודים שנתלכלכו בעבודתם הקשה והמזוהמת, שכנזכר, הנהלת המרחץ היתה תפקידו של הרב.

העסקן הראשי של אפית המצות הי' בחור א' מתלמידי באבוב, חיים שלמה קעניגסבערג יחי', הוא גדד שיגה מעיניו כשני חדשים ועבד יום ולילה עד שעלה בידו לאסוף כל המכשירים, מערוכים, מרדות, גלגלי־שינים וספלים כשרים לאפי', והרבה פעמים חירף נפשו למות בהכנות אלו ואפילו עששית נפטא הוכרח למצוא, כי לא אפשר לאפות בחשכה.

מובן שכל אלו המעשים והכינוסים היו ענין של התמסרות להריגה בשביל קיום מצוות, ואלו היו חוטפים אותם על יד, לא היו עושים להם משפט ארוך. הריגת יהודים לא הי' בכלל ענין רב לענות בו, והן הופקר דמם של ישראל וכל רוצח שהזדרז לרצוח ביותר אכזריות וביותר נפשות, הן הי' יותר מקובל אצל מפקדיו.

בהחלם אחרי כל ההכנות להסיק התנור להכשירו, נוכחו לדעת שהעצים רטובים ולא יוצלחו כלל לאפית המצות וכמעט שאמרו נואש לכל התקבולת, כי לא הי' שום עצה להבאת עצים.

והנה עלה במחשבה לאחד מהם, שלא הרחק נמצא מחסן המרחץ עם כל מיני רהיטים יקרים, שקיבצו הנאצים ימש"ו מעשירי ישראל, למען לקשט בהם בתיהם, ואפשר להביא משם בגניבה איזה רהיטים לאפות.

לא התיישבו הרבה והרב שהי' אחראי בעד המחסנים ומפתחותיהם היו בידו, הלך עם כמה אברכים באמצע הלילה והוציאו משם מכל הבא בידם עגלות יד מלאות כלי בית. בשובם היו שם כמה שהכירו שהמטות הללו היו של גביר עצום וקמצן מאוד, אבל עצי המטה היו הכי יקרים. אחד ענה ואמר: לבעל המטות הזה לא הי' אפשר להיכנס בנקל לביתו, ועכשיו אלו הי' עדיין בחיים והי' רואה מה שעושים עם מטותיו.

עד כמה שהי' אפשר, שיברו את הרהיטים ללא רעש לרסיסים, ואך אחזה האש ביקרת העצים, התלקחה שלהבת גדולה ושרפה גם את הלחים והמצות נאפו יפה יפה. הרב ענה ואמר בכל התפעלות דקדושה:

כמדומני שעדיין לא נאפו מצות בעצים כל כך יקרים, ובחירוף נפש כזה, ואף האנוסים בשפניא, שאפו מצות במרתפים נסתרים, לא היתה הסכנה כל כך עצומה, והרוצחים לא השתלטו כל כך עין בעין כמו כאן.

מהמצות שלחו גם לשאר מחנות בכל הגניבה, וגם למחנה יערוזאלימסקי, שהרי המחנה באכניא הי' המקום היחיד, שאפו שם מצות. משום כך גמרו בלבם יהודי באכניא, שלא יהנה שום אחד יותר מכזית, למען לשלח הנותר לאחרים במחנות ההשמדה השונים, שלא הי' להם כלל.

אין לספר גודל השמחה אצל יהודי המחנות בהגיע להם כזית מצה.

נודע להרב אח"כ שכמה חסידים לא אכלו כלום מלבד כזית מצה זו, והתענו כל ימי הפסח.

אחרי המלחמה נפגש הרב עם כמה שנהגו מכזיתי מצותיו, וחבקוהו ונשקוהו והודו לו על כזית המצה שזיכה אותם בה, והבטיחוהו שלא ישכחו לעולם, העונג הרב שגרם להם בזה, הגם שכולם ידעו את הפחד והסכנה האיומה שהיו כרוכים בכל מעשה ותנועה.

כ. בנית מחבואות (בונקערס) בגיטו ובמחנה

בקיץ הגירוש השני האיום מבאכניא, יום י"ב אלול תש"ג, בו הובלו האומללים כשיים כבולים לטבח הנורא בבעלזיץ, התחילו לבנות בונקערס בכל מקום ובנין שהי' אפשר. כולם הרגישו שקרוב היום שבו יתנפלו על כל המחנה וישמידו כל נפש ר"ל. היותר מסוגלים לזה, היו המדתפים שמתחת הבתים. ברם הי' צורך במומחיות והבנה רבה לבנות את המחבואה, באופן שלא ימצאוה המרצחים ימש"ו.

הרב מבאבוב שליט"א, בעל כשרונות מעודו, פיקח וצופה מראשית אחרית, ראה והשכיל שהיהודים לא נקבצו לגיטו זה לשום להחיותם, וגם עליהם תעבור הכוס המרה כעל כל יהודי הגיטאות, והלכך הרבה להאיץ את חסידיו ומרעיו, הן במחנות שהיו שם האנשים העובדים והן בגיטו של הזקנים, הנשים והטף, לבנות בונקערס ומחבואות על כל צרה של גירוש שלא תבוא.

והנה צרות הגירושים מגיטאות של עיירות אחרות הגיעו לבאכניא בטרם הגירוש הכללי בה. נתברר שאין לבטוח גם על עבודה עבור החיל הנאצי ועבור היודענראט, כי מתנפלים וחוטפים כולם יחדיו ומשלחים אותם לכבשונות האש בבעלזיץ והגיעה השעה האחרונה לחשוב מחשבות איך להימלט.

האדמו"ר ישב יומם ולילה ועיבד תכניות נפלאות לעשית המחבואות, שלא הי' ניכר כלום שנמצא שם איזה חלל. הכניסה לבונקרים הללו היתה דרך בורות ובארות ומחסני פחמים. ואמנם כשהגיע היום המר והנמהר של חטיפת יהודים

עזרו הבונקערס והרבה ניצלו, ואח"כ כשלא היתה עוד אפשרות לשבת בבונקער, הצליחו הרבה לברוח משם, לשדות וליערות ולגבולים.

כא. הגועים ברעב גוזרים תענית

יום אחד גזרו תענית. הי' זה מיד אחרי בריחת הרה"ק רבי אהרן רוקח מבעלז זצ"ל. כולם הרגישו שהמרצחים מתכוננים לחסל את כל שארית היהודים. הגם שהיו שם שמונת אלפים יהודים, לא גזרו תענית אלא על הרבנים ולא על העובדים שלא הי' בהם כח אפילו לאכול.

והנה כמה מהרבנים שהשתתפו בזה בדירת הרה"צ המפורסם, רבי חיים ברוך רובין, אבד"ק ווישניצא. הרה"ק רבי ישעי'לה, האדמו"ר מטשעחוב ובנו הרה"ג ר' יעקב הלברשטאם, אבד"ק סוכא, הרה"ק ר' איציקל, האדמו"ר מויעלעפאלע, הרה"צ רבי אברהם הורביץ, האדמו"ר מפאקשעוניץ, הרה"ג ר' אהרן שאנצער, אבד"ק מילעווקע, הרה"ג זקן ונשוא פנים, רבי בעריש שטיינבערג, ראב"ד רישא, הרה"ג ר' מענדל הורביץ, אבד"ק דעמבין, הרה"ג ר' חיים טייטלבוים, ראב"ד בריגעל, ויבלח"ט, הרה"ג ר' יחזקאל הלברשטאם, אבד"ק לימינאוו והרב הגאון המפורסם ר' אברהם שמואל זעלטענריי'ך, אב"ד טשאקאוא, הרב ר' יחזקאל ויוד, אחיו של הרב מבאבוב, ועוד תלמידי חכמים וצדיקים ופסקו לכל העובדים שישאלו התענית ובצאתם לחרות ישלמו, כי אם יתענו יהי' נראה כבאיקאט נגד הנאצים, שיאמרו שמחלישים עצמם שלא יוכלו לעבוד. התענו רק הרבנים וקראו ויחל בבכיות עצומות.

כמה מהרבנים עוררו בדברי כבושין שעל הרבנים מוטל לשוב בתשובה בעד כל כלל ישראל, הנתונים בצרה, והרה"ק האדמו"ר מטשעחוב, עורר רחמים בזכות אביו הק' הדברי חיים זצ"ל, ואמרו תהלים בהשתפכות הנפש ובדמעות שליש.

פתאום נכנס רץ אחד להגיד להם שראש המחנה נכנס לבית זה. קמה בהלה עצומה והחביאו בחפזון את הס"ת באיזו מטה וכולם התכוננו ליהרג על קדה"ש, שהרי בלי ספק יחשדום שהתכנסו למען לעשות תקומה כנגד הגהלת המחנה, וכל מין של בינוס הי' אסור וסכנה עצומה. אולם השי"ת ריחם הפעם וראש המרצחים לא נכנס כלל לחדר של המתפללים וסיימו תפלתם בשלו'.

כב. האדמו"ר מבאבוב כבלן

לפי תעודתו של הרב, עוד לפני הגירוש, היתה עיקר עבודתו במקוה, שכינוהו בשם „מוסד לטיהור". היו בו עשרות מקלחות לטיהור האנשים ובגדיהם שבאו ממחנה העבודה, אחרי עבודה של כמה ימים. הרב קיבל משרת מנהל המוסד „מהיודענראט", כמשרה חשובה ולא קשה.

לעזרתו ניתנו לו שמונה אברכים, כולם יראי השם והיו צריכים למלא פקודות ה„יודענראט" או של הגיסטפו שהודיעום בעוד מועד, שליום מחר יבואו ג' מאות אנשים לטיהור וכדומה.

הטיהור הי' רק במקלחת ולא בטבילה, אבל הרב ועוזריו, עשו בתחבולה וחיסכו להם עצים ופחמים להסיק גם את המקוה שכיסו באופן מלאכותי שלא יכירו שיש שם מקוה, כי הי' סכנה גדולה אילו היו הגיסטאפו חוטפים אותם שמחממים מקוה. והיה כל אשר נפשו צמאה למקוה טהרה, בא בשתיקה וטבל ויצא.

כדאי לציין כאן שהיו שם הרבה יהודים קדושים וטהורים, שהי' אצלם ענין גדול להיטהר במקוה שנמצא במחנם, למען להיות מוכנים לעלות השמימה בגוף טהור, שהרי לא ידעו מה ילד יום ומתי הוא יום המיועד לקדש ש"ש בפעם האחרונה.

לפי הפקודה היו צריכין לחמם המקלחות גם בשבת, אבל הרב עשה כל הפעולות שישאר די חמין מערב שבת ונתן למטהרים להיטהר בפושרין או בצוננים. לפעמים היו להם צרות מן החפשיים שרצו דוקא להתרחץ בחמים, והרעישו הרבה פעמים בשביל זה, עד שעלתה לו להרב להשקיטם שאין עצים ופחם, כי את התירוץ של שבת בטח לא היו מקבלים.

כג. ההברחה לסלובקיא והונגריא

בקיץ תש"ג עוד לפני הגירוש, נודע להם שקיימות עדיין קהלות שלמות בארץ הונגריא ובסלובקיא. בניטרא הי' מבצר גדול של פליטים, תחת הסותו של הרב הגאון רמ"ד וייסמאנדל זצ"ל. הרב וחבריו התחילו בחישוב תחבולות שונות, איך להבריח יהודים וילדים מהגעטא לגבול גליציא־סלובקיא.

הדבר הזה הי' הכי קשה, הגיסטפו החרימו לעצמם כל מיני מכוניות שהיו, וברשותו של אדם פרטי לא נמצאת שום מכונית.

כמה מן העשירים שנשאר להם איזה מטמון מימים שחלפו, שכרו להם בסכומים עצומים מכוניות שעבדו אצל הנאצים והובילום לגבול באופנים שונים, ולכמה מהם עלתה בידם לעבור את הגבול בשלו' לסלובקיא ומשם להונגריא.

הרב וחבריו באו לידי המסקנא, שיש לייסד שלשלת של מבריחים, שגויים יהיו מוכנים בכל מקום לקבל את הפליטים ולהוליכם הלאה. הרב בא בדברים עם פרופיסור זקן אחד, ששימש בבית ספר גבוה בפולין, מכרו מלשעבר והציע לו את כל הענין, ואמר לו שיש לו הזדמנות טובה להרויח ממון הרבה. הפרופיסור נסע

לניימארק, העיירה הפולנית הסמוכה לספר, ושם מצא נכרים ממכריו שמסר להם את כל ההצעה ומהם נתודע בסוד שיש שם בית מרזח, ושם באים מעברי הגבול לסלובקיא, ומובילים את הסליטים דרך הנהר והיערות בהרי טאטרא לבית גוי שותף שלהם, הדר ביער ומקבל את הסליטים, ומשם באים עד לקעזמארק בסלובקיא. והנה על אף הקישויים העצומים והסכנות האיומות ומי שנחטף הי׳ גורלו מר ולא יצא משם חיים, בכל זאת עלתה להרבה להינצל ולבוא להונגריא, הגם נענים ונדכים וחלשים מיסורי ופחד הדרך.

הרב שלח בראשונה את אחותו העלמה גיטשא תחי׳ לעבור את הגבול דרך ניימארק באופן הנ״ל, ותלי״ת עברה בשלום לטשעכא סלובקיא, ואח״כ גם להונגרי׳ וחוללה התעוררות להציל את הרב ואנשיו מבאכנויא.

בראות הרב שחהברחה מוצלחת ברובה הגדול, החליט גם הוא לברוח משם עם בני ביתו לסלובקיא. בעזרת תעודותיו של ר׳ הערשל ציממער וחותמותיו של הב׳ ליבוש פלאסטער, עשה לו כתבים בותימת גיסטפו, המתירים לו לנסוע לניימאַרק, וגמר בדעתו לחלק את משפחתו לשני מחנות במסעם ברכבת, כדי שלא להמשיך עליהם את עיני השוטרים ואף על פי שלבשו לבושי עכו״ם, ונסעו לקראקא בקרונות מיוחדים.

מקראקא נסע הרב ברכבת והיתה מטרתו להגיע לכפר אחד אחרי ניימארק, הסמוך לגבול הסלובקי. ברם כבר בפאדגורז׳ בהמתינם לרכבת שתוביל אותם לניימארק, ראו שני שקצים קטנים ימ״ש את נפתלי הקטן, והתחילו לצעוק עליו, ״מאלי זשידעק״, יהודי קטן, ורצו והביאו שוטר פולני, שאמר להרב שילך עמו לגיסטפו. הרב השיב לו, שהוא נוסע בשליחות בית חרושת צבאי בתור אומן, והראה לו כתביו המעידים כי הוא אומן בבית חרושת למלבושי הצבא והרשיון לנסיעה זו. באותו המעמד היתה הסכנה כפולה. ראשית, שלא יקחום לגיסטאַפו שבודאי יכירו את התעודות המזוייפות, ושנית, שלא יאחרו את הרכבת, כי הגויים המבריחים את הגבול, היו צריכים לחכות בלילה בכפר שאפלאַרע, לרכבת הזו. עודם מדברים עמו והרכבת הגיעה ואמר לו הרב, אתה תבוא עמי על הרכבת, כי אי אפשר לי לאחר את הרכבת, שהרי אתה רואה את תעודותי שאני נוסע בשליחות הגיסטפו. אבל השוטר לא הניחו, אלא שילך עמו. בראות הרב שאין עצה, ויהי׳ מר כלענה, כי כל רגע הי׳ מכריע, תחב ליד השוטר אלף זלאטעס ולחש לו, בוא עמי כי אין לי פנאי ללכת אתך ולהתבטל מדרכי הנחוצה. השוטר נתרכך במקצת ועלה עמהם לרכבת והרכבת זזה ממקומה והשוטר עדיין מהסס, אז תחב לו הרב עוד חמש מאות זוז ואמר לו, הרי יש בידך סכום עצום, ולא תרויח עוד סכום כזה כל ימי חייך. השוטר נתפתה והניחו לנסוע.

כר. בריחת הרב שלא היתה צלחה

נסיעת הרב ואחותו ובנו נפתלי הסתיימה בניימארק ביום ו׳ ערב ש״ק פ׳ בהעלותך שנת תש״ב. שם היתה משמרת חזקה של הגיסטפו שהכירו בהם מיד שהגם יהודים ולא שעו כלל לתעודותיהם המזויפות, ואסרו מיד באזיקים את ידיהם והובילום בשמירה גדולה, למשרדו של הראש שלהם. הערלים עמדו מסביב לראות איך מובילים אותו ואת בנו, ופערו פיהם בלעג ובצחוק ובהיתול על היהודים החיים עודנה, ורשעתו של עמלק גוצצה בעיניהם הטמאות אפילו של ״הטובים״ שבהם.

הרב הי׳ לו בתרמילו שעל גבו ״צידה לדרך״, כת״י מהרה״ק רבי אליעזר מדזשיקוב זצ״ל, שהי׳ נחשב אצל אביו לאוצר גדול, תפילין מכתיבת רבי משה מפשעווארסק זצ״ל, ופנקס חד״ת שרשם הב׳ החריף ראובן אייגנאַרן הי״ד, שהרב צוה לו לכתבו בהיותו תחת הרוסים בלעמבערג, והראה אז בקיאות נפלאה, לכתוב מזכרונו כשבע מאות מאמרים מכ״ק האדמו״ר מהרב״צ זצ״ל, ועוד דברים כאלו יקרי המציאות הי׳ לו להרב בשקו שעליו. בידו נשא עמו מקל מהד״ח זצ״ל, שאביו השתמש בו רק בלכתו לחופה.

בהגיעם בליל ש״ק למשרדו של ראש הגיסטפו, כבר לא הי׳ שם, כי הי׳ אחרי שעות עבודתו והלך לביתו. אולם כשהודיעוהו שתפסו יהודים שרצו לברוח, מיהר לבוא וצעק עליהם : יהודים ארורים, עד כאן באתם, דעו כי דם יזוב מכם. אבל בטרם שכדורי יפלח כליותיכם, הודו גא מי הביא אתכם הנה. ואם לא תגידו לי, אייסר את בשרכם בקוצים ובעקרבים. וכן הוסיף בקללותיו ובאיומיו. כשסיים לקח אותם סגנו הפולני אל משרדו ופנה אל הרב ואמר לו בניחותא, למה לך לסבול יסורים קשים קודם מותך, אמור מי הם המחנה של מבריחי יהודים, ובשכר זה תהי׳ מיתתך קלה, בבת אחת.

לב הרב ידע היטב מה משמעותם של יסורים ע״י הנאצים ימש״ו, שאלו של טורקוועמידה וחבריו ימש״ו, הגם רק התחלה לגבי המרצחים הנאצים, שמשתמשים גם בכל האמצעים המודרניים, לענות את קרבנותיהם היהודים בכל מיני צרות ויסורים שבעולם. אולם דימה בנפשו, הגם שבריחתי אני לא הצליחה, אבל אין לדעת לכמה עשרות ואולי גם לכמה מאות יהודים, תצליח בריחתם ואיך זה יהי׳ מותר לי למען להקל מעלי היסורים, למסור שם הגוי המבריח ולקלקל הדרך ליהודים אחרים, והרי סוכ״ס המרצחים ימיתו אותי, ועכ״פ אמות מות גבורים ולא אשקר באחי היהודים.

כה. הרב מתכונן ליסורים ולמיתה ולא למסור יהודים

באותו רגע קיבל עליו הרב לסבול כל מיני יסורים ולא למסור את שמות הגויים המבריחים. בראות ראש הגיסטפו שאינו פותח את פיו, ציוה להושיבו במאסר ולמחרת "יכלכלו" אותו ואת בנו הקטן.

נפתלי הקטן בראותו שמפרישים את אביו ממנו, התחנן לסגן שירשהו להיות עם אביו. הסגן אמר, לא. השיב לו נפתלי הקטן, אילו הי' לך בן יחיד שהי' מתחנן להיות עם אביו ברגע האחרון של חייו, מה היית מרגיש, אם לא היו עושים רצונו.

סגן הגיסטפו הרהר כרגע ואמר, טוב, תלך עם אביך, וצוה לכלאם בחדר סגור ומסוגר בשמירה חזקה.

הרב חשב בנפשו, הרי ש"ק היום וצריך לקבל שבת ובפרט שכנראה היא השבת האחרונה בחיי. כשהרגיש שנפשו עליו תאבל והוא נופל למרה שחורה, התאושש ואמר בלבו, נפשי, מדוע את עושה שטותים כאלו ברגע האחרון כשצריכים להתכונן לעולם שכולו אמת.

כו. קבלת שבת ומעודתה והכנה למיתת עקדה"ש

היות ולא הי' לו כובע בראשו, כיסה הרב את ראשו בבגדו, ואמר לנפתלי שיעשה ג"כ כך, והתחילו להתפלל. הרב הרגיש מיד שרוחו מתלהבת בו, והתחיל לשורר לכה דודי בניגון מיוחד של אביו הרה"ק הי"ד, והתלהבותו התלקחה כאש בוערת ובהגיעו ללא תבושי, עלתה התלהבותו למרום פסגתה והרגיש בפועל, כי כל נשמתו שוררת עמו, והי' בדבקות עד ממש כלות הנפש, וחשב אילו זיכהו ד', להראות לו גם גלוי, להינצל גם מצרתו הזו והי' נותן לו שהי' יכול להתפלל כן כל ימי חייו, כי אז הי' נחשב זה אצלו להישג רב בשלמותו ותעודתו בחיים.

אחרי שהשלים תפלתו, שורר שלום עליכם עם כל התפילות שלפני הקידוש, בהתלהבות יתרה והתפעלות שלא הרגיש כמותה בכל ימיו. פתאום נצנצה בו מחשבה:

הרי כמה פעמים כבר נפלתי לידיהם הטמאות והקב"ה הצילני מידם, ואם הש"ת יעזרני גם מצרה זו, מה נפלאת תהא פדותנו הזו. שוב חשב, הן לא נראה שום אפשרות של יציאה מכאן וזהו הסוף. ושוב חשב, ברם, היפלא מד' דבר. אכן, אם בכל זאת יהי' הנס הזה ואנצל אני ובני מרדת שחת ע"י המרצחים האלו, אז אזכור כל ימי חיי, שכל העולם הוא הבלי הבלים ואין לו ליהודי בעולמו, אלא עבודת בוראו בלבד. ושוב הרהר האומנם אזכור ולא אחשוב עוד מחשבות הבלים.

כאלו היו הרעיונות שהחליפו צורותיהם מרגע לרגע במוחו של הרב, שעבד בחפזון ובכל רגשותיו הסוערות. לבסוף בא לידי המסקנא, אפשר שדוקא בזה בחר ד', למות על קידוש שמו ית' באופן ובהרהורים כאלו, למען להמעיט בזה את חבלי המשיח לכלל ישראל ולהחיש ביאתו. אם כן, הרי צריך לקבל הכל באהבה ובשמחה שזיכהו ד' לקרב במיתתו את הגאולה האמתית לכלל ישראל.

אחרי המסקנא הזו, גמר הרב שליט"א לגנן אתקינו סעודתא והרגיש בנפשו שגם הוא כבר מתוקן לסעודה, להיות ממקדשי שם שמים בכל לב ונפש. שמח אח"כ למצא בכיסו כזית לחם. נטל ידיו ואמר עליו קידוש היום בשמחה עצומה, וכיון בכל חתיכה וחתיכה, זו במקום דגים, זו במקום פרפרת, זו במקום מרק וכן כל המאכלים שהי' רגיל לאכול לכבוד שבת מלכתא. אחרי תום "סעודתו" המוזרה ההיא, שר כל הזמירות, והי' גבוך בדעתו, מה לעשות עם בנו נפתלי הקטן, האם לספר לו כל מה שמחכה עליהם, או לחוס עליו ודיה לצרה בשעתה. לבסוף גמר בלבו, הרי הזמן קצר ויש להכינו לקידוש השם.

אחרי גמרו ברכת המזון אמר לבנו, בני, קרב נא אלי, ורוצה אני לדבר עמך.

כז. הרב מלמד את בנו כוונות מיתה עקדה"ש

נפתלי ניגש וישב לפני אביו והביט בו בעינים נוגות ומוכנות לשפוך נהרי נחלי דמע. הרב פתח ואמר:

נפתלי מחמדי, דע לך שיהודי גופו הוא חומר, עפר מן האדמה, ואפשר להרגו, אבל נשמתו היא נצחית, ואין רוצח ורשע בעולם שיוכל לירות בה. היום נפתלי, אני אביך ואתה בני, ואתה יכול עדיין לקיים מצות כיבוד אב, שהיא מצוה חמורה שבתורה. מחר כנראה, נהי' שנינו שתי נשמות קדושות בשמים. היודע אתה בני, כמה זכות היא לנשמה יהודית, לקיים מצות ונקדשתי בתוך בני ישראל. מחר, אם כך הוא רצונו של הקב"ה, נזכה שנינו לקיים את המצוה הגדולה הזאת. ברגע האחרון הזה של חיינו, רוצה אני לבקשך בני, בקשה אחת, רוצה אני שתקיים גם עוד מצות כיבוד אב בטרם שיהרגונו, רוצה אני נפתלי שתצייה לי. האתה מבטיח לי בני שתשמע לי.

פניו הצעירות של נפתלי שהפיקו כל כך צער ויגון ואימת מות, מי יודע איזה מחשבות איומות

עלו בלבבו הרך, הביטו באהבה עזה אל אביו ועגה, כן אבי, במדאי שאציית לכל אשר תאמר לי.

הרב המשיך:

נפתלי מחמדי, התזכור את ש"ת בבאבוב, את השמחה העצומה כשרקדנו בהקפות עם התורה בידינו, או את השמחה של אפיית מצות בערב פסח, וכן כל שמחה שהיהודי צריך לקיים בה כל מצוה ומצוה ועל אחת כמה וכמה, מצות קידוש השם. לא נשאר לנו לחיות אלא עוד כמה שעות עד הבוקר. המצוה היחידית שנוכל עוד לקיים, היא מצות קידוש השם בכל שמחת לבבנו. המרצחים יענו אותי בעינויים קשים ומרים כי ירצו לדעת מי הנם המבריחים ומי הנם עושי התעודות המזויפות. אני אצעק רק, שמע ישראל וגו' ד' אחד, עד יציאת הנשמה. כשתראה בני יסורי הרבים, אל תשגיח בהם, רק תצעק ג"כ שמע ישראל, ולא תפחד משום דבר שבעולם, תתחזק ואל תבכה אז, כי בכיתך תוכל לבלבל אותי ברגע הגדול המקודש ההוא. נפתלי, זו היא בקשתי האחרונה אליך, האם תשמע לי.

נפתלי פרץ בבכי מאין הפוגות ואמר בקול מחנק:

אבא, אני אבקש את הרוצחים שיהרגו אותי בתחילה, כי בודאי לא אוכל להביט אל יסוריך.

לב הרב התכווץ מכאב וכמעט רגע הי' בו חפץ אדיר להתפרץ ג"כ בבכי כמו בנו הקטן, אבל התחזק מיד, לא להרשות איזו רכות הלב בשעות האחרונות המנושאות האלו.

בלילה ההוא גדדה שנת שניהם, ושעות הלילה שנותרו להם עוד לחיות עד אור הבוקר, כפי שחשבו, שאו יבואו המרצחים לקחתם לגרדום וליסורין קשים, בילה כל אחד, בהשתקעות בשרעפי רעיונותיו הנוגות, בשבתם על דף אחד שנמצא שם ששימש כספסל. הרב השתדל להרבות התלהבותו והכנתו למצוה העצומה של קידוש השם, והי' נכון בטוח בלבבו שיקבל כל היסורין באהבה, עד הנשימה האחרונה. והשי"ת בודאי עצמה לו ירבה, לא להיכשל במשימתו הקדושה כמלא נימא, ויהי' גבור רוח עד זיבולא בתרייתא.

עיקר כאבו הי' בנו הקטן שהוכן ג"כ לטבח, וגורלו כגורל רבבות ילדי ישראל תמימים ויקרים שהובלו לטבח ועדיין לא התחילו לחיות. לבו התכווץ בדעתו שילדו הזה, המבוגר כל צרכו ויודע ומבין כאדם גדול, נגזרה עליו גזרה קשה ומרה בכפלים, לדעת שהוא הולך למות, ולראות לפני מותו, איך מענים את אביו בעינויים קשים. ומי יודע כמה יצנוהו, כשיראו שהוא מקשה את רוחו ופונה עורף לדרישתם, להודות מי הם בעלי ההברחה.

הרב הי' בטוח בלבו שלא רק הוא, לא יספר לרוצחים אפילו אות אחת שתוכל לסכן את מי שהוא, אבל גם נפתלי הקטן, יודע הוא בבטחה שגם הוא יבלום פיו ואף אם ייסרוהו בעקרבים, גם כן לא יאמר להם דבר שאינו צריך.

הרבה מחשבות שונות של עצבות, של תשובה ושל התקדשות, עברו במוחו של הרב, בשבתו אצל בנו הקטן בליל שבת ההוא, על הקרש הנמוך בבית הסוהר בניימארק, כשכל המסיבות הצביעו, שזו היא השבת האחרונה בחייו, כי בדרך הטבע לא הי' שום אופן להצלתם, כי יסוד נסיעתם הי' על סמך תעודותיהם המזויפות בשם הגיסטאפו באבכניא, ואם ישאלו את ה"שעף" מבאכניא, הרי יאמר שהוא לא חתם התעודות והגן מזוייפות ויצוה להרגם.

הרב לא הרגיש כמה שעות ישב שם שקוע ברעיונותיו. פתאום ראה אור קפאון חודר בעד אשנב בית הסוהר מבחוץ, הבין שכבר עלה עמוד השחר ומתקרב הרגע האחרון. פשפש ומצא שם עוד מעט מים, גטל ידיו ועמד להתפלל בכוונה עצומה את תפילת שחרית, האחרונה בחייו. התלהבותו היתה בכל תקפה כראשונה, אלא שלא האריך, כי רצה לגמור כל תפילת שחרית עם מוסף, בטרם יקחוהו ואת בנו הקטן, להאינקווזיציא ההיטלראית.

כח. הרב ובנו הולכים לגרדום

לפי חשבונו הי' יכול להיות בערך אחר השעה השמינית, כשהושמעו דפיקות בדלת. מיד נבנסו שני חיילים שאמרו להם ללכת אחריהם. הרב ידע שהולך כעת לפרשה של יסורים קשים בטרם שיהרגוהו, וביקש בלבו שהשי"ת יתן לו דעת, שלא יתבלבל אף לרגע עד רגעו האחרון.

החיילים הוליכום אל ראש הגיסטאפו. לפני היכנסם אליו, פגשם הסגן ואמר להרב, יש לך מזל יוצא מן הכלל, עדיין לא ראיתי אותו במצב כזה. והראה בראשו אל מול החדר שישב שם ראש הגיסטפו.

כשנכנסו במשרדו של ראש הגיסטאפו, אמר לו, מגיירותיך מתברר שהנך אזרח הונגרי, תשלם קנס על שעברת את החוק ותוחזר לבאכניא. הרב שלט ברוחו לא להראות את התרגשותו בפני הניצבים שם, שהרי הרגיש מיד שברצון השי"ת לעשות לו איזה נס יוצא מן הכלל, וממש לצאת ממיתה בטוחה לחיים.

ראש הגיסטאפו אמר לו הפעם ניצלת, אבל אם תשוב לעשות כזאת, העונש יהי' חמור מאוד.

הרב השיבו, באמת לא ידעתי שאסור לנסוע לניימארק, ושנית לא אעשה זאת.

הראש אמר לו, לשלם סך אלף זלאָטעס. אמר לו הרב, אין לי רק שש מאות, זהו כל כספי. הראש הסכים לשש מאות, וישב וכתב תעודה אל שוטרי ס.ס. לבאכניא, שהיהודי ההונגרי שלמה הלברשטאם נתפס ע"י שוטרי ס.ס. בניימארק, והוא נשלח בזה אל משטרת ס.ס. לבאכניא, ולמסור שם את כתב התעודה הזה, ועל זה חתם שמו, השעף: קאנ־דושיאר, ימ"ש, ואמר להרב: את התעודה הזאת עליך למסור לראש הס.ס. בבאכניא, ואני נותן אתך למסילת הברזל, ולא תשאר בגליל ניימארק אף שעה אחת. ראש הגיסטפו לקח את הרב ובנו ואחותו מלכה במכונית שלו עד להרכבת, קנה להם כרטיסי נסיעה בעד המעות שלקח מן הרב, ולוה אותם עד קרון הרכבת לחזור לבאכניא. רגשות הרב והמהפכה שנתחוללה בקרבו, אין לתאר. לא הבין בשום אופן מה נס יוצא מן הכלל נעשה כאן, שהרי היה כפשע בינו ובין המות, ובאופן טבעי, מצד מנהגם של המרצחים, לא נעשה עדיין כואת, שבמסיבות כאלו, יצא יהודי חי מתחת ידיהם.

הרב ובנו עלו על הרכבת וישבו זה לעומת זה. בקלבריא עלה שוטר גרמני ובראותו את נפתלי, קרא לו: "יודע" (יהודי). נפתלי לא החזיר את ראשו להביט אל אביו, למען לא לעורר חשד על אביו. והיתה זאת שוב הוכחה גמורה על ישוב דעתו של נפתלי, בעל הנסיונות האדירים.

השוטר התחיל בחקירה ודרישה מנפתלי, מאין באת? לאן אתה נוסע? בן מי אתה? הרב בראותו כי בנו בסכנה, הלך והתייצב לפני השוטר ואמר לו, אנכי האב של הילד הזה. תמה השוטר ואמר, הגם אתה הנך יהודי? אינך נראה כלל דומה ליהודי. (הרב היה מלובש כבעל ספורט, וחבש כובע ירוק עם נוצה לבנה בצדה). כן, ענה הרב, אנכי יהודי הונגרי ואלה הם הדוקומנטים שלי, והראה לו את התעודות המזויפות. כראות השוטר את התעודות, אמר תיכף, אין זה שוה כלום, כבר מכיר אני את התעודות מבאכניא, ואתמול בלילה תפסתי פה משפחה של שלש נשים וילדיהן מבאכניא שנסעו אל הגבול. ואסרתי אותן והחזרתין לקראקא אל הגיסטאפו הראשי, ועתה גורלך יהי כגורלם, והנני שולחך לקראקא. ענה הרב, לא אדוני, אנכי כבר נתפסתי היום בניימאַרק, וראש הגיסטפו מניימאַרק שלח אותי ישר אל משטרת הס.ס. לבאכניא, והא לך כתב התעודה שנתן לי ראש הס.ס. מניימאַרק אל הס.ס. לבאכניא. השוטר בראותו את התעודה בחתימת קאנדיזאר הוא האדון שלו, הניחם והלך לו משם. כעת נתודע להרב שאמו הרבנית תחי' וזוגתו הרבנית ע"ה, וחמותו הרבנית מלימאנוב ע"ה, כבר נתפסו אתמול ונמצאות בסכנה גדולה במלכודת הגיסטפו בקראקא.

כט. שלמה שטראוך, המלאך המושיע ברגע האחרון

אחרי נסיעה ארוכה שבו לבאכניא, שם נודע לו להרב, את כל טיבו ויסודו של הגס הגדול שנעשה לו בשבת בבוקר.

והמעשה שהי' כך הי':

במחנה בבאכניא הי' שם יהודי אחד פשוט, שלמה שטראוך, בעל מלאכה בעשית מזרנות. והי' לו התידדות עם כמה מהשוטרים הפולנים. ידידותו הזו היתה לו בעזרו להציל כמה יהודים בשעת רחקם הכי איום. והי' שתדלן גדול אצל המשטרה הפולנית ובפרט אצל סגן הגיסטפו הפולני בבאכ־גיא, שהי' אצלו יוצא ונכנס, והי' משחד אותו בכל פעם בסכומים גדולים להושיע ליהודים.

באותה שבת בבוקר, הי' צריך להיות במשרד הגיסטפו אצל הסגן ההוא, ושמע איך שהטיליפון קרא מניימאַרק והסגן משיב איני יודע, ואשאל את ה"שעף" ואחר כך אשיב. אחרי ככלות השיחה אמר לו הסגן, קראו עכשיו מניימארק שחטפו שם יהודי שלמה האַלבערשטאַם שאומר שהוא אזרח הונגרי מבאכניא. ושאלו אם שמו ידוע לנו אמרתי שאשאל את השעף, ואין כל ספק שיורוהו עם בנו ואחותו.

שלמה קפץ בבהלה ממקומו וקרא, מה אתה שח, הלא זהו הרב שלנו, איך זה אמרת שאינך יודע מי הוא, למען יהרגוהו. קרא נא מיד לניי־מאַרק שישלחו את האַלבערשטאַם זה ובנו בחזרה לבאכניא, כי הוא שייך לכאן.

הסגן הגיע ראשו ביאוש ועגה לו, איני יכול לעשות כדבריך, כי זה יעלה לי בראשי, אם יודע שעשיתי זאת על דעת עצמי.

שלמה קרא שוב בכל רתת גופו, אתה מוכרח להציל את הרבי שלי, כבר קבלת ממני סכומים עצומים ועוד אוסיף לך כהנה וכהנה, רק הצילה נא את הרבי שלי.

הסגן השיב לו שאינו יכול בשום אופן.

בראות שלמה שאין לו שום עצה, החליט ואמר בכל חרף נפשו, שמעני אדוני, נשארו עוד שלשה רגעים עד שמונה שאז יבוא הראש לכאן ואז אין לעשות כלום ורבי שלי ייהרג. אני מזהירך למען תדע שהרבי שלי הוא כל תוכן חיי, אם הוא יהרג, גם אני איני רוצה לחיות. אני אמסור עליך כל המעות שלקחת ממני בשוחד, ושנינו ניהרג. שמע נא בקולי, מהר קח את הטיליפון ואני מבטיחך שתבוא על שכרך ולא תתחרט. אתה יכול להציל עכשיו ממיתה בטוחה ארבע נפשות.

שלמה ידע שכעת מסר כל חייו על הדבר, כי

הסגן הי' יכול להרגו ולהפטר ממנו, אבל הוא גיגש אליו ודחף את ידיו לקחת את הסיליפון. הסגן הי' נבוך כולו ועמד תחת רושם דיבוריו החזקים של שלמה. מלא פחד שמא בכל רגע יכנס הראש, לקח את הסיליפון וקרא את משרד הגיסטפו. אמר להם שאותו הלברשטאם ובנו, הגם אזרחים הונגריים, שקיבלו רשיונות לנסוע לניימארק ומבקשם לשחררם ולהחזירם לבאכניא.

שלמה נשק את ידיו של הסגן מתוך התרגשות והודה לו בכריעה ובהשתחוי, ואמר לו סלח נא לי עד לשוני אליך מקודם, אבל אין ביכלתי להסביר לך, עד כמה נפשי קשורה בנפש רבי, ומה מצוה רבה עשית עכשיו שהצלתו ממות לחיים.

* * *

כל המעשה הנפלא הזה סיפר שלמה להרב שהבין רק עכשיו, מה גרם לשינוי מנהגו של ראש הגיסטפו בניימארק. נתברר כמה גדולים מעשי ד' וכמה שליחים יש למקום, להציל את מי שצריך להציל, אפילו ממש ברגע הכי אחרון והכי מסוכן, שבעיני בשר אין לראות עוד שום מוצא ועזר, ופתאום מופיעה תשועת ד' כהרף עין.

לפי המצב אז, גם הצלה לפי שעה הי' לה ערך גדול, כי הבריחה בפעם השני, היתה יכולה להיות בהצלחה גמורה, וכאשר היתה באמת.

חסידי באבוב לא ישכחו לנצח זכרונו הבהיר של שלמה, היהודי הפשוט הזה, שהראה עוצם רוח ומסירות כל נפשו להצלת רבם ומאורם.

וכן כל מי שיביא בחשבון את מעשיו הרבים והעצומים של האדמו"ר שליט"א מבאבוב, בארגון החסידות ובנין בתי חינוך לאלפים ילדי ישראל, והקמת ערים בצורות לתורה ולחסידות בארה"ק ובארה"ב, יבין מעצמו מה טובה עצומה הביא שלמה זה לעולם שאחרי התורבן.

ל. הבריחה למחנה יערוזאלימסקי, גדולתו של ר' פישל בייגעל, משפחת הרב בצפרני המרצחים, פקחותו של נפתלי הקטן כהצלה לרבים

והנה הרשעים כים נגרש השקט לא יוכלו. בסוף הקיץ התהלכו שמועות נוראות שמתכוננים הגיסטפו לאסוף שוב את יהודי המחנה באכניא להובילם להשמדה ר"ל, וכבר נראו סימני הכנת הגירוש, וכל מי שהי' לו יכולת לעשות מתבואות ובוגקערס, המציאו תחבולות נפלאות, איך להתחבא בשעת הסכנה. הרב וב"ב בהיות להם תעודות מזויפות כאזרחי הונגריא מאושרים ע"י הגיסטפו, וע"ז הי' להם האפשרות לנסוע ברכבת בלי סימן המגן דוד על ידיהם, החליטו הפעם לברוח לגיטו פאדגורז, ששם חיו כמה אלפים לפי שעה במצב יותר בטוח. עיקר הבעי' הי' איך להכנס לגיטו ולעבור המשמורת החזקה שעמדה בשער. לזאת המציאו לירד מהרכבת באמצע הלילה בכפר פראקאזיים, שהוא תחנה אחת קודם פאדגורז, ולהתחבא שם אצל שומר בית הקברות, עד הערב למחרתו, בעת שיהודי הגיטו תוזרים מעבודתם בסביבה ההיא ולהצטרף אליהם ולהתערב בין מאות העובדים ולכנוס באופן זה לגיטו. את כל התקבולת הנועזה הזו עברו באימת מות ממש. בהגיעם בחשכת הלילה אל הכפר פראקאצים, חפשו מבוהלים את הדרך לבית הקברות.

לפתע פתאום נדהמו לראות שוטר ופנס בידו מתקרב אליהם, היו בטוחים שזה מהגיסטפו וכבר לא היתה לפניהם שום אפשרות לברוח. בצרתם אחזו בכלי זין הישן, ושפתותיהם רחשו פסוקי דרחמי והזכירו זכות אבות להינצל. כשהשוטר קרב אליהם הבירו בו שהוא פקיד רכבת ואמר להם, יודע אני בכם שהנכם יהודים בורחים מגירוש באכניא ועל כן לכו בדרך הזה עד בית הקברות להסתתר שם. הם הודו לו מקרב לב והוא הלך לדרכו. בעריכת תגאי הסכנה שנמצאו אז בה, אין פלא שהי' פשוט בעיניהם שהפקיד הזה הי' אליהו הנביא שנתגלה להם להושיעם, כי הגוים המולנים הצטיינו ברשעותם למסור מיד לגיסטפו כל יהודי בורח.

באור הבוקר שלחו ע"י שומר ביה"ק להודיע לר' פישל בייגעל ע"ה, מגדולי חסידי באבוב, שנמצאים בביה"ק. חסידי באבוב כיוונו את השעה שבה עמד שומר גיטו, שוטר שאפשר לשחדו, ואז הכניסו את הרב וב"ב לגיטו ולבית ר' פישל בייגעל.

הרב שליט"א בהיכנסו לבית ר' פישל בייגעל גיצב מזוזע למחזה המפליא פלאות שנתגלה לפני עיניו. בכל חדרי דירתו הגדולה ישבו צפופים על ספסלי בית מדרש ארוכים ואפילו על המטות, למאות יהודים שאך זה שבו מעבודתם בפרך ממחנה העבודה יערוזאלעמסקא וממחנות אחרים שמסביב, והחיו את נפשם בלחם ובמרק תפוחי אדמה חם. בכל המחנות הללו שמסביב קראקא פאדגורז העבידו הנאצים ימ"ש לאלפים יהודים באופני עבודה המפרכים גוף ונפש בכל מיני עינויים קשים ברעב ובצמא, בקור ובחורב, ובמעט אבילה מצומצמת שלא לגוע ברעב. פעם או פעמים בשבוע שלחו כתות כתות יהודים ל„מוסד הניקיון", לבית המרחץ שבגיטו. ר' פישל קיבל הזכות מן הגיסטפו לאפות לחם בשביל כל התקבלות שקיימו הנאצים בגיטו, והוא אפה הלחם בשביל המחנות והגיטו. היות שתחת הנאצים הי' הלחם הדבר הכי יקר, ואפילו הערלים בכל ארצות הנאצים קיבלו לחם לפי חלוקה, ואצל ר' פישל שקיבל מהנאצים קמח ותפוחי אדמה הרבה, הי' אצלו הלחם לרוב, נקל הי' לו לשחד את השוטרים והשומרים הערלים בכמה לחמים, שיוליכו את היהודים מ„מוסד

הנקיון" אל ביתו, למען להאכילם ולהשקותם. למאפיתו הי' לו שותף, הבחור משה יוסף באלד פינגער (הוא שבל"ח בשנה זו תש"ל לפ"ק בפה ברוקלין והניח בנים טובים, האחד מהם מגיד שיעור בישיבה. הי' בעל צדקה גדול והתנהג בחסידות באבוב), והעסיקו בה ברשיון הגיסטפו כמה פועלים יהודים. ר' פישל ואשתו ובניו (בנו האחד ר' ישראל בייגעל, הוא אחד מחסידי באבוב בברוקלין), התמסרו בכל כוחם ואונם להבין ולבשל קדרות ענקיות עם תפוחי אדמה. בכל יום ויום עברו בביתו למאות יהודים אומללים, מעונים וחסרי כח ור' פישל ובני ביתו עמדו עליהם להאכילם ולהשקותם. מי שלא הי' בצרה ההיא לא יבין לרוחו של אדם העובד תחת מרצחים בכפן ובעינויים במערומי הגוף בקור הכי משבר, ולשונו מודבקת לחכו מרעב וצמאון ויסורי הגוף והנפש והנה פתאום מושיטים לו חתיכת לחם לשובע וקערה עם מרק חם לחמם ולהרטיב את גופו המצונן והמיובש, שזה ענין של תחיית המתים ממש. ר' פישל דקדק בעצמו לתחוב לכל יהודי חתיכת לחם הראויה להתכבד לתוך כיסו, למען יהי' לו מן המוכן לשבור רעבונו ליום מחר.

מיד בהיכנס הרב מבאבוב לבית ר' פישל וסקר בסקירה אחת את התמונה המזרה שם. מאות יהודים ממלאים כל פנה ופנה, אשר מראיהם האיום והמיואש זעזע את נשמתו עד שרשה, עיניהם עמוק בחוריהן, לחייהם שקועים ללא כל לחלוחית דם ובשר, קיבלו מאכילה זו אדמימות כמעט. גופם רזה ודל מרעבון ומצרות השעבוד ואימת המות, וכאן הם אוכלים ושותים ומחיים את נפשותיהם, ותקות חיים חדשה צומחת בלבם, זלגו עיניו דמעות וקרא בחרדת קודש: הרי באכילה זו אפשר לפעול הרבה יותר מאשר בתפילות כל נדרי והימים הנוראים. בין האוכלים הכיר הרב מבאבוב שליט"א הרבה ת"ח מצוינים, בני תורה ובני עליה, גבירים ונכבדי הקהל מלשעבר ונפשו עליו המתה למראה הצרה האיומה הזאת שעברה על ראשנו שלא הי' כדוגמתה בכל דברי ימי ישראל. בין האברכים שהחיו שם את נפשם הכיר גם את האברך היקר שמעון אויערבאך הי"ד, אחד מהלומדים שידע הש"ס בעל פה.

הנופש ביערוזאלימסקי לא ארך הרבה, ועד מהרה נודע להרב כי מתכוננים הנאצים ימ"ש לסדר גירוש נורא לאוישוויץ, ונאלץ לברוח שוב לבאכניא. את המחנה הזה חסלו הרוצחים בג' גירושים איומים מסמרי שערות ראש בפלצות הרציחות ואכזריות חיתו טרף.

* * *

כמסופר לעיל, שמע הרב מבאבוב שליט"א שחטפו את הרבנית שלו וילדיה, ואת אמו ואת הרבנית מלימנאוו, שנסעו גם כן ברכבת לגבול ונחטפו שם, והובאו לקראקא לגיסטפו הראשית. הראש שם רעש בכל חמת אפו על שהיהודים מרחיבים עוז בנפשם לברוח אל הגבולות והיו כולם בסכנה עצומה להוציאם להרג.

הרב בשמעו את הבשורה הרעה הזאת הרעיש העולמות, למצא איזו השתדלות להושיען מצרתן הגדולה. והנה הרב הגם שרוחו היתה עליו מרה מאוד, בכל זאת לא פסק מעוץ עצה וליזום מזימות שונות, איך להושיע ולהציל מבור היון באכניא, את מה שאפשר להציל, ובפרט את אנשי ביתו ומשפחתו שהי' לו בגיטו באכניא בכמו כ"ד נפשות, ואחיו ואחיותיו וילדיהם, שלש אחיות שהיו אלמנות עזובות, ועליו היו כולנה להצילן נפש, ממות בטוח לחיים בארץ אחרת, וקודם כל להבריחם לסלובקיא.

היות והרבה פנו אליו לשאול עצתו וברכתו נודע לו מפי השואלים, שכמה עשירים, עלתה בידם לשכור מכונה מפקיד גרמני, ורצו להבריח בה לגבול יום יום אנשים מעט.

הרב החליט מיד בדעתו לבקש את העשירים הללו, שכולם היו מכריו וידידיו, שיעזרו לו להבריח מעט מעט גם מבני ביתו, ואף אם לא יצליח להציל כולם, אבל אם ילכו עדר עדר, הרי אי אפשר, שלא יצליח איזה עדר להשאר לפליטה. אבל אם היו הולכים כולם בפעם אחת, הרי מלבד הסכנה הי' גם ענין של הוצאות ענקיות, שלא הי' באפשרותו בפעם אחת.

* * *

אדיר חפצו של הרב הי', לראות קודם כל את נפתלי במקום בטוח, והלך אל העשירים מר וויסמאן ומר זילבער, לבקשם שיקחו עמם את נפתלי שהי' אז בן י"א. הם סירבו לקחתו, באמרם כי כל סמך בריחתם, הוא על רשיונות עבודה מזויפים שיש בידיהם ואם יתפשום הרי יבינו מיד שעם ילדים אינם הולכים לעבודה. מלבד זה הרי הילד הצעיר, הוא יהי' הראשון להודות הכל, וממילא יסכן בזה את כל התקבולת.

הרב אמר להם, אינכם יודעים את נפתלי שלי, אם אני אזהיר אותו שלא יוציא הגה מפיו, הרי אין שום כוח ואלמות בעולם שיכריחנו לדבר דברים שאינם צריכים. כן אם לא יתנו לו לאכול ולשתות, ישב על משמרתו כל עוד נשמה בו ולא יבקש שיתנו לו. היו נא בטוחים שמנפתלי לא תצמח לכם שום סכנה. ואדרבא, הבטיח להם שבזכות שיצילו את צאצאו של הד"ח זי"ע, יעזרם השי"ת וינצלו כולם, והרי אינם יכולים לשער בעצמם כמה זכותם גדולה להציל ילד בנש"ק.

הגבירים נאותו לקחתו. הרב לקח ברכת פרידה מבנו הקטן, ואמר לו, אפטר שאתה תהי' היחידי

להישאר בחיים מכל משפחתנו, על כן דע נא תמיד את אלקי אביך לעבדו בלב שלם, והוסיף לו לומר איך להתנהג בכל עניני יהדות וחסידות.

אחרי שלשה ימים שמע הרב שנתפסו והובאו למשטרת הגיטו בקראקא. המשטרה של נאצים ארורים, עינו אותם בכמה עינויים להודות מי הבריחם, אבל הם אמרו איזה תירוץ שנסעו לעבודה. כראות הגיסטאפו שהעינויים ללא הועיל, התחילו לענות את נפתלי הקטן אולי יודה הוא. אבל כאן מצאו ילד קשה כאבן, שסבל את כל המכות בדומי' ובבכי וטען שאינו יודע כלום.

בראות הרוצחים קשי ערפו של נפתלי הקטן, התחילו להאמין שאמנם היהודים לא כיחשו להם, שהרי אילו לא הי' אמת, הקטן בודאי הי' מודה מיד ולא הי' סובל את המכות הקשות. מתוך כך לא המיתום וכלאום בסוהר בקראקא בתוך שאר היהודים שם, וניצולו כולם ממיתה בטוחה, בזכות מדת סבלנותו של נפתלי.

הרב שידע בצרותיו הנוראות, הלך בכל זאת לשיטתו של עדר עדר ואפשר שהאחד ימלט מידי המרצחים. הוא ביקש מהשי"ת שיתן לו דעת והתחזקות והלך שוב לעשות תכניות להצלת נפשות. יום אחד עלתה בידו עם עוד עסקנים, להתקשר עם בעל מכונת משא, שהי' לו יום או יומים בשבוע שלא הלך להוליך סחורות בשביל הנאצים, ובאו עמו לידי הסכם, שבימים ההם יוביל אנשים אל הגבול.

מיד עם המשלוח הראשון שלח האדמו"ר את אחותו הצעירה מלכה שהסכימה רק בקושי גדול ואחרי כמה פיתויים שתלך עם המכונה ההיא. אחרי שני ימים באה הידיעה שגם הם נתפשו והובאו אל הגיסטפו לקראקא.

הרב לא נתן לשום רגשות של יאוש למצא קן בלבו, הזדרז לעשות כל הפעולות להצילן וביחוד היתה הסכנה הכי גדולה לאשתו הרבנית וילדיה שישבו בגיסטפו הראשית. ואמנם ד' לא הסיר חסדו ממנו גם הפעם, ונתודע לו מפי ר' אליעזר לאנגדא נ"י מקראקא, על אודות שתדלן אחד יהודי גרמני שהנרבן מר שמואל וויץ נ"י יש לו השפעה עליו. מר וויץ הציג את הרב לפני השתדלן ופעל ועשה כל המאמצים אצל ראשי הגיסטפו ועלתה בידו ששלחו את כל ב"ב של הרב לבאבניא.

הנס הי' כאן בעיקר שלא הרגו מיד את הרבנית וילדיה, אבל הושיבום במאסר לכמה שבועות, ובינתים עלתה ביד הרב להתקשר עם ההשתדלנות הכי הגונה.

במקום הזה כדאי למסור כאן את דעתו של האדמו"ר שליט"א מבאבוב, בשבחו של ר' אליעזר הזה, שלפני כמה שנים, הלשינו עליו כמה משונאיו בארץ ישראל, שהי' קשור עם הנאצים ועוזר על ידם בחטיפת יהודים. המשטרה העמידה אותו למשפט. כשנודע הדבר לרבים, באו למאות יהודים להעיד על שקר ההאשמה, ואדרבא, הוא הי' אז מגדולי המצילים, והציל למאות נפשות מישראל. הוא הצליח להתקשר עם ראשי המרצחים בהבטיחו להם שעשירי ישראל יוציאו מטמוניהם שהחביאו ויתנום להם בשכר הצלת נפשות. הנאצים הסכימו לו ובאופן הזה הציל למאות נפשות.

לא. מפעלי הצלה של הרב מבאבוב

כהמות גלי הים לשאת את דכים לעבר חולות גדותיו, כן המו וסערו סעיפי רעיונותיו במוחו של הרב, להוציא יהודים מתופת הגיטו של באבניא, שמיד שנקבצו לשם, ידע והבין שאינו יותר מחצר מות והכנה לכבשונות אוישוויץ באיזה יום מן הימים.

והנה בין המניעות העקריות לבריחת הרב בעצמו ומשפחתו היתה שבנו נפתלי ואחותו מלכה, ישבו במאסר בקראקא כנ"ל, וכמה מהעסקנים כבר ברחו למעבר לגבול והיו במבוכה רבה. בנתיים השתדלה הרבנית מאזשעראָו תחי', אחותו של ר' אליעזר לאנדזי נ"י, והצליחה להוציא את נפתלי והרב עסק בשחרור אחותו.

יום אחד, עוד זמן מה לפני הגירוש הנורא, נועץ הרב עם אחיו, ר"ד הרב מפאקשעוויץ, כעת בנוא יארק, ועם הרה"ג ר' שמואל זעלטענרייך, אב"ד טשאקאווא (כעת רב בברוקלין), ועיבדו תכנית הצלה, לבוא לידי הסכם עם נהג פולני שהי' מכיר את קרובתו של הרב מטשאקאווא שליט"א, העסקנית בעניני הצלה, מרת ליבא וואלף ע"ה, והנהג הי' מוביל פחמים במכונית משא גדולה בשביל הצבא הגרמני, ובכל יום ג' הי' חפשי, ופעלה מרת וואלף שירשה לעשות במכוניתו רצפה כפולה, כמין תגור תחת הפחמים, והפחמים יהיו מלמעלה והמוברחים בין רצפה לרצפה. הנהג הסכים לעצת הרי"ד והבטיחו לו לשלם בדולארי זהב, שהיתה להם חשיבות יתרה מכל שטרות כסף הפולנים והגרמנים.

הבריחה במכוניות לא היתה עובדא קלה בכלל. המרצחים חיפשו כבגרות ובדקו כל מכונית וכל עגלה, אם אינם מובילים איזה דבר בגניבה וכל פסיעה ופסיעה היתה ענין של סכנת נפשות. אבל קיוו שבהמצאה החדשה, הרצפה הכפולה אולי יצליחו. ברצפה התחתית ניקבו כמה חורים שהמוכנסים לא יתנקו מחסרון אויר. ליתר בטחון נתנו את הנהג שיסע ב' וג' שבועות בכל יום ג' עם מכוניתו בלי אנשים, לנסות לרעת אם יש סכנה או לא.

לב. הבריחה בקבר של פחמים

בראותם שהכל התנהג בשלום, נפלו על הרב משימות קשות רבות האחריות. היות והיו לו

תעודות כפולות, כיהודי עובד במחנה, כאי יהודי שהי׳ לו דירה בעיר, הי׳ זקוק לדאוג לרכוש דולרי זהב, או להחליף האבנים הטובות, לשלם בהם את המבריחים. ההברחה היתה אפשרית רק פעם בשבוע, והיו צריכים לשלם שלש מאות דולרי זהב בעד כל פעם. להלן הי׳ בלתי אפשר להעמיד המכונית קרוב למקום הגיטו, להוציא משם היהודים והנאצים שמרו מכל עבר ופינה. אולם עלתה ביד הרב להתקשר עם שוטר פולני אחד שהסכים בעד בצע כסף להעלים עין כשיצא הרב עם האנשים מן הגיטו והרב הביאום לביתו והחביאם בעלית ביתו שני או שלשה ימים, עד בוא המכונית. הרב בעצמו עזר לדחוף את האנשים אל תוך החלל שבין הרצפות של מכוניות המשא, ואח״כ לכסות הכניסה בקרש ולשטוח עליו פחמים, שלא להכיר שיש כאן איזה מקום חלול.

בדרך זו היו יכולים להבריח רק פעם אחת בשבוע, ועלתה ביד העסקנים להציל באופן הזה יותר ממאה נפשות. מהניצולים בדרך זו, הי׳ גם הרב מטשאקאווא הנ״ל ומשפחתו.

המבריחים הודיעו להרב, שהבריחה היא דרך מעלה הרים גבוהים והטיפוס עליהם קשה מאוד, ועל כן הבורחים לא יקחו עמם שום חבילות, כי יצטרכו להשליך הכל. להלן הזהירו המבריחים שיניחו את האנשים בעגלת המשא עם פניהם למטה, כי בטרנספורט הראשון שהונחו על גבם תחת רצפת הפחמים, כמעט שנחנקו מאבק הפחם שירד מבין הקרשים. כשהגיעו עד לגבול הובילום עוד רגלי למקום סתר ומשם בחצות הלילה העבירום את נחל הגבול, הדוואיץ הלבן, ובצאתם רטובים מן הנחל הוזקקו לרוץ עוד י״ב קילומעטר, עד בית הגוי שבתחתית הרי טאטרא, וכמעט שנתעלפו עד הגיעם שמה, והגוי השקם כסדר משקה חריף, למען להחיות את נפשם העיפה.

הטרנספורטים הללו התחילו בערך, ימים מספר לפני הגירוש הגדול, בחודש אלול תש״ג.

יום אחד בא הנכרי המבריח ואמר שיש לו פקודה מהעסקנים בסלובקיא שיבריח את האדמו״ר, אבל הוא לא הסכים, כי כל ההברחה נעשתה על ידו ועם ר׳ צבי הנ״ל. ועוד, אחותו מלכה היתה בבית הסוהר בקראקא, ולא אבה להניחה לנפשה ולברות. אולם הגוי אמר שלא יקח אחר, כי ירא שלא ישלמו לו. הרב פעל אצלו שידחה נסיעתו לשבוע ימים ולהוציא אחרים במקומו, ובינתיים מסר לר׳ צבי צימעמר את כל פרטי הבריחה וגם הצליח להוציא את אחותו ממש בנס מן השמים, ועלתה לו להרב עם ב״ב ואחותו לברוח עוד לפני יום הקטל הנורא בבאבניא.

* * *

פלצות תאחוז להזכרת יום החורבן והשבר, יום הקטל הנורא, יום י״ב אלול תש״ג, שבו חטפו וקיבצו כל עדת הגיטו באבניא אנשים נשים וטף, שלשת אלפים שלחו מיד להריגה למחנה שעוניא, ושלשת אלפים חילקו בעבודות פרך קשות ומרות בעינויים שונים והרגום מעט מעט מלבד אלו נהרגו למאות במחבואיהם על ידי אלפי היריות שהמרצחים הרגו את כל מי שמצאו שלא נאסף, וירו לכל מקום שחשדו שיש שם בונקער.

הקולות והזועות של ההרוגים והפצועים המתגוללים בדם, בקעו שחקים, ולא נשמעו עדיין צעקות איומות ונוראות בכל ימות גלויות ישראל והמרצחים עשו מעשיהם בלעג ובבזיון ובכל קור רוחם הטמא כחיתו טרף. ימח שמם וזכרם של עם המקולל הזה ושל שאר האומות הארורות שהיו בעזרם, וד׳ ינקום במהרה דמי כל הקדושים והטהורים.

המרצחים השאירו בגיטו באבניא רק כארבע מאות אנשים למען עבודות חיסול הגיטו.

לג. מסירות נפשו של הקדוש ר׳ צבי צימער ובנו נתנאל, הי״ד

במקום הזה יוחק נא לזכר עולם פעולותיו ומסירות נפשו של האברך הצדיק והקדוש, מו״ה צבי צימער שהזכרנוהו לעיל, ובנו הבחור התמים נתנאל, הי״ד.

ביום החורבן הנורא האחרון בגיטו באבניא, שזה הי׳ אחרי מפלתם הנוראה בסטאלינגרד, הניחו כארבע מאות יהודים פועלים לחסל כל המחנה ולהוביל משם את כל הסחורות והמכונות. בין האלפים שקיבצו להובילם לכבשן האש, היו כמה מאות יהודים יראים ושלמים שידעו להיכן הרוצחים יובילו אותם והזדרזו מקודם לבנות להם מחבואות שונות, שהיו נקראים אז בשם בונקערס. המחבואות נעשו עם כניסות מסותרות שלא הי׳ אפשר בנקל להכיר שיש שם איזה מקום סתר. לפי גודל המחבואה, כך הי׳ מספר המסתתרים בה. באחת עשרים, בשני׳ שלשים ועד לשבעים ושמונים נפש. כך התחבאו שם למאות ת״ח וצדיקים, והודיעו מקומות מחבואיהם לר׳ צבי צימער, למען יספק להם לחם, שהוא הי׳ הממונה גם על בית אופה הגיטו, למען לא יגועו ברעב.

ר׳ צבי נתן לאפות לחם לפי חשבון, ובכל לילה ולילה, הלך הוא ובנו נתנאל, והשליכו שקים עם לחם לא הרחק מן הבורות שהנפשות היו טמונות שם. באופן הזה חיו מאות נפשות אחרי הגירוש עוד כמה שבועות, ובינתים נמלטו משם נפשות שהוברחו לסלובקיא.

הרוצחים הרגישו שישנם עוד כמה מאות יהודים טמונים, וחשדו את ר׳ צבי שהוא הוא המספק

להם מזון והתחילו לרגל אחרי כל צעדיו, עד שחטפוהו לילה אחד עם בנו, משליך שק לחם מעל כתפו.

הרוצחים לקחוהו ואת בנו וראש המרצחים אמר לו. ידוע שאתה מחבא יהודים, אמור היכן הם היהודים ותחי׳ ואם לאו הרי בן מות אתה.

ר׳ צבי השיב, מה אתה חושב שאמסור את אחי. אין אני ירא את המות. מוטב לי למות ולהישאר יהודי נאמן.

המרצח פנה אח״כ אל נתנאל ואמר לו, אתה כל כך צעיר וצריך אתה לחיות, אמור היכן היהודים חבואים ותישאר בחיים. אבל אביו קרא מיד, נתנאל, גוזרני עליך בתורת כיבוד אב, שאל תענה את הרשע שום דבר.

ראש המרצחים צוה מיד להרגם, הי״ד.

אחרי הריגת ר׳ צבי ובנו, הי״ד נשארו הנחבאים ללא כל משען לחם ומשען מים, והכפן והעוני והגויעה ברעב, גרמו לקצם המהיר האיום של מאות הצדיקים והת״ח שנאלצו לצאת ממחבואיהם, לתור אחרי איזה אוכל, ובאופן זה נפלו לידי המרצחים שעשו כל התחבולות ולבזוק ולחפש בכל חור ומרתף, להשמיד כל נפש הנשארת. בין הקרבנות האחרונים הללו היו הצדיקים וקדושי ארץ שהזכרנו לעיל ורבי ישעי׳לה מטשיחוב בתוכם.

ואמנם גורא ואיום הי׳ קצו של מחנה באבניא, הי״ד.

לד. בריחת הרב מבאבניא

ועתה נשובה נא לפרטי בריחת הרב שליט״א מבאבניא.

בברוח הרב בעגלת הפחמים, שילם לגוי במיוחד, לשאת את ילדתו הקטנה, והשני ישא את הילדה השני׳, חנה׳לע, נכדת חותנו הרה״צ מלימנוב הנ״ל, שנשארה בחיים על פי גס, והמעשה כך הי׳.

הרה״ג ר׳ שלמה טייטעלבוים הי״ד, בן הרב הגאון הצדיק המפורסם מוה״ר חיים יעקב טייטעל־בוים זצ״ל, אב״ד לימאנאוו, הי׳ חתנו של הרב הגאון המפורסם, מו״ה חיים טייטעלבוים, ראב״ד בריגעל שהי׳ למדן מופלג ועצום. בשעת הגירוש בבריגעל, נחבאו חתנו ובתו וילדתם הנ״ל, במחבואה בבריגעל. לבסוף נחטפו והובלו לאוישוויץ הי״ד, ועל פי גס נשארה הילדה בת ז׳ אצל הגוי שהחביאה. כאשר שמע הרב מבאבוב שנשארה ילדת גיסו בחיים, עשה כל המעולות עד שהביאה לביתו לבאבניא.

והנה בהגיעם לשלו׳ להרי טאטרא, והוצאו מתחת הפחמים, התחילו לטפס בהרים הגבוהים בחשכת הלילה השחורה, והנה בטפסם בפראי ההרים התמעדה חותנתו הרבנית מלימנוב, ונשמטה רגלה מבלי יכולת עוד לזוז ממקומה ויסוריה היו גדולים. הרב לא ידע לשית עצות בנפשו וביקש את אחד הגויים שישאנה ויתן לו שכר גדול. הגוי לא רצה בשום אופן ובאמת הי׳ זה מן הנמנע ובקושי גדול הי׳ יכול לשאת ילדה קטנה. הגויים גם לֹא רצו לחכות, כי אמרו שבאם יאור היום ויחשפום, אז אחת דתם להמית, והם אינם רוצים למות.

בינתים התאוששה הרבנית וקמה ממקומה ובתמיכה על שני אנשים ובהתאמצויות שאין לשער, עברו בחסד עליון את ההרים הרמים, עד הגיעם למורד ההר השייך לסלובקיא.

פתאום שמעו קול קורא, עמוד, וגם התחילו לירות באויר, ונראתה אש הכדורים ופחדם הי׳ גדול עד מאוד. הגויים אמרו לרוץ אל העמק להיחבא, אבל בעוד רגעים נראו הריפליקטורים ונשמעו פקודות לצאת מן היער, ובאם לאו יורו. והי׳ אתם בתור אחד ששלחו מפרעשאו לקראתם אל הגבול שאמר, נצא אליהם, כי כבר נפלנו לידם. והרב אמר, אם יצילנו השי״ת גם בפעם הזו, נדע לספר נפלאותיו הגדולות אשר עשה לנו בכל עת ורגע.

שוטרי הגבול ציוום להגביה ידיהם וכך להתקרב אליהם, אבל הבחור הנ״ל שהכיר את השוטר שכבר שחדו כמה פעמים, רץ אל ראש הגדוד ואמר לו, לי אתה עושה כן, הכבר שכחת הסכומים הרבים שקבלת ממני. הגוי סחבו הצדה ולחש לו באזנו, ואח״כ פנה אל הרב ואמר לו יש אצלך חמשים דולר תן ותיפטר. הרב נתן והשוטרים ביקשו ללכת.

בין כך ובין כך ברחו הגויים ואמר המנהל לשוטרים, אתם גרמתם שחברי ברחו ואין אני יכול בעצמי להוליכם מכאן, עליכם לעזרני והבטיחו לו. פתאום הביט הרב שהילדה חנה׳לה אינה ונבעת מאוד ואמר שאינו יכול ללכת מכאן אם לא ימצא הילדה ורעד כולו מפחד. אחר כמה רגעים יצאה הילדה מבין הסבכים וסיפרה שהגוי שנשאה עזבה וברח ובשמעה את הקול הלכה אחריו עד שהגיעה לכאן.

(כדאי לציין כאן שהילדה חנה׳לע, היא כבר אשה גדולה ונכבדה, אשתו של הרב ר׳ שמעון דיסקין נר״ו, יושב בכולל ולמדן מופלג בבני ברק ת״ו, ויש להם בנים יקרים וטובים. תא חזי חשיבותה של נפש אחת מישראל).

הגוי והשוטרים הוליכום מן היער עד לבית יהודי אחד סמוך להאנשאוויץ ומשם הבריחום לפרעשאו. בפרעשאו היתה אז עוד שארית קהלת יהודים שעסקו בהצלת יהודי פולין ועזרו בכל כוחם להגמלטים, וכמה מידידי באבוב, כמו ר׳ מעני קרוטוירסה, ר׳ אברהם אליעזר גריסבאט ועוד כמה שממש החיו נפשות פליטי הגבול, בתתם להם מחסה והאכילום והשקום. ביותר פעיל בזה הי׳ ר׳

בן ציון קאלב, שישב בקעזמארק והסתובב בין טלפי הנאצים ימ"ש ומפעם לפעם הסתכן ייצא לגבול לקראת הבורחים מפולין.

אחרי תלאותיהם והצרות והפחדים מפולין, הרגישו הנצולים בפרעשאו, כי אורו עיניהם כיציאה ממות לחיים. דרכם מפרעשאו היתה שוב בקישויים רבים וסכנות גדולות, עברו הגבול מסלובקיא לקאשוי ההונגרית, הסמוכה לספר ומשם בקישויים רבים לבודאפעסט, לפני ר"ה תש"ג.

לה. קאשוי, מעבר הבריחה

בהגיעם לקאשוי נמסרו לגוי אחד שדר מחוץ לעיר, והי' לו עלי' בביתו ששם החזיק את הפליטים, עד שבאה אשה יהודית ללקחם משם ולהראות להם הדרך העירה. היו צריכים זהירות ועירנות רבה, מתי להוליך משם הפליטים, ובעל העלי' הי' בקי בזה מאוד, כי השוטרים הסתובבו בכל הרחובות הסמוכות לגבול, ואם חטפו איזה פליט התזירוהו לגיסטפו לפולין, שהרגוהו מיד באותו מקום.

כשעלה הרב על העלי' מצא שם עוד כשלשים פליטים מפולין ומסלובקיא, ששכבו שם בדומי' ובפחד איום, ולא הרהיבו עוז בנפשם אפילו לזוז זיז כל שהוא שלא לגרום איזה רעש וישמעו הגוים העוברים בחוצות, ומדי פעם שראו אנשים חדשים באים, יצאה נפשם מפחד, שמא הגם השוטרים. הרב ובני לויתו הסתדרו גם כן שם על התבן וחיכו עד ביאת היהודית.

היהודית שבאה אחרי הפליטים, באה כדרכה וסלה בידה כתגרנית עם ביצים ועופות, והיא הלכה לפנים והפליטים אחריה, עד הגיעם העירה. סדר ההליכה הי' שהלכו בזה אחר זה, מרוחק כמלוא עיניו, למען לא לעורר שום לב הגוים, וכן הילדות הלכו בזו אחר זו. הרבנית מלימאנאו נאלצה להישאר שם, כי לא יכלה לזוז ברגלה הנמעדה.

גם הרב נכנס העירה קאשוי בדרך הזו וביום הששי בבוקר הגיע לחצר בהמ"ד בקאשוי. שם חיכה לו ר' שלמה רייכמאן ע"ה מחסידי באבוב בברדיוב, ובידו בגדי משי להרב. ר' יוסף שטערן ע"ה קיבלו בספ"י הגם שהסכין את נפשו בהכנסת הבורחים מפולין, כי אם מצאו הבלשים איזה בורח בבית יהודי היו מוסרים את בעה"ב ואורחו לידי הגיסטפו שהיו מחזירים מיד את הבורח לפולין לידי הגיסטפו שם ואת בעה"ב שלחו למחנה הריכוז. ביום השבת בבוקר בא אל הרב העסקן הנאמן ר' יוסף מאיר מארין מבודאפעסט, כעת בווין, שהי' רגיל לעשות מעשים במס"נ, ושכר מכונית ויצא עד בית הגוי ובתחבולות רבות הצליח לחטוף את הרבנית מן העלי', ולהביאה לקאשוי ומשם למישקאלץ.

מפעולותיו הנפלאות של ר' יוסף מאיר מארין, כפי שמספרים חסידי באבוב, כדאי לחוק בספר, את מעשה הצלתו את אלמנת הרה"ח המופלג מוה"ר משה סטעמפעל הי"ד, חתן האדמו"ר מהרב"צ זצ"ל הי"ד (כעת אשתו של הנכבד המפורסם ר' יהושע פרישווּאַסער ג"י מלונדון), עם שני ילדיה, שהמבריחים הוליכוה מקאשוי לאוהעל ומשם לפעסט.

בקאשוי נתנו לה כתבים ממרת העניג הדרך בקאשוי רבות בשנים, אבל בכל זה לא הועיל לה והשוטרים הורידוה במישקאלץ, כי ראו שאינה מבינה אות אחת הונגרית, הושיבוה במאסר והכוה שתתודה. רי"מ מארין, שהודיעוהו מיד על דבר המאורע, שכר מיד עו"ד, אבל לא הועיל כלום ושלחוה לקאשוי, שהפקיד שם הי' רשע עריץ ורק יום מקודם החזיר כ"ג יהודים לגיסטפו בפולין שהרגום בו במקום. מובן שבהודע שהוחזרה אחות הרב לקאשוי, ידעו הכל שאבד כל מנוס. אבל רי"מ מארין עשה מעשה נורא, והביא שמה מקאשוי, את מרת העניג הנ"ל, ושיחד את החיילים שהובילו את אחות הרב, והחליפוה במרת העניג. החיילים הביאו את מרת העניג לראש המשטרה בקאשוי וכשהתחיל לדבר עמה, ראה שהיא אשה הונגרית, נתקצף וצוה להשליכה החוצה. באופן זה ניצולה מרת סטמפל ממות בטוח. בכל ענין מרי"מ מארין הי' זה מעשה מבהיל את הרעיון, והרבה לעשות מעשי הצלה כאלה. הי' זמן שהי' לבוש כנאצי הונגרי ועזר בזה לכמה נפשות ישראל, ושכמ"ה.

האדמו"ר אמר לו ליוסף מאיר מארין, אם תציל את חותנתי, הכלל ישראל יזכרוך, והציל לא רק את חותנתו, אבל גם התמסר להרבה, להיות לעזר לפליטי פולין, להצילם שלא יחזירום למעבר הגבול. גם אחיו, ר' חיים צבי מארין עסק בהצלה והכניס לביתו בחורי באבוב הפליטים. פעם מצאו בביתו את הב' חיים שלמה קעניגסבערג, ולקחו את שניהם, את האורח ואת המארח, למאסר, ובקושי גדול עלה להוציאם.

לו. מפעלי ההצלה של הרב גם בבודאפעסט
ודרשתו הניצחת לפני ועד הפליטים

הרב פעל אצלו שנסע לסלובקיא, להביא משם עוד כמה יהודים מפולין. ואמנם גם הרב בעצמו, מיד בהגיעו לבודאפעסט, וראה ששם עדיין קצת הרווחה ליהודים המקומיים, והיינו שמלבד כמה גזירות קשות במסחר ובכלכלה, חיו עדיין חיים נורמליים. יוצאים מן הכלל היו אלפי היהודים שלוקחו למחנות העבודה, שרובם מאלה היו נתונים למשסה ולכפן ולעינויים וגם להרג, ובפרט אלה שהוצאו מחוץ לגבולות הונגריא, לעבוד בפולין וברוסיא ובפרט באוקריינה, זה העם המקולל, צאצאי חמלניצקי ופטליורא ימ"ש, שהצטיינו במיוחד

ברציחת יהודים, לא פחות מהגרמנים הארורים בעצמם, ימש״ו של כל שונאי ישראל לדור דורים.

האדמו״ר מבאבוב פיתח כאן את כל השפעתו האישית וכוחו הכביר של הגזע הקדוש שלו, שהי׳ לו כאן, מעריצים רבים, והפעיל הרבה מהם, למען הצלת מה שהי׳ עוד אפשר להציל, ובפרט הצטיין בהעברת ילדים החבואים בפולין להונגריא.

יהודי בודפעסט הכירו בו מיד רב גדול ואדמו״ר מפורסם, והתיחסו אליו בכל הכבוד וההערצה ועמדו לימינו עד כמה שהדבר הי׳ אפשר בתנאים הקשים ההם.

מיד בהגיע הרב לבודאפעסט כיבדוהו יו״ר ועד הפליטים לידרש על המצב לפני קהל גדול של רבנים וכל ראשי העיר ועסקניה שהתאספו בבית המדרש תברה ש״ס, והרב מסר להם בדו״ח מפורט את השוד והשבר והשמד הנורא שעבר על יהודי פולין וסיפר על דבר המסירות נפש העצומה של יהודי פולין להציל זה את זה בכל ההצלות והתחבולות האפשריות והבלתי אפשרויות. הקהל שמע בחרדה איומה באמרו שפולין נעשתה לבית המטבחים של יהודי אירופה. בבתי מוקד של אוישוויץ ובעלזיץ וטרעבלינקא וכו׳ השמידו ומשמידים בעינויים זיסורים קשים למליונים יהודים, רחמנא לשיזבן.

הרב המשיך דרשתו ואמר, כתוב בקב הישר, מצפון תפתח הרעה וגו׳ שחבלי משיח יתחילו בפולין שהיא בצפון העולם וכו׳. אלוף צפו, צפו בגימט׳ פולין, צפו הוא משרי עשיו, וזהו מצפון תיפתח הרעה. וזהו הרמז גם במשנה, איזהו מקומן של זבחים, ששחטו שם על קה״ש, קדשים וקדשי קדשים, שחיטתן בצפון, כל הקדושים שלנו נשחטו בפולין, ולא רק קדושים וטהורים נשחטו שם אבל גם אלו שהגם בבחינת סר ושעיר של יה״כ, שבאו לכפר על בעלי עבירה שנמחלו להם עונותיהם וכמו שכ׳ הרמב״ם דאפילו יהודי בעל עבירה שנהרג נעשה קדוש, אף אלו שהגם בבחינת פר ושעיר ג״כ נשחטו בפולין, ולא עשו חילוק בין צדיק לאינו צדיק, וקיבול דמן בכלי שרת וכו׳, כבר הגיע הזמן שדמי הנשחטים יקובל לרצון לפני השי״ת שיחוש לנקום דמם במהרה ולקיים, מי זה בא מאדום וגו׳ וקיבול דמן וכו׳ וינקום נקמתם לעינינו.

והנה השאלה, למה ד׳ מחכה עודנה וכבר נשפכו נהרי נחלי דם ישראל. מיהו ידוע שאין ישראל נגאלין אלא בזכות הצדקה, וזה פי׳ מתנה אחת מהן מעכבת, רק מתנות הצדקה מעכבות הגאולה. והלכך חובתנו הקדושה ליתן וליתן ולחזור וליתן ולהרבות צדקה ובראש וראשונה לפדיון השבויים ולהחיות הפליטים האומללים החיים בהסתר ובצער ובעוני.

הרב עורר בדברים חמים ובוערים ע״ד הסכנה ההולכת ומתקרבת לכל יהודי הונגריא ומחוייב כל אחד ואחד לעשות כל הפעולות להציל את נפשו ונפש ביתו וקרוביו וחבריו על כל צרה שלא תבוא.

דרשתו של הרב עשתה רושם כביר על הנאספים והרבה מהשומעים דבריו זלגו עיניהם דמעות ונתנו אל לבם לחבול תחבולות ולהיות מוכנים לעת צרה ח״ו, ולא להשתעשע בניחומי שוא שהצורר הארור והמר יעלים עין מארץ הונגריא, בה בשעה שכל מי שעיניו שכל לו ראה והכיר שכבר החל לפרוש את כנפיו השחורות גם על יהודי הונגריא.

* * *

עוד לפני בריחת הרב מפולין, עלה בידו בסיועם של כמה עסקנים, לשלוח שמונה ילדים בפעם אחת אל מעבר לגבול סלובקיא, ומשם שלחום עסקני סלובקיא תחת פקוחו של עמוד ההצלה המפורסם, הרב הגאון הצדיק ר׳ מיכאל בער וויסמאַנדל זצ״ל, להונגרי׳. בין הילדים נמצא בתו של ר׳ זלמן ברינער, ממקורבי חסידי באבוב, שהובל לרוסיא ואשתו ושני בניו נהרגו באוישוויץ, ונשארה לו ילדה הזו שהוברחה להונגריא. בבוא הרב לבודאפעסט חקר ודרש מיד לגורלם של הילדים, ואכן שבע ילדים הובאו לפעסט, אך בתו של ר׳ זלמן נעלמה בסלובקיא ולא נודע מקום המצאה, ומאד נגע לנפשו של הרב ילדה זו, שהיתה הנפש היחידה למשפחה הכבודה הזו, ועברו כמה חדשים של דרישה וחיפוש ולא נודע לא כלום עליה, והיו לו להרב יסורים עמוקים בשבילה.

יום אחד קיבל מכתב ממחנה הריכוז בארגאני מאברך אחד מחסידיו, ר׳ ישראל אברהם פלאטנער הי״ד, שהתחנן לו שיצילנו משם, בטרם שיחזירוהו לפולין. הרב מצא עו״ד שהי׳ סיפק בידו לעשות בגד״ז ושכרו הי׳ ב׳ אלפים פענגעס, והלך הרב לקבץ הסכום וקיבל מן הח״ק ערבות על ז׳ מאות, והלך להגביר ר׳ ליב זילבער, שיתן גם כן להצלה זו. ר׳ ליב התנצל שהכל באים אליו, והוסיף, היום בבוקר הביאו לי ילדה שהיא מפולין ואמרתי למביאה, הילך מעות ולך למרת פליישער שהיא מטפלת בילדים כאלו, ואמר לי כבר הייתי ולא קיבלה, עכ״פ תישאר גא הילדה עד שאשוב מיד, וזה כמה שעות ולא שב ואשתי חולה ואין מי שיטפל בה.

לשמע הדברים נצנץ רעיון במוחו של הרב ושאל את ר׳ ליב, איה הילדה. ר׳ ליב השיב היא ישנה כעת. הרב ביקשו להראותה לו. ר׳ ליב הוליכו לחדר שישנה שם. אך התעיף הרב בה עין, קרא בהתרגשות, ר׳ ליב, בידך נמצא הדבר הזה שאני בוכה עליו זה כמה חדשים, הן הילדה זו שלי היא ואני מודה להשי״ת שאתה היית השליח להחזירה לי.

הרב דאג לה מיד להושיבה במקום בטוח והיא כעת אשתו של ר' בצלאל פיקסלער בברוקלין. ברם להציל את ר"א פלאטנער לא הצליח ונשלח בחזרה לפולין, הי"ד.

גם בפעסט היו קשויים רבים, כי כל פליטי פולין קבלו כתבים שהם קתולים, ובזה הרשו לגור בפעסט באופן חפשי. ואם תפסו יהודי מפולין וידעו שהוא יהודי, שלחוהו למחנה רכוז בהונגרי. הרב כבר נלאה נשוא מצב כזה לחיות בתור גוי, וחשב שיעלה בידו להסתר בתוך אלפי יהודי הונגרי בלבושם היהודי מגודלי זקן ופאות, פעם הרגישה בו המשטרה בפעסט ונלקח למקום הרכוז כרחוב ראמבאך מס. 9, ובהשתדלות אנ"ש הוציאוהו משם, ומאז והלאה התגורר בביתו של הרבני החסיד המפורסם ר' שלום גרינפעלד הי"ד, והוא וב"ב השתדלו בכל מאמצי כוחם, למען כל בית באבוב, בכל הצטרכותם במשך שהותם בפעסט.

לז. הגירוש הכללי בהונגריא

לפני הפסח תש"ד היתה המהפכה בהונגריא והנאצים קיבלו לידם את שלטון הארץ והנהיגו תומ"י את כל הגזירות הקשות והרעות על היהודים. עשו מיד יודענראט והתחילו בחיסול היהודים. הרבה הצליחו לברוח לרומניא, והרבה נחבאו באופנים שונים, או בכתבים מזויפים כגויים או במחבואות שונות בבורות וביערות, ברם רוב רובם, אנשים נשים וטף נשלחו, לכבשן הגאז באוישוויץ. הנאצים הרגישו שאין עוד הרבה זמן לקיומם והוציאו לפועל בהונגריא, את כל הגזרות הרעות של גזילת הרכוש והשמדת היהודים במהירות הבזק, ולא נשאר ליהודים זמן להתיישב ובטרם הספיקו לעכל גזירה אחת, כבר יצאה השניי, ודעתם פשוט נשתבשה מלקבל ומהבין.

הרב שליט"א שכבר הי' ידוע לו טעם ורית הנאציזם עד היסוד בו, חטף את בני ביתו וברח לגרויסווארדיין, וקיוה משם להגיע לרומניא. ברם הצרה היתה גדולה והמלכות הרשעה שלחה מיד לשם ט"ו מאות זשאנדרים, המפורסמים באכזריותם, וחלקו את העיר לי"ב חלקים ובכל חלק קבעו גיטו והביאו לשם רבבות יהודים מהגלילות ושלחום מיד לאוישוויץ. את הגבירים לקחו במיוחד והיכום מכות רצח לאמר להם להיכן החביאו כספם וזהבם. האדמו"ר הסתובב בחוצות לבוש כגוי פולני והזהיר את כל יהודי שפגש לבל ילכו לקרונות כבהמות לשחיטה, כי מובלים לשריפה, אבל יתחבאו אצל הגויים וינוסו מעבר לגבול לרומניא. נכנס גם אל היודענראט ואמר לראש שם, אתה מפיץ שמועה שהיהודים מובלים אל פלך באַלאַטאַן, לעבוד שם, ואני מזהירך שהיהודים מובלים לשרפת אש לכבשן באוישוויץ. הראש השיב לו, אתה פליט פולני האם באת להפחידני, ברח לך מיד מכאן ואם לאו אמסרך ליד הנאצים.

לח. הבונקער של הרב בגרויסווארדיין

הרב הי' לו שם אכסניא זמנית בבית ר' ליפא לעפקאוויטש. הוא בעצמו הי' במחנה העבודה ואשתו וז' ילדיו ואביו ר' אייזיק ועוד קרובים דרו בבית ההוא. הרב מבאבוב שהי' בקי עצום להפוך מרתפים ובורות למחבואות מסותרות, שלא תשלוט בהן עין רע של משחית ומתבל, בדק בראשונה את בונקר אכסניתו ומצא שמוכשר לעשות ממנו כלי מחזיק ברכה לכמה עשרות נחבאים. אסף מיד את בני הבית וגילה את אזנם ואת עיניהם להבין ולהשכיל מה ייעשה בהם אם יובלו לקרונות משא, והציע להם הצעתו. אנשי הבית אחזתם אימת מות לשמע דברי הרב והסכימו לכל דבריו ואמרו פה אחד, קצין תהי' לנו וכל אשר תאמר אלינו נעשה.

ראשית הסביר להם שיציאת הבונקר דרך החצר, לא תצלח לכלום שהרי לא יהי' אפשר לצאת ולבוא מן המרתף, מפני הרואים מרחובות. הרב לקח בעצמו עם הגברים וחתך קרש מרצפת הבית מלמעלה, בחדר אחד לפנים מחדר, ונקבו חור בדול בצעמענט שעל גבי המרתף, כדי כניסת איש, ואחר כך כיסה את החור בקורות עבות ופליהן עשה מכסה חתיכת הרצפה שקרע והתאימה היטב בכל זויותיה שלא יהא ניכר שחלו בה ידי אנוש.

לבונקער זה נכנסו ל"ח נפשות והכינו שם לאכול ולשתות וגם נרות להדליק וסם שינה בשביל הילדים כשיתחילו לבכות.

בין החבואים שם הי' הה"צ ר' יהושע אייכנר־שטיין ע"ה הי"ד, הרבי מזידיטשוב בגרויס־וארדיין וב"ב, שיצא אח"כ וחטפוהו, ר' חיים כ"ץ ומשפחתו שהרב פיתם לבוא להסתתר עמו. את ר' חיים כ"ץ הזה התרה הרב במיוחד שיתחבא עם אשתו וג' ילדיו, כי התעקש לחשוב שישלחו את היהודים לעבודה בפלך באלאטון. הרב אמר שבעת צרה זו מצוה על כל אחד להציל את נפשו ואת קרוביו עד כמה שאפשר. ברור שאם מי שהוא יראה שהורגים את אחותו, לא יאמר, הרגוני גם אני. בקושי רב נעתר ר"ח כ"ץ לבוא אל הבונקער עם ב"ב.

לט. החיים בבונקער

אין לתאר בדברים את החיים הקשים והמרים במרתף ההוא. בכל חצות הלילה נאלצו לפתוח המכסה בחור הנ"ל ולהניף בסודרין למען להכניס מעט אויר צח, כי האויר נתקלקל מיד אחרי כמה שעות מנשימת ל"ח נפשות. הגרות כבו מעט מעט מחוסר אויר. המאכלות שהכניסו עמם אפסו מעט מעט, ונשאר לחם מעופש וחלקוהו, חלק כחלק לכל אחד ואחד, והפת המעטה שביד כל אחד נתעפשה, ואעפ"כ נאלצו לאכלה שלא לגוע ברעב, אבל גם זה אפס והיו ברעב ובמצור ומצוק,

בה בשעה שמסביב להם, הבתים המרוקנים מנפש ישראלית, היו מלאים כל טוב, ולצאת להביא משם ציד, הי' ענין של הריגה, כי המרצחים הסתובבו שם, להשגיח על הבתים וכן אולי יחטפו עוד איזה חבוי. והנה הגברים במרתף בילו זמנם בדברי תורה ושיחת צדיקים והי' להם יותר קל לישא חרפת רעב, אבל הצעירים והילדים יסוריהם היו גדול מנשוא.

* * *

אילו היתה באפשרות להנציח בכתב, רק חלק מכל אותן השיחות והאמרות הטהורות והיפות, שנדברו בין יראי השם גם בשעות של צרה ומצוקה ואימת מות של הימים ההם, היו משמשים הספרים הכי מועילים לחיזוק האמונה המזוקקת בלב כל יהודי ובעיקר היו מורים את אומץ וגבורת הרוח והבטחון האמיץ של האדם הכשר, בכל מסיבות חייו, ואפילו בשעה שחרב חדה מונחת לו על צווארו, יודע הוא שרק יוצרו ובוראו הוא האדון היחידי על נשמתו, ועל כן אינו מסיח דעתו ממנו ומצדיקיו האמתיים.

רבות פעמים השיחות הללו היו סתם סיפורי צדיקים, לחיזוק האמונה בד' ובעבדיו הנאמנים, שבזכותם השי"ת משפיע לישראל ישועה ורחמים בכל עת צרה וצוקה.

באותו מחבוא ישב אתם יחד, גם הרה"צ האדמו"ר מזידיטשוב, ר' יהושע'לע אייכענשטיין זצ"ל, מגרויסוואַרדיין, שלמרות כל התלאות והיסורים בלי מאכל ומשתה ובלי אויר לנשימה, עסק בתורה ובתפלה כל היום ולפעמים סיפר ענינים מאבותיו הקדושים ז"ל.

האדמו"ר מבאבוב כידוע לכל, אחד מכשרונותיו הברוכים הוא הצטיינותו כאמן הדיבור, וצייר מפואר לקרב את הדברים להבנת שומעיו. כל יודעיו מתענגים במיוחד מכשרונו המבורך הזה התלוי בכח דיבורו. את מדתו הזו ניצל הרב שליט"א במיוחד בימים החשוכים ההם, כשיהודים מעונים מצרות לוחציהם ומעניהם, צמאו לשמוע איזה דבר של נוחם וחיזוק, ודברים כאלו שתו מפי האדמו"ר לרויה.

פעם, אחרי אחד השיחים שהרב הציע לפני שומעיו במרתף המר ההוא, ענה ר' אייזיק, ירשה נא כת"ר שליט"א, גם לי לספר מעשה נורא מזקנו הקדוש, הרה"צ רבי שלו' אליעזר מראצ'פערט זצ"ל וז"ת:

* * *

אני בעצמי, התחיל ר' אייזיק, הנני מתושבי מארגארעטען ברומניא. העיר ראַצפערט נמצאה בהונגריא, בכל זאת היינו רגילים לנסוע בכל שנה להרה"ק רבי שלו' אליעזר לראצפערט, ומדי פעם שנסענו, היו יהודי מארגארעטין נותנים בידינו פתקאות ופדיונות למסרם להרה"ק. לפני ב' שנים כשהתכוננתי לנסוע שוב לראצפערט, פגשני בשוק ר' חיים גאלדבערג, סוחר עצים ויערות מפורסם בסביבה ההיא, ואמר לי, אתה נוסע לראצפערט, אבקשך שתיקח קוויטל ממני ותזכירני לפני אותו צדיק. נמצא אני בצרה גדולה וזקוק אני לדבר ישועה ורחמים נחוץ מאוד, והענין כך הוא.

זה כשמונה שנים שקניתי בשותפות עם עוד אחד, יער גדול מן "פריץ" אחד. בשנה הזו כבר עשינו כל ההכנות לכרות העצים ממנו. כשגברה השפעת הנאצים ימ"ש גם במדינת רומניא, גזרו גזירות רבות על היהודים ואחת מהן, שאסור לו ליהודי להיות קונה יערות. ה"פריץ" שמכר לנו היער רק מיד לבקש בערכאות, שיחזירו לו היער שמסר לנו לפני ח' שנה. עורך הדין שלנו טען שהגזירה הזו שייכת רק מזמן הוצאת החוק, אבל לא על יערות שנמכרו לפני הוספת החוק. השופטים שהיו רשעים פסקו שה"פריץ" יחזיר המעות ואנחנו לו היער. למשמע הפסק הזה חשכו עינינו שהרי ערך הלעי, מטבע הארץ, ירד פלאים עד לעפר, והיער הי' שוה אז סכום עצום. ואילו יוחזר לנו אותו הסכום בלעי ששילמנו בעדו, כפי הפסק של הערכאות, אז משמעותו שעשו מכל רכושנו כלה, כי בעד כל הסכום של הלעיס שיתנו לנו, לא נקבל אפילו זוג נעלים. והנה הגשנו ערעור על הפס"ד לבית המשפט העליון, ואנחנו מחכים באימה מה יהי' המשפט שם. אבקשך שוב ושוב, שתזכירני לפני הרבי שיתפלל עלי, שלא תהי' להם שום שליטה לגרום לנו איזה רע.

כשבאתי לראצפערט, מסרתי להרה"ק את הקוויטעל וספרתי לו את כל צרת לבו של ר' חיים גאלדבערג. אחרי שהרבי קרא את הקוויטעל אמר לי, אמור לשותפים שישלחו לי וואַגאַן עצים להסיק בבית מדרשי בחורף ואבטיחם, שבודאי יצליחו במשפטם.

בשובי הביתה הודעתי מיד את ר' חיים, שהבאתי לו בשורה טובה, ומסרתי לו דברי האדמו"ר ז"ל מראצפערט. ר' חיים ענה מיד שמסכים לכך, אבל היות ויש לו שותף, הרי מוכרח לשאול גם את שותפו. השותף הי' איש חפשי ומחלל שבת בפרהסיא, ודחה מיד את בקשת ר' חיים, באמרו, האין די במה שאני עומד להפסיד, ומדוע אפסיד גם וואַגאַן אחד עצים, אם אתה רוצה הלא תוכל לשלוח על חשבונך, אבל אני בודאי לא אשלח.

ר' חיים לא חשב הרבה ושלח מיד חצי וואַגאַן עצים לראצפערט. אחרי כמה ימים התקיים המשפט והשופט הראשי הוציא פס"ד, שחיים גאלדבערג

ישאר בחלקו, בחצי היער, ולהשני יוחזרו דמי קנינו.

בנימוק המשפט כתב השופט, שהיות וחיים גאלדבערג הוא סוחר יערות משנים קדמוניות, הרי ברור שהפריץ מכר לו היער לצמיתות, ואי אפשר לו להחזיר, אבל השני הוא ספסר וספץ קולגט עם כל מיני העסקים המזדמנים לו, וקנה את חצי היער רק לשום ספעקולציא ולפי שעה, וע״כ עליו להחזיר.

הפס״ד הזה עשה רושם כביר בעיר וכולם ראו בו את כחו הגדול של אותו הזקן הקדוש בראצפערט, זצוק״ל.

* * *

יום אחד נחלש ר׳ חיים כ״ץ מחסרון אויר בבונקער והרגיש אפיסת חיותו, ואמר לב״ב ולכל הנחבאים שם, שמוכרח לצאת למען להשיב נפשו באויר צח. הי׳ זה בש״ק אחה״צ, ויצא בלבדו יחף בלי מנעלים ובלי מלבושיו העליונים ושכב על אחת המטות בחדר הראשון וישן. והנה נכנסו שני זשנדרמים משומרי הגיטו, שבאו סתם לגנוב מכל אשר תמצא ידם, שהרי היהודים הוצאו מבתים מלאים כל טוב, ומצאו את רח״כ שקוע בשינה מתוקה. הז׳נדרמים, אשר גם בשנים כתיקונן היו ידועים לרוצחים מובהקים, כיבדוהו מיד במכות רצח, ותבעו ממנו להודיעם היכן הם נעליו ומלבושיו. ר׳ חיים העלה מיד על דעתו שכיסוי המחבא פתוח וכל החבויים שם, לרבות אשתו ובניו, הנם בסכנה עצומה, על כן התחיל לצעוק צעקות מרות ומשונות, למען ישמע קולו לחדר הפנימי.

האדמו״ר שליט״א שזה הי׳ מינויו, לסגור ולפתוח, הבין מיד את ענין הצעקה וסגר תיכף את פתח המרתף וכל החבויים שם רעדו וחלו כמבכירה, מאימת הנעשה למעלה, ובפרט ששמעו שצעקותיו של ר׳ חיים הולכות ומתגברות ממכות שקיבל, וכן שמעו מיד את הצעדים הכבדים של הבלשים שסובבו בכל החדרים למצא איזה מקום מסתור, ובעטו ברגליהם על קרשי הרצפה לשמוע אם אין מקום חלל. כך סבבו כמה שעות בכל החדרים והעליות. והנה חיפוש הרשעים לא הי׳ לריק כי מצאו בעלי את הרה״ח ר׳ ברוך יהודה וויל מדערעטשקא הי״ד, שהי׳ טמון שם עם בני ביתו, וסחבום משם אל הגיסטפו.

בינתים ישבו הנסתרים במרתף כשארכובותיהם דא לדא נקשן באימת מות, ומה גם אשתו של ר׳ חיים כ״ץ טעמה טעם לעגה ויאוש על בעלה שנחטף, וחנקה את כאבה בלבה, למען שלא לסכן את האחרים כשהרשעים למעלה ישמעו קול אנחה.

האדמו״ר מבאבוב אמר להם שמקובל בידו שהפסוק והאנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים וגו׳, הוא סגולה גדולה להנצל מרשעים שלא יוכלו למצוא הפתח, והי׳ היפה שבקמיעות, וגם בבונקר בבאכניא ראה נסים בסגולת הפסוק הזה, ולימד אותם גם כאן לאמרו.

במרתף נמצאה אשתו של ר׳ ליפא לעפקאוויטש ושבעת ילדיה והרך שבהם, נאלצה אמו להשתיקו כסדר בסוכר שהי׳ לה מן המוכן, למען לא יוציא איזה קול מפיו. באימה הרבה הזו שחרדו וזעו שהזשאנדארמים ימצאום בכל רגע, ניגש ר׳ אייזיק לעפקאוויטש ע״ה, אבי ר׳ ליפא הנ״ל, שהי׳ ג״כ חבוי שם, אל האדמו״ר שליט״א שהי׳ מחבב לבלות עמו בסיפורים ושיחות קודש של צדיקים זצ״ל, ואמר אל האדמו״ר, הרי אמרו חז״ל גודרים בעת צרה, הבה, נקבל נא על עצמנו איזה דבר טוב ובזכות זה בודאי ניגצל והפציר בו מאוד. הרב שהי׳ עסוק מצד אחד לתת למכסה המחבוא סמיכה יותר חזקה, שאם ידרכו עליו לא יורגש שום חלל תחתיו, ומאידך גיסא השגיח בשבע עינים על כל הילדים הנמצאים שם, שלא יוציאו מפיהם ח״ו איזה הגה, שאז כולם אבדו, השיב לר׳ אייזיק בתחנון: נא, הניחו לי עכשיו בהצעתכם, לקבלה כזו צריך ישוב הדעת, ועכשיו הרי הרשעים למעלה רצים בכל החדרים ומכים על כל טפח וטפח של הרצפה והקירות ורוצים להחריב הבית, ואם נסיח דעתנו כרגע מן שימור הילדים והכיסוי, הרי כולנו אבדנו.

ר׳ אייזיק לא נתפעל מתשובת הרב ומתעודתו, וחזר והפציר בו, שרק ברגע זה היא השעה הכי מסוגלת ונחוצה לקבלת דבר טוב.

ענה האדמו״ר שליט״א ואמר, במצב הזה יוכל לפעול אצלי שאקבל עלי תענית משבת לשבת, אבל אי״ה כשנגצל האם נוכל לקיים את נדרנו שנדרנו בלי ישוב הדעת. כעת אנחנו יכולים לקבל על עצמנו שבאם יעזרנו השי״ת והרשעים לא ימצאונו, אז נתיישב מה שנקבל על עצמנו, אבל בפחד הזה א״א שום קבלת דברים.

ר׳ אייזיק הפציר שוב ואמר, אבל חז״ל אמרו שיש לקבל בעת צרה, ועכשיו הצרה עלינו בכל תקפה.

האדמו״ר הכיר לדעת שמוכרח להסכים וענה ואמר: טוב ר׳ אייזיק, אעשה כרצונו, והלא עכשיו הוא מוצש״ק, אם השי״ת ירחם עלינו ויצילנו מידי הרשעים, אז לזכר הנס שנעשה במוצש״ק, נקבל על עצמנו לקיים מצות סעודת מלוה מלכה כל ימי חיינו.

והנה אך יצאו הדברים מפי הרב, תומ״י חדלו הקולות וההכאות ושמעו עוד את הפסיעות הגסות המתרחקות של הבלשים וכן של המשפחה האומללה שמצאו בעלי׳ וסחבוה עמהם למסרם לגורלם המר והנמהר, הי״ד.

ר' אייזיק קיבל בקורת רוח את דבריו של הרב מבאבוב והודה לו מקירות לבו וגם הוא קיבל עליו כן.

(כאן המקום להזכיר שמאז מוצאי שבת הנ"א והלאה, עדיין לא החסיר כ"ק האדמו"ר מבאבוב שליט"א מליטול את ידיו לסעודת מלוה מלכה באיזה מוצש"ק, בכל מקום שהי'. ונזכירה נא כאן, שהי' מנהג החבריא אצל הרה"ק רבי בן ציון זצ"ל, ליטול ידיהם למלוה מלכה ולאכול בחבורה, אבל הרב ז"ל בעצמו לא אכל, והי' אומר שאביו האדמו"ר מהר"ש זצ"ל, מסר לו בשם זקנו, הגה"ק מצאנז זי"ע, שהי' נוהג ליטול ידיו למלוה מלכה עם החבריא בראפשיץ, אבל הרה"ק מראפשיץ בעצמו, הי' יוצא ידי סעודת מלוה מלכה בכוס קאפה, והי' אומר שסעודת מלוה מלכה שלו, היא בסעודת יום א' בבוקר, והוסיף להסביר, שאם אין אוכלים מלוה מלכה בלילה, רק בשחרית יום ראשון, אז מרגישים עדיין בתפלת שחרית של יום א', הטעם של שבת, ומאז ששמע זאת מפי זקנו, לא נטל עוד ידיו למלוה מלכה, כי הי' חושש לטעם שבת שבתפלת יום ראשון. ואמר, שאצל אביו, היו מזמרים בסעודת שחרית של יום א' הזמר איש חסיד, ע"כ דברי הרה"ק מהרב"צ זצ"ל, הי"ד.

כמנהג אביו נהג גם בנו הרב עד מוצאי ש"ק והיא במרתף בגרויסווארדיין, ונשתנה הענין מאז המחבוא והלאה. כדאי להזכיר, שבשנת תשי"ט כשנסע האדמו"ר שליט"א, לעשות כמה חדשים בארה"ק, היתה אחת האזהרות שפקד את אנשי שלומו, שידקדקו להיזהר מאוד בכל מוצש"ק, ליטול ידיהם לסעודת מלוה מלכה בחבורה. ואמנם הסעודות של מלוה מלכה הנהוגות בבאבוב בשירות ובזמרות, בשמחה ובחן מיוחד, הנן זכרון חי ומפואר לנס הגדול שנעשה לרבם ולכל האנשים שהיו עמו במוצ"ש ההיא של שנת תש"ד).

אחרי שני ימים באה שמחה פתאומית ליושבי המנהרה שמתחת קרקע גרויסווארדיין, נשמעו דפיקות על הכיסוי, לפי הסימן המוסכם ביניהם. הרב נחפז כרגע אל המכסה וקרא, זהו רק משלנו, וגל מיד את מכסה הבונקער, והנה ר' חיים כ"ץ לפניו, עדיין בלי מנעלים ומלבוש עליון, אבל פניו ממולאים בשרטוטי מכות ופצעים דם שותת. אחרי הנפשו מעט סיפר להם כל המוצאות אותו והמכות האיומות שהרביצו בו מיד כשמצאוהו. וכאשר לקחוהו למשטרה שם שוב כיבדוהו במכות רצח, לגלות היכן הי' והיכן בני ביתו והנשארים, אבל הוא עמד בנסיון ואמר שהי' שם רק בלבדו ואינו יודע היכן אשתו ובניו. הוא סיפר כמו כן שמכניסים שם יום יום יהודים חדשים שמוצאים במחבואות ומשלחים אותם לאוישוויץ. והנה אמש בלילה נכנס לבה"כ שהי' בקומה הראשונה ותחב ראשו התוצה בעד האשנב הקטן, וראה שיוכל לדחוק עצמו לצאת דרך שם ולאחוז בצנור הגשמים ולרדת. וניצל את ההזדמנות הטובה שבאה לו פתאום, בדמות גשם שוטף בחשכת הלילה, ולא חשב הרבה ועשה מיד כמו שראה והלך על גחונו כמה שעות שלא יראוהו, עד ששב למחוז הגיטו וחזר לכאן.

(ר' חיים כץ נמצא כיום בבלגיא).

אחרי בלותם שני ימים ברעב גמור, התייעצו כדת מה לעשות אם להפקיר את מי שהוא לצאת ולהביא איזה טרף או לא. אח"כ החליטו שבמרתף השני יש שם שקים עם פולים ויבשלום בסיר גדול, למען יהי' לכל העדה.

החליטו לבשל על פחמים רוקא הגם שיתבשל בקושי, ולא בעצים או בגחלי עץ המעלים עשן, והנאצים יכירו מיד שבבית ההוא חבואים יהודים.

שלשה אנשים ונערה אחת גמרו שהם ילכו לבשל הפולים, והרב קיבל על עצמו להשגיח על פתח המחבוא. פתאום ראה הרב שוטרים נכנסים לחצר, למרתף השני שמסתמא ראו את העשן יוצא, או שראו את האנשים נכנסים, הרב החזיר מיד את מכסה הפתח ותמך הקורה שמתחת למכסה שבאם ילכו עליו לא יתנענע ולא ירגישו שיש שם איזה חלל. החבואים שמעו את הושאנדרמים שואלים, אי' שאר האנשים שאתם מבשלים בשבילם, אבל כשלא ענום הכום מכות אכזריות ושמעו את קולות זעקותיהם. אם הנערה נאנחה מרה על בתה שנתפסה וחפצה ביאושה לרוץ אחריה. עוד מעט שמעו שהוליכום משם. אחרי זמן מה בא גדוד מרצחים וחפשו בכל החורים והסדקים והכו על כל הרצפה והקירות למצא מקום חלל. אימת החבואים היתה איומה שלא העיזו אפילו לנשום, אבל בעזרת השי"ת לא מצאו והלכו משם.

בכל זמן החיפוש הנורא ההוא הזכירם האדמו"ר שליט"א לחזור על הפסוק הנ"ל, והאנשים אשר פתח הבית וגו', וכולם אמרו מלה במלה בחשאי, וכמה פעמים חזרו עליו בתמימות ובאמונה, ובעזרת השם הוכו המרצחים בסנורים ולא מצאום.

לכל אנשי סודה של המחבואה הי' סימן, שבאם יצא מי שהוא וישוב, יכה על המכסה שתים ואחת, הסימן הזה הי' גם במחבואות באכניא. פתאום שמעו על המכסה אותן הנקישות, רבי שלמה קפץ ממקומו ואמר זה משלנו, והלך לפתוח וראה לתמהונו את הבחור מרדכי לאב, שהי' אחד

מהנתפסים כשעה שיצאו למרתף השני לבשל הפולים ועכשיו חמק ועבר מהם ובא ותבילה לחמים בכיסיו. כל דיורי המרתף סבבוהו כאחת בתמהון רב ורצו לדעת מהיכן בא. מרדכי סיפר להם שיש בגיטו לא רחוק מכאן בית אחד שגועד להיות בית החולים למסוכנים, שהניחום במיוחד שלא יזיקו לשוטרים והי' להם שני רופאים. מתחת לבית ההוא הי' שם בונקער עם כמה עשרות יהודים, וגם ר' יעקב ליימזידער הי"ד הי' ביניהם, ולעת עתה יש להם הצלה פורתא, ויעצם להתגנב לשם.

הרעב והעיפוש וחסרון אויר עד כדי מחנק, מדרז את חייהם והרגישו שבמרתף זה לא יוכלו עוד להתקיים ובבונקר השני שם הי' מכל טוב לאכול ולשתות וגם אפשרות לברוח משם מעט מעט.

בחצות הלילה יצאו ממחבואם ועברו לבונקער שמתחת בית החולים. שם נתעכבו כמה ימים באין מפריע להם. שם במרתף שתחת בית החולים היו חבואים כחמשים פליטים ועיקר זהירותם הי' מפני שני הרופאים היהודים הממונים על כל בית החולים. העמידו בחוץ נערה קטנה כתה של המבשלת ואם הי' דבר שלא כהוגן קראה, אמא, איה הבצל. הפליטים ידעו שיש איזה "סרחון" בחוץ והסתתרו במרתף האוצר תחת כלים ובגדים שונים עד שהילדה נתנה סימן חדש. כשנודע לרופאים שבאו פנים חדשות לשם, וגירשום משם בזרוע, ונכנסו לבית אחר להתחבא. מי שהוא הלשין עליהם ותטפום ור"ח כ"ץ רצה לברוח והכוהו בכל חמת רצחם. נפתלי הקטן בן י"ג הי' האחד שהצליח לברוח וכבר היו מלומדים מפולין, שהאחד אל יחוס על השני, וכשיש מקום מנוס אל יתעכב האחד בשביל השני, כי העיכובים כאלו הוכיחו ששניהם הלכו למיתה, וכך הי' אפשרות שלכל הפחות האחד ינצל.

בראות הרבנית מבאבוב שנפתלי ברח, צעקה אל הרב שירוץ אחריו שלא יהי' לבדו. האדמו"ר הי' במצוקתו הכי נוראה למראה ערתו המשולשת, של הרבנית ושל בנו יחידו ושל עצמו, אבל הרבנית קראה לו במפגיע להציל את נפתלי, ויזם ברגע ההוא כל התחבולות, ועד שהשוטרים היו טרודים עם ר"ח כ"ק, ברח למקום הישן ומצא שם את נפתלי, והי' נפתלי הגורם שגם אביו ברח מתחת ידי השוטרים.

ביניתים בא לשם ר' חיים כ"ץ שנמלט מהשוטרים. את הרבנית מבאבוב ומלימנאוו ואת רבי יהושע אייבענשטיין, ואת שאר הנפשות, הובילו המרצחים למקום ריכוז לשלחם משם לאוישוויץ.

הנמלטים האלו שבאו אח"כ אל הבונקער שבבית החולים, והתחילו לישא וליתן עם הרופאים שיניחום שם וגם שישתדלו אצל הקומנדנט של מחנה הריכוז להחזיר את השבויים. הרב נתן זהב וגם חמש מאות דולר. גם ר' אייזיק לעפקאוויטש נתן זהב שיחזירו את כלתו ושבעת ילדיה, והחזירו רק את האשה לעפקאוויטש ושבעת ילדיה.

* * *

בעת ההיא ביום כ"ה סיון חל יום בר מצותו של נפתלי והי' לו להרב זוג תפילין ששמר עליו כעל בבת עינו. הרב הרהר איך ללכת למקוה קודם הנחת תפילין כפעם הראשונה. למעלה הי' מרחץ ומקלחת אבל המורא מפני הרופאים הי' גדול, והרבה יותר שלא יחטפום הזשאנדארמים הנאצים. סו"ס מסרו שניהם את נפשם ועלו בכל מיני תחבולות אל בית החולים עד שהגיעו אל בית הרחצה, ולקחו שניהם ט' קבין. הרב אמר לבנו הבמ"צ, הן אנחנו בסכנה עצומה ואם יחטפו אותנו יהרגונו ואין כאן חברה קדישא לעשות לנו הט"ק, וע"כ טוב שעשינו בעצמנו הט"ק.

הרב חשב אח"כ בלבו מי זה הי' אומר שנגיע לזמן מר כזה, שבשעת הבמ"צ יקח הבחור ט"ק גם כהכנה לפטירה. והנה ירדו משם בשלו' בחזרה אל המרתף והרב כרך את התפילין על ידו של נפתלי והניחם על ראשו בשמחה רבה ועצומה שזכה לראות את בנו הנשאר לו לפליטה מניח תפילין במסירות נפש ממש וכאלישע בעל כנפים בשעתו.

* * *

ר' חיים כ"ץ מסר להרב שיש לו גוי אחד בכפר שעבד אצלו באחוזתו ונתן לו הרבה מתנות, ותקותו שהוא יעזור להם להימלט לרומניא. הרב מבאבוב, בעל הנסיון הגדול, עיניו היו תמיד ערות להמתרחש סביביו. יום אחד ראה שינויים בבית החולים והבין שמתקרב היום שיוליכו את כל בית החולים לשריפת אש.

נתפשטו כמו כן שמועות ע"ד חיסול בית החולים והפקידים היהודים שאלו את הרופאים על דבר השמועות המפחידות והם הכחישו הכל. כדי להשקיט את רוחם צוו לבשל ארוחת צהרים ולהכין הכל כרגיל. הרב שליט"א לא האמין לדבריהם, ושם לבו להשגיח על כל תהלוכותיהם וראה שיוצאים לחוץ ואמרו למשמשיהם שהולכים להביא רפואות ויחזרו תיכף. הרב עם עוד אנשים נכנסו לחדרם וראו שלקחו כל חפציהם ונוכחו לדעת שברחו, ובזה נתאמתה הידיעה שבלילה הזו יובילום לאוישוויץ.

מ. התכונה לחרוג השוטרים

הרב התריע מיד בכל הבונקער ובבית החולים שאפשר שעוד היום יקחו את כולם לאוישוויץ, ואמר מי שיכול לברוח יברח מיד. החולים קפצו בבהלה ממטותיהם וכל האנשים בבונקר והפקידים וצוות העובדים, כולם התכוננו לברוח ליערות

ולשדות וקיוו שאולי יהי' מי שימצא איזה מקום מקלט בבית איזה נכרי. בהבלה גברה מרגע לרגע וכל אחד פחד מפני רגע המכריע שלא יתפס בבריחתו. האדמו"ר שליט"א ור' חיים כ"ץ והרה"צ ר' יהושע אייכנשטיין ז"ל ועוד כמה אנשים, נועדו יחדיו ונתיעצו איך לאפשר את הבריחה לכל החבורה מבלי שירגיש השוטר העומד בשער התצר. הכירו לדעת שזה מן הנמנע שיותר משמונים נפש, אנשים ונשים וטף יברחו והשוטר לא יראה. הרב אמר להם היות שהוא רק שוטר אחד בתוך ואנחנו מחנה גדולה לואת העצה היחידה שנהרגנו, כי אין כעת לאבד אף רגע אחד ואפילו לא יצלה בידינו והוא יתגבר ויחטוף אחד או שני אנשים, מכל מקום המחנה הנשאר יהי' לפליטה.

כשהתכוננו ללכת ראו פתאום שכבר יש שם ארבעה שוטרים ואמרו להרוג כולם, ומי שיהרג יהרג ומי שיברח יברח, אבל הרב השיב שעם ארבעה כבר תהי' מלחמה כבדה ומי יודע אם לא יתוספו עליהם בינתים עוד שוטרים וצריך לזה ישוב הדעת והתחילו לדיין מה לעשות, וכבר הי' זה באמצע הלילה.

בתוך כך, הראה ד' אותותיו משמים, סערה נוראה קמה ומטר סוחף ניתך ארצה, והרעמים והקולות והברקים המו ורעשו לאין קץ, והשוטרים הלכו משם לחפש סתרה מפני הגשם. אמר להם הרב, הגשם הזה ישועה לנו ואנחנו נלך ראשונה ונגסה לפרוץ קרש מן הגדר ואם לא נחזור עד עשרה רגעים, סימן שברחנו ותבואו אחרינו גם כן. הרב נחפז ללכת עם בנו ועם ר' חיים כ"ץ, ועלתה בידם לפרוץ הגדר ויצאו משם מלוכלכים בטיט ובגשם. לצערם שכחו גם את הדרך ותעו בדרכים וברחובות, עד שבקישויים רבים הגיע למקום מגורי הגוי.

מא. הבריחה מהבונקער אל הכפר

ר' חיים כ"ץ דפק על חלונו. הגוי בראותו את מכרו היהודי, ביקשו ללכת מכאן, כי כבר תלוי כמה גויים שהחביאו יהודים. ר' חיים אמר לו, שיתן לו מקום רק עד הבוקר. כשפתח הגוי פתחו, נדחקו אחרי ר' חיים, גם הרב ונפתלי, הגוי נבעת בראותו את שלשת היהודים, אבל הם הבטיחו לו שכר גדול, ורק שיחביאם עד הבוקר.

הגוי הובילם בחשכה אל עלית הרפת ואמר להם להתחבא בחבילות הקש, וכן עשו, ושכבו שם בפחד ובבעתה ללא זיז ממקומם. שמעו למטה קול משק מים גוולים, ונפשם יצאה להשקיט צמאונם הצורב את לשונם, אבל לא הרהבו לזיז ממקומם, והיו שם עד שבת ולא ירדו משם.

בשבת אחה"צ בא הגוי והביא להם לחם וחלב ונתן הרב לבנו, והוא בעצמו לא רצה לשתות, ותמיד התנהג לו כך, או שלא הי' כלום במאכל ובמשקה, או שהביאו דברים בלתי כשרים.

והנה בראשונה נתנו לו מטבע הגונה, שישתדל להתקשר עם שליחים להבריחם לרומניא. כן נתנו לו ממון שילך העירה, להודע אם יש לעשות דבר מה, להצלת בני ביתם שהוכנו למשלוח לבית השריפה, ואמרו לו למי ללכת בגרויס־וארדיין, אולי יעלה בידו לעשות דבר מה למען לפדותם בכסף מלא. הגוי עשה כדבריהם אבל לא הועיל כלום בגרויסוארדיין למען השבויים.

מב. צערו של הרב על הפסד תפילין

ביום א' בבוקר, לקח ר' חיים כ"ץ את התפילין של הרב להניחם, וקרע את הרצועה שכבר היתה קשורה פעמים, ועכשיו לא הי' עוד מקום לקשרה. הרב לא יכול להתאפק ופרץ בבכי ואמר, עוד מצוה אחת היתה בידי וגם זו הפסדתי עכשיו, ונאנח קשה והצטער מאוד, והשתקע בהרהורים נוגים ובעגמת נפש.

פתאום עלה הגוי העליתה ובא בחשאי אל הרב ואמר לו, הנה יש בידי איזה דבר יהודי שיהודי אחד נתן לי להטמין ואמר לי, שבאם אמצא אחרי המלחמה יהודי מבין, יתן לי בעדו ד' או ה' אלפים פענגעס (שם המטבע ההונגרית ולפי הערך אז, הי' חמש פענגע הדולאר).

הרב הבהילו להביא מיד, להראות לו מהו זה המטמון שבידו, הגוי ירד ושב מיד עם חבילה קטנה ומסרה להרב מבאבוב, שפתח לפתחה. להתפעלותו הרבה מצא בה זוג תפילין דרש"י גדולים ומהודרים ביופי צורתם ועיבודם, הבתים כהרצועות, והי' ניכר שנעשו ע"י סופר מומחה מפורסם, שעשאם לשום איזה אדם גדול.

שמחת הרב היתה לאין לשער, שהזמין לו השי"ת לקיים שוב מצות תפילין, בתפילין הכי מהודרים, ואמר לגוי אני מבטיחך שתבוא על שכרך בשלימות כשאבוא בשלו' לאראד.

מג. הבריחה לרומניא

בליל ששי הוליכם הגוי לשדה תבואה לא רחוק מכפר הסמוך לגבול, אחרי שנדבר עם המבריחים, להוליכם משם לעבר הגבול. מפאת איזה טעם המבריחים לא באו ונאלצו להשכיב נצמם בקמה הגבוהה, למען לא יודעו לאיש, ושכבו שם כל ליל שבת ויומו, והתפללו בשכיבה, מפחד לזיז אף זיז כל שהוא. בבוקר אחרי תפילתם בשכיבה, יצאה השמש בכל תקפה וחומה, ולהטה אותם ללא נשוא. פתאום התקדרו השמים בעבים וגשם סוחף ניתך ארצה, שהכה ללא חס על פניהם ועל גוום. כמעט רגע היו בגדיהם מלאים מים והביצה והטיט אופפם מסביב.

במוש"ק והגשם עדיין יורד עליהם, באו הגוים והובילום דרך שדות ויערות. הגויים העיצו בם לרוץ עלי אורח, למען להגיע למטרתם עוד בטרם

חצות, כי סכנה גדולה אם יאחרו, אבל נפתלי לא הי' יכול לרוץ עוד, עד שבקושי ותמרורים הגיעו לכפר פראגנד שעל הגבול ממש, בין הונגריא לרומניא, והיו מאושרים שכבר נמצאו באיזה מקום לנוח. היו מעונים ורעבים אבל לא הי' להם במה להחיות נפשם. עד שבא הגוי בעל הבית והביא להם פירות והזהירם להיות בכל השקט, כי למטה דרים הבלשים הרומנים ואם יחטפום יהי' גם הוא בסכנה, יע"כ לא רצה להחזיקם שם ויזדרזו ללכת משם. אחרי כמה בקשות הגיח אותם לפרוש, עד שבאו המבריחים והובילום שוב בכל הקושי והעינוי, עד שהגיעו עיפים ומעונים לאראד.

באראד היו יהודים שעסקו בהצלה במס"נ ושנים מהם היו ר' אברהם פייג וגיסו ר' מאטיל פארקאש. כשנכנסו אליו קיבל אותם בסבי"י ונתן להם בגדים יבשים, ועשה כל הפעולות להשיב את נפשם העיפה, מרוב יגון וצרות משונות. באראד היו גם עסקנים שמרי פעם שחטפו פליטים היו מוסרים עצמם לפדותם בכל חירוף נפש.

מטרת חפצו של הרב הי' להגיע לבוקארעשט, ששם הי' קיים קיבוץ גדול של יהודים ובתוכם הרבה פליטים. אולם הנסיעה שמה מאראד הי' ענין מאוד מסוכן. הבלשים חקרו ברכבות וכל מי שחשדוהו ליהודי שלחוהו לטרנסדניעסטער. שדות התעופה היו בידי הנאצים הגרמנים ימ"ש ואדם פרטי לא הי' יכול לטוס, רק יוצאים מן הכלל למטרות מסחר או עבודה, קיבלו רשיון מיוחד. השתדלנים פעלו רשיון כזה גם להרב על שם נכרי הנוסע לאיזו שליחות. רוב הנוסעים באוירון היו מן הגיסטפו ובעלי מלחמה והי' צורך להתראות כגוי גמור בכל מנהגיו. הי' חפצו לחזור על התפילה, אלקא דמאיר עיניא, אבל ירא שהגויים יראו שהוא מניע שפתיו. ועל כן עשה בערמה בשעת עישונו הסיגרעט, כשהיתה יד לנגד פיו, אמר בכל לב ונפש התפילה הזו. בכל הדרך נדמה לו שאחד הרוצחים מסתכל עליו ביותר מן הרגיל, אבל הרב התאפק לא להראות איזו השתנות, ברם כשירד הנאצי כהערמאנשטאט ונכנס אל המשרד ומיד יצאו כמה שוטרים ונגשו אל האוירון, הי' בפחד עצום שבאים לקחתו, אבל כשנכנסו ישבו על מקומם ולא שעו אליו כלל. אחרי כליון עינים ממש הגיע לבוקארעשט ומסר תעודתו וירד. שם כבר חיכה עליו העסקן הנאמן סאמי באהראוו, שהי' מפורסם בטובותיו הרבות ליהודים וגם היתה לו פרוטקציא גדולה אצל השרים, והוליכו אל הרב רובין מקומפאלונג ששמח לקראתו מאוד.

אחרי שהתישב האדמו"ר מבאבוב שליט"א בבוקארעשט, וגם קצת מזעף הימים המרים שעברו עליו, נודע לו שבחדשים האחרונים התקבצו בבוקארעשט, הרבה פליטים מהונגריא ומפולין, וחיו שם מפוזרים ומפורדים ללא כל ארגון נתי וחברתי, וכל אחד הי' חטיבה בפני עצמו, ללא תועלת כללית בו. במדה זו חיו שם גם הרבנים והת"ח שנמלטו שמה מארצות השכניות. אז נתועדו הרבנים הפליטים הללו והרב מבאבוב בתוכם, וארגנו ועד רבנים עם ועד הפועל ונשיאות והרב נבחר לנשיאות. בראש הועד עמד הרב רובין שהי' מצוין בעבודתו למען הפליטים ופעל הנחות וטובות להם אצל המיניסטריון. הרב ר' אשר שמואל כ"ץ הי' סגן נשיא ועסקן גדול. ר"א שפירא האדמו"ר מקיוויאשד, נבחר ליו"ר ועד הכשרות. הרב רש"א זעלטענרייך מטשאקאוא הי' יו"ר הועד לתקנת עגונות, שמשימתו הי' לעשות רשימות מדו"ח הפליטים והפליטות לטובת העגונות והעגונות, והרבו פעלים רבים וטובים בכל שדה פעילותם.

הרב רובין מקומפאלונג עשה הרבה בעניני הצלת הפליטים. התראה עם פקידי השלטונות שאסרו פליטים וחפצו להחזירם לגיסטאפו או לטראנסדניסטר והוא השתדל להוציאם. פעם אספו כמאה וחמשים פליטים שחטפו בגבול והיו בסכנה ופעל במטבע טובה שהביאו השוטרים את הפליטים לביהמ"ד שלו ושם הניחום לנפשם.

מג. מפעולות חרב בבוקארעשט ומפע בנו חקטן רבי נפתלי שליט"א לא"י. חמעשה בנ' אניות עם יהודים שחפלינו מקאנסטאנצא. רצח נורא מזעזע ע"י הנאצים ימ"ש בחמביעם אחת האניות.

ממפעלי אגודת הרבנים ההיא הי' גם כן לקבץ בחורים פליטים והושיבום בבית מדרש גדול ונתנו להם כל סיפוקם, רק ישבו בהתמדה על התורה, ומינו לר"מ את הרב מביבולאר, חתנו של הרב מריסקיוא שליט"א. הרבנים התאמצו לקבץ כספים אצל יהודי העיר, למען לא יחסר לבחורים שום דבר ויתמסרו ללימודם בלב ובנפש.

שוב הביגו הרבנים האלו שכשיעברו נגעי ופגעי המלחמה, יתחיל ענין של היתר עגונות ועגונים, שתהי' התעודה הכי קשה לרבנים, על כן הושיבו ועד של רבנים שהיתה תעודתו לקבץ כל פרטי ידיעות מכל פליט ופליט, מה שידעו על הרוגים ונשרפים, כל החקירות והדרישות נכתבו בספר גדול, שהועיל אח"כ הרבה לשמש חומר חשוב להיתרן של מאות עגונות.

הרב שליט"א, שאילו הי' יורש את כסא אביו בשנים כתקנן, הרי הי' כמו אביו, מלך ישראל על רבואות יהודים, ועכשיו אחרי החורבן נשאר גלמוד ועזוב, לא רצה בשום אופן לתת אפילו חלק מזמנו, לרגשותיו ולעניניו הפרטיים, הוא השליך עצמו בכל לבו ובכל חושיו לתוך עבודה רבנית קשה, שלקחה שלל את כל זמנו וכוחותיו.

מלבד העבודות הנ"ל, התמסר הרב במיוחד לעבודת עזרה והצלה שהיתה אז התעודה הכי חשובה ומחייבת בחיי הגיטלים.

* * *

יוחק נא כאן לדיראון עולם מעשה רצח נורא מהגרמנים ימ"ש וזכרם לדור דורים. אחרי שבת הרב שליט"א שלשה שבועות בבוקארעסט נתן אל לבו שסוף כל סוף רומניא היא תחת שלטון הנאצים ימ"ש ומה שקיימים עוד יהודים שם הוא מפאת שהרומנים הגם מקבלי שוחד ורודפי שלמונים, וע"כ מצליחים היהודים לדחות את הגזירות בממון הרבה מזמן לזמן, אבל אין לדעת מה ילד יום, ומה גם שאלפי יהודים הובלו לטראנסדניעסטר להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה בחמס הנאצים ימ"ש. דאגת הרב לבנו נפתלי שנשאר לו, אכלה את לבו, והי' אדיר חפצו להביאו למקלט בטוח. אמו ואחיו ואחיותיו נשארו בבודאפעסט תחת הנאצים ודאג מאוד לשלומם ולגורלם, וכאב לו מאוד שאין בידו להושיעם.

בעת ההיא נודע בשערים שעלתה להם לראשי ארגוני היהודים להתפשר עם ראש הגיסטפו בבוקארעסט שהסכים בעד כסף תועפות לתת רשיון לשלש אניות עם כאלף יהודים לצאת מרומניא לקונסטנטינופל, וגם בהבטיחו להניח את האניות לעבור בשלום עד בירת טורקיא. מובן ששילמו הון רב לקבל מקום באחת האניות ולהיות מהמאושרים להיפטר במהרה מן המרצחים הנאצים. הרב מבאבוב שליט"א לא איחר אף רגע והשקיע מאמצים עצומים וגם פיזר כסף ומתנות להעסקנים עד שפעל שהכניסו את בנו לרשימת הנוסעים. הוא בעצמו לא רצה לנסוע משם כי לא יכול בשום אופן להשלים עם הדבר שהוא יציל עצמו לארץ בטוחה ואת אמו, אחיו ואחיותיו יעזוב לנפשם בסוהר. התקוה היתה חזקה בנפשו שעוד יתקרב הזמן ויעלה בידו באיזה אופן, לשחרר את אמו ואחיותיו ואת אחיו מבודאפעסט ולהביאם ג"כ לרומניא.

הרב מסר את בנו הקטן לידיו הנאמנות של מר פעסעל, יהודי מגארליץ וביקשו מאוד להשגיח עליו עד הגיעם לארה"ק.

כדאי לרשום כאן כשנפגש הרב מבאבוב באמריקא עם הרב רובין מקאמפאלונג נר"ו, הזכירו שהוא היה עד שמיעה כשהרב לקח אז פרידה מבנו הקטן ואמר לו בלב נשבר ועינים זולגות: בני מחמדי, זו הפעם השלישית בצרה הגדולה הזו שאנחנו לוקחים פרידה איש מאחיו. נפתלי, אני מבקשך, זכור נא תמיד מי אתה, מי אביך, מי זקנך. זכור נא תמיד את מקור הקדושה האדיר שמשם יצאת. אם השי"ת יצילני אהי' עוד עמך ואזכה לשדך אותך בשידוך הגון. ואם ח"ו לאו ואתה תהיה היחידי שנמלטת ממשפחתי, הרי אחריות גדולה וקדושה מוטלת עליך, וע"כ תיזהר נא מחברים רעים ותתמיד מאוד בלימודך, למען תישאר נטע שעשועים בגן באבוב לתפארת אביך וזקניך.

שלשת האניות שהגיסטפו נתנה לרשות היהודים היו אניות מפרש מיושנות, שכבר לא היתה להם תועלת בהן, והמסע בהן הי' מסוכן מכל הצדדים, אולם הנוסעים חשבו שמוטב ליסע אפילו באניות כאלו ורק להיחלץ מאימת המותה תחת הנאצים. את אלף הנוסעים לא רשמו כלל, אלא ציוו אותם להיכנס אל הספינה וכשנתמלאה מפה אל פה מבלי מקום אפילו לעמוד, צוו למלאות את השניה וכן את השלישית, והפליגו זו אחרי זו תחת דגל הצלב האדום. הספינה האחת „מארינא" שכנראה היתה היותר טובה התקדמה במסעה ועברה בשלום את הים השחור עד קונסטנטינופל. הספינה השניה „מעפקורא" עם 350 יהודים התפגרה במסעה ונכנסה לחלק ימה של בולגריא בחצות הלילה. והנה אימה חשכה נפלה על נוסעי הספינה בראותם אניה עם גיסטפו ועם כלבים מתקרבת אליהם. המרצחים התחילו מיד להמטיר עליהם פצצות וכדורים. תבערה נוראה פרצה בקרב האניה, הצעקות היו עד לב השמים. למאות קפצו אל הים אבל המרצחים שיסו בהם את כלביהם שהתרוצצו כמשתגעים בכל רחבי הים, והיו מלומדים לכך, והתנפלו בחמת אפם על כל השטים ודרסום ורמסום ונשכום במלתעותיהם עד שהטביעום. המרצחים הגרמנים ימ"ש בראותם שהספינה ששלהבות שריפתה האירו את כל האופק, עומדת לשקוע, והכלבים כבר גמרו את מלאכתם, שרקו לכלבים לחזור לספינתם וחזרו כולם אל החוף. הנאצים רצו לגמור רשעתם בחשכת ליל ולא להשאיר שריד שיעיד על תעלוליהם ובפרט שהאניה היתה תחת חסותה של ממשלת רומניא והצלב האדום. לשש נפשות עלתה להן להנצל מחמס הכלבים וחתרו בכל מאמצי כחם להתרחק ממקום התופת והרצח האיום.

האניה השלישית „בולבול" שבה נסע

נפתלי היתה הכי גרועה וזחלה לאט לאט. פתאום נדהמו כל נוסעיה בשמעם את נפץ הפצצות ובראותם במרחקי האופק את אחת האניות יורה להבות אש למרומי שחק והוא עולה באש כולה. הם הבינו מיד שזה מעשה הנאצים, ולא ידעו לשית עצות בנפשם אם לחזור או להמשיך את דרכם. פתאום ראו שרב החובל מתכונן להוריד דוגה קטנה אל הים ולברוח בה, שהרי ראה והשכיל שחברו בספינה שלפניו הושמד עם היהודים יחדיו. אבל כמה בחורים אמיצים תפסוהו מיד וקשרו אותו, ואמרו לו: גורלנו יהיה גם גורלך ומוטב שתטכס עצה שננצל כולנו. את הגה הספינה מסרו לפקיד הראשון והוא החל להטותה אל דרך אחרת שלא ליפול ליד הלסטים הנאצים. והנה קמה סערה חזקה שטלטלה את הספינה וסיכנה להפכה, והנוסעים נאלצו לקפוץ מצדה הימיני אל השמאלי ומן השמאלי אל הימיני למען להקל על הצד שנטה הימה. במקום להתקדם דחפה הסערה לאחורה שכמעט נשארו במקום אחד עד שמן השמים ריחמו עליהם והסערה קמה לדממה באור היום. מה גדלה הפתעתם בראותם את השטים על הים הנאבקים באחרית כחם להחזיק עצמם על המים. נערה אחת שהיתה קרובה אל הספינה כשהשליכו לה החבל כנראה אחזה איזה שבץ או סחרחורת ושקעה במצולות הים מבלי לעלות עוד. את החמשה הנותרים העלו על הספינה ואחרי שהשיבו את נפשם מסרו את נוראות הקורות אותם שסימרו שערות ראש, לשמע אכזריותם של חיתו טרף הנאצים הגרמנים וגם הרומנים ימש"ו לנצח. האניה המשיכה את דרכה וכל נוסעיה רעדו מפחד הנאצים שלא יהרגום כמו את הראשונים, אבל „הבולבא" עברה בשלום את ים בולגריא בקושי ולאטיות, והרוצחים לא התראו. אולם פחדו לרפיונה של הספינה שלא תחליף כח לשאתם עד קונטנטינופל. רב החובל החדש הודיעם שכבר מתקרבים הם ליבשת טורקיא. שמחו לשמוע שכבר יצאו מצפרני החיות הרעות, אבל היבשה שהתקרבו אליה היו הרדי עד תלולים ופראים ולא היה שם מקום לעגן ולעלות על היבשה. אחרי כמה שעות הופיע לפניהם משמר טורקי שהודיעם שאין כאן שום מקום לעגן ויסעו עד לקונסטנטי־נופל. נוסעי האניה ענו פה אחד שאינם רוצים בשום אופן להמשיך דרכם בים וכאן יעלו על ההרים עד שיגיעו לישוב. השומר הטורקי התרחק מהם ואחרי כמה שעות באו אליהם כמה ספינות קטנות והושיעום לעלות אל היבשה שהי' באמת איזה מדבר גדול ושומם. בקושי רב ובדרך ארוכה ורחוקה הגיעו לאיזה כפר והשומרים ציוו את הכפריים להביא להם מאכל ומשקה להחיות את נפשותיהם ואחר כך המשיכו את דרכם לקונסטנטינופל.

אין לשער את פחדו האיום של הרב בבוקארעסט בשמעו על אסונה של אחת האניות, ואין למסור בדברים את היללות והצעקות של ההורים והקרובים בהגיעתם השמועה המרה הזו וקינה והגה והי נשמע בכל בית ישראל ברומניא. הרב הלך בלי נוח ללא מצוא תנחומים לו והבן הזה היתה נחמתו האחרונה מכל מה שהי' לו. הסתפק אם מותר לו להניח תפילין כי הי' שיכור ומבולבל מצרות נפשו. ככה עברו עליו י"א יום קשים ומרים, עד שהגיעתהו הבשורה משויצריא שבנו נפתלי נמצא בא"י. נודע אחר כך שהכלב הנאצי בבוקארעסט אחרי שגבה את ההון הרב הודיע מיד לחבריו בבולגריא את המועד שהאניות יעברו דרך שם, וישתדלו להטביעם ולא להשאיר זכר ח"ו. כנראה לא רצו לעשות מעשה רשעתם לעיני השמש ורק בחשכת הלילה ועל כן לא נגעו לרעה בספינה שבה הי' ר' נפתלי נר"ו.

מד. עזרת הפליטים מטראנסדניעסטר

בימים ההם החלו לשוב מטרנסדניעסטר פליטי יהודי רומניא שנשלחו לשם ע"י הנאצים הרומאנים, ימ"ש. הרבה מהם נהרגו, הרבה מתו ברעב ובחלאים קשים. אלה ששבו עכשיו לבתיהם, היו רצוצים ושבורים בגופם ובנפשם. בתוכם היו גם הרבה אלמנות רבנים ות"ח שנהרגו ושמתו ולא הי' להן במה להחיות נפשן. האדמו"ר מבאבוב התמסר מיד גם לעבודת ההצלה הזו. לא נח ולא שבת עד שעשה לו רשימה שהכילה שמות ארבע מאות רבנים ואלמנות והתקשר עם מנהלי ה„ושאינט" ודרש מהם בשם אגודת הרבנים לתת מדי שבוע בשבוע לאגוה"ר סכום נכבד, לחלקו בין הרשומים בפתקא שלה.

כמנהג ה„ושאינט", התחילו לעשות לו קישויים ובראשית חפצו לדעת, מאין לו רשימה רבנית גדולה כזו, ואמרו שבראשונה יחקרו על אמיתותם של הרבנים דנן. הרב התייצב בחזקה ואמר, זכאים אתם לחקור ולקבוע, אם מי שהוא אינו מקבל בכפלים מכם, אבל לקבוע מי הוא רב ומי לא, הדבר הזה שייך אך ורק לסמכותה של אגודת הרבנים והרב הראשי שאפראן, ואין זה זכותם

של פקידים פרטיים להתערב בדברים כאלו. מנהלי ה״זשאינט״ נכנעו לתביעתו החזקה ועשו כרצונו.

בעת ההיא התאספו בבוקארעשט הרבה חולי ישראל מהפליטים, שהיו נתונים בצרה גדולה של חלאים ושל עזיבה לנפשם, באין מי דואג להם ולרפואתם. האדמו״ר מבאבוב שליט״א, התמסר גם למקצוע העזרה הזו.

מה. הצלת אם הרב ואחיו

אחר הפסח תש״ד כשברח הרב ובני ביתו לגרויס־וארדיין, חטפו סמוך לגרויסוארדיין את אמו ואת אחיו והובילום לפעסט. ר׳ יוסף מאיר מארין יעצם לעשות עצמם כמשוגעים והוא בעצמו ידע לעשות זאת בכל השלמות כשנתפס פעם לבלשת, וניסוהו בכל הנסיונות ועמד בהם, ובכל זאת לא האמינו לו ושלחוהו לבית חולים של חולי רוח לבדקו. הרופא הראשי שם מגדולי הרופאים, בדקו כמה פעמים ואמר לו, אתה עושה עצמך כמטורף כי עצביך בריאים וחזקים. ר״מ לא נתפעל כלל והחזיק בשגעונו, עד שהרופא בעצמו נתבלבל ואמר לו פעם, אי אפשר לי להאמין שאני טועה במשפטי הגם שמראה שגעונך הוא כל כך בדיוק. אולם היות והדבר נחוץ לי לחקירות המדעיות, אני מבטיחך שלא אגלה סודך למשטרה ואחזיק אותך כאן, רק שתודה לי על האמת. ר״מ המשיך להשתגע, אולם בלילה נכנס אצלו ואמר לו, הצדק אתך, איני משוגע וחפצי רק להינצל. אולם היות ואני מכיר בך שהנך בר סמכא, על כן אני מציע לך לתת הסכמתך על כמה יהודים שיביאו למשפטך שהנם משוגעים ותקבל בעד זה סכומים עצומים. הרופא הסכים ובאופן זה ניצולו הרבה יהודים והחזיקום בסוהר כמשוגעים וישבו שם כעשר חדשים.

יזכרו נא לטובה, הב׳ יצחק גרינפעלד הי״ד ויבלח״ט, אחיו חיים בער, בני ר׳ שלום סופר ע״ה מפעסט, שסכנו את נפשם בכל יום ויום להביא להם אוכל לבית הסוהר. כידוע שעצם ההליכה ליהודי ברחובות פעסט בעת ההיא, הי׳ ממש סכנת מות על כל פסיעה ופסיעה.

בהגיע הרב בשלו׳ לבוקארעסט, היתה תמיד מחשבתו על אמו ועל אחיו שהיו נתונים במאסר בפעסט בתנאים קשים, וכל עזרתם היתה, מה שאחותיו תחי׳, האחת כלת הרה״צ רבי ישעי׳ מטשעכאוו זצ״ל, הי״ד (כעת אשת ר׳ חיים פערלמאן נ״י), והשני׳ (כעת הרבנית מסערעניטש), חיו בפעסט כגויות והשתדלו בכל כוחותיהן להציל את אמן ואחיהן, הרב מפאקשעוויץ.

השלטון ההונגרי הנאצי התנהג עם כל יהודי שניתן במאסר, לשלחו למקום ריכוז בפעסט, וכשהי׳ מתאסף מחנה גדול שלחום לאוישוויץ, ופעלו ע״י העסקן ר׳ יוסף מאיר מארין, שהשתדל אצל הפראקוראטור בכסף תועפות, שיעשה בכל פעם אשמה חדשה נגד הרבנית תחי׳ ונגד בנה, הרב מפאשקעוויץ, כדי להשאירם בבית הסוהר לחקירות נוספות ולא ישלחום למקום הריכוז. כן הוסיפו כל פעם אשמות שונות. פעם, שמצאו אצלם דולארים ופעם שמצאו אצלם כתבים מזוייפים וכדומה, וככלות כל האשמות, יעצם ר׳ יוסף מאיר לעשות עצמם כמשוגעים כנ״ל. לכל הפעולות והשתדלויות האלו הי׳ נחוץ שהרב ישלח סכום עצום לפעסט, שלא הי׳ אז בידו.

הרב נזכר מידידו ר׳ חיים ישראל אייז ע״ה בצירין, העומד בצירין לנס ולמופת בהצלת ישראל, ורצה לקראו בטיליפון ולבקשו על זה, אבל הודיעוהו שכל קריאה מבוקארעשט עוברת דרך הגיסטפו ומסוכנת מאוד. והנה אחד מידידי הרב, מתושבי בוקארעשט, ר׳ יצחק מאיר לוסטיג הנמצא כעת באה״ק, הי׳ לו הכירות עם פקיד במשרד הדואר, שתפקידו הי׳ להודיע להגיסטפו על כל שיחה טלפונית למדינה אחרת, כדי שישמעו מה שמדברים, ובכן עלה להרב ע״י התקשרות זו לפעול אצל הפקיד שלא יודיע להגיסטפו, ובאופן זה קרא את ר׳ חיים ישראל אייז ע״ה, וביקשו לשלוח כסף להצלת אמו ואחיו וכן עשה.

כשקיבל האדמו״ר מבאבוב את הכסף מצירין, התקשר עם גיסטפו אחד להוליך המעות לאחותו. הגיסטפו שאלו ואיך אדע איזו אשה היא. הרב נזכר שבבית אביו הי׳ השמש ר׳ יואל אדלער הי״ד, ששימש ארבעים שנה, והוא גידל את כל הילדים ונהרג בבאבוב. אמר לו הרב, אם תשאל את האשה מי שימש בבית אביה וגידל הילדים, ותאמר, יואל אדלער, או תדע לתת לה הכסף.

הגיסטאפו הוציא אל הפועל את שליחותו בשלימות, ובממון זה הי׳ לאמו עזרה גדולה. וכן בכל הכספים ששלחו מחוץ לארץ היתה בהם תועלת עצומה להצלת נפשות.

גם גיסו, הרב הצדיק רבי יעקב ישראל טוזערסקי שליט״א, האדמו״ר ממילוואקי, וגם הרב ר״א ערנבערג נ״י, השתדלו לאסוף כסף מאנ״ש ומועד העזרה, ושלחוהו אליו בגלגולים רבים וקשים, עד שהגיעו לבודאפעסט.

* * *

כשנכנסו הרוסים לרומניא, פנה האדמו״ר שליט״א אל יהודים הסוחרים עם הרוסים, להשתדל עבורו שיוכל לבוא לבודאפעסט, כי נפוצה השמועה שכבר הגיעו הרוסים לפעסט וכבשו חלק מן העיר, והמלחמה עם הנאצים היתה שם כבדה מבית לבית ומחצר לחצר, והי׳ אדיר חפצו של הרב לבוא לפעסט בשביל בני ביתו, אבל לא נמצאו עדיין הקשרים הנכונים, לקבל רשיון נסיעה כזה.

יום אחד בא פתאום אחיו, ר' יחזקאל דוד הרב מפאקשאוויץ, מפעסט, ויספר כי היתה מלחמה כבדה בפלך ששם בית הסוהר, והרוסים התריבו את כל הבנינים והוא ברח משם בתוך הירדות והאש הכי איומות, ומסר ענינים נוראים בדבר יסוריו במשך עשרה חדשים והי' שבור ורצוץ בכל אבריו, ולא הי' ביכולת לשבת על כסא מרוב יסורים, ורק לישכב על הקרקע. ר' יחזקאל דוד מסר עובדות מחרידות מחיי שארית הפליטה בבודאפעסט. המתים ברעב וההרוגים ע"י הנאצים מושלכים ברחובות העיר בכל הגיזול. החיים, חיים ברעב ובצמא, חולים ואנושים במחלות קשות ובלכלוך ורפש, מחוסר מים להתרחץ, וגם אמם ואחותם נמצאות שם בעוני ההוא.

בשמוע הרב את כל סיפורי אחיו קרא ואמר, מחויב אני לעשות כל מה שבכוחותי להציל את אמי. בקישורים רבים מצא יהודי סוחר שהציבו לפני פקיד רוסי גבוה, והבטיח לו הון רב, אם יקח אותו לפעסט.

מז. מסע הרב לבודאפעסט

הרוסי אמר לו, את איש פרטי אסור לי לקחת במכוניתי, אבל הנני מוכן לקחתך אם תלבש בגדי צבא כפקיד רוסי, אבל אם יתפסוך הי' נכון שיהרגוך כמרגל. השיב הרב, זאת הפעם שמזדמן לי לקיים מצות כיבוד אם במסירות נפש, מוכן אני לקיים מצוה זו ויעבור עלי מה. הרוסי אמר אל הרב, הראה נא לי איך אתה צועד. הרב צעד כמה צעדים כמו איש חיל. הרוסי אמר, הנך צועד כמו חיילי גרמניא ויכירו מיד שאינך משתייך לצבא הרוסי, ואני ירא לקחתך.

בינתים הגיעה הבשורה הרעה שהנאצים התברו ודחפו את הרוסים בחזרה ושוב חפפו יהודים והרגום. הרב הי' בחרדה עצומה לאמו ולאחותו. למחרת נסע לאראד וידידו ר' אברהם פייג קישרהו עם קצין צבא רוסי יהודי, שהסכים בעד הסכום של שלשה וחצי מליון לעי, בערך המש מאות דולר, להוביל את הרב במכונית משא לבודאפעסט, וגם לחזור עם מכונית מלאה אנשים משם.

* * *

לפני נסיעתו לבודפעסט לקח הרב ברכת פרידה מתבריו בעד הרבנים, ואמר להם שהוא נוסע אל המערכה. באותו מעמד הי' הרב הגה"צ רבי אלעזר שפירא שליט"א, אב"ד ואדמו"ר קיוויאשד, כעת בברוקלין, שבשמעו דברי הרב קפץ בהתרגשות ואמר לו, למעה"ש הנני מבקשכם הרב מבאבוב, שתדרשו לדעת מה שלום אשתי ושתי בנותי ותביאון הנה. גם הרה"ג ר' אשר שמואל כ"ץ שליט"א, אב"ד דזשיבוי, כעת במאנטריאל, מחברי הועד, ביקשוהו ג"כ שישתדל לראות את חותנו ובני ביתו, את הרב הגאון ר' אברהם שלמה כ"ץ שליט"א, אב"ד ריסקאוא, כעת אב"ד קרית יואל, ולהביאם לרומניא.

הרב נכנס להיפרד גם מהאדמו"ר ר' חיים מאיר האבער שליט"א מויזשניץ שחיבקו באהבה ואמר לו, מה זה אתכם שאתם מסכנים שוב את נפשכם שהצלתם בקושי רב. הרב ענה, הגיע הזמן להציל את אמי תחי' וכיבוד אב ואם היא מהחמורות שבתמורות.

האדמו"ר התיישב היות והוא נוסע לעיר המוטלת בכפן הכי גורא, עכ"פ צריך להביא עמו דברי מזון. נכנס מיד לאופה באראד וביקש כל הביכורות שיש לו, ולא הי' לו רק שמונים ושני שקים קמח, ולקח הכל. נכנס כמו כן לאטליז של עופות ולקח כל האווזים והעופות שהיו שם שחוטים, ולקח הכל, אל מכונית המשא ונסעו כל היום וכל הלילה, באשמורת הבוקר הגיעו לבודאפעסט. המלחמה שם היתה עדיין בכל תקפה, העיר פעסט היתה ביד הרוסים, וחצי העיר השני, בודא, הי' עדיין ביד הנאצים ונפץ הפצצות והכדורים נשמע בכל רגע.

המאיור הרוסי עשה להרב כתב שהוא מומחה לעגרות ומוליכו עמו להיות המבין שלו בקנין עורות לצבא, וככה הי' יכול לנסוע עמו ביותר בטחה. בהגיעו לפעסט הי' ידוע לו מקום אמו ואחותו ומיהר לנסוע אליהן. השמחה היתה לאין לשער, ואמו שאלתהו כמה פעמים, האמנם אתה זה בני שלמה'לע, כי לא האמינה לראותו עוד חיים.

מז. המצב האיום בבודפעסט אחרי השחרור

אחותו ברכה תחי', כעת הרבנית מסערעטש, מסרה לו בדבר הרעב הנורא הממית בכל יום למאות יהודים ר"ל, והוא השונא הנאצי מספר. ב. אחותו מסרה לו שאתמול בשאמם נתעלפה, היא בעצמה קנתה בעד טבעת זהבה, מעט סוכר להחיות נפשה ונפש אמה. הרב אמר ב"ה הבאתי מכל טוב ומיהר אל מכוניתו והכניס שק מלא ככרות ואמר, הא לכן כמה שאתן חפצות.

במצב ההוא שלא הי' לא אור ולא חום, לא לחם ולא מים ולא כל דבר להחיות נפש, אין למסור במלים, שק כזה עם לחם ומה גם בשר העופות, מה זה הי' משמע להם. בעלת הבית הנכרית, בראותה את שק הלחם, מיהרה אל חדרה ושבה מיד עם תיבה מלאה תכשיטים, ואמרה להרב, קח לך כל זה בעד עשרה ככרות שתתן לי. הרב ענה לה איני סוחר עם לחם, הא לך לחם אחד והזהב קחי לך בחזרה. ישנם בעיר זו למאות ממכרי, המתים ברעב ואתן לכל אחד ככר אחד להחיות נפש.

מח. כבר אחד לקובר מת מצוה

אמו אמרה לו, יהודים שנהרגו ע"י הנאצים ימ"ש, מוטלים בחוצות כנבלות וכדומן ממש, ואין קובר מרוב חלישות. צוה להכריז בחוץ, שכל מי שיקבר מת אחד, יקבל ככר אחד.

דברי אמו עשו על הרב רושם כביר, נזכר שר' חיים ראטה נ"י, הוא גבאי דחברה קדישא בעיר גדולה זו, והתיישב ללכת אליו ולדבר עמו בדבר קיבור המתים. הרב פנה ללכת לרבע היהודי ששם הי' הגיטו ושם דר ר' חיים ראטה. המחזה ברחובות שנתגלה לעיני הרב, הרהימהו לזועה. הי' נדמה לו שנמצא בשדה קטל, אחרי השחיטה הכי איומה. בעברו רחוב קאזינצי, הרחוב של בית הכנסת הראשי, שכבו שם המתים וההרוגים למאות. המסעדה היתה מלאה מתים. בגין המקוה הי' מלא מפה לפה עם מתים ברעב ובחלאים שונים והרוגים מהפצצות ומהנאצים, היו מסודרים שם אחד על רעהו מהקרקע ועד שמי קורה, כמו עצים בדיר. אצל ה"טעמפעל דוהאן" מגה שלשים מתים מוטלים על המדרכה. פגש שני אנשים שהתקשו במשיכת עגלת חורף ועליה מת. הרב שאלם לאן הם הולכים ואמרו לו שאשה אחת חולה מאוד נמצאה בחדר אחד עם המת הזה, המוטל שם זה כמה ימים, וריחו המבאיש עולה באפה ועלול להרגה וגם רמה נהיתה בו, על כן חסו על האשה ומוציאים את המת להשכיבו ברחוב אל שאר המתים.

הרב מבאבוב נתפעל לראות שני יהודים שאין בהם כח לזוז זיז כל שהוא מחלישות הכפן, והם מטפלים בשארית כוחם, לעשות טובה לאשה חולה. הרב נתן להם בשכרם ככר אחד וראה שלחייהם נתאדמו מהתרגשות ומשמחה רבה, ולא האמינו למראה עיניהם, לראות ככר שלם שלא ראו זה חדשים רבים.

בהגיע הרב לבית ר' חיים ראטה, מצא שם מנין שמתפללים, כי ישב שבעה ר"ל. הרב נתרגש מאוד בראותו מנין של יהודים עסוקים בתפלה וענה ואמר: הרחובות מלאים מתי מצוה, האם אין יותר מצוה להתעסק בהם מאשר בתפלה.

מט. מתים קוברים מתים

ר' חיים ראטה נתפעל מאוד, בהכירו את האורח שהוא האדמו"ר מבאבוב, וענה לו השמע מעודו שמתים יקברו מתים. יתבונן נא בפני המתפללים כאן ויראה שהנם יותר מתים מאשר חיים. בכל שבוע מתים כאן, בערך ק"ן יהודים מרעב וחולי, ואנחנו הולכים בשארית כוחותינו ומקברים את שמתו מחדש, ואנחנו יהודים חלשים וגועים ברעב ובחסר כל, ולקבר את כל המתים, הרי נחוץ לחיל גדול של קברנים. אלה שיש להם עוד כח, משברים רהיטים וכלי עץ, להעלות איזו אש, לחמם בה שלג וכפור, להכניס דבר מה לפיהם. בקושי גדול סדרנו איזה בית תבשיל, שיש שם קצת פולים ועדשים ומבשלים מין מרק, ולאלפים עומדים בשורה בחוץ, לקבל מעט מרק, ואין לנו שום עצה.

ר' חיים שאל אח"כ את הרב, מדוע היהודים בעולם החפשי אינם באים להצילנו. אמר הרב שיש לכנס אסיפה מראשי הקהלה שנשארו, ויתנו לו מכתב אל ה"דזשאינט" בבוקארעשט. ר' חיים ראטה התקשר מיד עם ראש היהודים בהונגריא, הרב הגאון ר' שמואל זיינוויל כהנא פראנקיל ע"ה, נפטר בברוקלין, שנמצא כל הזמן בבודאפעסט, והסכים לקרא אסיפה עוד בו ביום לאחה"צ. הנאספים לכינוס זה רצו לדעת מן הרב הרבה פרטים בעניינים שונים, וכן אם אפשר ליסע ולבוא. כמה שאלוהו היכן הם היהודים עסקני הכלל בכל העולם ששמעו ע"ד יסורינו הקשים ואין מי שיבוא לעזרתנו. הרב הסביר, שבאמת אין שום קשר עם העולם הגדול, ואי אפשר לבוא ולצאת, והוא בעצמו בא במסירות נפש ממש להציל את אמו, ומובן שפקידי ה"זשאינט" אינם בעלי מסירות נפש כזו, שיחרפו את נפשם לבוא למקומות המסוכנים, להביא עזרה כמעט. ובאמת מפי כל המעשים והעובדות ידוע לנו, שכל מעשה הצלה שנעשה, נעשה רק במסירות נפשם של יחידים. החברות והארגונים הגדולים לא רק שלא עזרו, אלא גם דחו כל עניין עזרה והצלה, פשוט משום שלא רצו להאמין, שישנם נאצים בעולם ההורגים יהודים, והיו מוכנים תמיד להאמין יותר לגוים מאשר ליהודים עצמם.

סו"ד החליטו בכינוס ההוא לדאוג לפרסום בכל העולם, ע"ד המצב הנורא והאיום ליהודי הונגריא, ובקשו מהרב, שהוא יהי' המוליך את מכתבם ואת קולם, לעולם הגדול דרך בוקארעשט.

נ. הרב מחפש רבנים רעבים

הרב הלך אח"כ לבקש את הרב הגאון המפורסם ר' אברהם שלמה כ"ץ שליט"א מריסקאווא. אחרי חיפוש מעט מצא את דירתו ונכנס אליו. כשראהו אחזתו אימה לראותו שוב במצב איום כזה, צנום ורזה ושחור כפחם. דירתו היתה כמעט חרבה. כל זגוגיות החלונות נשתברו מרעמי התותחים וניתוזי הפצצות ומחמת הקור הוכרחו לסתום את החלונות בקרשים ובסמרטוטים, והי' ממילא חושך אפילה בכל החדרים, עד שכמעט לא ראו איש את אחיו. הרב מריסקאווא שאלו, מי אתם, השיב לו, אני הרב מבאבוב. אמר לו הכבודך באמת הוא הרב מבאבוב והיכן הי' והיכן ניצל. האדמו"ר מבאבוב השיב לו, אני בא מרומניא, ומביא לו ברכה מחתנו הרב מזשיבוי, ר' אשר שמואל שליט"א, וגם ברכה

מחתנו השני, הרב מביבלאר שליט"א, והוא ראש ישיבה שם עם שמונים בחורים. הוא רב שם והוא בריא אולם עם ארבעה בניו. הרב מריסקווא ענהו בתמהון, והן רק שלשה יש לו. אמר הרב אני בעצמי הייתי הסנדק אצל בנו הרביעי. הרב מריסקווא לא ידע בכלל שחתנו הזה עברו עליו הרבה יסורים בטרנסדינסטר עד ששב בשלום.

הרב מריסקאווא שמח מאוד והראהו על בנו יוסף נ"י, המונח בחולי ירקון וברעבון גדול. השיב הרב, עוד היום אקחכם לאראר, ויאכל וישתה וישיב את נפשו. הרב מריסקאווא קפץ בשמחה רבה, ואמר הן אתם הנכם המציל שלנו, אבל איני יודע איך אצא מכאן, אני כהן ועל המדרגות מוטלים מתים ולא יצאתי בשביל זה כל הזמן.

האדמו"ר מבאבוב נכנס אח"כ למצא את הרבנית מקויואשד, וגם פה הי' חושך אפלה בבית, וישבו אצלה על הרצפה המון נשים והתאמצו להבעיר בתנור קטן כמה גסרים דקים שהי' להן, להתחמם מעט. הרב שאל מי היא הרבנית מקויואשד, והראו לו על אשה אחת שם. אמר לה הרב, באתי לקחת אותה אל בעלה לבוקארעסט. הרבנית קפצה ממקומה בחפזון וקראה, האם זה אמת שבעלי חי ופג לבה ולא האמינה. הרב אמר לה שתקח את חפציה ותלך עם בנותיה לבית אמו, ובלילה יסעו כולם לאראר. היא שאלה עוד, אם לא שמע מבנה צבי אלימלך הי"ד. הרב שתק ולא רצה להודיע לה שבנה נהרג מהנאצים ימ"ש, בעברו את הגבול.

נא. הכת שומעת לקול אביה בחלום

דאגה רבה גרמה לו להרב, אחותו רבקה, שהיתה מתחבאית בכפר אחד עם שני ילדי', והכפר ההוא נמצא באמצע המערכה, בין הנאצים ובין הרוסים, אבל הי' שם מה לאכול, הרב רצה דווקא, לקחתה עמו לבוקארעשט. באותו יום שבא הרב לקחת את אמו, הגיע מכתב ממנה לאמה, שתמהר לבוא אליה אל הכפר, כי יותר טוב שם מאשר בעיר, כי יכלו לקנות שם לחם מן הרוסים. הרב ואמו שמחו מאוד לקבלת מכתב זה, להודע ממנו היכן נמצאה, וביקש מיד מאת הפקיד הרוסי שישאר עוד יום או יומים בבודפעסט, עד שיביא גם את אחותו. הפקיד לא רצה בשום אופן, כי הי' בפחד שמא יתגברו הנאצים וידחפו בחזרה את הרוסים וישבו אותו ואת המכונית (הטראק) שלו. הרב הבטיח לו מליון לעי יותר, וכשסירב, הבטיח לו סכום עצום ולא רצה לשמוע מכלום, רק לחזור לבוקארעשט. נפש הרב ואמו היתה עגומה מאוד, כי דאגו מאוד לרבקה ולבניה, ולא ידעו לשית עצות בנפשם.

בעמדם כך נבוכים בדאגתם והנה פתאום רבקה ושני ילדיה עומדת לפניהם, ולא האמינו למראה עיניהם. היא סיפרה להם שבלילה הזה הי' לה חלום נורא, והנה אביה הקיצה משנתה ואמר לה, קחי שני בניך וסעי לאמך. הנסיעה היתה קשה מאוד, לסבב כשלשים קילומטרים בתחום הרוסים ולעבור הנהר דאנוי ע"י מעברה, כי הגשר הופצץ על ידי הנאצים ימ"ש. החלום הפעים את לבה ולא חשבה הרבה ולקחה בניה ובאה. והי' ביאתה בעתה ובזמנה, כי בעוד שעה החליט הרוסי לחזור ולא להמתין בשום אופן.

(חסידי באבוב מספרים עוד חלום אחד מענין.

בהיות הרבנית מבאבוב, אשת האדמו"ר מהרב"צ זצ"ל, בסוהר בפעסט עם בנה הרב מפאקשאווין, חלמו שניהם חלום אחד בלילה ההוא שלפני שחרורם, והיינו שבא אליהם בחלום, הרה"צ רבי שלו' הלוי האזענפעלד זצ"ל, אב"ד קאמינקא, דודו של מהרב"צ, ובישרם שלמחר ישתחררו שניהם מבית הסוהר.

כשהובלו אח"כ לטיול היומי בחצר בית הסוהר סחור סחור, מסרו זה לזו ע"ד החלום שחלם כל אחד והי' בעיניהם לפלא, ואמנם למחרת פרצו הרוסים לגוף ההוא ושרפו את בית הסוהר והשבויים נמלטו על נפשותיהם.

יש לציין שרבי שלום הי' איש צדיק ובעל מדרגות גבוהות).

בנסעם הביתה היתה תחנתם הראשונה באראד ותומ"י החיו יהודי אראד את נפשות הנצולים, והרחיצום והאכילום והלבישום, ונתנו להם רפואות שונות, והפיחו בהם רוח חיים חדשה. אחרי יומיים המשיכו את דרכם לבוקארעסט.

נב. הצלת בחור בסם יקר המציאות והשתדלות למען שרידי פולין יהודי מציל ילדים בלבוש כומר

בבוקארעשט נמצא אז הרב מבאנילוב מגולי סטראנדזשענסטער, בנו של הרב הגאון מפראבישטש והי' לו בחור מושלם שנחלה בטובערקולוז בשדרתו ר"ל, והתענה בבית החולים במצב מיואש. מעי הרב המו לבן ידיד. הזה. בארה"ב המציאו רפואה בדוקה לזה הנקראת, פענסילין, אבל היא בתכלית היוקר. לרפואת הבחור הי' נתון י"ב זגוגיות מסם זה, ופירושו הי' הון עצום.

והנה נודע לו להרב מבאבוב שהדיליגציא הצבאית האנגלית יש לה סכום ידוע מפענסילין. הוא אירגן מיד משלחת רבנית ועמדו לפני ראש הדיליגציא בבקשתם הדחופה, לתת להם מהסם מרפא זה, שהיות ואחד מרבניהם הגדולים, הוא חולה אנוש וזקוק לו מאוד. לאישור דבריהם מסרו לו כתב תעודה מבית החולים. ראש הדיליגציא הצבאית ענה להם, שכל מה שיש להם, הוא רק בשביל החיילים ואין בידו לתת לחולה פרטי. ענה הרב ואמר, אין לראות את היהודים כבני אדם פרטיים, כי עוללו לנו הרבה יותר מאשר לכל אומה ולשון. הגרמנים הנאצים לא הסתכלו עלינו כפרטיים אלא כאשמים במלחמה

נגדם, על כן גם כבודו יחשבם כשבויי מלחמה. הקולונל אמר להם, שבכל רצונו הטוב, אף אם יפעול כיוצא מן הכלל, אינו יכול לתת יותר משלש זגוגיות. אמר הרב, טוב מאוד, אנחנו נגסה עוד במקומות אחרים, ואם יחסרו לנו אותן השלש ניקחן ממך, ונפרדו ממנו בשלו"ט.

הרבנים עשו מגבית ברחובות קרי"ו וקבצו מעות מכל אשר מצאה ידם עד הסכום הכולל של ששה מליונים לע"י, כי שמעו שבשוק השחור אפשר לקנות גם פענסילין. בהרבה ממון קיבלו שמונה זגוגיות, ובית החולים עשה הזריקות. הרב בא שוב אל ראש הצבא וביקשו לתת לו ארבע החסרות. הפקיד שאלם, מאין הי' לכם השמונה, וסיפר לו הרב שקנו בשוק השחור בממון הרבה. הקולונל נתפלא יותן לו השאר, והבתור נתרפא.

* * *

אחרי תום החורבן הנורא ומפלת הנאצים ושרידי התופת יחידים שבו לפולין לחפש אחרי בני משפחתם ושריד רכושם, אירע לא פעם כשחזר איזה פליט לעירו או לכפר שלו, קמו עליו הגוצרים הפולנים והרגוהו וגמרו אומר ברשעתם לשרש אחרי כל הנשאר לבית יעקב. מובן שפליטים כאלו בכמה עיירות וכפרים היו בסכנה עצומה והתחבאו באופנים שונים עד שיצליחו לעזוב את פולין.

הרב מבאבוב עשה כל ההשתדלות שיארגנו משלחת „הצלב האדום" בפולניא, למען לאסוף פרטים מיהודים וילדים חבואים בפולין ומאלה שחזרו לשם ולהצילם מכף אויב וארור. הרב בעצמו הציע להשתתף במשלחת ההיא. כשנודע לו שראש „הצלב האדום" בבוקרעשט הוא כומר והוא איש טוב לכל, ביקש שיקבלהו לראיון לפניו. כשהופיע במשרדו מצאו הרב שהי' לבוש בבגדי גלחות. הרב בקשו לדבר עמו גרמנית כי אינו יודע רומנית. הכומר הסכים ושאלו לשמו. הרב אמר שהוא רב מפולין ושמו הלברשטאם. הגלח שאלו באידיש, אפשר שכבודך הוא נכד הרבי משינאווא וא"כ לא אשב בגילוי ראש. הרב נתפעל להתנהגותו והביט עליו בתמהון רב. הגלח אמר שמי יצחק באלדשטיין ואני חסיד שינאווא, וכן אבי הי' חסיד שינאווא, אבל כעת אני גלח וראש הצלב האדום ושמי פאטער ערווין. הרב שאלו, אם כן איכה זה נעשה לכומר. הגלח אמר לו, בביתי הכל הוא בתכלית שמירת המצות ואני כומר רק כאן במשרד הזה, וסיפר לו כל גלגולי סבותיו כפליט הונגריא עד שהגיע למשרה הזו להציל את עצמו. הוא מסר להרב שבמשך שבתו במשרדו היתה לו ההזדמנות להציל הרבה נפשות מישראל. ופעם נודע לו שכבר היו מוכנים כמה מאות ילדי ישראל לשלחם לאוישוויץ והוא חיבל תחבולות בחכמה ובתבונה והשתדל כמה פעמים אצל המיניסטר עד שעלתה לו לשלחם לשוויצריא.

הרב הציע לו אח"כ את משאלתו והוא הבטיח לו לעיין בדבר ולטכס עצה איך להוציאה לפועל.

נג. תעמולת הרב לברוח מארצות אדום

הגם שהאדמו"ר שליט"א מבאבוב ניהל עבודה רבה בעניני רבנות שונים וכן פעולת הצלה מסועפת בבוקארעשט, ולא נח יומם ולילה, לעשות למען חיזוק הנשארים בגשם ורוח, בכל זאת לא סח דעתו אף לרגע, מסכנת הימצאו תחת חסותם של הרוסים, שידעם למכביר מלעמבערג ששתה ומצה שם את קיבעת כוס מנהגיהם המפורסמים, הן בתפיסתם כל חנות, וכל תקבולת פרטית, וכל הנהלת החברות והקהלות, ובראש וראשונה, מלאכתם העיקרית, לעקור משרשה את הדת היהודית וגם לבצר חומת ברזל מסביב ארץ שליטתם, ללא יוצא או בא משם ולשם. הרב הבין שעיקר חובת כל יהודי, להשתדל בכל האפשר, להיעלם משם בעוד מועד.

הרב עורר על זה את חבריו הרבנים וכל מכריו ומסר להם, שהוא חי תחתיהם שתי שנים רצופות, משנת תרצ"ט עד תש"א, וראה והכיר את כל דרכיהם ובפרט מנהגם המקובל שבכל יום ויום, לשלוח כל הנחשד בעיניהם, אפילו באיזה פגם קטן, למרחקי סיביר, ארץ מאפליה וצלמות, אשר רוב באיה לא ישובון, שמשום כך יעצם להגיח כל מסחריהם ואפילו רכושם ולהינצל מכאן כל זמן שאפשר.

מפאת פעיליותו התת־קרקעית בהצלת משפחתו ופליטי פולין, הי' הרב ידוע לראשי ולמנהיגי יהודי רומניא. הרב הראשי שאפראן מבוקארעשט, כיבדו במיוחד והי' לו לעזר בהרבה ענייניו, ומה גם להיותו גם מראשי אגודת הרבנים של הפליטים, הרי הי' לו להרב פתח פתוח למשרדים הגבוהים. בעזר הרב שאפראן קיבל פאס דיפלומטי הגם שלא הי' אזרח רומניא מעולם, ופאס כזה הי' ענין חשוב, ובכל זאת לא יכול לקבל מהרוסים רשיון יציאה משם.

תעודות דיפלומטיות כאלו קיבלו גם הרב רובין מקומפאלונג והרב גלאזער מקלויזענבורג שהיו עסקנים נאמנים בימים ההם.

בינתים התחילו לחזור הפליטים מאוישוויץ וממחנות הריכוז שבאו לראות את ביתם ומולדתם ואלו קיבלו תעודות־רישפטריאציא לארצות שונות, כי הרבה מהפליטים הגם שהשתייכו לשם, רצו מיד לעזוב את רומניא, וללכת למחנות הפליטים שבאיזורי אמריקא ואנגליא, וע"כ הכריזו עצמם כאזרחי ארצות אחרות. על סמך זה קיבלו רשיון יציאה משם, ויום יום נמשכו משם מחנות־מחנות לטשיכוסלובקיא ולגרמניא ואיטליא וכו'.

הרב ניצל מיד את ההזדמנות, וסידר לו ניירות שהוא אזרח איטליא, וקיבל רשיון מהרוסים לחזור

לאיטליא. נסע מיד ליוגוסלביא ולבעלגראד. משם עלתה לו בטלטולים קשים לבוא עם אוירון צבאי, עד למחנה המעבר של הפליטים, סמוך לבארי באיטליה הדרומית.

נד. הידוש חסידות באבוב באיטליא

במחנה המעבר אצל בארי השתובבה הפקרות מפחידה. לשם התקבץ ערב רב מכל מיני פארטיזנים, פליטים מגרמניא ורוסיא, יהודים ולהבדיל ערלים מכל קצוי ארץ ובפרט נוראה היתה התנהגותם של הצעירים שלא נתחנכו קודם המלחמה כל צרכם וכמעט שנתפקרו לגמרי בימי הזעם מרוב צרות ותלאות. במצב מופקר ההוא קשה היתה על הרב הישיבה במחנה ההיא והתאמץ בפעולות שונות לעבור להתיישב בעיר הסמוכה בארי. לשמחתו הרבה נודע לו שדרים שם כמה יהודים ובתוכם ר׳ אלעזר אשכנזי נ״י.

בארי היא עיר של גויים מובהקת ללא בהמ״ד, ללא מקוה וללא כל דבר יהודי. הזמן הי׳ אז קרוב לר״ה, והרב דאג מאוד לקיום המצות התלויות בימים הללו. בינתים נאספו אליו בחורים יתומים ואברכים גלמודים שאבדו להם משפחותיהם והתגוררו מפוזרים במחנות שונים באיטליא. כשנודע להם שרבם חי וקים ונמצא בבארי, מיהרו כעל כנפי נשרים לבוא אליו לחסות בצלו. הרב ידע את אחד מקציני הצבא הבריטי שחנה בבארי וקיבל על ידו דירה נאה ומרווחת ששייכה מקודם לאחד מראשי הפשיסטים, אשר עם עצתונם של האנגלים ברחו בחרדה לנפשותיהם והצבא הבריטי לקח אל תחת פיקוחו את כל דירותיהם ופלטיהם וחילקום לאשר ישר בעיניהם. עם היכנסו של הרב לדירתו החדשה קבע מיד תפלה בציבור.

במחנות ההם נמצא מספר חשוב של בחורים ואברכים מחסידי באבוב, כמו, ר׳ ישראל בייגעל, ר׳ משה דוד מאנדעלבוים, ר׳ יעקב הירש זיגער, ר׳ וואלף שטיעל, ר׳ משה אפטערגוט, ר׳ יעקב קריעגער, ר׳ פנחס לעוויטא, ר׳ שמעון בלומנבערג, ר׳ משה פערלמאן, ר׳ מאיר הורוביץ ור׳ משה באכנער, נר״ו. הבשורה הזו החייתם, ומיהרו כולם לבארי להתפלל עם רבם שליט״א. היות ולא נמצא להם מחזורים, התפללו בעל פה עד כמה שזכרו. הרב מבאבוב כדרכו בקודש, הי׳ הבעל תפלה וגם הבעל תוקע בשופר שהביא עמו, וחסידיו שזכו לשמוע אחרי כמה שנים שוב את נעימות תפלות רבם, נמצאו במרומי ההתפעלות.

עוד קודם ר״ה ראה הרב שכבר יש לו עדה קדושה ההולכת וגדלה, וזקוקים לשו״ב, ובפרט שמאכלו של הרב הי׳ פשוט ויבש נקודים. חלב לא שתה, וממילא לא את החלב הקונדנסי ולא את החמאה שחילקה ה״אונרא״, ואת הבשר בודאי שלא אכל, וכן נהגו אנשי שלומו של קהלתו, וכמעט שנמצא בתענית מחוסר שו״ב הגון.

הרב נסע לרומא שהיתה שם עדה גדולה של יהודים פליטים, ומצא שם שו״ב ת״ח וירא״ש, וביקשו שיבוא עמו לבארי, ושם יחיה ממש עדה שלמה של יהודים. השו״ב אמר לו שזה כ״ח שנה שהוא בעל תוקע, ותקע אפילו במחנות הגרמנים, והיות וחושב שהרב בעצמו יתקע, על כן אין ביכלתו לבוא לבארי ולוותר על מנהגו הישן. הרב אמר לו שלמען להשביע את היהודים במאכלות כשרות הוא מוכן לוותר על התקיעות. הרב הוסיף ואמר לו, מובטחני שכוונת היהודים שיוכלו לאכול בשר כשר, יהי׳ חשוב בשמים ככוונות התקיעות. השו״ב הבטיח מיד לבוא. אולם בטרם נסיעתו נפגש עם אברך אחד מחסידי באבוב, שהתרעם עליו, היתכן שיקח מהרב את תקיעותיו, וע״כ נמנע השו״ב ולא בא, ונשארו יהודי בארי ללא בשר גם בר״ה ועיוה״כ.

לכבוד סוכות נתן הרב להעמיד סוכה גדולה על גג ביתו, ואז בא השוחט והי׳ שמחה גדולה בעדה ההיא. שכרו מיד חדר גדול לבית המדרש וחינכוהו בתורה ובתפלה.

בינתים התקשר הרב עם הרב א״א עהרענבערג וידידיו בארה״ב, שהמציאו לו מיד עזרה מהירה לכל תצרכתו.

נה. חסידות באבוב מתחדשת באנגליא

במשך הזמן קיבץ הרב חבורת נערים צעירים מיותמים שבאו שמה קרועים וערטילאים ושכחו כל עניני יהדות. הרב לקחם תחת חסותו והלבישם והנעילם ואמר להם להיות להם לאב ולפטרון, והטיב עמם ונפח בהם רוח יהדות חדשה והבחורים התקשרו בו כבאב גמור.

הבחורים האלו חיכו על רבם שנסע לכנסיה של אגודת ישראל בלונדון ומשם לארה״ב.

(מיד בהגיעו לארה״ב שלח להם ויזות והביאם לישיבתו לנוא יארק, אשר יסד מיד עם בואו. ואע״פ שהרב שליט״א הוא המביאם והוא המכניסם לארה״ב, בכל זאת אמר להם שיכולים להיכנס ללמוד בכל ישיבה שהם רוצים ואינם חייבים לו שום התחייבות שבעולם).

מסעו של האדמו״ר מבאבוב ללאנדאן, הראשון אחרי החורבן הנורא, נהפך למסע נצחונה של חסידות באבוב בבירת אנגליא. אך יצא יצא שמעו של הרב מהר״ש, הכוכב המזהיר החדש בשמי החסידות, ממלא מקום אביו הגדול באדמורי״ת וברבנות באבוב, החלו לנהור אליו המונים מחסידי ומעריצי באבוב, הן מגרי ארץ אנגליא, והן מאשר נמלטו שמה בשנים האחרונות. האנשים האלו צבאו על דלתותיו ועל שלחנותיו, ונפשם יצאה בהאזינם שוב לאותה נעימות זמירות התפילות, ומדברות חן שיחותיו, יוצאים מפי רבם הזה, כמו שהורגלו לשמוע מעולם מאבותיו הקדושים, מייסדי ומנהיגי חסידות באבוב.

נו. מפעלי הרב בארה"ב

והנה הגם שחוג חסידיו הי' הלוך וגדל מיום ליום, החליט האדמו"ר מבאבוב, לבוא אל המנוחה ואל הנופש, בתוככי קיבוץ של יהודים וחסידים יותר גדול. הוא איוה למשכן לו את מטרפולין של ניו יאָרק, עיר גדולה לאלקים עם שני מליון יהודים (כ"י), ועוד שלשה בכל רחבי אמריקה, וביניהם קהל גדול של חסידי באבוב מאז ומעולם.

בבוא הרב מבאבוב לניו יארק, אחרי הכבוד העצום והקבלת פנים מגדולי רבני ואדמור"י ניו־יאָרק שנעשה לו, התיישב במעלה העיר, בבית אשר הכינו לו חסידיו, בית דירה עם בית המדרש, והתחיל לחדש כאן את המלוכה, מלכות חסידות באבוב, במלא היקיפה וגדלה.

מפעולותיו הראשונות של הרב, הי' יסוד ישיבת באבוב בעד בחורים פליטי הגולה, אשר שלח להם ויזות ע"י השתדלויות שונות בדמים יקרים, ותיכף עם הגיעם לכאן, סידרם בביתו באש"ל ושאר כל תצרכתם. הרב שליט"א מינה ראש ישיבה מפורסם לכתה הגבוהה ומלמדים חשובים לכתות הנמוכות, ועד מהרה ראו פרי טוב בעמלם, והנצנים נראו בארץ אמריקה, בחורי באבוב, בתלבשתם המסורתית ובמיזוג תורה וחסידות. חצר באבוב עוררה התפעלות עצומה בקרב יהודי נוא יארק רבתי ואפילו יהודים מתחדשים הרגישו טעם חדש, והעלו על זכרונם ממה שראו בבית אבותיהם בימי נעוריהם. בימי החג נראו מאות אנשים שצבאו על הבית עד שנעשה צר מהכיל ומלאו את הרחוב, ולפעמים שכרו אולם גדול שע"י ביהכ"נ שהי' ממולו. בעיני רבים מהם נראו דמעות, בשמעם את התפלות בשבתות ויו"ט, ורבים נשפעו ונתקרבו לסביבה זו, וביחוד הצטיינה משפחת פרידמאַן, שאביהם ר' איתמר ע"ה הי' מהלוחמים בעד קדושת השבת בשנים קדמוניות בנוא יאָרק, עד שרכש לו שם כפי כל "דר. שבת פרידמאַן", וזכה שכל בניו וחתניו ניניו ונכדיו שאפ"י שנולדו ונתגדלו כאן, זה כשלשה דורות, בכל זאת הם כולם שומרי תורה ומצות ותומכים במוסדות התורה והיהדות.

אחד מבניו ר' חיים משה פרידמאַן, סגן נשיא הישיבה, קנה בית גדול עבור הישיבה סמוך לביתו של האדמו"ר, להנציח זכרו של אביו, והוא עומד על משמרתו כל השנים הללו, ומסור בכל לבו ונפשו, והוא ואשתו אינם חוסכים שום עמל וטירחא לטובת הישיבה. כמו כן נתקרב מאד איש אמיד, בעל ביח"ר, ר' אליעזר גינזבורג, שהוקסם מאד מחצר באבוב, והוזיל מכיסו סכומים עצומים בעד הישיבה, עד שנבחר ונקרא להיות נשיא הישיבה. בפרט הצטיינו האחים קעניגסבערג, יהודים יראים וחרדים שאביהם עוד זכה להסתופף בצלו של הרה"ק מהרב"צ זצ"ל, הי"ד, ובניו ונכדיו היו מהידידים הכי נאמנים של בית באבוב, ואחד המיוחד ביניהם, ר' יהושע זליג, התמסר ביותר לסייע בהגירת הפלטים חסידי באבוב לארה"ב. ר' יהושע זעליג ע"ה שנפטר ביניתים הוריש את נאמנות עסקנותו לבאבוב לבנו העו"ד חיים מנחם קעניגסבערג.

עוד איש אחד יליד דושיקוב, ביבר עצום ונדיב לב, ר' אלימלך לאנדרי, נתפעל מאוד מאישיותו של האדמו"ר והתייצב לימינו בהחזקת הישיבה.

נז. פדיון שבויים

בראשית מעשיו באמריקה, נקט האדמו"ר שליט"א את הצעדים הראשונים, להביא ממחנות הפליטים בארץ הדמים, את האברכים שרידי החרב שהתרכזו במחנות שונות בגרמני', כמו פערנוואַלד, לאַנדס־בערג, פעלדאַפינג, האהענעמס וכדומה, ונעשו מאמצים גדולים להביאם לאמריקה עם משפחותיהם. עבודה זו דרשה ממון רב ולצורך זה יסד הרב כאן, ועד פדיון שבויים, והעמיד בתור יושב ראש את הגביר המפורסם, מר עבי אליעזר קרוזהאר. האדמו"ר לא נח ולא שקט להשיג עפידעיוויטס, ויזות, וכשיצא החוק של דר. פי. הצטרכו להשיג בעד כל אחד מי שיחתום שיקחם לבית דירתו. פרשה מיוחדת הי' עם האנשים שחזרו מרוסי' לפולין, ונשארו בפולין בעירום ובחוסר ומקום סכנה גדולה, כי אז התחילו עוד הפעם פוגרומים. אחדים עברו בחשאי את הגבול לצאת מפולין, אך נתפסו והוחזרו לפולין, ושום מדינה לא נתנה להם דריסת הרגל, עד שעלה ביד הרב להשיג בעבורם ויזות לוועגזועלא, כדי שע"ז יקבלו ויזות מעבר לצ'יכוסלובקיא ומשם לצרפת. שם יתעכבו עד שתהי' איזו אפשרות להביאם לארה"ב. לשם תפקיד זה שלח לפולין כבא כוחו, את ר' זלמן ברונגעער (שכבר הי' כאן), לסדר יציאת פולין זו.

אחרי בואו של האדמו"ר מבאבוב לארה"ב נשא את הרבנית הכבודה המושלמת בכל מדותיה מרת פריידא תחי' בת הרה"צ רבי ליבוש רובין האדמו"ר מטשעשינוב זצ"ל הנ"ל.

הרבנית מבאבוב שהולידה להרב בנים ובנות שליט"א, קובעת לה ברכה בפני עצמה, והיא אשת חיל מפורסמת במפעליה הכבירים לשגשוג ישיבות בני ציון ובכל עניני מעשי צדקה וחסד.

ברם תקופת הזהב בהתחדשות החסידות הזו, עם שלשלת מעשים גדולים ואדירים, חלה מאז העתיק הרב את משכנו לברוקלין, וביצר כאן את ישיבתו הגדולה "ישיבה ומתיבתא בני ציון", בקראנהייטס, שהיא כיום בית יוצר לתורה ולחסידות, ליותר מארבע מאות תלמידים, כ"י, מלבד המון סניפיה בערים ובארצות שונות.

עם התיישבות הרב בקראנהייסט, נוף מרוכז ביהודים, ובהם הרבה חסידי באבוב, נאלצה קהלת באבוב לפתוח בית המדרש גדול עם מקוה, וגם קנו מגרש רחב ידים ובנו בנין גדול ומפואר בשביל הישיבה, גם מצויד באולם אוכל ובית תבשיל לכמה מאות תלמידים כ"י, וכן יצרו כל המוסדות הנתונים למען לספק את דרישותיהם של הקהל העצום הבא לחסות בצ"ק ובפרט בימים טובים וגוראים, שאז אין ערך לקהל הרב והעצום, המתקבץ מקרוב ומרחוק, ואף מארצות הכי רחוקות, הנדחק בכל פינות החצר והבנינים, ליהנות מתפלות ושלחנות רבם, תורה ושיחות קודש ונועם עונג תפילותיו.

כי הרב מבאבוב גדול ומפורסם לאחד מגדולי האדמורי"ם, ושמעו הולך בכל המדינות, כמנהיג ומארגן גדול של רבבות חסידים לתורה ולי"ש.

גולת הכותרת ממפעלי הרב, היא יסוד קרית באבוב בארה"ק בשנת תשי"ט ופתיחת ישיבה גדולה לבחורי חמד להשתלם בתורה ובהוראה שמספרם כעת הוא קרוב למאה, וכן מספר הנפשות שהתיישבו בקרית באבוב, עולה כבר לכמה מאות.

ברצון הרב מבאבוב לפתח קריה זו לעיר אלקים של תורה וחסידות ברוח אבותיו הקדושים.

הישיבה בקרית באבוב בשם „ישיבת קדושת ציון" הולכת ומתפתחת בעזרת מטה נאמן של עוסקים באמונה. יו"ר ועד הבנין הוא הרה"ח הנגיד המפואר ר' אשר ישעי' שארף, בנו של הרה"ח הנאמן בכל בית באבוב, הנגיד המפואר ר' אלי' שארף נ"י העומד לגם בעזרתו לבאבוב ואתו עמו שאר בניו, ר' ליבוש, ר' שלמה ור' דוד. כולם עסקנים נאמנים ותומכי באבוב בכל לב ונפש.

חן. רבי נפתלי גורם ראשי במנגנון באבוב

בתוקף מאמרנו אי אפשר שלא להזכיר כאן אישיות חשובה מהמניעים הראשיים של המנגנון הכביר הנקרא מפעלי באבוב, הכוונה להרב הגה"צ המפורסם ר' נפתלי שליט"א, בנו הגדול של הרב מבאבוב שליט"א, אברך מפואר, גדול בתורה ובחסידות, שהוא הוא שהנהלת הישיבה מסרה לו בכל הכבוד, את חלק הארי, במשא על שכמו כעזר רב לאביו הגדול האדמו"ר שליט"א, במשא החבילה הרוחנית והחינוכית של הישיבה הכבירה, בהשגחה וביקור, הוראה והדרכה של המפעל הגדול הזה. הוא משפיע עצום ומשגיח רב בכל ענייני ראשי הישיבה והמלמדים והתלמידים, איך ומה מלמדים ואיך ומה לומדים. בשנים שעברו הי' מגיד שיעור בישיבה לבחורי חמד במחלקות הגבוהות וכעת צמצם הגדת שעוריו לפעם בשבוע, וכבר העמיד קהל חשוב של תלמידים הגונים תלמידי חכמים ולומדים מצוינים, כמה מתלמידיו כבר משמשים ראשי ישיבה בישיבת באבוב. הוא כמו כן עיר ומשפיע בכל ענייני הקהלה האדירה הזו. אף בשעת טרדותיו הרבות, הוא מוכן להפסיק, לשוחח בדברי תורה וחסידות ולהשמיע את דעתו בכל פקחותו של ת"ח ממולא בשמנה ובסלתה של תורה וי"ש, שיודע להשיב בכל מקום ששואלין אותו.

במירוץ המאמר הזה, היתה לנו כ"פ ההזדמנות לייחד את הדיבור על רבי נפתלי שליט"א, על כמה מפרטי מאורותיו וגלגולי סבותיו בעמק הבכא וקורות הצלתו, רצוננו עוד להוסיף, שבבואו מביא ההרמה לארה"ק כמסופר לעיל, נכנס לישיבת בית אברהם דסלונים, ולמד שם בהתמדה עצומה. אחרי ג' שנים בא לבית אביו לארה"ב, ונשא כאן אשה את הרבנית מרת העמא תחי' בת הגה"צ ר' יוסף פאגעט זצ"ל אב"ד דעעש (ראה בערכו לקמן). כראי לציין שתתונתו בנוא יורק מיד אחרי התורבן המורא הי' אחד המאורעות הכי משמחות בחיי התורה והחסידות בנוא יארק, בימים ההם הי' זה ענין נכבד עד להפליא, שנתכנסו לחופתו כמה אלפים חסידים וראשי התורה והחסידות ובמשתה השתתפו כט"ו מאות אורחים. היתה זאת התחונה הרבנית האדירה אחרי המלחמה באמריקה, שעשתה רושם בל ישכח.

מיד אחרי התחונתו התמסר רבי נפתלי לפיתוח הישיבה ומוסדות באבוב והוא כעת העמוד התוך בהנהלתה בכל ענייניה.

Copyright © 1981
הרוצה להשיג קונטרס הזה יפנה אל:

P. O. Box 248
Ferndale, N.Y. 12734

דפוס אופסט „מוריה"
MORIAH OFFSET CO.
115 EMPIRE BOULEVARD
BROOKLYN, N. Y. 11225
(718) 693-3800